

Ronald Gase

MISLEIDING OF ZELFBEDROG

Het Nederlandse beleid ten
aanzien van Nieuw Guinea

ANTHOS

Misleiding of zelfbedrog

ISBN 90 6074 126 9

© 1984 Uitgeverij In den Toren

Anthos-boeken worden uitgegeven door

Uitgeverij In den Toren, Baarn

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met uitgeverij Jan Mets, Amsterdam

Verspreiding voor België:

Uitgeverij Westland nv, Schoten

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, mikrofilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, mikrofilm or any other means without written permission from the publisher.

Ronald Gase

Misleiding of zelfbedrog

Een ANALYSE van het Nederlandse Nieuw
Guinea-beleid

aan de hand van gesprekken met betrokken
politici en diplomaten

Een Anthos-boek

Voor de geschiedenis

Inhoud

Verantwoording	7
----------------	---

Deel I. Feiten en meningen

Hoofdstuk 1. Inleiding. Nieuw Guinea en het onafhankelijk worden van Indonesië	13
Hoofdstuk 2. De kabinetten Drees en Nieuw Guinea	36
Hoofdstuk 3. De draagwijdte van de Amerikaanse garanties van 1958	52
Hoofdstuk 4. Het kabinet De Quay en Nieuw Guinea I. 1959-1961	62
Hoofdstuk 5. Het kabinet De Quay en Nieuw Guinea II. 1962	89
Hoofdstuk 6. Conclusies	119

Deel II. De interviews

Hoofdstuk 7. Prof. dr. W. Schermerhorn	129
Hoofdstuk 8. Prof. dr. L. J. M. Beel	135
Hoofdstuk 9. Dr. W. Drees	141
Hoofdstuk 10. Prof. dr. J. E. de Quay	159
Hoofdstuk 11. Drs. W. K. N. Schmelzer	175
Hoofdstuk 12. Dr. J. H. van Roijen	179
Hoofdstuk 13. Mr. J. M. A. H. Luns	195
Referenties en noten	209
Personenregister	220

Verantwoording

Naar aanleiding van het verschijnen van zijn boek *Grenzen aan de groei* op 2 mei 1973,¹ heb ik, namens de theatercommissie van de studentenflat aan de H. Cleyndertweg in Amsterdam-Noord, de journalist Willem L. Oltmans uitgenodigd om op donderdag 17 mei 1973 een lezing te komen geven in het 'Cleynteater', dat aan de studentenflat verbonden is.² Het toeval wilde dat er juist die avond door de VPRO-televisie een BBC-interview met NAVO-Secretaris-Generaal Luns werd uitgezonden. Omdat het ons bekend was dat Oltmans zich al vele jaren bezighield met de Nieuw Guinea-politiek in het algemeen en de rol van mr. Luns daarin in het bijzonder, besloten wij de avond in twee stukken te delen. Voor de pauze zou Oltmans spreken over de Club van Rome, na de pauze zou hij een uiteenzetting geven over het conflict rond Nieuw Guinea. In de pauze was er dan gelegenheid om naar het TV-interview met Luns te kijken.

In zijn betoog na de pauze herhaalde Oltmans eerder geuite beschuldigingen, dat niet de Indonesische president Soekarno, zoals Luns steeds had beweerd, maar Luns zelf verantwoordelijk was voor het mislukken van de conferentie, die eind 1955/begin 1956 tussen Nederland en Indonesië werd gehouden en die later bekend zou worden als 'de Geneefse Conferentie'. Bovendien stelde Oltmans dat Luns regering en parlement valselijk zou hebben voorgelicht over Amerikaanse garanties aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw Guinea.³

Hetgeen ik die avond hoorde, vond ik aan de ene kant zeer fascinerend en aan de andere kant toch ook onwaarschijnlijk. Daarom besloot ik gehoor te geven aan de oproep van Oltmans, om als studenten een eigen onderzoek naar de ware toedracht van het gebeuren rond Nieuw Guinea in te stellen. In betrekkelijk korte tijd slaagde ik er in, tot mijn eigen verbazing overigens, om met een groot aantal staatslieden en andere betrokkenen over de kwestie Nieuw Guinea van gedachten te wisselen. Zo sprak ik al in mei en juni 1973 met de oud-premiers Beel en Drees, met ambassadeur Van Roijen en met het CHU-Tweede kamerlid freule Wtewaall van Stoetwegen, terwijl ik correspondeerde met KVP-voorman Schmelzer. Daarbij leek er al snel duidelijkheid in

de materie te komen. In die tijd heb ik ook met een groot aantal journalisten over het conflict rond Nieuw Guinea gesproken, om te trachten mij een zo objectief mogelijk beeld van de gebeurtenissen te vormen. Daarbij sprak ik ook opnieuw met Willem Oltmans, niet alleen om hem verslag uit te brengen van mijn bevindingen, maar ook om van hem aanvullend materiaal over de zaak te kunnen krijgen.

Het was vanzelfsprekend onvermijdelijk dat Oltmans op deze manier ook op de hoogte kwam van een deel van hetgeen mijn gesprekspartners mij hadden verteld. Toen Oltmans zich, mede naar aanleiding van datgene wat in het Nieuw Guinea-hoofdstuk van het boek *'Het Verschijnsel Schmelzer'* van Robbert Ammerlaan⁴ over het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid vermeld staat, op 7 juni 1973 tot de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken wendde met het verzoek om een parlementaire enquêtecommissie in te stellen, die het Nieuw Guinea-beleid van minister Luns zou moeten onderzoeken, liet hij zich tijdens een persconferentie in het Haagse perscentrum Nieuwspoor dan ook enkele uitspraken ontvallen over datgene wat de verschillende betrokken politici tegenover mij over het geschil hadden verklaard.⁵ Ik had daar zelf geen weet van, want ik bevond mij juist ten tijde van de persconferentie van Oltmans voor een gesprek bij dr. Beel in Wassenaar. Helaas bleek een aantal van de geïnterviewden vanaf dat moment niet langer bereid mij te woord te staan of verder met mij over de kwestie Nieuw Guinea te corresponderen. Daardoor werd het voor mij toen onmogelijk om mijn onderzoek af te ronden op de manier die ik mij had voorgesteld. Om deze reden besloot ik mijn voorlopige bevindingen neer te leggen in een interimrapport dat ik heb aangeboden aan de voorzitter van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken, Piet Dankert.⁶ Kort daarop besloot de Commissie met 11 tegen 7 stemmen de ministers van Onderwijs en Buitenlandse Zaken te vragen stukken toegankelijk te maken, ten einde een onderzoek te kunnen instellen naar 'de achtergronden van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid in de jaren '49 tot '62'.⁷ Op 6 februari 1974 heeft de Vaste Kamercommissie overleg gevoerd met minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoep en met staatssecretaris Klem over 'de mogelijkheid en wenselijkheid' van zo'n onderzoek.⁸ Op 22 oktober 1975 (1) deelde minister Van der Stoep de Vaste Kamercommissie mee dat een steekproefsgewijs vooronderzoek had uitgewezen, dat 'onder het bestudeerde materiaal zich documenten bevinden, waarvan (onverkorte) publicatie, indien deze de komende tijd zou plaatsvinden, nadelige invloed zou

kunnen hebben op de buitenlandse betrekkingen, en/of individuele personen ernstige schade zou kunnen berokkenen ( ) Dit heeft geleid tot de conclusie, dat bronnenpublicatie, op de voorwaarde door de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis gesteld ten aanzien van een uitbreiding tot het jaar 1962 van de aan prof. Van der Wal verleende opdracht tot het verrichten van een bronnenonderzoek over de Nederlands-Indonesische betrekkingen van 1945-1949, voorshands niet verantwoord is' ⁹

Hoewel er inmiddels tweeënehalf jaar verstreken was sinds Oltmans zijn verzoek aan de Vaste Kamercommissie had gedaan, was er in feite dus nog niets bereikt. In de tussentijd had ik mijn eigen onderzoek zo goed en zo kwaad als het ging voortgezet, onder andere via gesprekken en correspondentie met de premiers Schermerhorn en De Quay.

Omdat de betrokken politici vaak slechts op basis van vertrouwelijkheid met mij over de Nieuw Guinea-problematiek van gedachten wilden wisselen, ben ik toen niet tot publicatie van het mij ter beschikking staande materiaal overgegaan, ondanks aandrang die er destijds op mij is uitgeoefend dat wel te doen ¹⁰

Toen het echter begin 1984 bekend werd dat NAVO-Secretaris-Generaal Luns eind juni 1984 terug zou treden, heb ik, voor zover mogelijk, de verschillende betrokkenen opnieuw benaderd en bleek het wel mogelijk toestemming te krijgen om het besprokene te publiceren. Bovendien bleek men anno 1984 vaak bereid te zijn mij veel meer informatie te verschaffen dan tien jaar eerder. Tenslotte heb ik ook een afslutend gesprek kunnen voeren met de man, die kan worden beschouwd als een van de hoofdrolspelers in het Nederlands-Indonesische conflict over Nieuw Guinea, mr J M A H Luns zelf.

In het eerste deel van dit boek wordt getracht de gebeurtenissen, die zich tussen 1945 en 1962 rond Nieuw Guinea hebben afgespeeld, zo zorgvuldig mogelijk te reconstrueren. Daarbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het materiaal, dat ik zelf tussen 1973 en 1984 over de kwestie Nieuw Guinea heb verzameld. Met name is nagegaan hoe het mogelijk is geweest, dat het conflict zo hoog is opgelopen en bijna op een regelrechte oorlog tussen Nederland en Indonesië is uitgelopen, terwijl het uiteindelijk resultaat, dat bij de overeenkomst tussen Nederland en Indonesië in augustus 1962 voor de bevolking van Westelijk Nieuw Guinea is bereikt, niet beter was dan in 1949 al mogelijk zou zijn geweest.

De laatste periode, namelijk die van mei 1959 tot september 1962, wordt mede beschreven aan de hand van informatie die

afkomstig is uit het archief van de toenmalige minister-president, prof. dr. J. E. de Quay. Dit archief is ondergebracht bij het Rijksarchief in Noord-Brabant in Den Bosch. Prof. De Quay heeft mij tevens de mogelijkheid geboden om kennis te nemen van hetgeen over de kwestie Nieuw Guinea en alles wat daarmee samenhangt, door hem destijds in zijn dagboeken is genoteerd. Dat laatste is gerealiseerd doordat de heer J. A. A. M. Vriens van het Rijksarchief in Noord-Brabant bereid is gebleken mij mondeling in kennis te stellen van al datgene wat over de kwestie Nieuw Guinea in de gewaarmerkte excerpten van de dagboeken van prof. De Quay staat vermeld. Daarvoor ben ik prof. De Quay en de heer Vriens zeer erkentelijk. Wanneer in dit boek sprake is van 'het dagboek van De Quay', worden daarmee steeds de gewaarmerkte excerpten van dit dagboek bedoeld.

Omdat in het eerste deel niet al het materiaal, dat ik tot mijn beschikking heb, kon worden gebruikt en om de lezer in staat te stellen kennis te nemen van al datgene wat mijn gesprekspartners aan mij kwijt wilden, staat in het tweede deel van dit boek de volledige tekst van de gesprekken die ik heb gevoerd met de opeenvolgende premiers Schermerhorn, Beel, Drees en De Quay, met ambassadeur Van Roijen en met mr. Luns, die van 1952-1971 minister van Buitenlandse Zaken is geweest, alsmede de inhoud van de correspondentie die ik over Nieuw Guinea heb gevoerd met drs. Schmelzer, die in het kabinet De Quay staatssecretaris van Algemene Zaken was.

Omdat ik van mening ben dat het onmogelijk is om uitsluitend aan de hand van materiaal, verzameld middels bronnenonderzoek, te komen tot een zo volledig mogelijke analyse van het Nederlandse beleid in de kwestie Nieuw Guinea, hoop ik dat de in dit boek bijeengebrachte feiten en meningen ook een bijdrage zullen leveren aan een waarheidsgetrouwe reconstructie van deze zaak, die de gemoederen in Nederland, zeker in de slotfase, danig in beroering heeft gebracht.

Tenslotte wil ik, naast de door mij geïnterviewden, ook nog Willem Oltmans, Carolien van Stein en Gerard Zoon bedanken voor de bijdrage die zij aan het tot standkomen van dit boek hebben geleverd. Zonder hun hulp, adviezen en aanmoedigingen zou een publicatie in deze vorm niet mogelijk zijn geweest.

Ronald A. Gase
Zwaag, 1 mei 1984

Deel I

Feiten en meningen

Hoofdstuk 1

Inleiding

Nieuw Guinea en het onafhankelijk worden van Indonesië

De Japanse bezetting van Nederlands Indië tussen 1942 en 1945 had het nationale bewustwordingsproces van het Indonesische volk aanzienlijk versneld en de nationalistische gevoelens, die ook al voor de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling waren gekomen, verder aangewakkerd. Daarom was het dan ook niet verbazingwekkend dat de nationalistische leiders Soekarno en Hatta, die op de dag van de Japanse capitulatie, 15 augustus 1945, de Republiek Indonesia proclameerden, zich reeds snel in een grote aanhang konden verheugen. Vooral onder jongeren genoten zij al direct een enorme populariteit. Gebruikmakend van het machtsvacuüm dat was ontstaan nadat de Japanse troepen zich hadden overgegeven en voordat het geallieerde bevrijdingsleger ter plaatse was gearriveerd, slaagde de revolutionaire beweging er in korte tijd in om haar gezag in grote delen van Java en in mindere mate op Sumatra te vestigen.

De Nederlandse regering was onaangenaam verrast door de gebeurtenissen, zoals die zich vanaf 15 augustus 1945 in het toenmalige Nederland Indië hadden voltrokken. Doordat de communicatie met het toenmalige Nederlandse gebiedsdeel, zo kort na de Japanse capitulatie, nog altijd slecht was, kon men in Nederland slechts een vaag beeld krijgen van de feitelijke omvang van de onafhankelijkheidsbeweging. Pas toen Nederlandse troepen zo'n twee maanden na de Japanse overgave voor het eerst weer voet aan Indische wal zetten, kreeg men een duidelijk beeld van de situatie. Luitenant-Gouverneur-Generaal H. J. van Mook, die aan het hoofd stond van het Nederlandse 'bevrijdingsleger', schrijft het volgende over de situatie zoals die zich eind 1945 ontwikkeld had:¹

'Wij hadden te maken met het feit dat, althans te Batavia en langzamerhand ook elders op Java, de Indonesische wereld als een volstrekt gesloten gemeenschap tegenover ons stond. Gedeeltelijk was dit een gevolg van de tot kookhitte gestegen onafhankelijkheidsdrift, die ook kalmer en bezadigder lieden meesleepte; voor een ander deel dreef een steeds toenemende en niets ontziende terreur ook de massa en onze vele vrienden in de beter ontwikkelde lagen er toe zich op een afstand te houden en iedere aanraking met Nederlanders te vermijden.'

Nederland koesterde overigens niet de illusie dat in Nederlands Indië alles weer zou worden als vóór de Japanse bezetting. Al in een internationale radiorede op 6 december 1942 liet koningin Wilhelmina vanuit Londen onder andere het volgende weten:²

'Ik ben er van overtuigd – en de geschiedenis zowel als de berichten uit de bezette gebieden bevestigen mij daarin –, dat het Rijk na de oorlog zal kunnen worden opgebouwd op de hechte grondslag van volledig deelgenootschap, die de voltooiing zal betekenen van hetgeen zich in het verleden reeds heeft ontwikkeld.

Ik weet, dat geen politieke eenheid en verbondenheid op den duur kunnen blijven bestaan, die niet gedragen worden door de vrijwillige aanvaarding en trouw van de overgrote meerderheid der burgerij. Ik weet, dat Nederland dieper dan ooit zijn verantwoordelijkheid gevoelt voor een krachtige groei van de overzeese gewesten en dat de Indonesiërs in de langzaam gegroeide samenwerking de beste waarborg vinden voor het herstel van hun vrede en geluk.

Ik stel mij voor, zonder vooruit te lopen op de adviezen der Rijksconferentie, dat zij zich richten zullen op een rijksverband, waarin Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao tezamen deel zullen hebben, terwijl zij ieder op zichzelf de eigen inwendige aangelegenheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met de wil om elkander bij te staan, zullen behartigen.'

Dr. Van Mook geeft het volgende commentaar bij de rede van de koningin:³

'De rede bevatte de drie kerngedachten, welke ook in het latere beleid steeds weer zouden terugkeren. Twee daarvan zijn algemeen van karakter: erkenning van het zelfbeschikkingsrecht, ook voor de overzeese gebiedsdelen, maar tevens van de medeverantwoordelijkheid van het moederland voor herstel en wederopbouw. De derde gold meer in het bijzonder de verhouding tussen Nederland en Indonesië, die wij, op grond van hetgeen zich in eeuwenlange betrekkingen ontwikkeld had, konden en durfden zien als een voortgezet samengaan in een deelgenootschap tussen gelijken.'

De Britse en Brits-Indische troepen, die waren belast met de bevrijding van Nederlands-Indië, kwamen pas laat en met mondjesmaat op Java en Sumatra en beperkten zich tot het bezetten van enkele grote plaatsen.⁴ Daarbij maakte het Britse opperbevel voortdurend bezwaar tegen het dadelijk binnenbrengen van Nederlandse troepen op Java en Sumatra of de hervatting van bestuurswerkzaamheden door Nederlanders in de bezette plaatsen.

Al met al werd het republikeinse bestuur aan alle kanten door de Britten ontzien. Onder de gegeven omstandigheden bleef er voor Nederland niets anders over dan in contact te treden met de leiders van de Republiek. Probleem daarbij was met wie men in bespreking moest treden.

Van Mook schrijft hierover:⁵ 'In de eerste plaats was daar de nog uiterst moeilijk te verteren figuur van ir. Soekarno, die zich in de Japanse tijd met de hem eigen oratorische overdrijvingen, althans in zijn redevoeringen, zo volstrekt achter Japan had geplaatst, dat hij wel de collaborateur bij uitnemendheid moest schijnen (...).'

Het feit dat de leiders van de Republiek met de Japanners hadden samengewerkt, was op zichzelf voor vele Nederlanders al moeilijk te accepteren, maar omdat Soekarno en Hatta begin augustus 1945 in Saigon nog een ontmoeting hadden gehad met de Japanse opperbevelhebber, maarschalk Terauchi, was bij velen het sterke vermoeden gewekt dat de Republiek een door de Japanners voorbereide politieke zet was.

Dr. Drees:⁶ 'Soekarno heeft in de Tweede Wereldoorlog met de Japanners samengewerkt en hij was vanuit die achtergrond voor mij dan ook moeilijk te verteren. Afgezien nog van dit punt, ben ik persoonlijk van mening dat Soekarno veel dingen zuiver en alleen uit opportunistische deed. Soekarno was een man die zich met de meest uiteenlopende mensen kon vereenzelvigen, van Hitler tot Chroetsjow, van Mussolini tot Mao Zedong. Daarbij sprak hij zich ook uitdrukkelijk uit vóór de dictatuur.'

Dr. Van Mook voegt hier aan toe:⁷ 'Daartegenover echter hadden wij rekening te houden met het feit, dat hij (Soekarno) door de republikeinen – ook door verstandige en gematigde republikeinen – als de onvermijdelijke voorganger aanvaard en door vele jongeren en eenvoudigen bewonderd en vereerd werd. In de staatkunde van revolutionaire tijdperken kan men nu eenmaal de menselijke waarde van leiders niet altijd toetsen aan normale maatstaven en uit later gevonden documenten is wel gebleken, dat ook bij al zijn afkeurenswaardige handelingen het streven naar een onafhankelijk Indonesië hem steeds heeft bestuurd.'

Op 23 oktober 1945 vond een eerste bespreking plaats tussen Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook en de leiders van de Republiek. Van Mook hierover:⁸ 'Ir. Soekarno verscheen inderdaad en ook bij deze eerste ontmoeting, die niet anders was dan een algemene verkenning, deed zich die voor buitenlanders altijd paradoxale omstandigheid voor, dat over de gehele bespreking een sfeer van gemoedelijkheid en oude relatie lag.'

De bespreking verwekte grote beroering en verontwaardiging in Den Haag.

Van Mook:⁹ 'Later is deze opwindung gezakt en begon men de reële onmogelijkheid in te zien om (...) wel met de procuratiehouder, maar niet met de patroon te willen spreken.'

Drees zegt hierover:¹⁰ 'Het enkele feit trouwens dat hij (Soekarno) president was van de Republiek, maakte het in feite onmogelijk met de Republiek te onderhandelen buiten hem om.'

Het kabinet Schermerhorn was verdeeld ten aanzien van de te volgen politiek. Dr. van Roijen, aanvankelijk minister zonder portefeuille en later minister van Buitenlandse Zaken in het kabinet Schermerhorn, zegt hierover:¹¹ 'Over het algemeen waren wij eensgezind, maar wel waren er vele schakeringen, zoals is gebleken bij de discussie over het standpunt van (Gouverneur-Generaal) Van Starkenborgh, die eerst recht en orde wilde herstellen, alvorens aan Indonesië onafhankelijkheid te verlenen.'

In de regeringsverklaring van 10 februari 1946 vatte het kabinet Schermerhorn zijn opvattingen over de toekomstige structuur als volgt samen:¹² 'Op grond van het voorgaande stelt de Nederlandse regering zich voor om, in overleg met veelzijdig gekozen gezaghebbende vertegenwoordigers van Indonesië, een structuur te ontwerpen voor het Koninkrijk en voor Indonesië, gebaseerd op een deelgenootschappelijke, democratische grondslag.'

In een nadere verduidelijking, zei Van Mook nog het volgende:¹³ 'Dat voor Indonesië als interne structuur de vorm van een gemenebest is gekozen, ligt aan de feitelijke verhoudingen, zoals ieder objectief beoordelaar die moet erkennen. Er dient een evenwicht te worden gezocht tussen regionale autonomie en centraal gezag, wil men voorkomen, dat de spanningen tussen het geheel en de onderdelen een vreedzame ontwikkeling verstoren. Doch ook hierbij staat de bedoeling voorop om de eenheid van Indonesië als natie zo krachtig mogelijk te bevorderen, waartoe juist een redelijke vrijheid der delen belangrijk kan bijdragen.' In februari en maart 1946 voerde Van Mook in Batavia (Jakarta), in aanwezigheid van de Britse diplomaat Sir Archibald Clark Kerr, overleg met de revolutionaire republikeinse regering, die onder leiding stond van premier Sjahrir. Daarbij bleek 'dat de beide standpunten elkaar voldoende genaderd waren om een voortgezet overleg in Nederland te rechtvaardigen, waarheen ook Sjahrir bereid was vertegenwoordigers af te vaardigen en waarmee de Nederlandse regering haar instemming betuigde'.¹⁴

Zo vonden in april 1946 in het natuurreservaat de Hoge Veluwe, in het conferentieoord St- Hubertus, de besprekingen plaats tussen een delegatie van de Republiek en een delegatie van het kabinet Schermerhorn.

De Hoge Veluwe-conferentie

Tijdens de voorbereidende besprekingen in Batavia had Van Mook laten weten, dat in zijn gedachtengang de Republiek zou kunnen worden erkend als vertegenwoordigster van Java. Daarbij zou een structuur voor een toekomstig onafhankelijk Indonesië als geheel moeten worden overeengekomen via overleg met vertegenwoordigers van alle delen van het toenmalige Nederlands Indië, waarbij ook met de belangen van de verschillende minderheden, zoals de Chinezen, de Arabieren en de Indo-Europeanen, rekening zou moeten worden gehouden. Hoewel de Republiek haar gezag ook over delen van Sumatra had uitgebreid, had Van Mook al voor de besprekingen in Nederland aan de leiders van de Republiek laten weten dat noch hij, noch de Nederlandse regering voelde voor erkenning van de Republiek als vertegenwoordiger van Java én Sumatra. Van erkenning van de Republiek als enige vertegenwoordiger van het hele voormalige Nederlands Indië zou al helemaal geen sprake kunnen zijn. Toch bleek tijdens de onderhandelingen van 14-24 april 1946 op de Hoge Veluwe, dat vooraf door medewerkers van Van Mook bij de republikeinse delegatie de indruk was gewekt, dat over die kwestie wel overeenstemming zou kunnen worden bereikt. Maar op de Hoge Veluwe bleek Nederland niet bereid de Republiek ook als vertegenwoordigster van Sumatra te beschouwen. De voorstellen die dienaangaande door de republikeinse delegatie naar voren werden gebracht, werden dan ook door de Nederlandse delegatie verworpen. Dr. Van Mook schrijft:¹⁵

'De besprekingen, die in april op de Hoge Veluwe werden gehouden, vonden plaats in een steeds minder opgewekte sfeer. Aan Nederlandse zijde waren daar de ministers Schermerhorn, Drees, Logemann en een korte tijd Van Roijen, naast prof. Van Asbeck en degenen, die uit Batavia waren gekomen. Wij hebben onze uiterste best gedaan, maar de republikeinse afgevaardigden begrepen, dat de door ons verlangde wijzigingen voor Sjahrir en de zijnen onverwerkbaar zouden zijn en ook wij konden in dat opzicht weinig illusies koesteren.'

Dr. Drees over de Hoge Veluwe Conferentie:¹⁶ 'Het ging al heel ver te stellen dat de Republiek *de facto* het gezag uitoefende op

April 1946, de Hoge Veluwe-conferentie. Van links naar rechts dr. J. H. van Roijen (minister van Buitenlandse Zaken), Luitenant-Gouverneur-Generaal dr. H. J. van Mook, dr. H. J. A. Logemann (minister van Overzeese Gebiedsdelen), dr. W. Drees (vice-minister-president), prof. dr. ir. W. Schermerhorn (minister-president), mr. R. Soewandi, dr. Soedarsono, mr. Raden Mas. A. K. Pringodigdo, mr. P. Sanders (Secretaris-Generaal van het departement van de minister-president).

Java. Dat was maar zeer betrekkelijk het geval. Op een groot deel ook van dit eiland schoot haar gezag te kort. (...) Maar in elk geval heerste op Sumatra, buiten de door geallieerde militairen en onze troepen bezette gebieden, niet de Republiek maar op tal van punten de chaos en waar de toestand wat beter was, grote verdeeldheid. (...) Ik merk hierbij nog op dat steeds gesteld is, zowel door Van Mook als door ons, dat als te zijner tijd de vertegenwoordigers van Sumatra verklaarden, aansluiting bij de Republiek te wensen, Nederland zich daartegen niet zou verzetten.'

Overigens werden de besprekingen op de Hoge Veluwe overschaduwed door de eerste naoorlogse verkiezingen in Nederland van 17 mei 1946. Het was daarbij wel haast ondenkbaar dat een Nederlandse delegatie kort daarvoor nog tot overeenstemming zou komen met een vertegenwoordiging van de Republiek, waarvan de leiders in de ogen van vele Nederlanders, die het trauma van de Tweede Wereldoorlog nog maar nauwelijks hadden verwerkt, als collaborateurs beschouwd dienden te worden.

Dr. Drees zegt hierover:¹⁷ 'Wij zijn op de Hoge Veluwe gegaan tot het uiterste, dat toen zakelijk en politiek verantwoord was, maar overeenstemming werd niet bereikt.'

Op 24 april 1946 werden de besprekingen op de Hoge Veluwe beëindigd. KVP-ministers hadden niet aan het overleg deelgenomen en de KVP maakte de besprekingen met de delegatie van de Republiek dan ook dankbaar tot onderwerp van de verkiezingsstrijd. Dr. Drees hierover:¹⁸

'De bespreking op de Hoge Veluwe was naar het oordeel van het hele kabinet, ook van de rooms-katholieke ministers, volstrekt geboden. Prof. Romme schreef er echter (op 15 april 1946 in *de Volkskrant*) over als 'De Week der Schande' en in de verkiezingsactie werd speciaal de PVDA aansprakelijk gesteld voor een overleg, dat als onverantwoordelijk werd afgeschilderd.'

Het was dan ook geen verrassing dat de KVP de verkiezingen van 17 mei 1946 won. Tot opvolger van premier Schermerhorn werd dr. L. J. M. Beel benoemd.

In de loop van 1946 waren de geallieerde troepen in Indonesië geleidelijk aan vervangen door Nederlandse eenheden, waardoor Nederland de ideeën voor een toekomstige federatieve structuur op hun haalbaarheid kon onderzoeken. Van 16-24 juli 1946 werd in het dorpje Malino, op Zuid-Celebes, onder leiding van Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook een conferentie gehouden met vertegenwoordigers van die gebieden van Indonesië, die niet onder het gezag van de Republiek stonden. In meerderheid ble-

ken de daar aanwezigen wel te voelen voor een republiek, opgebouwd uit deelstaten.

Van Mook schrijft hierover:¹⁹ 'Vrij algemeen koos men voor een federalistische opbouw in niet te kleine eenheden.'

Noch tijdens de Hoge Veluwe Conferentie,²⁰ noch op de conferentie van Malino²¹ is een eventuele toekomstige status van het westelijke deel van het eiland Nieuw Guinea (hierna te noemen: Nieuw Guinea), los van Indonesië, ter sprake gekomen.

Dr. Drees:²⁰ 'Tijdens de conferentie op de Hoge Veluwe zijn beide partijen er van uitgegaan dat Nieuw Guinea autonoom zou worden binnen de betrekkelijkheid die ook zou gelden voor andere delen van de op te richten Verenigde Staten van Indonesië.'

Dr. Van Roijen:²¹ 'De eerste maal dat naar mijn herinnering ooit over Nieuw Guinea is gesproken, moet geweest zijn op de conferentie van Malino, medio 1946. Toen is uitsluitend gesproken over een indeling van Nieuw Guinea bij het te vormen zelfbesturend deelgebied der Zuid-Molukken. Dit deelgebied zou dan weer gaan behoren tot de staat Oost-Indonesië, een onderdeel van de Verenigde Staten van Indonesië. Van een aparte status van Nieuw Guinea, los van Indonesië, was, althans toen, geen sprake.'

Op 12 september 1946 werd door het kabinet Beel de Commissie Generaal geïnstalleerd. Deze commissie bestond uit oud-premier dr. W. Schermerhorn (PvDA), het Tweede Kamerlid M. J. M. van Poll (KVP) en de oud-burgemeester van Amsterdam F. de Boer (VVD). Deze Commissie Generaal had als taak om in Indonesië de op de Hoge Veluwe afgebroken besprekingen met de Republiek weer op gang te brengen, alsmede de besprekingen met vertegenwoordigers van de andere delen van Indonesië voort te zetten om daardoor het toekomstige staatkundige bestel voor Indonesië nader vorm te kunnen geven.

Van 1-12 oktober werd in Pangkalpinang op het eiland Bangka een bijeenkomst gehouden met vertegenwoordigers van de verschillende minderheden in Indonesië. Tijdens deze conferentie hebben de Indo-Europeanen er op aangedrongen dat voor Nieuw Guinea een aparte status zou worden gecreëerd, los van Indonesië, zodat zij daar een nieuw vaderland zouden kunnen vinden. Prof. Schermerhorn hierover:²² 'In eerste instantie moest Nieuw Guinea dienen als een waarborg voor de Nederlandse investeringen in Indië, als onderpand voor de schulden. Daarvoor had men, naar mijn mening, beter de Tin-eilanden kunnen nemen; op dit punt was Van Mook het overigens met mij eens. Later is men Nieuw Guinea gaan zien als mogelijke *escape-country* voor de

Indo-Europeanen, voor wie na de onafhankelijkheid in Indonesië zelf geen plaats meer leek te zijn. Toen ik daar in de Commissie Generaal met Van Mook over sprak, kwamen we al snel tot de conclusie dat Nieuw Guinea daar absoluut niet geschikt voor zou zijn. De Indo-Europeanen zouden zeker niet bereid zijn om daar de tuin te gaan spitten, die wilden dat anderen laten doen.'

Het akkoord van Linggadjati

Na langdurige onderhandelingen bereikten de Commissie Generaal en de leiding van de Republiek midden november overeenstemming over de toekomstige status van een onafhankelijk Indonesië. De op 15 november 1946 gearafaerde overeenkomst staat bekend als het 'akkoord van Linggadjati'. Bij deze overeenkomst werd ondermeer het volgende bepaald:²³

Artikel 1: De Nederlandse regering erkent de regering van de Republiek Indonesië als *de facto* uitoefenende het gezag over Java, Madoera en Sumatra. (...)

Artikel 2: De Nederlandse regering en de regering van de Republiek werken samen tot de spoedige vestiging van een soevereine, democratische staat op federatieve grondslag, genaamd de Verenigde Staten van Indonesië.

Artikel 4: Samenstellende staten van de Verenigde Staten van Indonesië zullen zijn de Republiek, Borneo en de Grote Oost, onverminderd het recht van de bevolking van enig gebiedsdeel om langs democratische weg te kennen te geven dat zij haar plaats in de Verenigde Staten van Indonesië op andere voet geregeld wenst te zien. (...)

Artikel 6: De Nederlandse regering en de regering van de Republiek zullen ter behartiging van de gemeenschappelijke belangen van Nederland en Indonesië samenwerken tot de vorming van een Nederlands-Indonesische Unie. (...)

Artikel 8: Aan het hoofd van de Nederlands-Indonesische Unie staat de Koning der Nederlanden.

In Nederland stak een storm van verontwaardiging op toen de inhoud van het akkoord bekend werd. Dat vond onder andere zijn oorzaak in het feit dat Nederland, althans de Commissie Generaal, nu veel verder aan de eisen van de Republiek tegemoet was gekomen dan in april 1946 tijdens de Hoge Veluwe Conferentie. Na langdurig overleg met de Commissie Generaal besloot de Nederlandse regering het akkoord voor te leggen aan het parlement. Op 10 december 1946 bood minister Jonkman de ontwerp-over-

eenkomst, vergezeld van een nadere toelichting van de Commissie Generaal, aan de Tweede Kamer aan. Op 20 december 1946 werd het akkoord van Linggadjati door de Tweede Kamer goedgekeurd, echter pas nadat in een motie van KVP en PVDA, die later bekend zou worden als de motie Romme-Van der Goes van Naters, was vastgelegd dat de Regering in Den Haag 'tot niets meer of anders dan wat volgens de door de Commissie Generaal opgestelde toelichting te Linggadjati is overeengekomen, met onverkorte inachtneming van de regeringsverklaring van 10 december 1946 en van de aanvullende regeringsverklaring van 19 december 1946' een overeenkomst met de Republiek zou aangaan.²⁴ Deze motie heeft geleid tot wat later is genoemd 'de aankleding van Linggadjati'.

De aankleding van Linggadjati hield ondermeer het volgende in:

1. Nieuw Guinea werd gezien als een gebiedsdeel, waarvoor overwegende redenen zouden kunnen zijn voor een niet, of nog niet toetreden tot de Verenigde Staten van Indonesië, of voor een bijzondere regeling, zonder dat de bevolking zelf zich daarover nu al zou kunnen uitspreken, zoals voor andere gebiedsdelen in het vooruitzicht was gesteld.
2. De regering achtte een nadere financieel economische regeling nodig.

Schermerhorn over de aankleding van Linggadjati:²² 'Tijdens de conferentie zelf was er geen enkel probleem rond Nieuw Guinea. Pas na terugkeer van de Commissie Generaal uit Indië bleek dat de Tweede Kamer, onder aanvoering van Romme (KVP) en Oud (VVD), bezwaren maakte tegen het principe-akkoord, omdat wij te zeer aan de eisen van de Republiek tegemoet zouden zijn gekomen. Pas na eenzijdige aanvullingen van Nederlandse zijde, slaagde de regering er in december 1946 in het zogenaamde 'aangeklede akkoord van Linggadjati' door de Tweede Kamer te krijgen. Aan Indonesische zijde was men, om het maar eens zachtjes te zeggen, niet erg gelukkig met de gang van zaken zoals die zich toen voltrokken heeft. Daardoor zijn de verhoudingen met Nederland, die toch al gespannen waren, verder verslechterd.'

Drees over de aankleding van Linggadjati:²⁰ 'De motie Romme-Van der Goes van Naters was buiten mij om tot stand gekomen en ik was er woedend over, ik was diep verontwaardigd dat de oorspronkelijke overeenkomst op deze manier eenzijdig werd veranderd, iets dat internationaal onaanvaardbaar is. Als verdediging voerde de toenmalige fractievoorzitter van de PVDA in de Tweede Kamer, Van der Goes van Naters, tegenover mij

aan dat de meerderheid van de fractie bang was dat de KVP anders helemaal niet bereid zou zijn de overeenkomst te aanvaarden, bovendien zou Schermerhorn hebben geadviseerd de motie mede te ondertekenen. Persoonlijk heb ik nooit geloofd dat de KVP anders de overeenkomst niet zou hebben goedgekeurd, maar mijn grootste bezwaar was dat Nederland, door eenzijdig wijzigingen aan te brengen in de overeenkomst, het in werking treden van de zo moeizaam bereikte akkoorden feitelijk verhinderde.'

Hoe dacht dr. Drees overigens over een aparte status voor Nieuw Guinea, los van de Verenigde Staten van Indonesië? Dr. Drees:²⁰ 'Ik was aanvankelijk helemaal niet vervuld van Nieuw Guinea. Maar bij de latere discussie over de autonomie van de verschillende deelgebieden, werd ik gewezen op het feit dat sommige delen van het toenmalige Nederlands Indië in hun ontwikkeling achtergebleven waren bij de rest van het land en dat die delen daarom een beschermde status dienden te krijgen. Binnen het kabinet bestond over deze kwestie echter geen eenstemmigheid. Bij de confessionele partijen speelde in deze discussie bijvoorbeeld ook mee dat de missie in zulke gebiedsdelen goed werk kon doen, iets waar de PVDA minder belang aan hechtte.'

Maar wanneer dr. Drees dan zo'n bezwaar had tegen de aankleding van het akkoord van Linggadjadi, waarom is hij dan destijds niet als minister afgetreden? Dr. Drees:²⁰ 'Wij waren feitelijk in een dwangpositie gemanoeuvreerd omdat de Kamer via de 'motie Romme-Van der Goes van Naters' juist de toelichtingen, die minister Jonkman er namens de regering ten overstaan van de Kamer aan had gegeven, aan het akkoord had gehecht, terwijl de motie zelf dus ondertekend was door de fractievoorzitters van KVP én PVDA. Door toen af te treden, zou het kabinet of een individuele minister, zowel het standpunt van de twee regeringspartijen, als ook een deel van zijn eigen beleid hebben ontkend. Het was een hoogst ongelukkige situatie.'

Over de aankleding van het akkoord van Linggadjadi schrijft Van Mook:²⁵ 'Van deze procedure viel een bedenkelijke verdere vertraging te verwachten, evenals een verzwakking van de internationale waardering, die de totstandkoming van de ontwerp-overeenkomst had gewekt. (...) Zo was omstreeks de terugkeer van de Commissie Generaal op 13 januari 1947 het uitzicht op overeenstemming al sterk verduisterd. Zoals te verwachten viel, weigerde de republikeinse regering onze interpretatie van Linggadjadi te aanvaarden en verklaarde zij zich alleen bereid tot ondertekening van de ontwerp-overeenkomst, met inbegrip van de daarbij behorende (bindende) notulen en correspondentie.'

Na hernieuwde onderhandelingen tussen de Commissie Generaal en de Republiek en na overleg met de regering in Den Haag, werd het akkoord van Linggadjati uiteindelijk op 25 maart 1947 ondertekend. Daarbij legde de Nederlandse regering uitdrukkelijk vast dat zij zich slechts gebonden achtte aan wat zij zelf en de Commissie Generaal als bedoeling hadden weergegeven, terwijl de republikeinse delegatie te kennen gaf de nadere toelichting van Nederlandse zijde niet te aanvaarden. Het zal duidelijk zijn dat hiermee de basis was gelegd voor verdere conflicten met Nederland.

De Eerste Politionele Actie en de Renville-overeenkomst

In de periode volgend op de ondertekening van het akkoord van Linggadjati is er door de Commissie Generaal verder onderhandeld over een federatieve overgangsregering, die Indonesië zou moeten gaan besturen tot aan de feitelijke soevereiniteitsoverdracht, maar er kon geen overeenstemming worden bereikt. Er werden door de Republiek zelfs schaduwregeringen voor de onder Nederlands gezag staande gebieden Borneo en Grote Oost geformeerd. Evenmin kon overeenstemming worden bereikt over een regeling voor de wijze waarop de Republiek in het buitenland zou worden vertegenwoordigd. Toen de Republiek vervolgens doorging met pogingen om haar gezag verder uit te breiden, besloot de regering in Den Haag uiteindelijk tot militair ingrijpen. Zo werd op 20 juli 1947 een militaire operatie ingezet, die later bekend zou worden als de Eerste Politionele Actie.

Dr. Van Mook over de noodzaak van militair ingrijpen op dat moment:²⁶ 'Zij was in eerste aanleg bedoeld om in een aantal gebieden orde en veiligheid te herstellen en ruimte te scheppen voor een beleid van wederopbouw.'

De militaire actie had in betrekkelijk korte tijd het door de Nederlandse regering gewenste resultaat. Grote delen van Java en Sumatra werden weer onder Nederlands gezag geplaatst. Mede onder druk van de Veiligheidsraad, waar de Indonesische kwestie door India en Australië aanhangig was gemaakt, werd de operatie op 4 augustus 1947 te middernacht beëindigd.

Uiteindelijk werd bemiddeling van een door de Veiligheidsraad ingestelde Commissie van Goede Diensten aanvaard. Van Mook schrijft hierover:²⁷ 'Met de aanvaarding echter van deze Commissie van Goede Diensten haalden wij een internationale inmening binnen de deur, waarvan wij toen wellicht het karakter en de omvang nog niet geheel doorzagen, maar die ons veel grotere

moeilijkheden zou bezorgen en voor de verhouding tussen beide partijen aanzienlijk minder gunstig was dan de vroegere inmening van de Britten.'

Op 27 oktober 1947 arriveerde de Commissie van Goede Diensten in Indonesië. Zij bestond uit de Belg Paul van Zeeland, de Australiër Richard Kirby en de Amerikaan Frank Graham. In december begonnen, onder auspiciën van de Commissie, op het Amerikaanse transportschip Renville, dat als neutraal ontmoetingspunt lag afgemeerd in de haven van Tandjong Priok, besprekingen tussen Nederland en de Republiek. Op 17 januari 1948 werd een overeenkomst bereikt. Daarbij werd een bestand gesloten, waarbij de Republiek de demarcatielijn, die door de Nederlandse troepen bij de Eerste Politionele Actie was bereikt, als zodanig erkende en tevens toezegde niet langer in het door Nederland gecontroleerde gebied te zullen infiltreren. Tevens stemde de Republiek toe in het meewerken aan het totstandbrengen van de Verenigde Staten van Indonesië, zoals die bij het akkoord van Linggadjadi waren overeengekomen. Maar in weerwil van het bereikte akkoord was er van een daadwerkelijk bestand geen sprake.

Van Mook schrijft hierover:²⁸ 'De aangewende middelen waren een intimidatiecampagne tegen een ieder, die met het Nederlandse gezag of het gezag der nieuwe besturen medewerkte en een uitgebreid systeem van ontvoering, roof en moord, vooral tegen Indonesische bestuursambtenaren en dorpschouwen.'

Verdere onderhandelingen leverden niets op en uiteindelijk werd besloten te trachten de Republiek in een politiek en economisch isolement te plaatsen.

De verkiezingen van 7 juli 1948

Bij de verkiezingen die in juli 1948 in Nederland werden gehouden, verloor de PVDA twee zetels, terwijl de KVP op het zelfde aantal zetels bleef staan en dus de grootste partij bleef. Bij de formatie nam de KVP alle Indonesische posten in handen. Als opvolger van PVDA-minister van Overzeese Gebiedsdelen Jonkman werd de KVP'er Sassen benoemd, die op zijn beurt kort daarna in plaats van Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook, de afgetreden premier Beel benoemde tot Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Indonesië. Als troostprijs mocht de PVDA in de persoon van W. Drees de minister-president leveren. Minister van Buitenlandse Zaken werd de VVD'er Stikker. Het gevolg was dat de houding van de Nederlandse regering ten aanzien van de Republiek nog afwijzender werd dan voorheen.

Had minister-president Drees niet kunnen voorzien dat, om met Paul van 't Veer te spreken,²⁹ 'de poppen weer aan het dansen zouden gaan toen de KVP alle Indonesische posten in handen had genomen'?

Dr. Drees:²⁰ 'Aanvankelijk had kabinetsformateur Van Schaik de politieke leider van de KVP, Romme, naar voren geschoven als minister van Overzeese Gebiedsdelen. Ik heb de kandidatuur van Romme toen beslist afgewezen omdat ik volstrekt tegen de politiek was, zoals de KVP die onder leiding van Romme tot dan toe ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië had gevoerd. Daarmee heb ik toen alles geriskeerd, ik dacht dat de KVP mij toen als kandidaat voor het minister-presidentschap zou laten vallen. Maar dat bleek niet het geval. In plaats van Romme heeft Van Schaik toen mr. Sassen naar voren geschoven. Ik kende Sassen niet, maar Van Schaik verzekerde mij dat Sassen een heel andere figuur was dan Romme. Sassen zou bijvoorbeeld, evenals Schermerhorn, aanhanger zijn geweest van de vernieuwende Nederlandse Volksbeweging en hij zou zelfs voor de oorlog zijn lidmaatschap van de Katholieke Staatspartij hebben opgezegd omdat hij die partij in sommige opzichten te behoudend vond. Ik heb dat toen van Van Schaik aanvaard, zonder eerst zelf een diepgaand gesprek met Sassen te hebben gevoerd. Daarmee heb ik toen een ernstige fout begaan, want in wezen was Sassen één van de trouwste volgelingen van Romme. Zodra ik ondervond hoe Sassen dacht, heb ik tegen Van Schaik gezegd: 'Eén van ons beiden moet weg.' We kwamen toen overeen dat dat Sassen zou zijn. Sassen zou vertrekken zodra dat politiek mogelijk was, daarin werden wij gesteund door de meerderheid van de KVP-ministers in het kabinet. Maar het vertrek van Sassen heeft te lang op zich laten wachten, toen was er door hem al te veel kwaad gesticht. Zo had hij al snel op een grove manier Van Mook de laan uitgestuurd en in diens plaats zijn partijgenoot Beel benoemd. Tegen de benoeming van een katholiek tot Hoge Vertegenwoordiger had ik aanvankelijk grote bezwaren, maar met de benoeming van Beel ben ik uiteindelijk toch akkoord gegaan, omdat ik in het verleden in het algemeen goed met hem had kunnen samenwerken. Maar helaas heb ik een te groot vertrouwen in Beel gehad, want met Sassen trachtte hij, buiten mij om, de door mij afgewezen Romme-politiek toch in praktijk te brengen.'

Prof. Schermerhorn over de rol van KVP-leider Romme in de Indonesische kwestie:²² 'Met name onder Drees heeft Romme een zeer bepaalde rol gespeeld als tegenspeler van Drees. Net als ik, heeft ook Drees in zijn beleid ten aanzien van de onafhanke-

lijkheid van Indonesië, en later de aparte status van Nieuw Guinea, juist onder invloed van Romme sterk gearzeld, ik kan me tenminste niet voorstellen dat Drees vanuit zichzelf zo zwart is geweest. Romme is overigens wel eens in Indië geweest, maar daar heeft hij meer verpest dan goed gemaakt, met name het katholieke lid van de Commissie Generaal, Max van Poll, heeft hij toen diep gegriefd. Romme negeerde Van Poll namelijk straal omdat Van Poll de euvele moed had gehad om het beleid van Romme in de Indonesische kwestie te bekritisieren. In ieder geval is zeker dat Romme ook op het beleid rond Nieuw Guinea een sterke invloed heeft gehad en helaas, naar mijn mening, geen goede invloed. Romme was beslist geen politicus voor *international affairs*, hij was veel meer dorpspoliticus dan staatsman. 'Waarom gaat hij niet eens naar de Verenigde Naties om daar de lucht op te snuiven?' heb ik wel eens gezegd.'

De Tweede Politionele Actie

Op 3 november 1948 werd Van Mook door Beel opgevolgd en kort daarna, op 18 december 1948, besloot de Nederlandse regering, op uitdrukkelijk advies van dr. Beel, tot een hernieuwd militair ingrijpen tegen de Republiek.

Dr. Drees zegt over de zogenaamde Tweede Politionele Actie het volgende:²⁰ 'Eind 1948 had de terreur in Indonesië onaanvaardbare vormen aangenomen. Op een bepaald moment is minister Stikker van Buitenlandse Zaken afgereisd naar de Verenigde Staten om er bij de Amerikaanse regering op aan te dringen de leiding van de Republiek ervan te overtuigen dat men niet meer op de steun van Amerika zou kunnen rekenen wanneer er niet onverwijld een einde zou komen aan de terreurdaden (N.B.: De Verenigde Staten hadden de Republiek al op 16 april 1947 erkend). Inmiddels had Beel, die toen Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Indonesië was, er bij de regering in Den Haag op aangedrongen om over te gaan tot een militaire actie om zo de terreur de kop in te drukken. Beel stelde zich voor om ook de toenmalige hoofdstad van de Republiek, Djokja, te bezetten omdat dan naar zijn mening de Republiek gebroken zou zijn. Ik heb er toen bij Beel op aangedrongen om eerst met Soekarno te overleggen. Helaas heeft Beel dat verzoek toen naast zich neergelegd. De regering heeft toen een eerste ultimatum aan de leiding van de Republiek gesteld. Daarop kwam uiteindelijk een onbevredigend antwoord van Hatta. De meerderheid van het kabinet wilde toen het liefst direct overgaan tot militair ingrijpen, maar onder druk van

de socialistische ministers, die zelfs hun ontslag al bij de koningin hadden ingediend, is toen een tweede ultimatum aan de Republiek gesteld, waarop de Republiek binnen drie maal vierentwintig uur moest hebben gereageerd. Ook de Verenigde Staten gingen met deze gang van zaken akkoord. Helaas waren er toen aanvankelijk communicatiestoornissen met Batavia, waardoor wij in eerste instantie geen contact met Beel konden krijgen. Toen de verbindingen later weer hersteld waren, bleek Hatta ziek te zijn en niet in staat om te antwoorden, terwijl Soekarno naar India zou zijn afgereisd. Daardoor zou geen antwoord van de leiding van de Republiek op ons laatste ultimatum te verwachten zijn. Toen heb ik mij niet langer tegen militair ingrijpen verzet en afgezien van de termijn van 72 uur. Daardoor kon Beel direct overgaan tot een politionele actie. Helaas bleek er sprake te zijn geweest van een misverstand, want Soekarno was helemaal niet weg! Ik moet tenminste aannemen dat het een misverstand was, want het is toch eenvoudig onvoorstelbaar dat Beel *moedwillig* verkeerde informatie aan het kabinet heeft verstrekt. Internationaal was onze reputatie toen inderdaad weg, terwijl het uiteindelijk resultaat van de actie ook zeer matig is geweest, want al snel had de Republiek op Sumatra een nieuw hoofdkwartier gevestigd. Het misverstand waardoor de actie uiteindelijk versneld is uitgevoerd, is natuurlijk zeer te betreuren, maar het is ook erg jammer dat Beel niet eerst via een gesprek met de leiding van de Republiek heeft getracht een einde aan de gewelddaden te maken, terwijl hij bovendien de besprekingen van Stikker in de Verenigde Staten nooit serieus heeft willen nemen. De houding van de Verenigde Staten was overigens in onze ogen verre van ideaal, want de Republiek ontleende een deel van haar kracht aan het feit dat de Verenigde Staten tot dan toe tegenover de Republiek een welwillende houding aannamen. Toen de Verenigde Staten bij het bezoek van Stikker een andere weg leken te gaan inslaan, werd die helaas al snel afgesneden door de onmogelijkheid voor ons om in contact te komen met de leiding van de Republiek, het noodlottige misverstand dat ons aanleiding gaf om af te zien van de, in het laatste ultimatum gestelde, termijn van 72 uur. Ik blijf overigens van mening dat we toen, hoewel er beslist praktische fouten zijn gemaakt, niet principieel fout gehandeld hebben.'

Dr. Beel over de Tweede Politionele Actie:³⁰ 'De Tweede Politionele Actie was mijns inziens beslist nodig om een einde te maken aan de groeiende terreur in Indië. Daar wil ik dan nog aan toevoegen dat ik, toen ik onlangs las dat er ten gevolge van deze actie zo'n honderdveertig slachtoffers gevallen zijn, dat ik mij

toen realiseerde dat dat aantal zeker het tienvoudige zou zijn geweest ten gevolge van de terreur die juist via de Tweede Politionele Actie is voorkomen.'

Over de Indonesische kwestie in het algemeen, en over de Tweede Politionele Actie in het bijzonder, heeft Paul van 't Veer het volgende geschreven:^{29,31} 'Drees was de man die zich bij de beoordeling van wat er in Indonesië gebeurde en moest gebeuren, niet los kon maken van Nederlandse politieke verhoudingen. Bovendien heeft hij nooit kunnen inzien dat de informatie over vreselijke bestandsschendingen van republikeinse (Indonesische) kant en de ondragelijke toestanden in de 'Nederlandse' gebieden, gefabriceerd werden door mensen die er hun bedoelingen mee hadden. De campagne culmineerde in het leugenspel vlak voor de tweede militaire actie, toen met trucs (tot en met 'wegens atmosferische storingen' niet verzonden telegrammen en onmogelijk gemaakte telefoongesprekken met Batavia) de minister-president, Drees dus, buiten spel werd gezet en de oorlog werd doorgedreven. Toen Drees daar doorheen zag, was het te laat. Terwille van de politieke eenheid heeft Drees toen zijn ontslagaanvraag niet doorgezet. Het blijft voor mij nog steeds zijn misschien enige grote politieke beoordelingsfout.'

Dr. Drees zegt hierover het volgende:²⁰ 'Hoewel de manier waarop de Tweede Politionele Actie uiteindelijk is doorgevoerd, inderdaad aan het onvoorstelbare grenst, heb ik toen toch mijn ontslagaanvraag niet doorgezet, omdat ik besepte dat breken met de KVP zou betekenen, dat er op de plaatsen van de PVDA-ministers allemaal tegenstanders van de vrijheid van Indonesië zouden worden benoemd. We moesten dus wel doorgaan, want anders zou de zaak helemaal in de war lopen. Op deze wijze konden we tenminste nog enige directe invloed op het beleid uitoefenen.'

Naar aanleiding van het hernieuwde Nederlandse militaire ingrijpen in Indonesië, kwam in december 1948 de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties in spoedzitting bijeen. Dr. J. H. van Roijen, op dat moment de vertegenwoordiger van Nederland in de Veiligheidsraad, zegt hierover het volgende:²¹

'In de Veiligheidsraad konden de verschillende mogendheden het over deze zaak niet eens worden. Wel werd op een bepaald moment een resolutie aangenomen, waarin was vastgelegd dat over het conflict onderhandelingen op gang moesten komen. In feite was dit een order aan beide partijen. Hoewel Nederland het conflict beschouwde als een binnenlandse aangelegenheid en de Verenigde Naties dus niet bevoegd achtte zich er in te mengen, kon-

den wij deze resolutie niet naast ons neerleggen. Daarbij gaf de doorslag dat de Aziatische landen zich in meerderheid van ons hadden afgewend en voor ons land de doorvoer, doorgang en proviandering van troepen onmogelijk maakten.'

Onder druk van de Verenigde Naties, en vooral ook van de Verenigde Staten, heeft Nederland toen op 31 december 1948 de militaire operatie beëindigd.

In de daarop volgende weken heeft het Nederlandse kabinet zich zorgvuldig beraden op het verder te voeren beleid. Uiteindelijk werd besloten tot een soevereiniteitsoverdracht op korte termijn aan federalisten en republikeinen samen. Minister Sassen kon zich daarmee niet verenigen en nam zijn ontslag. Zijn plaats werd ingenomen door de minister van Binnenlandse Zaken, Van Maarseveen. De regering in Den Haag stemde in principe in met een terugkeer van de republikeinse regering, die na de Tweede Positionele Actie geïnterneerd was op het eiland Bangka, naar haar hoofdstad, Djokja. Kort daarna kwamen weer besprekingen op gang tussen een Nederlandse delegatie, onder leiding van dr. J. H. van Roijen, en een republikeinse delegatie, onder leiding van dr. Mohammed Roem.

Dr. van Roijen:²¹ 'Om in Batavia, het huidige Jakarta, te komen moest ik over het toen nog onder Engels gezag staande Aden en over Mauritius vliegen, waaruit nog eens mag blijken hoe omvangrijk de boycot van Nederland op dat moment in feite was.' Op 7 mei 1949 kwamen de Nederlandse en republikeinse delegaties tot overeenstemming, deze overeenkomst zou later bekend worden als het 'Van Roijen-Roem akkoord'.

Bij dit akkoord had de republikeinse delegatie het volgende toegezegd:³²

1. Aan de gewapende aanhangers van de Republiek werd de opdracht gegeven om een einde te maken aan de guerilla acties.
2. Samenwerking in het herstellen van vrede en het handhaven van recht en orde.
3. Deelneming aan de Ronde Tafel Conferentie waarop de onvoorwaardelijke overdracht van de soevereiniteit aan de Verenigde Staten van Indonesië zou worden geregeld.

Aan de andere kant verklaarde de Nederlandse delegatie zich bereid om:³²

1. De regering van de Republiek terug te laten keren naar Djokjakarta.
2. De republikeinse regering in staat te stellen in het gebied van Djokjakarta haar gezag uit te oefenen.

3. Alle militaire operaties met onmiddellijke ingang te beëindigen en alle gevangenen, die vanaf het begin van de Tweede Positionele Actie waren gemaakt, op vrije voeten te stellen.
4. Geen nieuwe deelstaten te zullen stichten in gebieden die voor 19 december 1948 gecontroleerd werden door de Republiek.
5. De Republiek deel uit te laten maken van de Verenigde Staten van Indonesië, met dien verstande dat het aantal afgevaardigden van de Republiek in het vertegenwoordigend lichaam van de Verenigde Staten van Indonesië één-derde van het totaal zou zijn.
6. Op de Ronde Tafel Conferentie, die op zo kort mogelijke termijn na de terugkeer van de leiding van de Republiek naar Djokjakarta zou worden bijeengeroepen, te bespreken hoe op zo kort mogelijke termijn de soevereiniteit over de Verenigde Staten van Indonesië volledig zou kunnen worden overgedragen, in overeenstemming met hetgeen bij de Renville-overeenkomst was besloten.
7. Alle republikeinse ambtenaren, die buiten het gebied van Djokjakarta opereerden, in functie te laten.

Over een eventuele toekomstige aparte status voor Nieuw Guinea is toen dus niet gesproken.

Dr. van Roijen:²¹ 'De status van Nieuw Guinea heeft tijdens de onderhandelingen in Batavia geen enkele rol gespeeld. Binnen de leiding van de Republiek waren de meningen echter verdeeld. Dat bleek overduidelijk toen ik, na afloop van de onderhandelingen met Roem, nadat de vijandelijkheden waren gestaakt en de Indonesiërs de bereidheid hadden uitgesproken om voor de slotonderhandelingen naar Den Haag te komen, naar de hoofdstad van de Republiek, Djokja, reisde. Daar ben ik toen vriendelijk ontvangen door Soekarno. Bij die gelegenheid vroeg Soekarno mij waarom voor Nieuw Guinea een uitzondering was gemaakt. Daarop antwoordde ik dat dat mijn uitdrukkelijke instructies vanuit Den Haag waren en dat bovendien Hatta ten overstaan van minister Stikker van Buitenlandse Zaken had laten weten dat Nieuw Guinea *hem* niet interesseerde. Daarop antwoordde Soekarno: 'Dat kan meneer Hatta wel gezegd hebben, maar ik ben Nieuw Guinea-fanaticus.' Toen werd het mij duidelijk dat de uitsluiting van Nieuw Guinea van de soevereiniteitsoverdracht Nederland later nog wel eens lelijk zou kunnen opbreken.'

In overeenstemming met het Van Roijen-Roem akkoord trokken de Nederlandse troepen zich uit het gebied rond Djokjakarta terug. Op 30 juni was de terugtrekking voltooid. Kort daarna keer-

den de verschillende republikeinse leiders weer in Djokja terug. Eind juli/begin augustus kwamen in Djokja delegaties van de verschillende Indonesische deelstaten en de Republiek een aantal malen bijeen om de strategie, die bij de Ronde Tafel Conferentie moest worden gevolgd, uit te stippelen. Men werd het spoedig eens over een ontwerp-grondwet voor de Verenigde Staten van Indonesië.

De Ronde Tafel Conferentie

Op 23 augustus 1949 werd in Den Haag de Ronde Tafel Conferentie geopend. Na tien weken moeizaam overleg werden de delegaties het op 2 november 1949 eens. Het grootste meningsverschil dat was blijven bestaan, betrof de status van Nieuw Guinea.

Al tijdens de conferentie te Den Pasar, in december 1946, waar uiteindelijk op 24 december 1946 de deelstaat Oost-Indonesië werd opgericht, was de toekomstige status van Nieuw Guinea het onderwerp van soms heftige discussies.³³ Toen was besloten dat Nieuw Guinea, dat tot dan toe had behoord tot de Nederlands-Indische provincie de Grote Oost, voorlopig geen deel zou uitmaken van de staat Oost-Indonesië. Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook had bij die gelegenheid namens de regering overigens uitdrukkelijk toegezegd dat Nieuw Guinea uiteindelijk *wel* zou gaan behoren tot de Verenigde Staten van Indonesië.³⁴

Tijdens de Ronde Tafel Conferentie in Den Haag maakte met name de delegatie van Oost-Indonesië zich sterk voor directe aansluiting van Nieuw Guinea bij de Verenigde Staten van Indonesië. De andere Indonesische delegaties hadden op dat ogenblik minder bezwaren tegen een aparte status voor Nieuw Guinea. Uiteindelijk werd in artikel 2 van het charter van de soevereiniteitsoverdracht het volgende vastgelegd:³⁵

'Ten aanzien van de residentie Nieuw Guinea is overeengekomen:

- a. gezien het feit, dat het nog niet mogelijk is gebleken de standpunten van partijen nopens Nieuw Guinea overeen te brengen, waardoor deze in geschil blijven,
- b. gezien de wenselijkheid om de Ronde Tafel Conferentie met goed resultaat te beëindigen op 2 november 1949,
- c. gezien de belangrijkste factoren, die in ogenschouw moeten worden genomen bij de oplossing van het vraagstuk Nieuw Guinea,
- d. gezien het beperkte onderzoek, dat kon worden ingesteld en voltooid ten aanzien van de problemen, die samenhangen met het vraagstuk Nieuw Guinea,

- e. gezien de moeilijke taak, waarvoor de deelgenoten in de Unie zich al dadelijk zullen zien gesteld, en,
f. gezien de beslotenheid van partijen tot handhaving van het beginsel om door vredelievende en redelijke middelen alle geschillen op te lossen, die later mochten blijken te bestaan of rijzen,

dat de *status quo* van de residentie Nieuw Guinea zal worden gehandhaafd met de bepaling, dat binnen een jaar na de datum van overdracht van de soevereiniteit aan de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië het vraagstuk van de staatkundige status van Nieuw Guinea zal worden bepaald door onderhandelingen tussen de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië en het Koninkrijk der Nederlanden.'

Bij briefwisseling verklaarden de delegaties elkander, dat tussen haar het volgende is overeengekomen:

'De zinsnede in artikel 2 van het ontwerp-Charter van Soevereiniteitsoverdracht, luidende 'de *status quo* van de residentie Nieuw Guinea zal worden gehandhaafd' betekent: 'met voortzetting van het gezag van de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden over de Residentie Nieuw Guinea'.'

Dr. van Roijen, ondervoorzitter van de Ronde Tafel Conferentie, zegt het volgende over de uitzondering van Nieuw Guinea van de soevereiniteitsoverdracht:²¹ 'Laat ik vooropstellen dat ik, voor ik bereid was om ondervoorzitter te worden, de hoop had uitgesproken dat Nieuw Guinea geen breekpunt zou worden. Hoewel de conferentie niet vanwege de meningsverschillen rond de status van Nieuw Guinea is mislukt, is de kwestie toen toch ook niet bepaald opgelost.'

Dr. Drees, ten tijde van de Ronde Tafel Conferentie minister-president:²⁰ 'Binnen het kabinet nam minister Van Maarseveen ongeveer hetzelfde standpunt in als ik, namelijk dat de toekomstige status van Nieuw Guinea geen breekpunt mocht worden. Maar Van Maarseveen was bang dat, wanneer Nieuw Guinea wel zou worden overgedragen, de KVP-fractie in meerderheid tegen de akkoorden zou stemmen. Daardoor zou de grondwettelijk vereiste twee-derde meerderheid niet worden gehaald. Bovendien leek overdracht voor de verhouding tot Indonesië niet noodzakelijk, omdat belangrijke leden van de Republikeinse delegatie ondershands te kennen gaven dat ze er geen bezwaar tegen hadden dat de soevereiniteit over Nieuw Guinea voorlopig niet werd overgedragen. Ik zelf heb toen gehoopt dat na de soevereiniteitsoverdracht een oplossing zou kunnen worden gevonden, op die manier hoopte ik een tussenweg te bewandelen.'

Prof. Schermerhorn:²² 'Waarom men zo hardnekkig aan Nieuw Guinea wilde vasthouden, is mij nooit helemaal duidelijk geworden. Waarschijnlijk zouden sommigen het als gezichtsverlies hebben beschouwd, wanneer ook aan de laatste eis van de Republiek zou zijn toegegeven, anderen waren bijvoorbeeld van mening dat het behoud van Nieuw Guinea ook het behoud van een militair steunpunt voor Nederland in Zuid-Oost Azië zou betekenen, waardoor Nederland daar nog een, zij het beperkte, rol zou kunnen blijven spelen. Weer anderen voerden als reden voor de uitzonderingspositie van Nieuw Guinea aan, dat de Papoea's geen Indonesiërs waren en bovendien minder ontwikkeld waren dan de Indonesiërs en daarom een beschermde status verdienden. Voor velen werd dit laatste argument *later* de belangrijkste reden om aan Nieuw Guinea vast te houden. Ik heb mijzelf overigens altijd zeer verbaasd hoe gemakkelijk een ieder zich in die tijd een mening kon vormen over Nieuw Guinea. In een geheime zitting van de Tweede Kamer heb ik dat ook wel eens duidelijk gezegd. Ik was per slot van rekening de enige daar, die wel eens op het eiland was geweest!'

Dr. Beel:³⁰ 'Wat het uitsluiten van Nieuw Guinea van de soevereiniteitsoverdracht betreft, kan achteraf gesteld worden, dat daarmee een beslissende fout is gemaakt, waardoor het omgekeerde is bereikt van wat wij beoogden, namelijk het vast in het zadel komen te zitten van Soekarno.'

Op 9 december werden de Ronde Tafel-overeenkomsten door de Tweede Kamer aanvaard en op 21 december kregen zij ook in de Eerste Kamer de vereiste twee-derde meerderheid. In beide kamers ontpopte de ARP zich als de felste tegenstander van de akkoorden. Inmiddels had het Indonesische parlement de akkoorden op 13 december eveneens goedgekeurd. Zo kon op 27 december 1949 in het Paleis op de Dam in Amsterdam de akte van soevereiniteitsoverdracht door koningin Juliana worden getekend. Op 28 december 1949 kon Soekarno triomfantelijk als eerste president van de nieuwe Republiek der Verenigde Staten van Indonesië in Jakarta, zoals Batavia voortaan zou heten, worden binnengehaald. Ondertussen waren de verwachtingen in Nederland ten aanzien van de toekomstige samenwerking met de Republiek hooggespannen.

Anak Agung, toen premier van de deelstaat Oost-Indonesië, schrijft echter:³⁶

'In the final solution of the Dutch-Indonesian question the Dutch government had committed the same error as in the past. By with-

holding the territory of Irian Barat (de Indonesische naam voor Nieuw Guinea, RAG) from the transfer of sovereignty, it could not create enough goodwill among the Indonesian people and leaders to establish the friendly relationship between the two nations required so badly to heal the wounds and ill-feeling of the past. On the contrary, this total misjudgment of the Indonesian psychology (...) was to cost the Netherlands very dearly.'

Hoofdstuk 2

De kabinetten Drees en Nieuw Guinea. 1950-1958

Het eerste kabinet Drees. 1950

Hoewel er in december 1949 nog geen overeenstemming was bereikt over de kwestie Nieuw Guinea, bestond er in Nederland, kort na de beëindiging van de Ronde Tafel Conferentie en de daarop gevolgde soevereiniteitsoverdracht, nog goede hoop dat er op korte termijn een oplossing voor het probleem gevonden zou kunnen worden.

Van 25 maart tot 1 april 1950 werd in Jakarta de eerste ministersconferentie van de Nederlands-Indonesische Unie gehouden. Tijdens deze bijeenkomst bleken de standpunten van Nederland en Indonesië niet nader tot elkaar te zijn gekomen. Desondanks zou de Nederlandse minister Van Maarseveen toen tegenover de Indonesische premier Hatta hebben verklaard, dat Indonesië op den duur de soevereiniteit over Westelijk Nieuw Guinea zou kunnen verkrijgen *'provided that both sides would not give much publicity to this matter and keep quiet for a while'*.¹

Hatta zelf heeft hierover het volgende geschreven:² 'De PVDA is mede schuldig aan het ontstaan van deze vertroebelde zaak. Dr. Drees en vele andere leden van zijn partij kunnen zich niet vrij pleiten, want gedurende de Ronde Tafel Conferentie was het juist dr. Drees, die naast wijlen minister Van Maarseveen, zo krampachtig vasthield aan West Irian.* Drie maanden daarna, op de eerste conferentie van de Unie-ministers te Jakarta, was Van Maarseveen al van mening veranderd. Dr. Drees bleef op zijn voetstuk staan.'

Een zaak die het standpunt van de Nederlandse regering ten aanzien van een aparte status voor Nieuw Guinea sterk heeft beïnvloed, is het feit dat er in Indonesië al binnen enkele maanden een einde kwam aan het federalistische systeem. Daarbij speelde met name een rol, dat het onder één gezag plaatsen van de verschillende staten, die samen de Verenigde Staten van Indonesië vormden, niet altijd op vrijwillige basis geschiedde en niet altijd zonder geweld verliep. Op 17 augustus proclameerde president Soekarno, in een rede ter gelegenheid van onafhankelijkheidsdag,

*de Indonesische naam voor Westelijk Nieuw Guinea

officieel de eenheidsstaat Indonesië, waarmee de Verenigde Staten van Indonesië dus feitelijk ophielden te bestaan.

Dr. Beel hierover:³ 'Dat er zo kort na de soevereiniteitsoverdracht al weer een einde kwam aan het federalisme, een zaak die Drees Soekarno zeer kwalijk heeft genomen, was iets dat ik steeds al had voorspeld. 'Soekarno is er de man niet naar, die wil één centraal bestuur,' heb ik Drees wel eens gezegd.'

In zijn rede van 17 augustus 1950 zei Soekarno ook nog het volgende:⁴ *'We still observe the provision in the RTC agreements that the question of West Irian shall be settled peaceably within this year. After this year, neither of the parties will be bound by the RTC provision (...). If a settlement by negotiation cannot be arrived at within this year, a major conflict will arise on the issue of who will be in power in that island from then onward. For, once again I declare: We will not stop fighting, we will continue fighting, we will keep on fighting whatever may come, until West Irian has been returned to our fold.'*

Terwijl enerzijds het wantrouwen van de Nederlandse regering ten opzichte van Indonesië, na het uitroepen van de eenheidsstaat, sterk was gegroeid, leek anderzijds ook het Indonesische standpunt ten aanzien van Nieuw Guinea sterk geradicaliseerd. Daardoor waren de vooruitzichten bij de aanvang van de tweede onderhandelingsronde tussen Nederland en Indonesië, die op 4 december 1950 in Den Haag begon, bepaald somber. Bij de besprekingen legde de Indonesische delegatie, die onder leiding stond van minister van Buitenlandse Zaken Roem, een voorstel ter tafel dat ten aanzien van Nieuw Guinea ondermeer de volgende punten bevatte:⁵

1. de soevereiniteit over Nieuw Guinea wordt overgedragen aan Indonesië.
2. Nieuw Guinea krijgt uiteindelijk autonomie binnen Indonesië, een eigen vertegenwoordigend lichaam en tevens een eigen vertegenwoordiging in de Indonesische regering.

De Nederlandse delegatie, die onder leiding stond van minister Van Maarseveen, wees het voorstel van de hand en stelde toen onder andere voor dat:⁵

1. de soevereiniteit over Nieuw Guinea zou worden overgedragen aan de Nederlands-Indonesische Unie, waarbij het feitelijk beheer in handen van Nederland zou blijven.
2. de onderhandelingen over de status van Nieuw Guinea zouden worden voortgezet onder auspiciën van bijvoorbeeld de Verenigde Naties.

3. in afwachting van overeenstemming zou op Nieuw Guinea de *status quo* gehandhaafd blijven, waardoor het dus onder Nederlands gezag bleef.

De Indonesische delegatie achtte, na ruggespraak met de eigen regering, op haar beurt de Nederlandse voorstellen onaanvaardbaar en op 27 december werd de conferentie beëindigd zonder dat overeenstemming was bereikt.

Dr. Drees over de onderhandelingen van 1950:⁶ 'Bij de verschillende kabinetsformaties heb ik steeds geweigerd in te gaan op de eis van de confessionele partijen dat Nieuw Guinea onder Nederlands gezag moest blijven. Ik was van mening dat Nederland altijd bereid moest blijven met Indonesië over Nieuw Guinea te onderhandelen, waarbij voor mij iedere oplossing bespreekbaar was, waarbij aan Nieuw Guinea op één of andere wijze een autonome status werd gegeven. Dat had ook een autonome status binnen de Verenigde Staten van Indonesië kunnen zijn. Maar helaas sneed Soekarno die tussenweg al snel af. De Indonesische politiek met betrekking tot Nieuw Guinea was gebaseerd op het formele standpunt, dat al het grondgebied dat had behoord tot het voormalige Nederlands Indië, als één geheel Indonesië moest gaan vormen, om die reden is een gebied als het vroegere Portugees Timor, waarvan annexatie, gezien zijn ligging en samenstelling van de bevolking, toch veel meer in de lijn der verwachting lag dan die van Westelijk Nieuw Guinea, veel langer met rust gelaten. Zeker toen Soekarno, kort na de soevereiniteitsoverdracht, zei: '1 januari 1951 zal de zon niet opgaan, als Nieuw Guinea dan geen deel van Indonesië is', begreep ik dat een oplossing van het conflict niet eenvoudig zou zijn.

Tijdens de besprekingen in december 1950 lagen de standpunten van Nederland en Indonesië ver uit elkaar. Het grote struikelblok voor redelijk overleg is toen Soekarno geweest. Hij eiste namelijk een onmiddellijke en onvoorwaardelijke overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië. Op dat punt droeg het Indonesische beleid duidelijk het stempel van Soekarno, want een man als Hatta was wel bereid tot een tegemoetkoming aan onze verlangens. Een compromis van Nederlandse zijde, waarbij de soevereiniteit zou worden overgedragen aan de Nederlands-Indonesische Unie, werd zelfs niet in overweging genomen. Ook een bespreking in aanwezigheid van een internationale commissie wees Soekarno zonder meer van de hand. Daarmee was de verhouding verstard. Het was de Indonesische delegatie niet bij te brengen dat het door ons geboden compromis het best haalbare was, omdat we in Nederland te maken hadden met een coalitieregering

waarbinnen de verschillende partijen elk moesten geven en nemen. Binnen die coalitie waren zelfs al mensen die het compromis, dat wij aanboden, te ver vonden gaan. Na het mislukken van de onderhandelingen bleek nog eens overduidelijk hoe verdeeld men was. Er was een stroming die nog wel verder wilde praten met Indonesië, maar met name in KVP- en VVD-kringen was dat eigenlijk niet langer bespreekbaar.'

Het tweede kabinet Drees

Begin 1951 debatteerde de Tweede Kamer over het conflict met Indonesië. De KVP en de PVDA steunden in meerderheid het regeringsbeleid tijdens de onderhandelingen met Indonesië. Beide partijen tekenden daarbij wel uitdrukkelijk aan, dat het Indonesische standpunt voor hen onaanvaardbaar was. De derde regeringspartij, de VVD, steunde echter in haar geheel een motie van afkeuring. Dat was voor de liberale minister van Buitenlandse Zaken, Stikker, aanleiding zijn ontslag in te dienen. Dit leidde vervolgens tot het aftreden van het hele kabinet op 24 januari 1951. Pas zeven weken later was de kabinetscrisis weer voorbij, hoewel de drie regeringspartijen het over de kwestie Nieuw Guinea nog steeds niet eens waren. Ook een tussenoplossing voor het probleem, waarbij Nederland afstand zou doen van de soevereiniteit over Nieuw Guinea ten gunste van een trustschap van de Verenigde Naties, werd uiteindelijk verworpen, omdat zo'n voorstel niet de daarvoor benodigde twee-derde meerderheid leek te kunnen krijgen. Nieuw Guinea werd daarom 'opgeborgen in de ijskast'.⁷

Dat bleek ook duidelijk uit datgene wat ten aanzien van Nieuw Guinea staat vermeld in de regeringsverklaring van het tweede kabinet Drees, dat overigens precies dezelfde personele bezetting had, als het eerste kabinet Drees van 17 maart 1951:⁸ 'De regering acht een goede verstandhouding tussen Nederland en Indonesië van vitaal belang en zal het mogelijke doen om een vruchtbare samenwerking te bevorderen. Zij betreurt het, dat in Indonesië het geschil over Nieuw Guinea geacht wordt daarvoor een belemmering te zijn. Voor het ogenblik echter kan geen weg worden aangegeven, langs welke dit geschil op voor beide partijen aannemelijke wijze kan worden opgelost. (...) Onder deze omstandigheden kan geen kabinet anders doen dan een afwachterende houding aannemen en de ontwikkelingen op de voet volgen.'

Binnen de PVDA waren mensen als de oud-premier prof. Schermerhorn en de fractievoorzitter van de PVDA in de Tweede Ka-

mer. Van der Goes van Naters, wel bereid tot verdere concessies aan Indonesië met betrekking tot Nieuw Guinea. Toen de laatste op 4 januari in een interview te kennen gaf zelfs bereid te zijn te onderhandelen op basis van soevereiniteitsoverdracht en dat het probleem hem eventueel wel een kabinetscrisis waard was, bleek dat hij deze uitlatingen zonder de toestemming van de rest van de fractie had gedaan en moest hij aftreden.

Feitelijk stond de PVDA op dat moment voor een dilemma: moest de voorkeur gegeven worden aan het streven naar een permanente, goede samenwerking met Indonesië, waarbij Nederland dus bereid moest zijn om uiteindelijk de soevereiniteit over Nieuw Guinea aan Indonesië over te dragen en moest daarmee dan het risico van een kabinetscrisis gelopen worden of verdiende een consolidatie van de samenwerking met de KVP en VVD de voorkeur, waarbij het probleem Nieuw Guinea voorlopig in de ijskast werd gezet en waarbij de kans op een langdurige verstoring in de relaties met Indonesië levensgroot aanwezig was? Het zal duidelijk zijn dat de PVDA toen voor de laatste optie gekozen heeft.

De missie-Soepomo

Na het mislukken van de conferentie in Den Haag van 1950, was door de Indonesische regering een commissie ingesteld, onder leiding van prof. Soepomo, die de opdracht kreeg om een herziening van de bij de Ronde Tafel Conferentie van Den Haag van 1949 gesloten akkoorden te gaan bestuderen. De regering in Den Haag verklaarde in principe bereid te zijn om over een herziening van de Unie-overeenkomsten met de Indonesiërs te praten. Ook toonde zij zich bereid om over Nieuw Guinea te praten, maar dan moest niet al bij voorbaat vaststaan dat zulke besprekingen tot mislukken waren gedoemd. Na langdurig vooroverleg begonnen de besprekingen op 16 januari 1952 in Den Haag. Tijdens het overleg stelde de Indonesische delegatie dat, ingevolge het charter van de soevereiniteitsoverdracht, de soevereiniteit over Nieuw Guinea feitelijk al bij Indonesië berustte. Nederland weersprak dit, maar toonde zich bereid om het geschil voor te leggen aan een orgaan als het Internationale Gerechtshof in Den Haag. Indonesië wees deze suggestie van de hand, omdat het hier een politiek en geen juridisch meningsverschil zou betreffen. Uiteindelijk kwam de Indonesische delegatie, na overleg met de regering in Jakarta, met een voorstel waarbij Nederland en Indonesië, in afwachting van een definitieve regeling van het geschil die tot

stand zou moeten komen na de parlamentsverkiezingen die in 1952 in Nederland gehouden zouden worden, voorlopig gezamenlijk Nieuw Guinea zouden gaan besturen. Maar omdat de missie-Soepomo toen inmiddels was teruggeroepen naar Indonesië, vanwege een kabinetscrisis aldaar, is dit voorstel nooit in behandeling gekomen. De besprekingen zijn pas in 1954 hervat.

De verkiezingen van 1952. Het derde kabinet Drees

Na de verkiezingen van juni 1952 mislukte in eerste instantie een formatiepoging van de demissionaire premier Drees, omdat de verschillende partijen het onder andere niet eens konden worden over de geschillen met Indonesië, met name niet over het ten aanzien van Nieuw Guinea te voeren beleid. Een tweede poging van de fractievoorzitter van de KVP in de Tweede Kamer, prof. Romme, had echter meer succes. Uiteindelijk ontstond zo het derde kabinet Drees, waarin KVP, PVDA, CHU en ARP samenwerkten. Voor Buitenlandse Zaken was gekozen voor een tweemanschap. Naast de partijloze mr. J. W. Beyen werd mr. J. M. A. H. Luns, een persoonlijk vriend van Romme, door Romme naar voren geschoven als minister zonder portefeuille. Luns over de taakverdeling zoals die tussen hem en Beyen was geregeld:⁹ 'Ik was belast met alle problemen buiten Europa, met de problemen van de Verenigde Naties, met alle bilaterale problemen in Europa en alle luchtvaartkwesities. Daarin had ik precies dezelfde bevoegdheid als mijn collega. Nieuw Guinea viel dus onder mijn directe bevoegdheden.'

In 1982 is een deel van de correspondentie, die mr. Luns, vóór zijn benoeming tot minister van Buitenlandse Zaken, in september 1952, met KVP-leider Romme had gevoerd, gepubliceerd.¹⁰ Luns was in die tijd ambassaderaad bij de Verenigde Naties in New York. Uit die correspondentie blijkt dat mr. Luns in principe koos voor een harde opstelling tegenover Indonesië. Verder blijkt dat Luns en Romme in hun opvattingen ten aanzien van de kwestie Nieuw Guinea nagenoeg op één (harde) lijn zaten. Was minister-president Drees niet bang dat zich een herhaling zou voordoen van de gebeurtenissen van 1948, toen Romme een andere oud-dispuutgenoot naar voren schoof als minister, toen in de persoon van mr. Sassen, waardoor, buiten de minister-president om, de door hem afgekeurde Romme-politiek toch in praktijk kon worden gebracht?

Dr. Drees:⁶ 'Ik wil vooropstellen dat ik nooit geweten heb dat Romme en Luns al voor de benoeming van Luns tot minister

zodanig intensief contact hebben gehad. Maar Luns wist bij zijn benoeming dat *ik* er tegen was dat Nieuw Guinea onder Nederlands beheer bleef. Luns heeft zich daar toen praktisch bij neergelegd. In zoverre hoefde de benoeming van Luns dus geen verharding van het Nederlandse standpunt te betekenen.'

Hoe keek mr. Luns bij zijn benoeming tot minister aan tegen het feit, dat bij de Ronde Tafel Conferentie in december 1949 nadrukkelijk tussen Nederland en Indonesië was overeengekomen, dat over de status van Nieuw Guinea voor 27 december 1950 een oplossing gevonden moest zijn, terwijl zo'n oplossing in september 1952 nog steeds niet in zicht leek?

Mr. Luns:⁹ 'Het artikel, waarin die bepaling aangaande Nieuw Guinea was opgenomen, had op dat moment al geen waarde meer, omdat de Verenigde Staten van Indonesië al in 1950 door Soekarno waren ontbonden, waardoor ook Nederland niet meer aan de overeenkomst gehouden was. Soekarno heeft overigens op een bijzonder schandalige wijze al zijn beloftes verbroken en de akkoorden verscheurd en uiteindelijk de honderdduizenden Nederlanders het land uitgezet. Als de Verenigde Staten van Indonesië niet ontbonden zouden zijn en als de verschillende federale delen van Indonesië waren blijven bestaan, dan had ik me kunnen indenken dat er dan binnen die politieke structuur ook een speciaal statuut voor Nieuw Guinea zou zijn gegeven. Ik ben er overigens van overtuigd dat, als Soekarno er niet zou zijn geweest, deze kwestie nooit zou zijn geworden tot de twistappel die het geworden is. Het was een persoonlijke hobby van Soekarno. Ik ben er ook van overtuigd dat als Nieuw Guinea was afgestaan aan Indonesië, dat Soekarno dan een ander voorwendsel zou hebben gevonden om met Nederland een conflict te hebben, want Soekarno zocht het conflict! Dat vond hij nodig voor de algehele soevereiniteit van Indonesië en om zich af te zetten tegen het vroegere koloniale land, etc.'

Uit de correspondentie tussen Luns en Romme blijkt niets van enigerlei bewogenheid van de kant van Luns ten aanzien van het lot van de Papoea's of van andere morele gronden op grond waarvan Nieuw Guinea niet aan Indonesië kon worden overgedragen. Wel is sprake van redenen van strategisch belang e.d. waarom Nieuw Guinea onder Nederlands gezag zou moeten blijven.

Mr. Luns:⁹ 'Omdat er op dat moment nog geen sprake was van het afstaan van Nieuw Guinea speelden morele argumenten nog niet. Strategische belangen werden ongetwijfeld wel in onze overwegingen betrokken. Daarbij vond ik dat het voor een land

als Nederland goed was om niet uitsluitend en alleen Europese belangen te hebben en materiële belangen na te jagen. De civilisatorische taak in Nieuw Guinea was een mooie taak en daarenboven was het voor ons land niet kwaad om over kwesties van de *Pacific* enigerlei zeggingschap te hebben.'

Welke oplossing voor de kwestie Nieuw Guinea stond mr. Luns bij zijn optreden als minister van Buitenlandse Zaken voor ogen? Luns:⁹ 'Op dat moment was het nog geen acuut probleem. Langzamerhand is die soep gaan koken en langzamerhand is het geworden tot een enorm, ook internationaal probleem. Toen ik in 1952 minister werd, werd over zelfstandigheid van Nieuw Guinea overigens nog niet gesproken, maar alle partijen, ook de PVDA, waren wel eensgezind in hun oordeel dat Nieuw Guinea niet moest worden afgestaan.'

KVP, PVDA, CHU en ARP kwamen tijdens de formatie van 1952 overeen dat het probleem Nieuw Guinea, wat Nederland betreft, voorlopig in de ijskast zou blijven. In de Troonrede van 16 september 1952 werd ten aanzien van Nieuw Guinea onder andere het volgende gezegd:¹¹

'De regering ziet in een hervatting van de besprekingen met Indonesië omtrent de status van Nieuw Guinea geen heil. (...) Aan afstand van Nieuw Guinea door het Koninkrijk of aan beperkingen der Nederlandse soevereiniteit over dit gebiedsdeel dan wel aan het aanvaarden van een mandaat denkt de regering niet.'

Voor het eerst werd in deze troonrede ook een zinsnede opgenomen die de grondslag is geweest voor de latere beleidslijn die uitging van het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's. In dit verband sprak de regering toen van de mogelijkheid 'dat op den duur de bevolking in staat zal worden gesteld zelve over haar toekomst te beslissen'.¹²

Het is deze uitspraak waarnaar de Nederlandse regering later heeft verwezen als zijnde een 'plechtige belofte aan de Papoea's'.¹³

Eind 1952 maakte de regering Drees tevens kenbaar dat getracht zou worden om voor Nieuw Guinea samen met Australië te komen tot een oplossing. De Australische regering had bij monde van haar premier Menzies al in 1950 laten weten dat het niet in een eventuele overdracht van Westelijk Nieuw Guinea zou kunnen berusten, vanwege het vitale strategisch belang dat Australië bij Nieuw Guinea had.¹⁴

Dr. Drees hierover:⁶ 'Voor ons was de steun van Australië van belang. Australië had ingezien dat zij zich bij het onafhankelijk

worden van Indonesië in haar houding ten opzichte van Nederland had vergist. Australië beseftte bovendien terdege dat het, wanneer Indonesië eenmaal de soevereiniteit over Westelijk Nieuw Guinea zou hebben en Indonesië een communistische staat worden, iets dat in de jaren vijftig beslist geen denkbeeldige zaak was, dat het dan het communisme tot aan zijn landgrenzen zou hebben. Bovendien achtte ik vereniging van de beide delen van Nieuw Guinea tot één nieuwe staat de beste oplossing. Men moet hierbij bedenken dat de Papoea's helemaal geen Indonesiërs zijn.'

Pas op 29 juni 1954 werden de Nederlands-Indonesische besprekingen hervat, opnieuw in Den Haag. De Indonesische delegatie stond onder leiding van de minister van Buitenlandse Zaken, Soenarjo, de Nederlandse delegatie onder leiding van mr. Luns. In sommige opzichten kwamen de delegaties tot overeenstemming, zo bereikte men een akkoord over een financieel-economische regeling, maar over Nieuw Guinea werd men het niet eens. De Indonesische delegatie had een bespreking van de terugkeer van Nieuw Guinea tot het grondgebied van de Republiek Indonesië voorgesteld, maar Nederland bleek niet bereid hierover te praten. Bovendien bleken vervolgens de Indonesische en Nederlandse regeringen het niet eens te kunnen worden over de interpretatie van de bereikte concept-overeenkomst over een financieel-economische geschillenregeling. Een op 10 augustus 1954 tot stand gekomen protocol werd uiteindelijk door geen van beide regeringen goedgekeurd. Daarmee was ook deze gespreksronde op een volslagen mislukking uitgelopen.

Kort na het bekend worden van het opnieuw mislukken van de onderhandelingen met Nederland, zei president Soekarno in een redevoering ter gelegenheid van Indonesië's onafhankelijkheidsdag op 17 augustus 1954 het volgende:¹⁵

'We had asked the Netherlands that the West Irian issue shall be solved by negotiations. By this we have shown to the whole world, that we have adhered to the principles of settling the dispute through negotiations, which is also the principles of the United Nations. We have always abided to this principle. But it is regrettable that the Dutch don't intend to settle that dispute through negotiations. Now we have put this West Irian issue before the international forum. I am convinced that the nations, which uphold justice and high moral standards will support us in our appeal to achieve our national claim.'

Eind 1954 slaagde Indonesië er voor het eerst in, de kwestie Nieuw Guinea geplaatst te krijgen op de agenda van de Algemene

Vergadering van de Verenigde Naties. Een Indonesische resolutie, die overigens vrij gematigd van toon was, slaagde er echter niet in de vereiste twee-derde meerderheid te behalen. Tijdens de stemming verkreeg de resolutie steun van vrijwel alle Afro-Aziatische landen en de meeste Latijns-Amerikaanse landen, alsmede van het gehele Oostblok. De Europese landen stemden verder vrijwel unaniem tegen de resolutie. De Verenigde Staten onthielden zich van stemming.

Het Nederlandse standpunt ten aanzien van Nieuw Guinea werd nog verder verstrakt toen Indonesië in de loop van 1954 een aantal infiltratiepogingen in Nieuw Guinea ondernam. Pas eind 1955 kwamen nieuwe onderhandelingen over de kwestie op gang. Op 3 oktober 1955 werd Nieuw Guinea, op verzoek van 15 Afro-Aziatische landen, opnieuw op de agenda van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties geplaatst. Juist op de dag dat de onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië in Den Haag begonnen, op 10 december 1955, nam de Algemene Vergadering bij acclamatie een motie aan, waarin de hoop werd uitgesproken, dat de kwestie Nieuw Guinea op vreedzame wijze zou worden opgelost en dat de onderhandelingen vruchtbaar zouden zijn.

De Geneefse Conferentie van 1955/1956

Op 10 december 1955 begonnen in Den Haag besprekingen tussen Nederland en Indonesië die voorlopig tevens de laatste besprekingen zouden zijn. De agendapunten van dit overleg waren de volgende:¹⁶

1. Bespreking van het Indonesische voorstel tot vervanging van het op 10 augustus 1954 tussen Nederland en Indonesië gesloten Protocol en daarbij behorende briefwisseling door een nieuw protocol en andere overeenkomsten.
2. Bespreking van het Indonesische voorstel tot vervanging van de bestaande financieel-economische overeenkomst door één of meer nieuwe overeenkomsten en de methoden, welke daartoe kunnen leiden.
3. Bespreking van bepaalde vraagstukken betreffende Nieuw Guinea, met dien verstande dat ten aanzien van de soevereiniteit iedere partij haar eigen standpunt handhaaft.
4. Andere aangelegenheden dan in de voorafgaande agendapunten genoemd, welke door een der partijen van belang wordt geacht voor de betrekkingen tussen beide landen.

De besprekingen begonnen op 10 december 1955 in Den Haag en

werden, op verzoek van de Indonesische delegatie, vanaf 16 december voortgezet in het Maison de la Presse in Genève. De Indonesische delegatie stond onder leiding van minister van Buitenlandse Zaken, Anak Agung, terwijl de Nederlandse delegatie onder leiding stond van zijn ambtgenoot Luns. Tijdens de onderhandelingen konden Nederland en Indonesië het echter over een aantal belangrijke zaken niet eens worden. De meningsverschillen spitsten zich in eerste instantie toe op een geschillenregeling behorende bij een financieel-economische overeenkomst, de zogenaamde arbitrage-clausule. Bovendien bleek Nederland wederom niet bereid om over de status van Nieuw Guinea met Indonesië in bespreking te treden.

Dr. Drees:⁶ 'De meerderheid van de Indonesische delegatie of de Indonesische regering, daarover bestaat geen duidelijkheid, wilde aan het slot geen redelijke formulering van een arbitrage-mogelijkheid aanvaarden. De voorzitter van de Indonesische delegatie, Anak Agung, maakte de indruk dat wel te willen, dat bleek ook uit zijn slotrede. Ik acht het daarbij volstrekt niet uitgesloten dat, tegen het einde van de conferentie, het Indonesische kabinet zijn delegatie telegrafisch opdracht heeft gegeven het Nederlandse voorstel inzake arbitrage af te wijzen, waardoor de conferentie feitelijk een mislukking was geworden. Nieuw Guinea stond ook op de agenda en er is ook over gesproken, maar het is beslist niet zo dat het feit dat de delegaties het over Nieuw Guinea niet eens konden worden, heeft geleid tot het uiteindelijk mislukken van die conferentie. Blijft natuurlijk de vraag of men het wel eens geworden zou zijn over Nieuw Guinea, indien de delegaties wel overeenstemming hadden kunnen bereiken over een arbitrage-mogelijkheid, dat zullen we nooit weten.'

Mr. Luns, destijds voorzitter van de Nederlandse delegatie:⁹ 'Op een bepaald moment lagen er twee voorstellen op tafel met betrekking tot een zogenaamde arbitrage-regeling. Het Indonesische voorstel was in onze ogen geheel ondeugdelijk; wij zelf hadden een inmiddels geamendeerd voorstel ter tafel gebracht. De situatie was zelfs uitzichtloos en dat kwam omdat de Indonesische regering de instructie had gegeven dat er geen akkoord mocht komen. Dat wisten we omdat onze inlichtingendienst een telegram van de Indonesische regering, dus van Soekarno, waarin die instructie was vervat, had onderschept. (Wij kenden namelijk de codering waarvan de Indonesiërs zich bedienden.) Met die wetenschap heb ik toen de Indonesische delegatieleider, ik meen dat dat Anak Agung was, tijdens de laatste zitting gevraagd hoe lang de Indonesische delegatie nog verder kon onder-

handelen. Anak Agung antwoordde mij toen: 'Zeker nog een week.' Vervolgens vroeg ik hem: 'Meneer de minister, bevredigt de formulering van de arbitrage-regeling, zoals die in het Indonesische voorstel is neergelegd, u helemaal?' Anak Agung zei vervolgens: 'Ja, helemaal.' Ik reageerde als volgt: 'Meneer de minister, dan aanvaardt hierbij de Nederlandse delegatie uw formulering.' Anak Agung antwoordde mij toen: 'Meneer Luns, dat kan ik niet aannemen.' Verbazing veinzend, vroeg ik toen: 'Maar waarom dan niet?' 'Omdat het te laat is,' zei Anak Agung, terwijl hij even te voren nog had gezegd dat men nog een week de tijd had om tot overeenstemming te komen! Vervolgens zei ik nog: 'En als we u ook nog uw zin geven inzake Nieuw Guinea?' waarop Anak Agung zei: 'Maar dat kan niet, want dat probleem staat niet op de agenda.' Op dat punt had Anak Agung overigens formeel gelijk, want Nieuw Guinea stond niet speciaal op de agenda. Maar de reden waarom ik u dit verhaal vertel, is dat ik er mee wil aangeven dat de Indonesiërs niet met ons tot overeenstemming *wilden* komen, overigens op instructie van hun regering. De Indonesische regering zocht namelijk het conflict met Nederland om binnenlands-politieke redenen! Daarbij paste, wat ik al had voorspeld, dat er na het mislukken van het overleg in Genève, vette koppen in de Indonesische kranten kwamen te staan: 'Nederland laat Geneefse Conferentie mislukken.' Maar die mislukking was in feite het gevolg van de politiek van Soekarno. Voor hem zou samenwerking met Nederland gelijk staan aan neo-kolonialisme.'

Anak Agung zegt over de Geneefse Conferentie en de lezing van mr. Luns het volgende:¹⁷ 'Het ligt natuurlijk niet op mijn weg, en ik ben daartoe niet bevoegd, om de waarde van de informatie welke de heer Luns had ontvangen omtrent de instructies die de Indonesische delegatie in Genève van Jakarta had ontvangen, te evalueren. Doch één ding kan ik met alle zekerheid verklaren: noch ik, noch de andere delegatieleden hebben, van welke instantie dan ook in Jakarta, ooit instructie gehad de onderhandelingen in Genève te doen mislukken. Dit zou ook niet logisch zijn aangezien het kabinet-Burhanudin als eerste doelstelling had het normaliseren van de Indonesisch-Nederlandse verhoudingen door vreedzame onderhandelingen, ondanks de grote tegenstand van de radicale groeperingen in Indonesië en zelfs van wijlen president Soekarno. Bovendien werpt een nauwkeurige beschouwing van de feiten een ander licht op de conferentie in Genève dan hetgeen door de heer Luns terzake is uiteengezet. De eerste fase van de besprekingen had plaats van 16 december 1955 tot de

kerstdagen om later voortgezet te worden van 3 januari tot 7 januari 1956. Gedurende deze besprekingen waren de delegaties zeer ver gekomen wat betreft afschaffing van de Unie en vervanging van de economische en financiële overeenkomsten van de Ronde Tafel Conferentie door andere protocollen welke meer in lijn waren met de nieuwe politieke omstandigheden. Wat betreft het geschilpunt West-Irian waren de standpunten van beide delegaties ver van elkaar verwijderd. (...) Om een impasse te voorkomen, bood de Indonesische delegatie op 7 januari 1956 aan de Nederlandse delegatie een ontwerpresolutie aan, welke beoogde, de onderhandelingen over de integrale oplossing van het probleem West-Irian op te schorten tot een later tijdstip. (...) Van Indonesisch standpunt was dit reeds een zeer grote concessie, het betekende immers, dat de Indonesische delegatie bereid was dit voor Indonesië politiek gevoelige West-Irian-probleem voorlopig in de ijskast te stoppen terwille van het doen slagen van deze Genève-Conferentie ten einde aan het streven van de Indonesische regering te voldoen om de Indonesisch-Nederlandse verhoudingen te normaliseren.'

Op 7 januari 1956 werden de besprekingen onderbroken om de delegaties in de gelegenheid te stellen overleg te plegen met hun regeringen. Pas na langdurig aandringen van Indonesische zijde was de Nederlandse regering bereid op 7 februari de besprekingen te hervatten. De positie van de Indonesische delegatie was er overigens niet sterker op geworden, omdat het kabinet Burhanudin inmiddels na verkiezingen demissionair was geworden. Toch leek men aanvankelijk tot een akkoord te kunnen komen.

Anak Agung:¹⁷ 'Doch plotseling bleek dat over één geschilpunt geen overeenstemming bereikt kon worden. De Nederlandse delegatie insisterde dat er een zogenaamde 'waterdichte' geschillenregeling moest worden toegevoegd aan de nieuwe financieel-economische overeenkomsten. (...) Hiertegen verzette de Indonesische delegatie zich, omdat zij van te voren wist dat deze arbitrage-clausule voor regering en parlement in Indonesië onaanvaardbaar was. Met dit al kwam de conferentie op 11 februari in een kritieke situatie.'

Men werd het uiteindelijk definitief niet eens en op de avond van de elfde februari 1956 kwam men tenslotte tot de conclusie dat de conferentie mislukt was. De lezing van Luns lijkt zo duidelijk in tegenspraak met wat Anak Agung over de conferentie vertelt, dat de vraag gesteld kan worden of minister Luns misschien aan de regering in Den Haag een verkeerde voorstelling van zaken over het verloop van de conferentie heeft gegeven.

Dr. Drees.⁶ 'Luns kan mij en het hele kabinet over het verloop van de Geneefse Conferentie niet hebben misleid. Zelfs als Luns, zoals tegenwoordig sommigen schijnen te menen, tot alle kwaads in staat was, zou een onjuiste voorlichting van het kabinet volstrekt onmogelijk zijn geweest; met hem waren immers op de conferentie, behalve deskundige hoofdambtenaren, van het begin tot het eind drie andere ministers aanwezig: Donker (die overigens kort na afloop van de conferentie is overleden), V. d. Kieft en Zijlstra. Het kabinet is juist ingelicht en was volledig op de hoogte.'

Hoe reageert mr. Luns op de mededeling van Anak Agung dat de Indonesische delegatie nimmer enige instructie vanuit Jakarta heeft ontvangen dat de conferentie niet mocht lukken?

Mr. Luns:⁹ 'Dat kan Anak Agung wel zeggen, maar nogmaals, zo'n instructie heeft wel degelijk bestaan, dat wisten we van onze inlichtingendienst. Juist omdat de Indonesiërs geen redelijke oplossing wilden, is de zaak uiteindelijk zo hoog opgelopen.'

Na het mislukken van de Geneefse Conferentie heeft het geschil tussen Nederland en Indonesië zich verder toegespitst. Twee dagen na de mislukking reeds zegde Indonesië eenzijdig de Nederlands-Indonesische Unie-overeenkomst op, terwijl het Indonesische parlement op 25 april 1956 een wetsontwerp aanvaardde, waarbij alle overeenkomsten, die met Nederland bij de Ronde Tafel Conferentie in 1949 waren gesloten, werden opgezegd.

Het vierde kabinet Drees. 1956-1958

Op 13 oktober werd het vierde kabinet Drees beëdigd, dat uiteindelijk eind 1958, naar aanleiding van een amendement op belastingvoorstellen, ten val kwam en op 2 december 1958 aftrad en werd opgevolgd door een interim-kabinet onder leiding van dr. L. J. M. Beel.

Bij een grondwetsherziening in 1956 werd Nieuw Guinea weer toegevoegd aan het grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden. Vanaf dat moment heette het Nederlands Nieuw Guinea. Eind 1956/begin 1957 werd Nieuw Guinea weer als agendapunt opgevoerd bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Maar een motie, waarbij de instelling van een Commissie van Goede Diensten werd aanbevolen, behaalde op 28 februari 1957 niet de vereiste twee-derde meerderheid. Bij de volgende zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties behaalde een door 19 landen ingediende ontwerp-resolutie op 29 november 1957 wederom niet de twee-derde meerderheid.

De Indonesische regering was hevig teleurgesteld door de uitslag van de stemmingen.

Minister Luns bezocht eind 1957 Australië en na afloop van dat bezoek werd een gemeenschappelijk Nederlands-Australisch communiqué uitgegeven, waarin onder meer stond dat de regeringen van Nederland en Australië een beleid zouden voeren gericht op: 'de vooruitgang der bevolkingen op een wijze, die rekening houdt met de ethnologische en geografische verwantschap. Daarbij zijn de regeringen vastbesloten een ongestoorde ontwikkeling van dit proces te bevorderen totdat de inwoners van de betrokken gebieden in staat zullen zijn over hun eigen toekomst te beslissen.'¹⁸

Op 16 april 1958 werden alle Nederlandse bedrijven in Indonesië onder staatstoezicht gesteld. Bij een wet van 31 december 1958 werden alle Nederlandse bedrijven uiteindelijk genationaliseerd. Militaire acties van Indonesië, gericht tegen de Nederlandse aanwezigheid op Nieuw Guinea, leken in 1958 steeds waarschijnlijker te worden. Daarom trachtte Nederland zich in 1958 te verzekeren van de steun van bevriende landen. Bij een bezoek van de Australische minister Casey aan Nederland, op 29 en 30 augustus 1958, bleek dat militaire steun aan Nederland voor Australië onaanvaardbaar was.¹⁹

Bij een bezoek van de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Soebandrio, aan Australië, medio februari 1959, werd door Australië verklaard dat het zich er niet tegen zou verzetten, indien er tussen Nederland en Indonesië een overeenkomst tot stand zou komen, waarbij de nadruk werd gelegd op een vreedzame oplossing. Op dat moment leek Australië zich niet langer te verzetten tegen soevereiniteitsoverdracht.²⁰

Dr. Drees:⁶ 'Op een bepaald moment kon Australië ons niet langer steunen omdat het zich geen langstlepend conflict met het buurland Indonesië kon veroorloven. Toen heb ik intern gezegd: 'Dan moeten we het opgeven', toen leek een overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië onvermijdelijk.'

Eind december 1958 trad Drees af als minister-president. Is hij achteraf van mening dat de vier kabinetten waarvan hij minister-president is geweest, alles wat in hun macht lag, hebben gedaan om het conflict rond Nieuw Guinea tot een vreedzame oplossing te brengen?

Dr. Drees:⁶ 'Ik wil allereerst opmerken dat de verschillende kabinetten waarvan ik de eerste minister was, altijd aanzienlijk meer bereidwilligheid aan de dag hebben gelegd om tot een oplossing

te komen, dan de verschillende Indonesische kabinetten. Vaak werden redelijke voorstellen van onze kant met onredelijke argumenten van de kant van Soekarno en zijn regeringen verworpen. Hierbij moet ook nog opgemerkt worden, dat pas het in 1959 aangetreden kabinet De Quay zich bij zijn optreden verbonden heeft niet meer met Indonesië te onderhandelen over de status van Nieuw Guinea. Dat was een eis van KVP en ARP die ik steeds had afgewezen.¹

Een ander land waarop Nederland in 1958 een beroep deed bij zijn pogingen internationale steun voor zijn Nieuw Guinea-beleid te krijgen, was de Verenigde Staten. Omdat hetgeen dienaangaande toen zou zijn afgesproken, de volgende vier jaar een zeer belangrijke rol bij de bepaling van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid heeft gespeeld, worden eventuele Amerikaanse garanties aan Nederland in het volgende hoofdstuk uitvoerig besproken.

Hoofdstuk 3

De draagwijdte van de Amerikaanse garanties uit 1958

Begin 1958 weet de regering in Jakarta zich te verzekeren van wapenleveranties door Polen, Tsjecho-Slowakije en Joegoslavië. Daarom en vanwege de snelle verslechtering in de Nederlands-Indonesische betrekkingen, wordt het ook voor de Nederlandse regering noodzakelijk zich te verzekeren van internationale (militaire) steun voor het geval dat het conflict met Indonesië zich zou ontwikkelen tot een gewapende strijd.

Luns zegt hierover:¹ 'Vanaf het begin heb ik mij gerealiseerd dat, indien Indonesië er toe over zou gaan om met Nederland over Nieuw Guinea oorlog te voeren, dat Nederland dat militair wel aan zou kunnen, wanneer we tenminste strijdkrachten op Nieuw Guinea zouden hebben gelegerd. Maar ik vond dat men van Nederland in deze kwestie, die aan de grens van onze belangen, maar in het middelpunt van onze principes lag, niet kon verlangen zich tot een oorlog in het Verre Oosten te laten verleiden door in te gaan op de Indonesische agressie. Vandaar dat ik van het begin af altijd heb gezegd, zoal niet gezegd dan wel heb gedacht, dat we daartoe alleen bereid zouden moeten zijn, wanneer we zeker waren van de steun, militaire steun, met name van Amerika.'

In het kabinet stelt mr. Luns dan ook begin 1958 voor om de Verenigde Staten te benaderen met het verzoek Nederland eventueel in zijn conflict met Indonesië militair bij te staan.

Premier Drees hierover:² 'Ik heb toen gezegd: 'Probeer het maar.' Daarbij heb ik mij altijd gerealiseerd dat we wellicht Amerikaanse garanties zouden kunnen krijgen, maar dat dat nog niet betekende dat Amerika ons ook daadwerkelijk bij zou staan. Ik wist dat Luns die mening deelde.'

Van 5 tot 7 mei 1958 wordt in Kopenhagen een besloten NAVO-ministersconferentie gehouden. Op deze bijeenkomst komt ook Indonesië ter sprake. Keesings Historisch Archief bericht hierover:³ 'Op de NAVO-conferentie te Kopenhagen zou de minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, Dulles, hebben verklaard,⁴ dat zijn regering zich zorgen maakt over de toestand in Indonesië in het algemeen en over de mogelijkheid van een Indonesische actie tegen Nederlands Nieuw Guinea. Dit zou niet alleen een gevaar inhouden voor Australië,

maar voor het gehele Westen, aldus zou Dulles hebben verklaard.'

Wanneer in Indonesië het bericht verspreid wordt, dat Dulles zou hebben gezinspeeld op de mogelijkheid van agressie van de kant van Indonesië jegens Nieuw Guinea, ontstaat daar grote opschudding. Een Indonesische minister verklaart zelfs dat de Verenigde Staten nu niet langer als neutraal in het conflict tussen Nederland en Indonesië kunnen worden beschouwd. Maar Howard P. Jones, die sinds maart 1958 de Amerikaanse ambassadeur in Indonesië is, spreekt het bericht al spoedig tegen, waarbij hij de term '*an obvious fabrication*' gebruikt.⁵

Op 9 mei 1958 brengt minister Luns verslag uit van de NAVO-conferentie in de ministerraad. Met betrekking tot de Amerikaanse garanties die hij van Foster Dulles zou hebben losgekregen, spreekt hij, in de woorden van premier Drees,⁶ over 'een duidelijke en nadrukkelijke verzekering van Foster Dulles'. Over de waarde van deze uitspraak zegt Drees verder: 'Deze verklaring was van grote betekenis, gezien de positie van Foster Dulles en de grote invloed, die hij op dat ogenblik in de Verenigde Staten had, maar de vraag kon rijzen, of een dergelijke mondelinge uiting op den duur zekerheid zou geven. Zowel Luns als ik zelf, waren, blijkens de notulen van de ministerraad van 9 mei 1958, van mening dat een nadere bevestiging wenselijk was, onder andere een uitdrukkelijke mededeling van de Verenigde Staten in deze geest aan Indonesië.'

In een eerste poging om een schriftelijke garantie van de Verenigde Staten los te krijgen, begeeft de Nederlandse ambassadeur in Washington, dr. J. H. van Roijen, zich op 13 mei 1958 naar het *State Department*. Daar slaagt hij er niet in Foster Dulles te bewegen tot het afgeven van enigerlei schriftelijke garantie.⁷

Na afloop van het bezoek werd de volgende verklaring uitgegeven:⁸ 'De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken deelt aan de Nederlandse ambassadeur in Washington mee, dat de Verenigde Staten geen reden hebben een gewapende aanval van de kant van Indonesië op Nederlands Nieuw Guinea te verwachten. Van Nederlandse zijde wordt hierop de bezorgdheid uitgesproken dat door deze verklaring in Indonesië de indruk zou kunnen worden gewekt, dat de Verenigde Staten onverschillig staan tegenover een gewapende Indonesische aanval op Nieuw Guinea.' Het is duidelijk dat Foster Dulles, wanneer hij zich tijdens de NAVO-vergadering in Kopenhagen inderdaad zo duidelijk ten gunste van Nederland heeft uitgelaten als minister Luns in de ministerraad van 8 mei 1958 rapporteerde, enkele dagen later,

wellicht mede onder invloed van de scherpe Indonesische reactie, alweer op zijn uitlatingen is teruggekomen.

In de betrekkingen met Indonesië moeten de Verenigde Staten anno 1958 zeer omzichtig te werk gaan omdat zij zich tegenover Jakarta zwaar gecompromitteerd hebben door steun te verlenen aan verschillende opstandige bewegingen in Indonesië.⁹ Juist ten tijde van de NAVO-conferentie in Kopenhagen lijken de opstandelingen het onderspit te gaan delven tegen het Indonesische leger, waardoor Washington langs andere wegen zal moeten trachten Indonesië het Westerse kamp in te loodsen. Dr. Drees:¹⁰

'Naast de gedachte dat Nieuw Guinea niet in Indonesische handen moest zijn, als dit land communistisch werd, stond de neiging van Amerika om Indonesië gunstig te stemmen door steun op verschillende gebieden, omdat het land er daardoor wellicht toe te bewegen zou zijn zich meer op het Westen te richten dan op de Sowjet Unie of China. Vandaar een wisselende houding.'

Na zijn bezoek aan Foster Dulles op 13 mei 1958 en vóór het bezoek van Luns aan Amerika, eind september/begin oktober, heeft dr. Van Roijen nog regelmatig contact met het *State Department*.

Van Roijen:⁷ 'Uit die contacten is het mij in ieder geval duidelijk geworden dat Foster Dulles niet het gevoel had, door zijn uitspraken tegenover mr. Luns, geëngst te zijn tot duidelijke stellingname ten gunste van Nederland, absoluut niet.'

Eind september komt minister Luns in de Verenigde Staten aan. Op 26 september houdt hij een rede voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York. Begin oktober voert hij in Washington besprekingen met Foster Dulles en op 7 oktober is er, ter gelegenheid van het bezoek van Luns, een diner op de Nederlandse ambassade in Washington. Als gasten zijn die avond ook John Foster Dulles en zijn vrouw aanwezig.

Dr. van Roijen:⁷ 'Na afloop van het diner trokken de heren zich terug in mijn studeerkamer. Daar zal Luns toen stellig getracht hebben één of andere op schrift gestelde garantie van Foster Dulles los te krijgen. Ik zelf was daar slechts op de achtergrond aanwezig. Ik herinner mij wel dat de heren toen op een bepaald moment naar de schrijftafel zijn gegaan, waarbij ik kan bevestigen dat ik heb gezien dat Foster Dulles inderdaad zelf iets heeft opgeschreven. Over wat daar toen is vastgelegd, heb ik echter geen informatie. Vast staat dat het een vaag document geweest moet zijn en eventuele toezeggingen zullen zeer geclausuleerd geweest zijn. Het is eenvoudig niet denkbaar dat Foster Dulles namens de regering Eisenhower concrete garanties aan Nederland op mili-

tair gebied gegeven heeft, aangezien de Verenigde Staten dan mogelijk het hele Afro-Aziatische blok in de Verenigde Naties tegen zich in het harnas gejaagd zouden hebben. Er zal hooguit iets in gestaan hebben in de geest van 'it would not leave the United States indifferent...' Ik ben in die overtuiging gesterkt door het feit dat Luns noch toen, noch achteraf het document of stuk papier aan wie dan ook heeft willen tonen.'

Han Hansen heeft in *de Volkskrant* geschreven dat het verloop van de avond van de 7de oktober 1958 bij het kabinet Drees bekend moet zijn geweest 'omdat ambassadeur Van Roijen een code-telegram had gestuurd over het dinergebeuren met Luns in Washington. Deze boodschap kwam automatisch bij de minister-president terecht'.¹¹

Herinnert dr. Van Roijen zich zo'n telegram gestuurd te hebben? Van Roijen:⁷ 'Het is mogelijk, maar het kan ook een telegram van Luns aan Den Haag geweest zijn. Alleen ambassadeurs waren namelijk gerechtigd zulke telegrammen te sturen. Wanneer Luns dan een telegram had willen verzenden, dan moest dat onder mijn naam gebeuren. Dat is overigens gemakkelijk te zien, want dan begint het telegram met 'Van Luns'.'

Herinnert minister-president Drees zich zo'n telegram ontvangen te hebben? Drees:² 'Ik herinner mij zo'n telegram absoluut niet.'

Drs. Jan Meijer, die destijds ook op de bijeenkomst op de ambassade, na affloop van het diner, aanwezig was, verklaarde over het verloop van die avond tegenover Han Hansen het volgende:¹¹

'Aan de orde was in feite een Amerikaans afschrikkingsmiddel tegen Indonesische militaire avonturen. In de loop van 1958 waren aanwijzingen gekomen voor een gewapend ingrijpen van Soekarno in de Nieuw Guinea-kwestie. Er was dus een reden voor een ernstige Amerikaanse waarschuwing. Dulles zei dan ook dat hij daartoe bereid was en dat een Indonesische aanval zeer zwaar zou worden opgenomen door de VS. Volgens Dulles zou dat op gelijke wijze worden uitgelegd als een militaire actie van China tegen Formosa. Het betekent dus dat wij logistieke steun toezeggen voor de verdediging van Nieuw Guinea via de Zevende Vloot, opperde Dulles aan tafel. Luns antwoordde gretig, dat dit dan ook in de tekst moest worden opgenomen. Foster Dulles zei dat hij zoiets niet in zijn eentje kon uitmaken. Hij wilde er eerst met zijn naaste medewerkers over praten. Dulles belde vervolgens de directeur Verre Oosten en de directeur Indonesië van het *State Department* op, met het verzoek direct naar de Nederlandse ambassade te komen. Zo gebeurde het dat ik met die Amerikaanse hoge ambtenaren kort daarop aan tafel zat om nog wat

bij te schaven aan een definitieve tekst. Toen die gereed was, schreef Foster Dulles die verklaring eigenhandig in een regel of tien op een velletje papier en overhandigde dat aan Luns. Terwijl de Nederlandse minister het opvouwde en in zijn binnenzak stak, concludeerde hij: Dit is het verste waartoe de VS kunnen gaan.' Over de preciese inhoud van de schriftelijke verklaring van Foster Dulles is achteraf erg veel gespeculeerd. Veel mensen betwijfelen met name of de verklaring wel die waarde had die Luns er later, ten overstaan van kabinet en parlement, aan gegeven heeft. Sommigen vragen zich zelfs af of er überhaupt wel iets door Foster Dulles op schrift gesteld is. Dat dat wel het geval is, lijkt nu zeker, maar noch de opeenvolgende premiers Drees,¹² Beel¹³ en De Quay,¹⁴ noch ambassadeur Van Roijen,¹⁵ noch enige collega-minister heeft de verklaring ooit gezien. Heden ten dage bevindt het papier zich volgens Luns¹ 'In mijn privé-papieren, maar ik weet niet waar', zodat we ook anno 1984 de inhoud ervan niet rechtstreeks te weten kunnen komen. Daarom zal nu getracht worden langs andere wegen de inhoud van de schriftelijke verklaring van Foster Dulles van 7 oktober 1958 te achterhalen. Allereerst is er dan de verklaring die mr. Luns op 8 oktober, naar aanleiding van zijn besprekingen met Foster Dulles, aan de pers heeft verstrekt. Deze verklaring is destijds door VN-ambassadeur Schürmann voorgelezen¹⁶ en de verklaring is, naar Luns later in de Tweede Kamer heeft verklaard,¹⁷ in overleg met Foster Dulles opgesteld. Hij luidt als volgt:

'Tijdens de besprekingen met minister Dulles in Washington heb ik de diepe bezorgdheid van de Nederlandse regering geuit, dat Indonesië militair geweld tegen Nederlands Nieuw Guinea zou kunnen gebruiken. De heer Dulles bevestigde mij, dat de Verenigde Staten, zoals hun beleid heeft getoond, stipt vasthouden aan het beginsel, dat geen geweld mag worden gebruikt om territoriale wijzigingen tot stand te brengen en dat de Verenigde Staten van mening zijn, dat deze politiek van toepassing is op de kwestie van de Straat van Taiwan (Formosa) en op dergelijke kwesties in andere delen van de wereld met inbegrip van Nederlands Nieuw Guinea. De heer Dulles legde er voorts de nadruk op, dat de Verenigde Staten geen reden hadden te geloven, dat Indonesië overwoog geweld tegen Nieuw Guinea te gebruiken. In dit verband verwees minister Dulles naar verklaringen over dit onderwerp door de Indonesische minister-president, de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken en andere 'verantwoordelijke autoriteiten', dat tegen het Nederlandse gebied geen geweld zou worden gebruikt. Minister Dulles had hieraan toegevoegd dat

de Verenigde Staten vertrouwden dat deze verklaringen de 'betsliste politiek' van de Indonesische regering vertegenwoordigden.'

Het zal duidelijk zijn dat in dit communiqué geen sprake is van 'duidelijke en nadrukkelijke verzekeringen van Foster Dulles'. Desondanks hebben zowel premier Drees als minister Luns destijds aan bovenstaande verklaring tegenover de Tweede Kamer een veel ruimere interpretatie gegeven dan de letterlijke tekst feitelijk toelaat. Duynstee spreekt in dit verband van 'een staaltje van diplomatiek optimisme'.¹⁸

Over de inhoud van de verklaring van Foster Dulles heeft mr. Luns in 1965 in een vraaggesprek met Murray Marder van de *Washington Post*, dat werd opgenomen voor de Library of Congress¹⁹ en waarvan de tekst gedeeltelijk werd afgedrukt in *Vrij Nederland*,²⁰ het volgende gezegd:

'nou, het was in werkelijkheid een technische overeenkomst tussen de militaire mensen en hij had een codenaam. Onder die codenaam werd vastgelegd dat, als Nederland ooit het voorwerp werd van militaire agressie of druk van Indonesië, dat we dan op zijn minst alle logistieke steun van de Verenigde Staten zouden kunnen krijgen'.

Jan Meijer omschrijft die logistieke steun als volgt:¹¹ 'Het verlenen van vervoersfaciliteiten en het beschikbaar stellen van Amerikaanse bases bij de Nederlandse verdediging van Nieuw Guinea tegen een Indonesische aanval.'

Een reactie hierop van ambassadeur Van Roijen:²¹ 'Deze laatste omschrijving van logistieke steun lijkt mij toch iets te uitgebreid. Ik vermoed dat de heer Meijer dit toch met te veel fantasie beschrijft. Ik geloof er daarbij absoluut niets van dat de inhoud van de overeenkomst met Foster Dulles was, zoals Luns hem in het door U geciteerde interview weergeeft.'

Over de aanwezigheid van topambtenaren van het *State Department* bij het opstellen van de verklaring, zoals beschreven door Meijer,¹¹ zegt Van Roijen nog het volgende:²¹ 'Ik weet in ieder geval zeker dat de functionarissen van het *State Department* pas na het diner gekomen kunnen zijn. Maar hun aanwezigheid als zodanig kan ik mij in het geheel niet herinneren.'

Anno 1984 zegt mr. Luns over de schriftelijke verklaring van Foster Dulles het volgende:¹ 'Tijdens een diner op Hr. Ms. Ambassade in Washington, in oktober 1958, heeft de heer Dulles mij een kleine papieren verklaring gegeven, waarin stond dat Amerika niet lijdelijk zou toezien indien Indonesië tot vijandelijkheden zou overgaan. Aan die verklaring is voortdurend en zelfs vrij

diepgaand overleg vooraf gegaan, bij het opstellen ervan zijn ook functionarissen van het *State Department* betrokken geweest, het is een weloverwogen verhaal geweest, het was niet zo dat Foster Dulles vroeg: 'Hoe wil je het hebben?' Toen men mij vroeg: 'Welke waarde hecht je aan die halve toezegging?' heb ik gezegd: 'Heel weinig waarde, want de voorbeelden zijn legio, waarbij dit soort persoonlijke verklaringen, toezeggingen, later vergeten worden.' Maar het was natuurlijk beter dan niks. Maar helemaal vastgestaan heeft de Amerikaanse steun dus niet, nooit.'

Deze laatste verklaring van Luns is meer in overeenstemming met hetgeen ambassadeur Van Roijen zich herinnert en datgene wat is vastgelegd in de door ambassadeur Schürmann voorgelezen tekst van 8 oktober 1958,¹⁶ dan de opmerkingen die Luns in het eerder gememoreerde gesprek met Murray Marder heeft gemaakt. Luns erkent nu dus openlijk dat Foster Dulles, althans op papier, inderdaad nooit meer heeft gezegd dan 'dat een eventuele Indonesische agressie tegen Nederlands Nieuw Guinea de Verenigde Staten niet onverschillig zou laten'.

Dit is daarom zo opmerkelijk omdat het in schrille tegenstelling staat tot datgene wat Luns in de Eerste en Tweede Kamer en in de ministerraad over de toezeggingen van Dulles heeft verklaard. Een paar voorbeelden: Op 6 mei 1960 merkte Luns tijdens een discussie over de veiligheid van Nieuw Guinea in de Eerste Kamer nog op:²² 'De verzekeringen terzake van de Verenigde Staten... zijn onverminderd van kracht gebleven.' Naar aanleiding van deze uitlating van Luns schreef Romme in *de Volkskrant* van 21 mei 1960 '... wij kunnen ingeval van een Indonesische aanval op internationale hulp rekenen. Minister Luns heeft de gegrondheid van deze overtuiging in 1958 en 1959 en nu nog eens duidelijk uit de doeken gedaan.'²³

In 1974 nog verklaarde oud-premier De Quay:²⁴ 'Bij Luns heeft een eerlijke overtuiging geleefd, dat er op steun van de Verenigde Staten gerekend kon worden. Hij baseerde die overtuiging onder andere op contacten die hij in het verleden met Foster Dulles had gehad. Daaruit was hem duidelijk geworden dat de Verenigde Staten ons in tijd van nood zouden bijstaan. Luns heeft zich daar jarenlang aan vastgeklampt.'

In 1984 zegt Luns over 'de kleine papieren verklaring van Dulles':¹ 'Ik begrijp niet dat de mensen zich er zo druk over maken, het stuk heeft heel weinig waarde. Ik heb het altijd al gerelativeerd en het is bovendien een irrelevant stuk gebleken. Degenen die beweren, dat ik zou hebben gedacht, dat wij door Amerika zouden worden gesteund, die hebben het dan ook mis.'

Met name deze laatste uitspraak van Luns is zeer verrassend, getuige ook de reactie er op van dr. Van Roijen ('een hoogst opmerkelijke uitspraak, en wel daarom omdat Luns nu opeens uit een heel ander vaatje tapt dan hij tot nu toe gedaan heeft, namelijk het vaatje van de objectiviteit'²⁵) en van prof. De Quay ('zou Luns mij dan destijds toch te pakken hebben gehad?'²⁶).

Maar waarom heeft Luns dan, tegen beter weten in, in het parlement de suggestie gewekt dat er wel op hulp van de V.S. gerekend kon worden?

Luns zelf hierover:¹ 'Kijkt u eens, het zou bijzonder onjuist zijn geweest, als ik in 's lands vergaderzaal *zelf* al die hele zaak tot bijna geen waarde hebbende proporties zou hebben teruggebracht; ik had er zelf zo mijn gedachten over en, zoals ik wel al ten overstaan van de Kamercommissie had gezegd, ik hechte weinig waarde aan die verklaring, maar iets was beter dan niets. Wat ik ook wilde vermijden, en dat is me gelukt, geloof ik, dat later, wanneer wij te vroeg de zaak zouden hebben afgestaan, dat dan van Amerikaanse zijde zou worden gezegd: 'Ja, maar wij waren bereid geweest jullie te steunen.' Dat was dan heel gemakkelijk geweest om te zeggen. Het is dus zo geweest dat ik het voor het prestige van Nederland en voor de goede naam van Nederland nodig vond, dat men duidelijk inzag dat we door overmacht, politieke overmacht voornamelijk, maar ook wel fysieke overmacht, gedwongen zijn geweest Nieuw Guinea af te staan.'

Conclusies

Toen Indonesië zich in snel tempo ging bewapenen en de kans op Indonesische agressie jegens Nederlands Nieuw Guinea steeds groter werd, heeft mr. Luns, na overleg binnen het kabinet, getracht zich te verzekeren van internationale diplomatieke en militaire steun. Diplomatieke steun kreeg Nederland aanvankelijk, zoals eerder uiteengezet, o.a. in beperkte mate van Australië, terwijl militaire steun voor het eerst ter sprake is gekomen tijdens een NAVO-vergadering in Kopenhagen, begin mei 1958. Tijdens die bijeenkomst heeft de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, John Foster Dulles, vermoedelijk in duidelijke bewoordingen, stelling genomen tegen mogelijk militair optreden van Indonesië op Nieuw Guinea. Onder invloed van de scherpe Indonesische reactie op hetgeen van zijn uitspraken via de pers bekend geworden was, kwam Foster Dulles echter snel op zijn woorden terug. Deze weifelende houding is te verklaren vanuit het dilemma waarvoor de Verenigde Staten zich in 1958 geplaatst zagen, nadat

de opstand in Indonesië, waaraan zij actief steun hadden verleend, nagenoeg was onderdrukt. Enerzijds kon Washington zich niet veroorloven Indonesië nog meer tegen zich in het harnas te jagen, omdat de precaire situatie in Zuid-Oost Azië in het algemeen en de mogelijkheid van een bondgenootschap van Indonesië met de Sowjet Unie of de Volksrepubliek China in het bijzonder dat niet toelieten. Anderzijds zou het wenselijk zijn om, indien Indonesië inderdaad in de Russische of Chinese invloedssfeer zou komen te liggen, in de directe nabijheid, bijvoorbeeld op westelijk Nieuw Guinea, een Amerikaans militair steunpunt te hebben.

Amerika bleef dus neutraal. In de woorden van ambassadeur Jones:²⁷ *American policy therefore followed what seemed a sound and pragmatic course in remaining neutral about an issue in which right and wrong were somewhat obscure and the national interest seemed not to be directly concerned.*

Na afloop van een diner op de Nederlandse ambassade in Washington op 7 oktober 1958, heeft Luns van Foster Dulles gedaan gekregen, dat de laatste bereid was een schriftelijke verklaring af te geven. Alles wijst er op dat hetgeen Foster Dulles daar toen heeft vastgelegd, niet meer is geweest dan een vage verklaring, die hooguit als een waarschuwing aan het adres van Jakarta kon worden beschouwd, zie daartoe bijvoorbeeld de tekst van de verklaring die, naar aanleiding van de contacten tussen Luns en Foster Dulles, op 8 oktober 1958 werd uitgegeven. Deze verklaring is namelijk zeer gematigd van toon en de inhoud ervan verraadt niets van een 'duidelijke en nadrukkelijke verzekering' van de kant van Foster Dulles aan het adres van Nederland. Het wordt nu duidelijk waarom Luns de verklaring van Foster Dulles nooit, aan wie dan ook, heeft willen laten zien. Dan zouden namelijk ook zijn collega-ministers, alsmede de leden van de Eerste en Tweede Kamer, direct hebben geweten dat er van Amerikaanse garanties aan Nederland geen sprake was. Daarmee zou dan de hoeksteen onder het Nieuw Guinea beleid van Luns zijn weggevallen, waardoor hij niet langer in staat zou zijn geweest zijn harde lijn tegenover Indonesië door te trekken. Hetgeen Luns tegenover zijn collega-ministers en tegenover de leden van de Eerste en Tweede Kamer over de vermeende Amerikaanse garanties heeft verteld, is dus in hoge mate misleidend geweest, ondanks datgene wat Foster Dulles Luns misschien in informele contacten moge hebben gezegd. Daardoor draagt mr. Luns, als geen ander, een grote verantwoordelijkheid voor hetgeen rond Nieuw Guinea van 1958 tot aan de overdracht aan de Verenigde Naties eind 1962, is voorgevallen.

Anno 1984 blijkt Luns zich zijn contacten met de Verenigde Staten veel minder vrijmoedig te herinneren dan voorheen. Dit is ongetwijfeld te verklaren in het licht van zijn aftreden als Secretaris-Generaal van de NAVO, waardoor Luns nu politiek veel minder kwetsbaar is. Maar het feit dat Luns' uitlatingen van 1984 zo duidelijk in tegenspraak zijn met hetgeen hij in het verleden steeds heeft gezegd, accentueert zijn verantwoordelijkheid voor de gang van zaken eens te meer.

Het kabinet De Quay en Nieuw Guinea. Deel I

1959-1961: de escalatie van het conflict

Na de val van het vierde kabinet Drees wordt de regeringsverantwoordelijkheid tijdelijk gedragen door een interimkabinet onder leiding van dr. L. J. M. Beel. Op 19 mei 1959 wordt prof. dr. J. E. de Quay beëdigd als de nieuwe minister-president. Bij zijn aantreden neemt het kabinet De Quay als uitgangspunt van zijn Nieuw Guinea-beleid, datgene wat daarover is vastgelegd in het op 25 maart 1959 ingediende informatierapport van dr. L. J. M. Beel. Hier volgt de tekst:¹

'Het streven dient erop te zijn gericht, dat aan de bevolking van Nederlands Nieuw Guinea, middels het zelfbeschikkingsrecht, de mogelijkheid wordt verzekerd om haar eigen toekomstige politieke status te bepalen. Daartoe behoren effectieve maatregelen te worden getroffen, welke leiden tot verheffing der autochtone bevolking en tot hare rijpmaking tot zelfbestuur. Dit impliceert, dat de status van Nieuw Guinea geen onderwerp van onderhandelingen met Indonesië kan zijn, *a fortiori* niet indien zou moeten worden onderhandeld op basis van een *de iure* bij Indonesië berustende soevereiniteit. Dit sluit niet uit een bereidheid van Nederland tot hervatting van het algemene gesprek met Indonesië.

Het is niet denkbeeldig dat Indonesië binnen enige jaren van wapengeweld gebruik maken zal als middel ter verwezenlijking van zijn nationale *claim*. Het als dan daar tegenover van Nederlandse zijde te stellen beleid, mag geen controversieel punt gaan uitmaken binnen het kabinet. Dit gevaar heeft de Nederlandse regering reeds er toe genoopt haar buitenlandse politiek en in het kader hiervan ook haar militaire beleid te richten op:

1. Het voorkomen van agressie – het scheppen van een politiek deterrent – middels overleg met de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië en een daarop volgend technisch overleg op het niveau van militaire stafbesprekingen.
2. Het overwegen van die maatregelen in de militaire sfeer, die binnen de grenzen van het mogelijke als redelijk moeten worden aangemerkt ter opvang van de eerste stoot en ten

einde het technisch mogelijk te maken dat militaire bijstand van de zijde van de Verenigde Staten enz. (vliegvelden) wordt verleend'.

Op 28 maart 1959 wordt De Quay tot formateur benoemd. Aanvankelijk tracht hij, op basis van het informatierapport Beel,² te komen tot een kabinet dat kan rekenen op de steun van KVP, PVDA, VVD, ARP en CHU. De PVDA kan zich echter niet vinden in de uitgangspunten voor het regeringsbeleid zoals Beel die heeft geformuleerd, en haakt al spoedig af. De Quay schrijft hierover op 8 april in zijn dagboek:³

'Vanmorgen brief aan Burger verzonden; nu zal de herrie komen; nu heb ik het gedaan; einde aan de brede basis; knoop doorgehakt'.

Uiteindelijk slaagt De Quay er in een kabinet te formeren dat kan rekenen op de parlementaire steun van KVP, VVD, ARP en CHU. Na bijna veertien jaar is de PVDA weer oppositiepartij.

Bij zijn aantreden in mei 1959 heeft het kabinet De Quay de volgende samenstelling:

Premier en minister van Algemene Zaken: prof. dr. J. E. de Quay (KVP).

Vice-premier en minister van Verkeer en Waterstaat: drs. H. A. Korthals (VVD).

Minister van Binnenlandse Zaken: mr. E. H. Toxopeus (VVD)

Minister van Buitenlandse Zaken: mr. J. M. A. H. Luns (KVP)

Minister van Justitie: mr. A. C. W. Beerman (CHU)

Minister van Onderwijs: mr. J. M. L. Th. Cals (KVP)

Minister van Financiën: prof. dr. J. Zijlstra (ARP)

Minister van Economische Zaken: dr. J. W. de Pous (CHU)

Minister van Defensie: S. J. van den Bergh (VVD), later ir. S. H. Visser (VVD)

Minister van Volkshuisvesting: mr. J. van Aartsen (ARP)

Minister van Landbouw en Visserij: mr. V. G. M. Marijnen (KVP)

Minister van Sociale Zaken: mr. dr. Ch. J. M. A. van Rooy (KVP), later dr. G. M. J. Veldkamp (KVP)

Minister van Maatschappelijk Werk en Volksgezondheid: mevr. dr. M. A. M. Klompé (KVP)

De bij de kwestie Nieuw Guinea betrokken staatssecretarissen zijn:

Staatssecretaris van Algemene Zaken: drs. W. K. N. Schmelzer (KVP).

Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken: mr. Th. H. Bot (KVP).
Staatssecretaris van Defensie: P. J. S. de Jong (KVP)
Staatssecretaris van Defensie: M. R. H. Calmeijer (CHU).
Dit gezelschap van bekende namen, onder wie maar liefst vier latere minister-presidenten, zal niet alleen te maken krijgen met de escalatie van het conflict rond Nieuw Guinea, maar ook direct betrokken zijn bij de uiteindelijke afwikkeling van het probleem.

Tot minister van Buitenlandse Zaken wordt dus opnieuw Joseph Luns benoemd, hoewel er bij de formatie bij De Quay op is aangedrongen om daarvoor iemand anders aan te zoeken, zo wordt hem Von Balluseck gesuggereerd.³ Na een lang gesprek met Luns, die daarvoor speciaal uit het buitenland is overgekomen, kiest De Quay toch voor Luns. Op 11 april schrijft De Quay:⁴ 'Om 7 uur bij Luns. 2½ uur gepraat. Viel me mee, vooral reactie op Nieuw Guinea-beleid'.

Omdat Luns al bijna zeven jaar minister van Buitenlandse Zaken is, valt te verwachten dat het kabinet De Quay het tot dan toe gevoerde beleid ten aanzien van Nieuw Guinea zal voortzetten. De Quay daarover:^{5,6} 'Toen ons kabinet in 1959 optrad, vond het de Nieuw Guinea-zaak als een niet afgedaan probleem. Want bij de Ronde Tafel Conferentie, waar de soevereiniteitsoverdracht in 1949 op volgde, werd het beeld van Indonesië gezien als een in de toekomst federalistische staat, waarbij de verschillende onderdelen van dat gebied een vrij grote mate van zelfstandigheid zouden krijgen. Bij die Ronde Tafel Conferentie is toen vastgelegd dat Nieuw Guinea, tijdelijk, onder Nederlands bestuur zou blijven. De opzet was dat dit zou duren totdat de eigen Papoea-bevolking in staat was om zelf een bestuur te vormen. Met andere woorden, in dat geheel van die federalistische staat kreeg Nieuw Guinea een heel speciale status. Het bleef onder Nederlands bestuur en het zou daar blijven totdat het in staat was om zichzelf te besturen, en dan kreeg het zelfbeschikkingsrecht. In betrekkelijk korte tijd heeft Soekarno het zo weten te sturen, dat die federalistische gedachte opzij werd geschoven en Indonesië tenslotte een eenheidsstaat werd, waarbij de neigingen tot zelfstandigheid in bepaalde grote onderdelen wel gebleven zijn. Geruime tijd later, namelijk in 1956, had de beroemde conferentie in Genève plaats. De Nederlandse regering stond daarbij duidelijk op het standpunt dat Nieuw Guinea onder Nederlands bestuur zou blijven. Nederland formuleerde het zo: het is niet aan Indonesië overgedragen, terwijl Indonesië stelde: het is wél aan Indonesië overgedragen, zij het dan ook op termijn, maar de overdracht heeft eigenlijk al

plaatsgevonden. Dat meningsverschil bestond dus nog toen wij in 1959 optraden en wij de lijn van het vorige kabinet doortrokken, dat Nieuw Guinea nog onder Nederlands bestuur stond. Ik kon mij verenigen met het tot dan toe gevoerde beleid en het was dan ook logisch dat ik op dat moment het standpunt van Luns overnam, waarbij ik overigens ten volle besepte dat het hier slechts de mening van één man betrof, weliswaar een bekwame man, een man die de zaak volledig beheerste en die ik volledig vertrouwde, maar toch slechts één man.'

In de loop van 1959 heeft premier De Quay verscheidene gesprekken over het conflict tussen Nederland en Indonesië met vooraanstaande vertegenwoordigers van het Nederlandse bedrijfsleven. Al tijdens de formatie spreekt hij met ir. Frits Philips. Daarover schrijft De Quay:⁷ 'Philips kwam nog praten over Nieuw Guinea. Al stelt hij het wel wat simplistisch, toch ben ik het in wezen van de zaak wel met hem eens'.

Op 7 mei 1959 heeft Philips in Kopenhagen een kort gesprek met de Indonesische president Soekarno. Bij die gelegenheid heeft Philips tegen Soekarno gezegd:⁸ 'Wat ons betreft kunt U Nieuw Guinea morgen hebben.'

Daarop heeft Soekarno, naar verluidt, geantwoord: 'Dat moet U niet aan mij komen vertellen, maar aan meneer De Quay of aan Luns zeggen.'

Op 23 mei bezoekt Philips De Quay ten tweede male. De Quay schrijft:⁹ 'Frits Philips kwam praten over Indonesië, Nieuw Guinea en zijn gesprek met Soekarno – vreemd geval – Toch is Philips mijns inziens te goed gelovig. Morele Herbewapeningsmentaliteit'.

Op 25 november 1959 krijgt De Quay een zware delegatie uit het bedrijfsleven op bezoek. Hij schrijft daarover in zijn dagboek:¹⁰ 'Toen Philips, De Jonge, Van Konijnenburg, Zeeman en Van Oldenborgh over Nieuw Guinea/Indonesië. Zakenlui – Geld. Toch niet geheel ongelijk'.

Op 1 december 1959 bespreekt De Quay het conflict met Unilever topman Rijkens.¹¹

De verschillende vooraanstaande industriëlen trachten de premier ervan te overtuigen dat het ook voor Nederland van het grootst mogelijke belang is om zo spoedig mogelijk te komen tot een normalisering van de betrekkingen met Indonesië en dat het conflict rond Nieuw Guinea dus op korte termijn de wereld uit geholpen moet worden. Voorlopig echter zonder tastbaar resultaat.

De eerste tijd is het kabinet betrekkelijk eensgezind in zijn standpunt ten aanzien van Nieuw Guinea. De Quay daarover:⁵

'Er werd toen natuurlijk ook al over Nieuw Guinea gesproken en er werden wel eens opmerkingen gemaakt en verschillende meningen geuit, maar het had toch niet die aandacht die het later zou krijgen.'

De contacten met de Verenigde Staten lopen voornamelijk over mr. Luns. Daarnaast heeft De Quay ook regelmatig contact met de Nederlandse ambassadeur in Washington, dr. Van Roijen, en met de Amerikaanse ambassadeur in Nederland, Philip Young. Over zijn eerste ontmoeting met Young schrijft De Quay:¹² 'Hij stelde voor gesprek tussen Herter en mij in Parijs. Geaccepteerd. Prima man. Vriend van Nederland'.

Tijdens de betreffende ontmoeting met de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Herter, heeft De Quay overigens niet gesproken over eventuele Amerikaanse garanties om Nederland bij een gewapend conflict met Indonesië bij te staan.⁶

Nederland krijgt ondertussen, ook in 1959 al, van verschillende landen het aanbod om in het conflict met Indonesië te bemiddelen. Zo ontvangt De Quay op 8 december de Japanse ambassadeur en zegt hem¹³ 'dat Japan juist niet in aanmerking komt om eventueel als bemiddelaar tussen Nederland en Indonesië op te treden, wegens vroegere bezetting van Indonesië'. Over een ontmoeting met de zaakgelastigden van India en Equador op 7 januari 1960, schrijft De Quay:¹⁴ 'heb hen gezegd, dat huidige standpunt van Indonesië voor ons onaanvaardbaar was voor gesprek. Kunnen anderen Indonesië daarvan overtuigen?'

De eerste problemen voor het kabinet De Quay dienen zich aan wanneer eind maart 1960 bekend wordt, dat het vliegkampschip *Karel Doorman*, begeleid door twee onderzeebootjagers, eind mei 1960 zal vertrekken voor wat een 'vlagvertoonreis' wordt genoemd. De regeringspartijen stellen zich in de Tweede Kamer vierkant achter het regeringsbesluit op, maar oppositieleider Burger van de PVDA zegt op 30 maart¹⁵ dat het hem verbaast, dat het kabinet 'in toenemende mate kortzichtig reageert op internationale vraagstukken'.

Ook in het bedrijfsleven is men ongelukkig met de voorgenomen reis van het eskader Doorman. Shell-topman Loudon deelt dit de premier ook persoonlijk mee.¹⁶ In het buitenland is men evenmin enthousiast over de plannen van de Nederlandse regering, wat blijkt uit de afsluiting van het Suezkanaal voor de *Karel Doorman* en getuige het bezoek dat de Amerikaanse ambassadeur op 3 mei aan De Quay brengt.

De Quay:¹⁷ 'Daarna ambassadeur Young. Persoonlijke klacht omdat hij niets gehoord had over Nieuw Guinea-plannen. Drong aan op snelle beantwoording. Waarom zei Luns hem niets tevoren?'

De voormalige Indonesische vice-president Hatta merkt op:¹⁸ 'Ook in Amerika vond men dat het zenden van de *Karel Doorman* naar Irian als vlagvertoon 'a stupid policy' was. Dit was de mening van hoog tot laag.'

In het kabinet geeft de reis van de *Karel Doorman* geen aanleiding tot spanningen, getuige de notitie in het dagboek van De Quay van 29 april:¹⁹ 'Gehele dag ministerraad, drie onderwerpen, de sfeer is goed'.

Op 6 mei 1960 wordt in Jakarta het gebouw van de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging bestormd. Hierdoor treedt een verdere verslechtering van de Nederlands-Indonesische betrekkingen in en wordt de regering in Den Haag gesterkt in haar voorname de *Karel Doorman* uit te sturen. Ondertussen hebben de vaak scherpe reacties op de reis van het eskader wel tot gevolg dat de premier zich realiseert dat het tijd wordt om te zoeken naar een spoedige diplomatieke oplossing voor het geschil met Indonesië. Op 11 mei schrijft hij in zijn dagboek:²⁰ 'Hele dag gelezen over Nieuw Guinea. Begin problemen nu duidelijk te zien. Visie van Bot is goed'.

De Quay nu over zijn gedachten toen:⁵ 'In de loop van 1960 begon het vraagstuk steeds meer de aandacht te krijgen, zowel in Indonesië als bij de Nederlandse bevolking, als uiteraard ook bij de Nederlandse regering. En toen leefde, zij het nog niet zo heel duidelijk, de vraag 'moet men het nationaal oplossen of internationaal?'. In die tijd was het zo dat mijn gedachten uitgingen in de richting van een internationale oplossing, in tegenstelling tot Luns, die in het overleg met Indonesië geen andere landen wilde betrekken.

De Quay daarover in zijn dagboeken:²¹ 'Lang gepraat over Luns... Hij ziet Nieuw Guinea m.i. verkeerd'.

De Quay: 'Ik baseerde mijn opvattingen op de mening van staatssecretaris Bot, die adjunctsecretaris was van de Nederlandse delegatie bij de Ronde Tafel Conferentie. Bot heeft toen al verschillende malen de gedachte van een soort internationale raad van toezicht op tafel gelegd. Daar is nooit veel aandacht aan besteed, maar het was een gedachte die bij mij leefde en die mij aansprak.'⁵

De ministerraad vergadert in mei en juni 1960 ook vaak over de kwestie Nieuw Guinea. Zo noteert De Quay op 27 mei 1960:²²

'Bezoek van *Prime-Minister* van Malaya... Hij was ons zeer goed gezind en zeer anti-communistisch én anti-Soekarno. Ministerraad. Ernstig bericht over plannen van Indonesië om soort invasie naar Nederlands Nieuw Guinea te ondernemen. Zeer betrouwbare bron. Vier belangrijke ambassades gewaarschuwd... Eensgezindheid in de ministerraad'.

En op 7 juni 1960:²³ 'Daarna Nieuw Guinea, bijeenkomst met het kabinet... Verder besprekingen voor bepaling van verdere politieke richting. Ofschoon wel nuance-verschillen, waardenen we elkaar toch. Joseph Luns vindt het ontwikkelingsplan voor Nederlands Nieuw Guinea en het instellen van Nieuw Guinea-raad griezelig. Ik niet. Luns gaat langzaam mee. Bot doet het goed'. De Quay heeft zijn ideeën aangaande internationalisatie dan nog niet in de ministerraad ontvouwd. Wel bespreekt hij deze gedachte in een aantal persoonlijke gesprekken, allereerst op 14 juli met staatssecretaris Bot:²⁴ 'Gesprek met Bot over Nieuw Guinea. Aanzoeken van enkele landen, als een commissie van advies/van toezicht. Hij wil het wel eens overwegen. Hij zag de bezwaren van bedrijfsleven niet. Den Hollander en Loudon overdrijven. Olie... Verraad. Vanmiddag dr. Van Roijen (Washington) over allerlei. Sombor over wereldsituatie. Hij achtte mijn gedachte over commissie van advies Nieuw Guinea onjuist – mag niet 'wit' zijn. Als men India vraagt, zal men (na raadpleging Indonesië) 'nee' horen. V.N. dit jaar niet Nieuw Guinea? Volgend jaar als Afro-Aziatische meerderheid $\frac{2}{3}$ in de Verenigde Naties heeft? Geef idee nog niet op. We komen gauw te laat'.

Op 20 juli spreekt De Quay met de nieuwe Nederlandse ambassadeur in Indonesië:²⁵ 'Vixseboxse, die spoedig naar Jakarta vertrekt. Als ik hem zie, krijg ik indruk: goede kracht. Besprak raad van advies Nieuw Guinea. Hij stond niet afwijzend, wees op medewerking Hammerskjöld, vooral na Congo-drama'.

Op 1 augustus praat de premier met minister Luns:²⁶ 'Gesprek met Luns. Hem gewezen op zijn veelvuldige afwezigheid. Hij zal zich misschien beteren. Sprak met hem over Nederlands Nieuw Guinea en vroeg hem tenslotte deze zaak met Hammerskjöld te bespreken. Hij zal dit doen. Blij zulks te horen'.

De *Karel Doorman* vaart ondertussen via Zuid-Afrika naar het Verre Oosten en Indonesië bestempelt de reis als een vijandige daad. Nederland wijst protesten dienaangaande van de kant van Indonesië resoluut van de hand. Terwijl De Quay op 31 mei nog schrijft:²⁷ 'Oordeel dat toestand rond Soekarno voor hem slechter (is) dan ooit tevoren', is de positie van Soekarno, juist door de reis van het eskader Doorman, enorm versterkt. Het Indonesische

volk schaart zich weer massaal achter zijn president. Op 17 augustus verbreekt Indonesië de betrekkingen met Nederland en in een rede verklaart Soekarno dat de tijd gekomen is 'to carry out the policy for the liberation of West Irian in a revolutionary manner'.²⁸

Nederland is zeer verontwaardigd over de Indonesische stap. De Quay noteert in zijn dagboek:²⁹ 'Zeer boos'.

De Quay laat de gedachte van het internationaliseren van de kwestie Nieuw Guinea niet los. Op 25 augustus schrijft hij:³⁰ 'Schürmann (VN) op bezoek. Hij is ook voor internationalisering van Nieuw Guinea en zal gesprek met Luns en Hammerskjöld bijwonen en steunen. Hij meent dat het door Luns eigenlijk nooit serieus is gepoogd. Zei dit heel voorzichtig'.

Op 3 september maakt de Japanse regering bekend dat een voorgenomen bezoek, dat de *Karel Doorman* op 8 september aan Japan zou brengen, ter gelegenheid van het feit dat Nederland en Japan 350 jaar culturele betrekkingen onderhouden, geen doorgang kan vinden. Deze, stellig onder invloed van zware Indonesische druk genomen, beslissing, betekent voor Nederland een geweldig verlies aan prestige en zet menigeen aan het denken over de juistheid van het door de Nederlandse regering inzake Nieuw Guinea gevoerde beleid.

Op 5 september wordt er door de Rijksvoorlichtingsdienst een cocktail-party georganiseerd teneinde premier De Quay de gelegenheid te geven buitenlandse journalisten te ontmoeten. Onmiddellijk hierna bericht het Britse persbureau Reuter, dat die maandag 'gezaghebbende kringen' in Den Haag hebben verklaard 'dat Nederland in de Verenigde Naties zal voorstellen Nederlands Nieuw Guinea te internationaliseren'.³¹

De uitlatingen van de premier veroorzaken een geweldige rel. Dezelfde avond nog wordt het Reuter-bericht door de Rijksvoorlichtingsdienst tegengesproken en kort voor zijn vertrek naar de Verenigde Staten laat minister Luns op 6 september weten 'dat er geen wijziging is in het regeringsbeleid en dat Nederland bij de Verenigde Naties niet zal komen met enig voorstel tot een beheerschap'.³²

Al snel beseft De Quay dat hij zijn mond voorbij heeft gepraat en vanaf die bewuste vijfde september tot en met de afhandeling van de zaak in de Kamer op 5 oktober, vraagt De Quay zich af op welke wijze hij de zaken weer ten goede kan laten keren en of hij überhaupt wel voor het premierschap geschikt is, wat mag blijken uit onderstaande dagboekfragmenten:

Op 5 september:³³ 'Cocktail-party buitenlandse pers. 's Avonds

ministerraad, toen bleek Reuter-bericht i. v. m. mijn persgesprekken. *Background*. Grote internationale en nationale consternatie. Wordt mijn ondergang.....'

6 september:³⁴ 'Telefoon met Luns voor zijn vertrek naar Amerika. Hij zal Nieuw Guinea trachten *play it down*. Deed het ook voor TV en radio. In Kamer volgt straks mijn afslachting. Einde. Ik vrees'.

7 september:³⁵ '..Ik ben echt overstuur. Gegeten bij Korthals met Oud. Zij vatten het niet zo zwaar. Heel scherpe artikelen in de pers, vooral van Bruins Slot in Trouw. O, O'.

9 september:³⁶ 'Ik ben overweldigd door Nieuw Guinea-zaak. Het breekt me'.

13 september:³⁷ 'Men laat mij met rust in mijn ellende. Ik voel mij wegwijnen. Wat een prul ben ik. Maar zie niet hoe ik uit die fout kom. Kon ik maar bedanken als minister. Maar dan gaat het hele kabinet'.

14 september:³⁸ '..Bedroefd'.

16 september:³⁹ 'Ministerraad. Nieuw Guinea en lonen namen veel tijd in beslag. Ellendig gevoel. Collega's zijn aardig'.

17 september:⁴⁰ 'Vanmorgen had ik eindelijk, na zijn vakantie, Romme. Uitvoerig over Nederlands Nieuw Guinea-zaak. Zeer rustig en hoogst bekwaam. Zal hij er doorheen manoeuvreren? Gaf me wel steun, maar ik zak telkens terug'.

21 september:⁴¹ 'Allemaal Nederlands Nieuw Guinea. Bewijs hoe klem ik zit, ondanks veler hartelijkheid'.

27 september:⁴² 'Vanmiddag op departement. Schrijven, lezen en zuchten'.

4 oktober:⁴³ 'Algemene beschouwingen. Burger ging zwaar te keer, niets was goed. De anderen, Romme, Oud, Bruins Slot en Tilanus waren allemaal welwillend'.

5 oktober:⁴⁴ 'De Nieuw Guinea-zaak viel mee, met name wegen toespraak van Luns in New York. Is de politiek gewijzigd of ongewijzigd?'

De Quay achteraf over de cocktail-party en haar gevolgen:^{5,6} 'Ik wil voorop stellen dat die betreffende uitlatingen niet opzettelijk zijn gedaan. Ik had mijzelf al lang de vraag gesteld of de oplossing van het conflict niet langs internationale weg zou kunnen worden bereikt. Tijdens die bewuste cocktail-party liet ik die gedachte voor het eerst publiekelijk los. Daar is toen een geweldige herrie over gekomen en daar heb ik achteraf ook veel spijt over gehad. *Niet* dat ik de gedachte van internationalisatie had, maar dat ik die gedachte *daar* heb losgelaten zonder het tevoren als een duidelijk probleem in de ministerraad te stellen. Ik moet zeggen

dat men over het algemeen daar toch heel begrijpend op heeft gereageerd. Maar ik heb het zelf een hele nare zaak gevonden. Dat Luns daardoor speciaal geraakt was, vond ik heel begrijpelijk, omdat hij tegen internationalisatie was. Dat hij daarna op een persconferentie dat idee wat heeft weggepraat, daar heb ik niet op willen reageren in een andere zin omdat de eerste fout bij mij lag. Maar de gedachte van de internationalisatie was daardoor niet alleen naar buiten toe, maar uiteraard ook in het kabinet, gesteld en is later in allerlei vormen natuurlijk weer teruggekomen met de tegenstellingen die er in de loop van de jaren waren gegroeid. Daarom geloof ik dat de uitlatingen die ik toen, ten onrechte, op die cocktailparty gedaan heb, een gunstige uitwerking hebben gehad en – wat anderen mij wel eens zeiden – als zodanig tot mijn beste uitlatingen in de Nieuw Guinea-zaak hebben behoord’.

Op 30 september spreekt de Indonesische president Soekarno de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties toe en zegt:⁴⁵ *‘West Irian is a colonial sword poised over Indonesia. It points at our heart, but it also threatens world peace.’*

In zijn rede voor de Assemblée van 4 oktober 1960 noemt mr. Luns⁴⁵ de uitspraken van Soekarno een rechtstreekse aanslag op de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties. Aan het slot van zijn rede zegt Luns:⁴⁶ *‘Nederland is bereid zijn beleid en zijn daden, welke gericht zijn op het zo snel mogelijk bereiken van zelfbeschikking door de Papoea-bevolking, te onderwerpen aan het voortdurend onderzoek van U, de Verenigde Naties. Ik leg deze verklaring af als een hernieuwd bewijs van de oprechtheid van onze wil om het recht van zelfbeschikking der Papoea’s volledig, volkomen en op eerlijke wijze te waarborgen.’*

Tegenover journalisten verklaart Luns, na zijn rede, dat het Nederlandse beleid niet gewijzigd is.⁴⁷

Wat houdt het zelfbeschikkingsrecht nu eigenlijk precies in? Prof. De Quay:⁵ *‘Onder het zelfbeschikkingsrecht versta ik het recht om zelf te beschikken tot welke staat men wenst te behoren en welke regeringsvorm men wil kiezen. Ik achtte hier het zelfbeschikkingsrecht het enige rechtvaardige standpunt. Amerika was dan wel voor dekolonisatie, maar ook voor het zelfbeschikkingsrecht. Dat kon, dat moest samengaan. In ieder geval het zelfbeschikkingsrecht moesten wij zien te bereiken. Daar moesten wij alles aan doen om dat te kunnen geven aan de bevolking van de Papoea’s. Daarvoor onze inzet.’*

Op 20 oktober heeft premier De Quay een gesprek met het vooraanstaande KVP-lid, professor Duynstee, die ook regelmatig in

de *Tijd-Maasbode* schrijft en die tegenstander is van het Nieuw Guinea-beleid, zoals dat door het kabinet De Quay wordt gevoerd. De Quay noteert over dit gesprek in zijn dagboek:⁴⁸ 'Vanavond een uur met professor Duynstee, hier aan huis. Ik zei hem, dat zijn artikelen soms zeer goed werken; lopen de werkelijkheid wel vooruit; maar een onafhankelijke prof kan het zeggen en doet er goed mee'.

Op 31 oktober schrijft de premier:⁴⁹ 'Lunch met Toxopeus na zijn terugkeer uit Nieuw Guinea. Hij had goede reisindrukken; niemand gesproken, die zou wensen, dat de Nederlanders zo spoedig mogelijk weggingen'.

Op 3 november brengt de Amerikaanse ambassadeur een bezoek aan De Quay.⁵⁰ 'Daarna Young, hij gaat binnenkort weg, zeker als Kennedy wordt gekozen. Goed gesprek, hij prees Luns. Hij was niet zeker over *Nederlands Nieuw Guinea*'.

Is er met Young in de ruim anderhalf jaar dat hij ten tijde van het kabinet De Quay ambassadeur in Nederland was, ooit gesproken over Amerikaanse steun aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw Guinea?

Premier De Quay:⁶ 'Uit de gesprekken met Young bleek mij telkens de bereidwilligheid van de Verenigde Staten om ons bij een eventueel conflict met Indonesië bij te staan. Young zinspeelde daarbij beslist op militaire steun'.

Op 16 november heeft De Quay een gesprek met dr. Van Blankenstein. Hij noteert:⁵¹ 'De oude journalist dr. Van Blankenstein. Hij wist mij te vertellen dat hij een gesprek had met Soekarno en dat hij van Nieuw Guinea niet terugkon. Waar? Van Blankenstein was anti-Luns. Zoekt naar een oplossing. Welke, als men geen zelfbeschikkingsrecht erkent?'

Op 19 januari spreekt de premier opnieuw met prof. Duynstee, hij schrijft:⁵² 'Vanmiddag prof. Duynstee (...) over Nieuw Guinea. Interessant gesprek, ben het met Duynstee niet eens, al verkondigt hij de mening van ambassadeurs en zakenlieden'.

Op 30 januari heeft De Quay een gesprek met hoofdredacteurs.⁵³ Hij noteert: 'Hoofdschotel Nieuw Guinea. Ik hield een inleiding van een half uur. Daarna discussie. Opvallend dat de wind om is. Men zou, zover de heren spraken, er gaarne afwillen. Angst. Ik beklemtoonde het zelfbeschikkingsrecht. Wees op verzoek aan Secretaris-Generaal Hammerskjöld, die nog geen definitieve beslissing had genomen'.

Interessant is in dit verband dat er eind december 1960 een ontmoeting heeft plaatsgehad tussen de heren Stempels, Heldring en Roethof, allen van de *NRC*, met de heer Rijkens, ten huize van de

eerder genoemde journalist Van Blankenstein. Oltmans schrijft hierover⁵⁴ dat bij die gelegenheid de *NRC* voorgoed zou zijn omgezwaaid.

Van Blankenstein schreef op 28 januari 1961 een brief aan de Indonesische ambassadeur bij de Verenigde Naties, Soekardjo. Hij verzond tevens een aantal afschriften aan vooraanstaande Nederlandse politici. In de brief zet Van Blankenstein uiteen op welke voorwaarden Nederland naar zijn mening bereid is met Indonesië over Nieuw Guinea te praten.⁵⁵ Op 30 januari krijgt premier De Quay de brief onder ogen.⁵³ Hij schrijft hierover: 'Toen Paul Rijkens die met de brief van Van Blankenstein aan Soekardjo kwam. Zou daar een opening liggen? En hoe dit aan te pakken?'

Op 6 februari praat De Quay over de brief met vice-premier Kort-hals. Hij noteert:⁵⁶ 'Om 4 uur met Korthals over allerlei, speciaal Nieuw Guinea en de brief van Van Blankenstein. Juist spraken we over de gevaren, toen Klompé opbelde. Luns dacht dat we achter zijn rug werkten. Hij had in zekere zin gelijk, maar ik vroeg juist aan Korthals, hoe dit alles te behandelen. Heb toen Luns direct gebeld, hem uitleg gegeven en toen de brief ook toegezegd. Wat een vak!'

Op 13 februari heeft De Quay een gesprek met minister Klompé.⁵⁷ 'Vanavond na diner met collega's gesprek met Marga Klompé, die vertelde, dat Luns erg verontrust was over mijn uitslatingen aan derde inzake Nieuw Guinea. Zullen morgen *à trois* praten. Heb haar al uitleg gegeven'.

Op 14 februari vindt het gesprek De Quay, Luns, Klompé plaats. De Quay:⁵⁸ 'Luns verweet *mij* dat ik mijn zorg over Nieuw Guinea niet voor me houd. Ik zegde hem toe voorzichtiger te zijn. Ik verweet *hem*, niet te kunnen luisteren; hij gaf dat nauwelijks toe. Toch was het gesprek nuttig'.

En zo was het initiatief van Van Blankenstein door toedoen van Luns tot mislukken gedoemd.

In januari was John F. Kennedy de nieuwe president van de Verenigde Staten geworden. Welke verwachtingen had men in Nederland van Kennedy en de *Kennedy-administration*?

Luns hierover:⁵⁹ 'Ik had van het begin af het vermoeden, dat deze democratische president, die sterk anti-koloniaal was, en waarvan de omgeving nog sterker die idee had, dat we daarvan weinig heil konden verwachten. Ik heb in ieder geval direct gemerkt dat men afstand had genomen van de eerder pro-Nederlandse houding van de vorige administratie.'

Op 22 februari ontmoet De Quay de Nederlandse ambassadeur in de Verenigde Staten, dr. J. H. van Roijen, die ons land sedert 1950 in Washington vertegenwoordigt.⁶⁰ 'Bezoek Van Roijen. Interessant. Veel vertrouwen in Kennedy'.

Van Roijen laat Den Haag echter al snel weten dat men in Nederland niet op de Regering Kennedy hoeft te rekenen, waar het militaire steun bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië betreft.

Dr. Van Roijen:⁶¹ 'Op het *State Department* had ik niets anders gehoord dan 'We cannot give you any assurance regarding New Guinea'. Het was mij overduidelijk dat de Verenigde Staten zich eenvoudigweg niet wilden committeren, want, wanneer zij dat wel zouden doen, zouden de gematigde Indonesiërs, zodra dat bekend was, wellicht geneigd zijn zich aan te sluiten bij de communisten. En dat was wel het laatste dat Washington wenste! Het was mij wel bekend dat onder het bewind van president Kennedy is toegezegd dat de Verenigde Staten, bij een eventueel gewapend conflict over Nieuw Guinea, garant stonden voor de evacuatie van de blanke burgerbevolking. Dat was alles en van meer is nooit sprake geweest. Ondanks dit alles waren er in Nederland mensen die dachten dat als puntje bij paaltje kwam, er toch wel steun van de kant van de Verenigde Staten zou komen. Luns was daarvan de voorman. Maar deze mensen hebben een ernstige vergissing begaan, want steun van de Regering Kennedy is, zoals ik al vanaf begin 1961 had gerapporteerd, *nooit* te verwachten geweest.'

Maar werden uw rapporten dan niet serieus genomen?

Dr. Van Roijen:⁶¹ 'Nee, die werden blijkbaar niet serieus genomen. Maar toch waren er, zowel op het Ministerie, als ook binnen het kabinet mensen die wel precies wisten hoe het zat. Op het Ministerie denk ik hierbij aan een man als Jan Meijer, binnen het kabinet wist bijvoorbeeld premier De Quay in zijn hart wel hoe de zaken er voorstonden, maar als eerste minister verkeerde hij natuurlijk toch in een moeilijke positie om aan zijn twijfels al te duidelijk uiting te geven.'

Op 4 april 1961 wordt op Nederlands Nieuw Guinea de zogenaamde Nieuw Guinea-raad geïnstalleerd, waarmee aan de Papoea's een zeer beperkte vorm van medebeslissingsrecht wordt verleend. Dan wordt het echter ook de buitenwereld duidelijk dat de houding van de Verenigde Staten aan het veranderen is. Bij de installatie van de Raad laten de Verenigde Staten namelijk, tot verontwaardiging van Luns, verstek gaan.

Luns geeft ambassadeur Van Roijen telegrafisch opdracht om bij de Amerikaanse Regering krachtig te protesteren.⁶² Kort daarop

reist Luns persoonlijk naar de Verenigde Staten af. De Quay schrijft op 5 april in zijn dagboek:⁶³ 'Om 11 uur ogenblik bij Luns. Weinig nieuws. Hij gaat naar de U.S.A., naar Kennedy, Rusk enz. Benieuwd wat Kennedy zal zeggen over Nieuw Guinea. Later, maar dan Soekarno *én* zonder Luns'.

Op 11 april vindt de bewuste ontmoeting tussen Luns en Kennedy plaats. Heeft de Amerikaanse president toen iets laten blijken van een eventuele bereidheid om Nederland militair bij te staan in het conflict met Indonesië?

Luns zegt hierover:⁵⁹ 'Nee. John Kennedy luisterde naar wat ik zei en zei zelf niet veel. Maar belangrijker was, zeker in Amerika, hij nam ook niet duidelijk afstand van het standpunt van de vorige regering, de Regering Eisenhower, welke regering, zoals Eisenhower mij nog eens na zijn aftreden heeft geschreven, nooit zou hebben toegestaan *'for Indonesia to grab New Guinea from you'*.'

Eind april bezoekt ook de Indonesische president Soekarno de Verenigde Staten. Het bezoek van Soekarno brengt echter nog geen directe veranderingen teweeg in het Amerikaanse beleid. Ambassadeur Jones, die de reis van Soekarno naar de Verenigde Staten heeft meegemaakt, zegt hierover:⁶⁴ *'It was not difficult to detect where Kennedy's sympathies lay in any colonial issue, but the American President was in no position to make a commitment. His first question regarding a proposed policy or course of action invariably was, 'What is the national interest?'. Accordingly, at a time when not irritating a staunch NATO ally, such as the Dutch, was given high priority, President Kennedy was not prepared to alter the long standing policy of neutrality on the West Irian-issue.'*

In de Regering Kennedy wordt Dean Rusk de nieuwe Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken. Howard Jones zegt over Rusk:⁶⁵ *'With the change of Administration, Dean Rusk's appointment as Secretary of State was good news to me in Djakarta. Rusk had been Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs when I first moved to Asia. He was familiar with the problems of this part of the world in a way that no Secretary of State before him had been.'*

Ondertussen heeft op 25 april 1961, tijdens het bezoek van Soekarno aan Washington, gearrangeerd door Oltmans, een ontmoeting plaats tussen Soekarno en de heren Van Konijnenburg (KLM) en Scholtens (Shell),⁶⁶ beiden vertegenwoordigers van wat later de Groep Rijkens zou worden genoemd. 'Het gaat om de bereidheid van Nederland om Nieuw Guinea over te willen dra-

gen,' zegt Soekarno ⁶⁶ Verder onderstreept Soekarno dat verdere gesprekken nauwelijks enige waarde of zin zouden hebben wanneer de groep rond Unilever-topman Rijkens er niet in zou slagen van de regering De Quay een duidelijk omschreven mandaat te krijgen op basis waarvan men zou kunnen spreken ⁶⁷

Op 3 mei brengt Rijkens premier De Quay verslag uit van het gesprek van Van Konijnenburg en Scholtens met Soekarno De Quay hierover in zijn dagboek ⁶⁸ 'Rijkens kwam met allerlei nieuwe plannen Gesprek Scholtens (Shell) Soekarno enz Scholtens zou het doorgeven aan Luns Moeilijk'

Scholtens kent Luns persoonlijk Hij slaagt er echter niet in Luns te overtuigen dat hij tegenover Indonesie een wat soepeler houding aan zal moeten nemen, wil er een oplossing voor het geschil gevonden kunnen worden De Quay brengt ook in de ministerraad verslag uit van zijn gesprek met Rijkens In zijn dagboek noteert hij op 5 mei 1961 ⁶⁹ 'Ministerraad Verslag van mijn gesprek met Rijkens Mededeling Rijkens ontlokt veel kritiek Waar bemoeit Scholtens zich mee?' Gaat tegen de regeringspolitiek in'

Op 19 mei schrijft Paul Rijkens een brief aan Soekarno In deze brief staat ondermeer het volgende ⁷⁰

'Het is met grote erkentelijkheid, dat ik kennis heb genomen van het gesprek op 25 april j l te Washington dat Uwe Excellentie de heren Scholtens en Van Konijnenburg heeft willen verlenen

Bij dit onderhoud stelde Uwe Excellentie de vraag welk doel dit initiatief nastreeft en welke *backing* deze heren bij een volgend gesprek hebben ( ) Er bestaat overeenstemming van gedachten over het feit, dat de hangende kwesties, mede omvattende het Nieuw Guinea-probleem, door direct overleg tussen de beide landen, tot een goede oplossing dienen te worden gebracht Aangezien de gebruikelijke weg om tot een gesprek te komen, te weten langs diplomatieke kanalen, niet open staat – een situatie die zeer wordt betreurd – is het begrijpelijk dat er gezocht wordt naar andere wegen, en wel een informeel begin, dat uiteindelijk kan leiden tot het onontbeerlijke officiële contact De kloof, die tussen het denken van Nederland en Indonesie de laatste jaren is ontstaan, is breed en diep, doch dient desondanks te worden overbrugd ( )

Dit streven is de regering bekend De zienswijze van de regering is, dat haar niets liever zou zijn dan het scheppen van een mogelijkheid om te komen tot een gesprek De regering juicht het dan ook toe, dat in een informeel gesprek wordt gepoogd een procedure hiertoe te vinden Zij stemt er mede in, dat hiervan aan Uwe

Excellentie mededeling wordt gedaan Naar ik meen, is hiermede Uwe Excellenties vraag beantwoord

De mogelijkheid die U genoemde heren wilt bieden Uwe Excellentie wederom te ontmoeten, acht ik dan ook van vitaal belang voor het vinden van een oplossing voor de stellig vele problemen

Het antwoord van Soekarno op de brief van Rijkens luidt als volgt ⁷¹

'Dank voor Uw brief van 19 mei | Ik apprecieer ten zeerste het initiatief dat U genomen hebt om zo gauw mogelijk het West Irian-probleem op te lossen door bestuursoverdracht van dit gebied aan Indonesie te versnellen

U kunt er op rekenen, dat ik mijn volledige steun zal geven aan de totstandkoming van elke ontmoeting op de basis van bestuurs-overdracht van West Irian aan Indonesie

Niets is mij liever dan, zodra het West Irian-probleem is opgelost, zo gauw mogelijk de verhouding Nederland-Indonesie te normaliseren en ook de vriendschappelijke relaties met mijn Nederlandse vrienden opnieuw te verstevigen

De opmerking van Rijkens in zijn brief 'de regering juicht het dan ook toe, dat in een informeel gesprek wordt gepoogd een procedure te vinden' is waarschijnlijk gebaseerd op hetgeen *De Quay* tegenover Rijkens in het gesprek van 3 mei 1961 heeft gezegd, want uit de dagboeknotitie van 5 mei blijkt dat het kabinet in meerderheid afwijzend tegenover het initiatief staat

Eind mei komt staatssecretaris Bot bij De Quay met een eerste *draft* van, wat later zal heten, het plan-Luns De Quay hierover op 25 mei 1961 ⁷² 'Gesprek met Bot over voorstel Nieuw Guinea Goede opzet Gaat het ver genoeg? Nog eens lezen'

Op 3 juni 1961 wordt in *Vrij Nederland* een interview gepubliceerd dat Joris van den Berg heeft gehad met de journalist Willem Oltmans ⁷³ Oltmans zegt ondermeer 'President Soekarno wil door praten tot een goede oplossing van de kwestie Nieuw Guinea komen Maar de goede wil zal niet alleen van de kant van het Nederlands bedrijfsleven moeten komen De regering dient over te gaan tot de voorbereiding van een formeel gesprek'

Veel Nederlanders vernemen via dit interview voor het eerst van het bestaan van een groep Nederlandse zakenlieden, die zich via informele contacten met leden van het Nederlandse kabinet en middels formele en informele contacten tot op het hoogste niveau in Indonesie, inzetten voor betere relaties tussen Nederland en Indonesie In het vervolg zal deze groep 'de Groep Rijkens' worden genoemd

Op 7 juni krijgt premier De Quay bezoek van Scholtens en Van Konijnenburg. Dezen zullen De Quay stellig persoonlijk verslag uitgebracht hebben van hun contacten met Soekarno en hem hebben gevraagd hoe men binnen het kabinet over het initiatief van het bedrijfsleven dacht. De Quay schrijft:⁷⁴ 'Scholtens en Van Konijnenburg op bezoek. Brief van Soekarno aan Rijkens. Vreemde interpretatie. Zie geen kans'.

Hoewel de premier misschien persoonlijk wel iets in het initiatief van de Groep Rijkens ziet, ziet hij toch geen kans om zijn kabinetscollega's daarin mee te krijgen. Daarbij speelt waarschijnlijk ook een rol dat het bedrijfsleven in deze zaak niet eensgezind lijkt te zijn, wat mag blijken uit de notitie die De Quay op 17 juni in zijn dagboek maakt:⁷⁵ 'Vanavond gegeten bij Max Steenberghe met de Loudons. Interessant. Ging onder andere over Nieuw Guinea. Duidelijk gesteld. Loudon zei dat Scholtens niet optrad namens 'de Koninklijke'. Goede sfeer. Slimme man'.

Op 17 juni 1961 publiceert Willem Oltmans in *Vrij Nederland* een open brief aan de Groep Rijkens waarin hij hen verzoekt 'voor het voetlicht te treden'.⁷⁶ Hoewel de leden van de Groep Rijkens zelf en ook de Nederlandse regering allerm minst gelukkig zijn met deze publiciteit, wordt er toch weer een stuk discussie door op gang gebracht.

Duynstee hierover:⁷⁷ 'Na het verbreken van de diplomatieke betrekkingen rees voor een groep particulieren, die tot dan toe regelmatig contacten met de Indonesische autoriteiten hadden onderhouden, de vraag of hun particuliere contacten van nut konden zijn voor ons land. De vraag werd bevestigend beantwoord en het kabinet heeft dergelijke pogingen nimmer ontraden. Zo hebben in april en volgende maanden op particuliere basis en met medeweten van de Nederlandse regering allerlei particuliere contacten plaats gehad met Indonesische autoriteiten. In grote lijnen betroffen deze de vraag of en hoe voor Indonesië een mogelijkheid zou bestaan om de zelfbeschikking der Papoea's in te passen in de Indonesische eis van soevereiniteitsoverdracht. De overtuiging is bij deze particulieren gevestigd, dat een dergelijke oplossing niet kansloos is en dat zij in elk geval in hoge mate van belang zou zijn en voor Zuid-Oost Azië in het algemeen en voor de Papoea's zelf. In *Vrij Nederland* heeft Willem Oltmans de contacten van de Groep Rijkens in de openbaarheid gebracht. (...) Over het algemeen is de openheid in Nederland voor een oplossing in Indonesische richting door een en ander toegenomen.'

Op 19 juni bezoekt Paul Rijkens de premier. De Quay noteert hierover:⁷⁸ 'Rijkens over de publicatie van Oltmans. Tot nu toe

vallen mij de reacties in de pers nogal mee. Oppassen. Heftige actie van bedrijfsmensen en professoren'.

Met de laatste opmerking doelt De Quay op de activiteiten van een groep Nijmeegse hoogleraren rond prof. Duynstee. Duynstee heeft in de loop der jaren, zoals in het voorafgaande gebleken is, regelmatig met de premier en leden van zijn kabinet gesproken over het ten aanzien van het conflict met Indonesië te voeren beleid. In 1961 schrijft hij de premier diverse brieven over het onderwerp. Een paar citaten uit de brief van 12 mei 1961:^{79a}

'Mijn vraag is nu eenvoudig deze: Meent gij dat zonder publieke actie en desnoods publieke conflicten de Nederlandse politieke wereld tijdig een stap kan en wil doen in de richting van een onderzoek naar de mogelijkheden om op een aanvaardbare wijze in besprekingen óók met Papoea's te komen tot aansluiting van Nieuw Guinea bij Indonesië? Uw eigen houding in kabinet en parlement is in deze van doorslaggevende betekenis en ik vrees dat U nog altijd te pessimistisch bent over de politieke effecten van een vaste lijn door U thans getrokken om tot bedoelde oplossing te komen. Voor het toekomstig beeld dat in ons land zal overheersen van uw kabinet is deze vraag mijns inziens beslissend. Een volledige *débaçle* zou mijns inziens voor U en voor de huidige regeringscombinatie een zo zware slag zijn (...).

Ik zal nu maar met publieke middelen wachten tot september in de hoop dat U dit wilt zien als een teken dat door U de zaak kan worden gered naar mijn innige overtuiging, mits U wilt en volhoudt.'

De Quay is niet bepaald gelukkig met de brief van Duynstee. Hij schrijft in zijn antwoord van 24 juli 1961 onder meer het volgende:^{79b} 'In deze laatste brief veronderstelt gij een tegenstelling tussen de leden van het kabinet ten aanzien van het te volgen beleid in de Nieuw Guinea-politiek. Dit is bepaald onjuist. Het gehele kabinet stelt zich en blijft zich stellen op het standpunt van het zelfbeschikkingsrecht. (...)

Waar wij blijkbaar beiden spreken uit een innerlijke overtuiging, zien mijn ambtgenoten en ik thans in een voortgezette briefwisseling geen nut, te meer waar de toon van uw brief, uitlopend in een waarschuwing om te gelegener tijd publieke middelen te gaan gebruiken, mij niet plezierig aandoet'.

Op 20 juni krijgt de premier de Australische ambassadeur op bezoek. In zijn dagboek schrijft hij:⁸⁰ 'Australische ambassadeur ging voor enkele maanden op vakantie. Heb duidelijke taal met hem gesproken over Nieuw Guinea. Wij houden vast aan zelfbeschikkingsrecht. Dan Van Houten en Blom over gesprek en brief van Rijkens. Zullen hem morgen ontvangen'.

Rijkens en Van Konijnenburg hebben inmiddels in Rome een ontmoeting gehad met president Soekarno⁸¹ en gaan op 21 juni op bezoek bij premier De Quay. Deze schrijft:⁸² 'Rijkens en Van Konijnenburg vertelden over bezoek aan Rome en daarna dat ze besloten hadden om niets te publiceren naar aanleiding van publicatie Oltmans'.

Waar de premier bang voor was, gebeurt inderdaad. Afkeurende artikelen in de pers over de activiteiten van de Groep Rijkens. Zo schreef *de Volkskrant*:⁸³

'...de regering heeft eerder verklaard, dat zij zich 'volledig heeft gedistantieerd' van de contacten, zoals die door de Groep Rijkens zijn gemaakt...

'...wij moeten verwachten dat de regering in elk geval voor het verdere verloop iets anders onder 'distantiëren' zal verstaan. Dat is: voortaan elk contact met deze 'bemiddelaars' vermijden...'

De Quay schrijft in zijn dagboek op 22 juni 1961:⁸⁴ 'Vanmorgen in *de Volkskrant* artikel over Rijkens-groep. Geeft weer veel kabaal'.

Op 23 juni wordt in de ministerraad ook over de Groep Rijkens gesproken.⁸⁵ Na een kortstondige ziekte keert minister Luns op 3 juli weer in politiek Den Haag terug. Dezelfde dag nog bespreekt De Quay de publiciteit rond de groep Rijkens met Luns:⁸⁶ 'Vanmiddag Joseph Luns weer terug. De dokter content. Op zijn verzoek een bericht over de publicatie van Oltmans. Begint men nu Luns te attaqueren? O wat is de politiek niet enkel hard, ook gemeen, vuil. Vooruit maar!'

Op 6 juli gaat de premier samen met Van Houten naar de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken. Daar oogst hij algemene kritiek op de contacten die er tussen leden van de Groep Rijkens en de premier en minister Luns geweest zijn.⁸⁷

In de zomer van 1961 brengt de Indonesische generaal Nasoetion een bezoek aan West Europa. Het is in politiek Den Haag bekend dat de generaal bereid is 'om op de voorwaarde van soevereiniteitsoverdracht, gecombineerd met regionale autonomie naar het voorbeeld van Atjeh, tot een vorm van vóóronderhandelingen te komen'.⁸⁸ Maar omdat men in Den Haag op dat moment nog steeds werkt aan het 'plan-Luns', dat in september moet worden ingediend bij de Verenigde Naties, besluit men niet van de mogelijkheid gebruik te maken. De Quay persoonlijk ontraadt het Tweede Kamerlid De Graaf een bezoek aan de Indonesische generaal.⁸⁹ 'Vanmiddag heer De Graaf (Tweede Kamer) over Nieuw Guinea en over vraag of hij naar Nasoetion zou gaan, heb hem dit sterk ontraden'.

De regering in Den Haag stelt zich steeds afwerender op tegen alle pogingen van buiten af om door middel van particuliere initiatieven een opening te vinden. In de ministerraad komt zelfs de vraag aan de orde of Rijkens c.s. niet vervolgd moeten worden. Het kabinet verzet zich ook tegen een televisie-gesprek met de Indonesische generaal Nasoetion. Vindt De Quay achteraf niet dat men zo kansen heeft laten liggen om uit de crisis te komen?

De Quay:⁵ 'Al deze privé-contacten waren er op gericht, om door overdracht zo gauw mogelijk een einde te krijgen aan dit probleem. Men stond op het standpunt, op verschillende gronden dikwijls, 'maak er een einde aan, je verliest het toch. Je zult het toch moeten doen en dan na enige tijd. Doe het dan nu maar, direct'. Dan gold dus *niet de verplichting*, die de regering wel voelde ten aanzien van de belofte van zelfbeschikking. De economische groep, met name de heer Rijkens, was daardoor helemaal geïnspireerd. Hij had ook zijn vrienden op dat gebied, ik denk aan Van Konijnenburg, met wie hij veel contacten onderhield, ik denk ook aan de Shell. *Leitmotiv* voor Rijkens c.s. was: 'je schaadt onze economie in hoge mate, niet op Nieuw Guinea, maar in Indonesië. Alle goede verbindingen die we tot nu toe met Indonesië hebben gehad – ook na de overdracht – worden op het ogenblik weer ernstig benadeeld'.

In dat opzicht is het kabinet altijd unaniem geweest. Wij zeiden: 'Al die activiteiten buiten ons om, kunnen alleen maar ons streven ondermijnen en kapot maken'. Als men dat hoort, en dat hoorde men natuurlijk, ook aan Amerikaanse zijde, dan concludeert men, dat er in Nederland grote groepen de overdracht van Nieuw Guinea voorstaan. Zo kon Amerika zijn standpunt beter doorzetten dan wanneer de Nederlandse bevolking unaniem achter de regering had gestaan'.

Op 26 juli 1961 komt ambassadeur Van Roijen bij de premier op bezoek:⁹⁰ 'Vanmiddag onze ambassadeur Van Roijen. Hij sprak lang over Nieuw Guinea en de houding van de Amerikanen. Hij heeft vertrouwen in hen. Ik wees op de noodzaak van houvast. Zelfbeschikking belangrijk voor de Amerikanen. Ook vanwege 'Berlijn'.'

Op 28 juli werkt de premier verder aan het 'plan-Luns'.⁹¹

De Quay hierover: 'Ministerraad (...) Bot kwam (...) voor gesprek Nieuw Guinea. Luns nam zijn draai in de richting van internationalisatie/dekolonisatie. Mijn voorstel om na Australië plusminus 20 landen te polsen voor allerlei plannen. Zeer goed. Cals was gespannen'.

Op 3 augustus publiceert *de Volkskrant* een brief van 21 Nijmeegse hoogleraren, gericht aan de KVP, waarin de professoren hun bezorgdheid uiten over de houding van de Nederlandse Regering en van de KVP ten aanzien van de verhouding tussen Nederland en Indonesië, in het bijzonder in het conflict over Nieuw Guinea.⁹²

Op 4 augustus noteert De Quay in zijn dagboek:⁹³ 'Vanmiddag ministerraad tot 1 uur. Klein gezelschap. Nieuw Guinea. Wachten op antwoord van Menzies. Actie van 21 Nijmeegse hoogleraren. Vreemde zaak. Is het allemaal wijs... en eerlijk? Zij willen geen zelfbeschikkingsrecht! Dat laat ik niet los'.

Op 7 augustus bespreekt De Quay het conflict met kardinaal Alfrink. Hij schrijft:⁹⁴ 'Vijf kwartier bij kardinaal over Indonesië en Nieuw Guinea. Een vruchtbaar gesprek gehad. Zijne Eminentie had minstens begrip voor de houding van de regering ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht. 'Een impasse', zei hij ook. Hij bemoeit zich niet met politiek'.

Op 8 augustus noteert De Quay:⁹⁵ 'Vanmiddag met Van Houten en Bot de brief doorgenomen over Nieuw Guinea die nu naar de twintig hoofdsteden gaat. Alleen Albert Beerman is tegen. Wonderlijk. Is hij voor overgave aan Indonesië?'

Voor het eerst lijkt het kabinet niet eensgezind meer ten aanzien van het te voeren Nieuw Guinea-beleid.

De Quay over Beerman:⁵ 'Ik wil voorop stellen dat Beerman een hoogstaand mens was, afkomstig uit scheepvaart- en handelskringen in Rotterdam. Vanuit die achtergrond heeft hij op een bepaald moment gezegd: 'draag het maar over', in de hoop dat dan de diplomatieke betrekkingen met Indonesië weer zo spoedig mogelijk hersteld zouden worden en de belangrijke handelsbetrekkingen weer hersteld konden worden'.

Ondertussen bereidt het kabinet de troonrede voor en werkt men aan de rede die Luns eind september voor de Verenigde Naties zal houden. Op 1 september noteert De Quay in zijn dagboek:⁹⁶ 'Ministerraad. Vooral goed gesprek over Nieuw Guinea. Besloten tot multi-laterale bewoordingen, vooral omdat opening voor bilateraal gesprek overleg in New York voor Verenigde Naties zou ontwrichten omdat Verenigde Naties dan zullen zeggen: 'overleg samen'.'

Op 4 september schrijft De Quay:⁹⁷ 'Hele dag ministerraad. Miljoenennota en troonrede. Beide gereed. Troonrede in concept. Zeer lang gesprek over Nieuw Guinea. Het probleem spitst zich toe, ook in pers en overal. Wordt interessant. Luns? ..blijft toch eigenlijk duister'.

Op 7 september noteert de premier:⁹⁸ 'In de troonrede zonder reserve bereid tot gesprek met Soekarno. Geïnspireerd door Zijlstra? Vanmiddag Beel, weer Nederlands Nieuw Guinea. Het wordt een obsessie. Is ook uiterst belangrijk. Zal het gaan?'

Op 19 september is het Prinsjesdag. Hierover zegt De Quay:⁹⁹ 'Troonrede. Het bekende recept. Het bekende *déjeuner* in des Indes. Ik moest om 3 uur even naar de Kamer voor de herdenking van Hammerskjöld, hetgeen een zeer groot verlies is, zowel voor de wereld als voor ons inzake Nieuw Guinea. Hij steunde nu geheel onze benadering via de Verenigde Naties'.

In de dagen voorafgaande aan de rede van Luns voor de V.N. vindt in Den Haag koortsachtig overleg plaats over de preciese tekst van Luns' redevoering. Zo schrijft De Quay op 22 september:¹⁰⁰ 'Ministerraad. Hoofdpunt was de rede van Luns over Nieuw Guinea. Belangrijke aanvulling voorgesteld. Zal heel wat moeilijkheden geven. Toch verschil met Joseph Luns'.

Op 24 september noteert de minister-president:¹⁰¹ 'Telegrammen van Luns ontvangen en daarvoor naar Breda voor gesprek met Toxopeus, alwaar ook Van Houten en Bot. Enge wijzigingen in zijn plannen voor rede voor Verenigde Naties. Laat nog geseind naar New York'.

Ook vindt aan de vooravond van Luns' redevoering nog overleg met de Verenigde Staten plaats, hetgeen kan worden opgemaakt uit de notitie in het dagboek van De Quay van 25 september 1961:¹⁰²

'Op verzoek van Luns ontbood ik Amerikaans ambassadeur om hem te zeggen dat er ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht en ten aanzien van de internationalisatie via de Verenigde Naties van Nieuw Guinea geen meningsverschil in het kabinet was, evenmin dus tussen Luns en mij. Hij was hiervan overtuigd en zou dit doorseinen. Gesprek met Schmelzer. Ministerraad over toespraak Luns (Nieuw Guinea) en over maatregelen bij marine'.

De in de troonrede aangekondigde internationalisatie-denkbeelden worden, ruim één jaar nadat premier De Quay ze voor het eerst tijdens de beruchte cocktail-party heeft gelanceerd, door minister Luns gepresenteerd aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in een rede op 26 september 1961.

Concreet houdt het 'plan-Luns' het volgende in:¹⁰³

1. Nederland is bereid het bestuur en de ontwikkeling van het gebiedsdeel te brengen onder het actieve toezicht der Verenigde Naties en is bereid een beslissing van de Algemene Vergadering te aanvaarden, welke duidelijke waarborgen geeft voor het recht van de bevolking op zelfbeschikking.

2. Te dien einde is Nederland bereid de soevereiniteit af te staan aan de bevolking van Nederlands Nieuw Guinea.
3. In dit verband is Nederland bereid zijn huidige bevoegdheden, voorzover vereist door bovengenoemde doelstelling over te dragen aan een organisatie of een internationaal gezagsorgaan, opgericht en geleid door de Verenigde Naties, welke met uitvoerende bevoegdheden zou zijn omkleed en geleidelijk werkzaamheden en verantwoordelijkheden zou kunnen overnemen, aldus de bevolking voorbereidend op spoedige zelfbeschikking onder stabiele omstandigheden.
4. Nederland is bereid zijn financiële bijdrage tot de ontwikkeling van het gebiedsdeel voort te zetten op het huidige jaarlijkse niveau van plusminus 30 miljoen dollar en wel voor een zodanige periode als in de toekomst zal worden beslist'.

In zijn dagboek schrijft De Quay:¹⁰⁴ 'De eerste reacties op de toespraak van Luns zijn gunstig'

Niet iedereen in Nederland is overigens gelukkig met het 'plan-Luns'. Zo schrijft Duynstee:¹⁰⁵

'Het voorstel heeft een zware slag toegebracht aan de mogelijkheid van een oplossing door verzoening tussen Nederland en Indonesië. Noch bij de voorbereiding noch in de inhoud der voorstellen en suggesties is een *geste* gedaan in Indonesische richting. Deze nalatigheid is des te betreurenswaardiger nu in Indonesië de verzoenende gebaren van de hoogste gezagsdragers een verbetering mogelijk hadden gemaakt. Het voorstel kapt welhaast moedwillig af wat vanuit Nederland door particuliere contacten was opgebouwd in het belang ook van het eigen land en in dat van de Papoea's. Hoe vernuftig de voorstellen en suggesties ook mogen zijn en hoe royaal de financiële *geste* ook is, het kabinet zag het kardinale punt over het hoofd: geen internationalisatie is haalbaar noch uitvoerbaar zolang Indonesië zich hiertegen desnoods met extreme middelen zal blijven verzetten.'

De Tweede Kamer stemt in met het plan-Luns. Alleen de houding van de ARP is tot veler verrassing afwijzend. In zijn rede benadrukt AR-fractievoorzitter Bruins Slot de noodzaak van een open gesprek over de toekomst van Nieuw Guinea met Indonesië.¹⁰⁶

De woorden van Bruins Slot wekken in politiek Den Haag grote beroering omdat juist de ARP door de jaren heen de meest onverzoenlijke houding tegenover Indonesië had aangenomen.

De Quay schrijft in zijn dagboek op 4 oktober:¹⁰⁷ 'Algemene Beschouwingen. Mijn antwoord. Het was goed. Niet overweldigend, maar veel beter dan voorgaande jaren. Ik was goed voorbe-

reid. Men was tevree. Aan het eind een fel gevecht tussen Burger en Cals omdat hij had gezegd dat Cals een steunpunt van de Rijkens-groep in het kabinet vormde. Cals won met glans, was meesterlijk'.

En over het antwoord van de regering op 5 oktober schrijft de premier:¹⁰⁸ 'Staartje van de Algemene Beschouwingen. Was mijn dupliek. In een half uur klaar. Stelde ten aanzien van Nieuw Guinea, waarover het debat voornamelijk liep, en waarover Bruins Slot de enige was die een afwijkend standpunt innam, dat de AR ook ten dele in de boot zat. Blij dat nu alles erop zit'.

De basis voor de nieuwe koers van de ARP was gelegd tijdens een moderamenvergadering op 6 september 1961.¹⁰⁹ Tijdens deze vergadering zei Bruins Slot onder meer: 'Wij hebben hen [de Papoea's] het zelfbeschikkingsrecht aangepraat.' Bovendien sprak hij van een uitzichtloze militaire situatie op Nieuw Guinea, zelfs van een onmogelijke situatie omdat 'buitenlandse hulp in een situatie van oorlog zou uitblijven'. De AR-fractievoorzitter baseerde dit laatste op een verslag dat AR-Tweede Kamerlid Biesheuvel had uitgebracht van een gesprek dat hij in Washington had gevoerd met de adviseur van president Kennedy voor Zuid-Oost Azië, Averell Harriman.¹¹⁰ In dit gesprek was het Biesheuvel duidelijk geworden, dat Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw Guinea, niet op de steun van de Verenigde Staten hoefde te rekenen. 'Luns kletst,' sprak Biesheuvel.¹¹⁰

Op 16 oktober krijgt De Quay bericht van Luns uit New York:¹¹¹ 'Verder een telegram van Luns over contact dat hij wil nemen met Indonesiërs. Gevaarlijk, maar ja!'

Luns spreekt in New York langdurig met de Indonesiërs Yamin en Zain. Het gesprek levert niets op.¹¹²

In november komt het plan-Luns aan de orde in Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Op tafel ligt ook een resolutie van India waarin wordt aangedrongen op bilaterale onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië. Daarnaast is er dan nog een resolutie van een aantal, voornamelijk Franstalige, Afrikaanse landen, die bekend zal worden als de Brazzaville-resolutie. Deze laatste resolutie houdt in dat, indien Nederland en Indonesië het niet voor 1 maart 1962 eens kunnen worden over de toekomstige status van Nederlands Nieuw Guinea, het gebiedsdeel tijdelijk onder internationaal bestuur zal komen.

De resolutie van India wordt verworpen en ook de Brazzaville-resolutie kan niet de vereiste twee-derde meerderheid halen.

Daarom besluit de Nederlandse regering om het plan-Luns niet in stemming te brengen.

Op 23 november schrijft De Quay in zijn dagboek:¹¹³ 'Mct Van Houten en Bot naar aanleiding van telegram Luns inzake Brazzaville-resolutie. Aanvaardbaar'.

De Quay:⁵ 'De Brazzaville-resolutie is door het kabinet in november 1961 aanvaard. Toen hebben wij laten weten dat wij daarmee akkoord gingen, zij het dan misschien wel met wat tegenstribbelingen, maar in ieder geval: we hebben het als grondslag aanvaard.'

Op 3 december 1961 noteert de premier in zijn dagboek:¹¹⁴ 'Vanavond thuis met Norbert Schmelzer over Nieuw Guinea. We zijn het eens dat er iets moet gebeuren. De vraag is 'wat'?'

Op 4 december vergadert het kabinet verder over Nieuw Guinea. De Quay:¹¹⁵ 'Ministerraad met Luns. Akkoord dat er iets moet gebeuren. Niemand zei 'wat'. Proberen om kamerdebat uit te stellen tot begin januari. Viel me mee, had grotere tegenstellingen verwacht. Luns onderschat de 'afval' in eigen land; door de pers'.

Op 11 december schrijft De Quay:¹¹⁶ 'Burger wil snel een Kamerdebat over Nieuw Guinea, voor kerstmis. Weer een crisiskans!'

Op 13 december staat in het dagboek:¹¹⁷ 'Weer rustige dag met halverwege het bericht dat het Nieuw Guinea-debat in de Tweede Kamer is vastgesteld op 2 januari. Dat geeft even rust'.

Hierdoor heeft het kabinet De Quay ruim twee weken de tijd om het kamerdebat voor te bereiden en te trachten tot een eensluidend standpunt ten aanzien van de kwestie Nieuw Guinea te komen. Er volgen dagen van koortsachtig overleg.

De Quay noteert op 19 december:¹¹⁸ 'Met Luns getelefoneerd om terstond terug te keren voor Nieuw Guinea-geval. Veel heen en weer geconferend over Nieuw Guinea-zaak. Men is geagiteerd. Binnenlands front is vreemd en eigenlijk beschamend'.

Op 20 december is Luns weer in Nederland terug. De Quay:¹¹⁹ 'Om drie uur gesprek Nieuw Guinea met Luns, Korthals en enkele collega's. Luns denkt aan Veiligheidsraad. Is ook advies van Fock. Mijns inziens niet de weg, misschien later'.

De Quay terugkijkend:⁵ 'Luns wilde de zaak in december 1961 voorleggen aan de Veiligheidsraad. Hij meende dat dat de beste weg was om tot een oplossing te komen. Wij hebben hem dat sterk ontraden, ik heb hem dat persoonlijk ook erg ontraden en het is dan ook gelukkig niet gebeurd.'

Op 21 december vindt er een gesprek plaats tussen kabinetsleden en de Eerste Kamer Commissie voor Buitenlandse Zaken. De Quay schrijft:¹²⁰ 'Met Luns en Bot in Commissie Eerste Kamer

over Nieuw Guinea. Alle fracties wensen een open gesprek met Indonesië over Nieuw Guinea onder leiding van Amerika (derde). Na afloop sprak ik De Kort over Nieuw Guinea. Hij kan een gesprek wel aanvaarden. Vanavond met KVP-staatssecretarissen een gesprek over Nieuw Guinea. Vrij algemeen akkoord'. Op 22 december bereikt men in de ministerraad ook overeenstemming over de te volgen koers. De premier vat dat als volgt samen:¹²¹

'Ministerraad. Alleen over Nieuw Guinea. Ten eerste: we spraken op hoofdpunten akkoord, te weten:

1. Geen Veiligheidsraad. 2. De weg van VN en VS verder bewandelen. 3. Praealabele voorwaarden laten vallen. 4. Vasthouden aan het zelfbeschikkingsrecht, met dien verstande dat overgang van Nieuw Guinea naar Indonesië tegen wil van Papoea's onaanvaardbaar blijft. 5. Open bleef de vraag 'eventueel bilateraal'. Ieder gaf voorkeur voor multilateraal. Bilateraal wilden Zijlstra, Beerman en Van Aartsen. In des Indes nagepraat met Bot en De Jong'.

De volgende dag praat men verder:¹²² 'Ministerraad met alle ministers en staatssecretarissen behalve Cals en Calmeyer. We kwamen gelukkig tot een akkoord over de moeilijke Nieuw Guinea-zaak. Unaniem. Dat was en troost na zoveel spanning. Erg blij dat we onderling akkoord zijn, alle veronderstellingen van buitenstaanders over verdeeldheid ten spijt. 't Was erg snel klaar'.

Na de kerstdagen noteert de premier op 27 december:¹²³ 'In Den Haag veel telefonen over de Nieuw Guinea-zaak. Er ontstaat nu hoogspanning. Luns morgen in de Kamercommissie'.

Over het gesprek van minister Luns met de Kamercommissie schrijft De Quay op 28 december in zijn dagboek:¹²⁴ 'Luns was wel tevree over gesprek met Kamercommissie. Zijlstra daarentegen niet, volgens informatie van Bruins Slot. Waarom? Ging naar Korthals die ziek in Leiden thuis bleef. Deze belde Oud op, die geheel andere indruk had van gesprek van Luns: Goed en mededeelzaam. Wat wil de AR en Zijlstra? Opletten! Ook is mij de houding van De Graaf, KVP niet duidelijk. Hij wil mijns inziens overdracht. Gevaarlijk!'

Op 29 december vergadert de ministerraad opnieuw over het probleem:¹²⁵ 'In ministerraad was Nederlands Nieuw Guinea weer hoofdschotel. Telegrammen met Washington. Erg haastig. Brief opgesteld om eventueel aan Kamer te zenden. Veel telefonen, onrustig. Kijk met heel veel zorg tegen verdere ontwikkeling aan'.

Op 30 december 1961 schrijft De Quay in zijn dagboek:¹²⁶ 'Om 4.30 uur al telefoon van Fock over telegrammen uit Washington. Om 8.30 uur Fock hier. Washington stelt afzwakking van verklaring voor. Om 9.45 uur op kabinet met Luns, Bot en Fock. Toen naar Seniorenconvent, alwaar een nuttig gesprek. Tekst voorgelezen die regering had willen houden, maar zal afzwakken wegens Amerikaanse verzoeken. Nadien met Luns en Fock tekst opgesteld voor verklaring van 2 januari'.

Hoewel de Verenigde Staten aanvankelijk een neutrale positie in het conflict tussen Nederland en Indonesië innemen, zijn er steeds meer tekenen die erop wijzen dat dat nu aan het veranderen is. Daarbij speelt zeker een rol dat Nederland, door met het plan-Luns te komen en de Brazzaville-resolutie te aanvaarden, te kennen geeft niet meer koste wat kost aan Nieuw Guinea vast te willen houden. De Amerikaanse ambassadeur in Jakarta, Howard Jones, heeft er het volgende over geschreven:¹²⁷

'In the early part of 1961, the European view of passive neutrality, or 'do nothing' policy, prevailed in the State Department. It was not until a major shake-up of personnel in November of that year, and Averell Harriman took over as Assistant Secretary of State for Far Eastern Affairs, that our recommendations from Djakarta began to receive a sympathetic hearing. To Embassy Djakarta, Harriman was a tower of strength. He understood the Asian point of view. . . . When Harriman became convinced that there was a real threat to peace in the West Irian issue and that the United States was, at this juncture, the only nation with sufficient leverage to do anything about it, things began to happen.'

Hoofdstuk 5

Het kabinet De Quay en Nieuw Guinea. Deel II

1962. De apotheose

Eind 1961 staat het kabinet De Quay onder zware nationale en internationale druk om met nieuwe voorstellen te komen voor een oplossing van het conflict rond Nieuw Guinea. Na langdurige besprekingen binnen het kabinet slaagt de premier er uiteindelijk op 23 december in om al zijn ministers op één lijn te krijgen. Het kabinet besluit om vast te houden aan het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, maar eist niet langer dat Indonesië vooraf verklaart dat zelfbeschikkingsrecht te zullen respecteren.

Op 2 en 3 januari 1962 vindt in de Tweede Kamer het Nieuw Guinea-debat plaats. Allereerst is er een verklaring van premier De Quay, die de Kamer verzekert, dat het feit dat er bij eventuele onderhandelingen met Indonesië geen voorwaarden vooraf zullen worden gesteld, nog niet betekent dat de regering niet vasthoudt aan het zelfbeschikkingsrecht. Hij schrijft:¹ 'Om één uur in de Tweede Kamer. Nieuw Guinea-debat. Eerst door mij een verklaring gelezen. Toen de Kamer. De Groot, Burger, Blaisse, Biesheuvel, en Van de Wetering. Matig geheel. Behalve Burger wel steun. Daarna even nagepraat'.

Op 3 januari schrijft De Quay:² 'Voortzetting Nieuw Guinea-debat. Vruchtbaar. Na Van Dis, mevr. Stoffels van Haften, goed, en de heer Meulink. Daarop antwoord door mij en Luns. Beiden matig. Luns mijns inziens iets te fel. Replieken van Kamer. Burger, Blaisse, Biesheuvel, eerste scherper, tweede en derde beter. Toen ik, goed, en Luns, ook goed. Kamermeerderheid achter de regering. Goed slot, collega's tevreden. Maar probleem is mijns inziens niet dichter bij een oplossing'.

Op 6 januari buigt de ministerraad zich opnieuw over Nieuw Guinea. De Quay noteert die dag het volgende in zijn dagboek, waarbij hij terloops ook aardig beschrijft hoe minister Luns zich af en toe in de ministerraad kan opstellen:³ 'Vanmorgen Nieuw Guinea in de afzonderlijke ministerraad. Luns was onhebbelijk in zijn houding. Lezen in de krant, niets noteren. Overigens zeer nuttig dat iedereen zijn mening eens zegde. Duidelijk overeenstemming tussen de drie liberalen, Klompé, Luns, Van Houten, De Jong, Bot. De anderen wat afwijkend. Vanmorgen telefoon van De

Gaay Fortman met de vraag of ik bereid was Zain te ontmoeten, eventueel met Luns erbij. Hierover gesproken in ministerraad met enkelen. Toen De Gaay Fortman gebeld en gezegd: 'akkoord, mits wij luisteren'. Benieuwd wat er van komt'.

Op 15 januari worden voor de kust van Nederlands Nieuw Guinea enkele Indonesische schepen bij een infiltratiepoging onderschept. De Quay noteert hierover in zijn dagboek:⁴ 'Plotseling bericht van infiltratiepogingen door drie M.T.B.'s op Nieuw Guinea, afgeslagen. Eén in de grond geschoten door fregatten. Vijftig opvarenden opgepikt. Bravo Marine! Vanavond ministerraad. Telegram aan Oe Thant. Blijven bereid tot gesprek. Daarna bij Marga Klompé met prof. Van der Grinten over Nieuw Guinea. Hij was het helemaal oneens met regering: Overgeven! – Laf, en oneerlijk'.

Op 19 januari schrijft De Quay:⁵ 'Vanmorgen gesprek met Kamercommissie Buitenlandse Zaken en Defensie over Nieuw Guinea. Militair behandeld door Visser, politiek door Luns en mij, evacuatie door Bot. Vanavond kwam nog bericht dat Soekarno ten dele in zou gaan op voorstel Oe Thant'.

De opvolger van de op 7 september 1961 bij een vliegtuigongeluk omgekomen Dag Hammerskjöld, Oe Thant, had namelijk aangeboden om als Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties tussen Nederland en Indonesië te bemiddelen. Op 24 januari overlegt De Quay met de Vaste Kamercommissie van Buitenlandse Zaken van de Eerste Kamer. In zijn verslag noteert hij onder meer:⁶ 'Eerste Kamer, Commissie Buitenlandse Zaken met Luns over Nieuw Guinea. Niet gelukkig. PVDA is zeer naar, vooral Vos en De Niet. Geloof dat er in die fractie ook onenigheid is, trouwens in alle fracties. Vixseboxse tegen Luns?'

In politiek Den Haag raakt men steeds verder verdeeld over de vraag hoe de Nieuw Guinea-zaak moet worden afgewikkeld, niet alleen in het parlement, maar ook binnen het kabinet lopen de meningen sterk uiteen. De Quay schrijft hierover op 26 januari 1962:⁷ 'Over Nieuw Guinea een moeilijk, eigenlijk naar gesprek met Cals, die helemaal op standpunt van overdracht staat. Joseph was rustig. Besloten in te gaan op voorstel Oe Thant, waarin hij beroep doet op Soekarno voor gesprek over agenda. Zal dat lukken? En dan? In een naar gesprek met Marga Klompé. De Pous, Marijnen en Scholten kwam de vraag aan de orde of ik me tot Soekarno zou wenden. Men ging er te gretig op in, behalve Marga. Ik huiver van angst bij de gedachte. En toch?'

Inmiddels heeft er geen gesprek plaatsgehad tussen premier De Quay en de Indonesische diplomaat Zain, omdat Zain daarvoor

van zijn regering geen toestemming kreeg.⁸

Medio januari doet ook de Amerikaanse president John F. Kennedy een dringend beroep op Nederland en Indonesië om samen met Secretaris-Generaal Oe Thant te proberen een oplossing voor het conflict rond Nieuw Guinea te vinden.⁹

Op 27 januari noteert de premier in zijn dagboek:¹⁰ 'De radio berichtte dat Soekarno of Soebandrio de mislukking van de besprekingen tussen Nederland en Indonesië zou hebben afgekondigd. Ik peins over een bezoek aan Soekarno. Hel nu over tot 'nee', het zou een Chamberlain/München-reis worden'.

Eind januari 1962 komt de Nederlandse ambassadeur in Washington, dr. J. H. van Roijen naar Den Haag voor overleg. De Quay schrijft over dit bezoek op 29 januari 1962:¹¹ 'Vanavond diner bij Luns met Herman van Roijen, Visser, Korthals, Toxopeus en staatssecretarissen De Jong en Van Houten. Goed gesprek Van Roijen. Is het geheel eens met ons beleid. Hij wees op enkele punten, vooral de onenigheid in Nederland en in het kabinet maakt het werk in V.S. en V.N. zeer moeilijk. Hij leek mij ten aanzien van contact met derden nog afwijzender dan wijzelf'.

Het wordt duidelijk dat Van Roijen en Luns niet op één lijn zitten. De Quay schrijft op 30 januari in zijn dagboek:¹² 'Luns kwam me bezoeken om enig wantrouwen uit te spreken ten aanzien van Van Roijen. Waarom toch? Heeft hij gelijk, zie ik het niet? Is hij achterdochtig? Vanavond thuis. Veel telefonen. Alles is Nieuw Guinea wat de klok slaat. Moeilijk. Volhouden en niet wijken, want er is mijns inziens nog geen overmacht'.

De Quay achteraf over zijn standpunt toen:¹³ 'Zo heb ik het tenslotte voor mezelf geformuleerd: 'geen overdracht tegen de wens van de eigen bevolking, maar binnen de grenzen van het mogelijke'. Dus alles er aan doen terwille van die bevolking om hun het zelfbeschikkingsrecht te geven, dus niets te doen tegen de wens van de bevolking, tenzij.... ik kom te staan voor een overmacht. Dan moet die overmacht overduidelijk zijn, dan moet je daar tot het laatste toe voor vechten. Pas als het duidelijk is dat er een overmacht is, dan ben je geëxcuseerd als je afwijkt van de belofte die je gedaan hebt, die kun je dan niet meer nakomen'.

Op 31 januari heeft De Quay opnieuw een gesprek met Van Roijen:¹⁴ 'Gesprek met Van Roijen. Hij was bij de koningin geweest. Had geluncht met pater Beaufort. Nuttig. Als het ooit tot officiële onderhandelingen zal komen met Indonesië, dan zou ik dat zijns inziens moeten doen, niet Luns. Ik toonde me zeer gebonden aan Luns'.

Op 1 februari ontvangt de premier de burgemeester van Venlo en Eerste Kamerlid voor de KVP. De Gou. Deze heeft kort tevoren contact gehad met Indonesiërs in West-Duitsland. De Quay is woedend:¹⁵ 'Hoe is het mogelijk. Ik heb hem scherp toegesproken'.

Op 2 februari komt dr. Van Roijen in de ministerraad om zijn visie, die duidelijk afwijkt van die van minister van buitenlandse zaken Luns, persoonlijk aan de kabinetsleden mee te delen. De Quay hierover:¹⁶ 'Ministerraad. Van Roijen kwam een uur praten. Gaf goede uiteenzetting en stelde alles heel duidelijk. Goed dat Zijlstra en Cals ontbraken... Om vijf uur V.d. Vorm van de Holland Amerika Lijn over de verzekering van de 'Rotterdam' door de straat van Malakka. Assuradeurs weigeren nú – hoe is het mogelijk – 'tegen molest'!'

De Amerikaanse regering stapt af van haar politiek van *passive neutrality*¹⁷ en gaat zich actief inspannen om het conflict tussen Nederland en Indonesië tot een vreedzaam einde te brengen. Zo brengt de nieuwe Amerikaanse ambassadeur in Nederland op 5 februari een bezoek aan premier De Quay. Deze schrijft hierover het volgende:¹⁸ 'Ambassadeur Rice bij ons om te zeggen dat onze militairen in burger niet meer over Amerika mochten vliegen. Dan zou het gesprek met Oe Thant nog moeilijker te bewerken zijn. Ernstig geprotesteerd. Zal weer herrie geven. Vanmiddag Visser en De Jong over te nemen maatregelen... Visser wist niet dat er chartervliegtuigen zouden worden gebruikt. Hoe is het mogelijk'. De problemen spitsen zich verder toe wanneer ook Japan weigert om Nederlandse vliegtuigen, die met militairen onderweg zijn naar Nieuw Guinea, toestemming te geven op zijn grondgebied een tussenlanding te maken. De premier is zeer verontwaardigd, wat blijkt uit onderstaande notitie:¹⁹ 'Gesprek met Van Houten, Van Tuyll, Van Roijen, Visser, De Jong, Calmeyer, Korthals en Toxopeus over weigering van Japan van vliegtuigen met militairen. Bar en boos! Wat nu? Schepen?'

Op 7 februari krijgt de premier bezoek van de Amerikaanse ambassadeur bij de Verenigde Naties, Cabot Lodge en van staatssecretaris Bot, die zo juist teruggekeerd is van een bezoek aan Nieuw Guinea. Hij schrijft:²⁰ 'Cabot Lodge op bezoek. Hij noemde Soekarno (de) meest onbetrouwbare mens die hij in zijn carrière als ambassadeur van de Verenigde Staten bij de U.N.O. had ontmoet. Bot kwam in tegenwoordigheid van Toxopeus verslag doen van twee weken verblijf in Nederlands Nieuw Guinea. Als wij het land overdragen aan Indonesië voorspelt hij een Congo'.

Het is duidelijk dat de meningen binnen het kabinet steeds verder uiteen gaan lopen. Dat komt tot uiting in de vergadering van de ministerraad van 10 februari. De Quay hierover:²¹ 'Vanmorgen ministerraad Nieuw Guinea met Zijlstra en Marijnen terug van vakantie. Soms fel gesprek tussen Luns en Cals. Ligt moeilijk. De geesten moeten rustig blijven'.

Op 12 februari schrijft hij:²² 'Alles keert zich tegen ons. Nu publicatie over geval De Gou. Om vijf uur ministerraad over eventueel charteren van schepen. Wat warrige vergadering. Luns irriteert dan. Zijlstra en vooral Marijnen in de tegenspraak. Opportunist? Toch wel!'

Op 13 februari noteert De Quay:²³ 'Slecht geslapen wegens spanning voor bijeenkomst van Commissie buitenlandse zaken Eerste Kamer... Toen naar Eerste Kamer, alwaar Luns en Bot. Bijeenkomst viel me mee. Leek me zelfs nuttig. De Gou kreeg klappen. Vanmiddag Korthals, Luns en Zijlstra over de 'Rotterdam', die door de Straat van Malakka moet varen. Lijkt me spoken te zien'.

Op 15 februari krijgt De Quay weer bezoek van de Amerikaanse ambassadeur:²⁴ 'Ambassadeur Rice kwam me een boek van president Kennedy aanbieden. Met een 'wens' voorin 'to turn the Tide'. Zeer erkentelijk. We spraken natuurlijk over Nieuw Guinea. Ik wees hem op het belang van Luns. Anderzijds andere onderhandelaars. Het blijkt me wel hoe er onder de collega's wantrouwen tegen hem groeit, namelijk de protestant-christelijken, dan Cals en Marijnen (Veldkamp zit in Egypte)'.

Juist in die tijd brengt Robert Kennedy, de Amerikaanse minister van Justitie en broer van de Amerikaanse president, een bezoek van vijf dagen aan Indonesië. Ambassadeur Jones over dit bezoek:^{25a} 'We hoped that a friendly gesture, like a visit by the brother of the President, might slow Soekarno down; at least the possibilities of a peaceful settlement could be explored.'

Schlesinger schrijft over het bezoek van Robert Kennedy aan Jakarta:^{25b} 'Robert Kennedy's specific mission in Jakarta was to head off war between Indonesia and the Netherlands over West New Guinea (...). Kennedy's particular task was to persuade Soekarno to talk to the Dutch without preconditions.'

Ambassadeur Van Roijen brengt de premier vanuit Washington telegrafisch op de hoogte van het verloop van het bezoek van Robert Kennedy aan Indonesië. De Quay hierover in zijn dagboek op 20 februari:²⁶ 'Telegram Van Roijen over bezoek Kennedy Jakarta. Hij is niet geslaagd Soekarno tot gesprek te bewegen. Wil gesprek zonder precondities mits tevoren overeenstem-

ming over agenda. Verder geheim voorbereidend gesprek onder derde, maar niet Oe Thant. Waarom? Waarover? Gevaarlijk!' Luns over het bezoek van Robert Kennedy aan Jakarta:²⁷ 'Hij is enige dagen in Indonesië geweest en heeft daar Soekarno's overigens leugenachtige verklaringen, namelijk dat Indonesië de grote geallieerde van Amerika in Azië zou worden, voor zoete koek aangenomen.'

Ambassadeur Van Roijen over het bezoek van Robert Kennedy aan Indonesië:^{28a} 'Robert Kennedy bracht een bezoek aan Indonesië om oorlog te voorkomen. Een nieuwe oorlog in Zuid-Oost Azië zou niet alleen voor Indonesië en Nederland, maar ook voor de Verenigde Staten zelf, een slechte zaak zijn. Het standpunt van Robert Kennedy stond overigens, vóór zijn bezoek aan Indonesië, op gezag van zijn broer de president, al vast. Hij werd in dat standpunt nog gesterkt, toen hij bij zijn bezoek aan Indonesië persoonlijk vernam 'that the Indonesians would fight'.'

Op 17 februari schrijft premier De Quay in zijn dagboek:²⁹ 'Nieuw Guinea drukt me. Ben ik zot als ik vasthoud aan de belofte? 'Niet gebonden' zeggen de moralisten. Neen, maar ik kan niet anders, al zou het anderen zo gemakkelijk zijn'.

Op 21 februari noteert de premier:³⁰ 'Vanmorgen op Buitenlandse Zaken een gesprek met Luns, Van Houten, Visser en De Jong omdat Visser terstond militaire maatregelen vraagt ter verdediging van Nieuw Guinea. Verantwoordelijkheid voor veiligheid van bevolking is groot. Verantwoordelijkheid voor welslagen besprekingen onder Oe Thant evenzo. Dus in elk geval even wachten'. Op 23 februari verzucht De Quay:³¹ 'Zal de dag zegenen als alles voorbij is'.

Op 25 en 26 februari brengt Robert Kennedy een bezoek aan Den Haag. De Quay schrijft hierover op 25 februari:³² 'We hadden het diner met Robert Kennedy. Keiharde man. Vrouw goed en openhartig. 12 kinderen. Zeer korte toespraken van Kennedy en mij. Na tafel wat moeilijk gesprek tussen Kennedy en vijf anderen, Pröpper, (Visser), Toxopeus, De Jong en Bot. Benieuwd naar gesprek morgen'.

Op maandag 26 februari spreekt De Quay met Kennedy in aanwezigheid van de Amerikaanse ambassadeur, Rice. Hij schrijft over de gebeurtenissen die dag het volgende:³³ 'Om negen uur gesprek met Kennedy en Rice. Goede sfeer, hij zei niet veel, behandelde vier onderwerpen. Nadien veel contacten met Luns, Bot enz. over de andere gesprekken. Luns was bepaald niet tevreden. Kennedy deed het bekende voorstel, onder Amerikanen, geheim voorgesprek... Spanning om Kennedy'.

Op maandagmorgen 26 februari 1962 spreekt mr. Luns uitvoerig over Nieuw Guinea met de Amerikaanse minister van Justitie, Robert Kennedy. Luns is bepaald niet tevreden.

Tijdens het bezoek van Robert Kennedy aan Den Haag wordt het veel kabinetsleden duidelijk dat er door Nederland niet, zoals steeds verklaard is door minister Luns, op Amerikaanse steun gerekend behoeft te worden, indien het tussen Nederland en Indonesië tot een gewapend conflict mocht komen over Nieuw Guinea. Men reageert geschokt.

Minister Luns over het bezoek van Robert Kennedy:²⁷ 'Dat bezoek verliep desastreus. Zijn bezoek was een fiasco. Robert Kennedy heeft op mijn kabinetscollega's een slechte indruk gemaakt, met name door de wijze waarop hij het gewijzigde Amerikaanse standpunt kenbaar maakte en door zijn gedrag in het algemeen.'
Ambassadeur Van Roijen:^{28a} 'Het Amerikaanse standpunt was in mijn ogen redelijk, maar wat het voor Nederland en met name voor de Nederlandse regering zo moeilijk maakte het te aanvaarden, was dat Robert Kennedy het zo slecht overbracht. Door zijn brutale en vlegelachtige gedrag heeft hij heel wat mensen tegen zich in het harnas gejaagd. Dat de Nederlandse bevolking verrast was door het Amerikaanse standpunt, zoals dat toen naar buiten kwam, was natuurlijk niet de schuld van Robert Kennedy of van de Amerikaanse regering, maar van de regering in Den Haag die te lang en volkomen ten onrechte op de vage toezeggingen uit 1958 af was blijven gaan.'

Premier De Quay:¹³ 'Het bezoek van Robert Kennedy is voor velen onzer een ommekeer geweest in onze verwachtingen. Wij waren toen wel overtuigd dat het mis zou lopen en dat onze opzet niet zou worden verwezenlijkt. Kennedy heeft de concrete vraag gesteld: 'Gaat Nederland alleen vechten, als wij niet meedoen?' Daarop is door ons heel duidelijk geantwoord: 'Nee, die dwaasheid zullen wij niet aangaan, want dan staan wij natuurlijk op zulke afstand en gezien de getalsverhoudingen, direct voor een overmacht. Het zou onverantwoord zijn om bloed te vergieten en alleen te gaan vechten voor deze zaak, dat doen wij natuurlijk niet.' Zo had Robert Kennedy dus de zekerheid dat Nederland niet zonder steun van de Verenigde Staten daarvoor strijd zou voeren.'

Maar blijkens de notulen van de ministerraad is er vanaf het aantreden van het kabinet De Quay in mei 1959 tot aan het bezoek van Robert Kennedy in februari 1962 geen enkele concrete aanwijzing bekend voor daadwerkelijke Amerikaanse steun in geval van een Indonesische aanval op Nieuw Guinea. Toch ging men er in het kabinet, speciaal minister Luns, vanuit dat de Verenigde Staten, als het er op aankwam, Nederland wel zouden helpen. Was dit een verantwoord beleid? Was het wel verantwoord be-

veiligingsmaatregelen ten aanzien van Nieuw Guinea te nemen, terwijl het niet vaststond dat Amerika Nederland bij de verdediging van het gebiedsdeel zou helpen? Kan het niet zo zijn dat de verkeerde voorstelling die minister Luns van de Amerikaanse garanties heeft gegeven, zinloos bloedvergieten tot gevolg heeft gehad?

Premier De Quay:¹³ 'U vraagt of Luns de ministerraad niet onjuist heeft voorgelicht. Luns heeft èn Eisenhower/Dulles èn Kennedy/Rusk heel vaak gesproken. Hij heeft heel lang de overtuiging gehad dat Amerika ons niet in de steek zou laten, noch politiek, noch militair. Allereerst politiek: Dat Amerika voldoende druk zou uitoefenen op Indonesië om te voorkomen dat de Papoea's geen zelfbeschikkingsrecht zouden krijgen. Militair waarschijnlijk wat zwakker, maar toch ook door bij tijd en wijlen ter plaatse met de Zevende Vloot te opereren. Luns heeft heel lang, naar mijn mening, de overtuiging gehad dat Amerika ons niet in de steek zou laten. Hij is dan ook bitter ontgoocheld geweest in de laatste maanden en weken, toen hij merkte dat hij ongelijk had. Voor mij was er aanvankelijk geen reden om te zeggen: 'U zegt, dat U dat gehoord hebt, maar ik geloof U niet.' Dat kun je alleen, ten eerste als je het gevoel krijgt 'de man wil de zaak bedriegen', ten tweede, wanneer je langs andere wegen, dan denk ik allereerst aan de eigen ambassadeurs, de indruk krijgt dat de minister van Buitenlandse Zaken het verkeerd ziet en zich vergist. Dat laatste is gebeurd. Van Roijen heeft ons eerder duidelijk gewaarschuwd, dat het niet zo mooi zat als wij dachten, als Luns meende. Wanneer is men aan het oordeel van Luns gaan twifelen? Dat is bij de een eerder gekomen dan bij de ander. Zijlstra en Cals zijn eerder ongerust geworden dan bijvoorbeeld Toxopeus, die het directe beleid over Nieuw Guinea in handen had, samen met de minister van Buitenlandse Zaken. Dan Visser, de minister van Defensie en zijn staatssecretaris De Jong, die met de uitvoering belast waren van de militaire steun die gegeven moest worden, dat waren al eerder kabinetsleden die vreesden dat het mis ging lopen. Zij stelden: 'Wees wijs, en draag het over'.'

De Quay vervolgt:³⁴ 'Het tijdstip waarop ik aan de Amerikaanse toezeggingen ben gaan twifelen, is niet exact aan te geven. Nogmaals, begin 1961 kwamen er mededelingen van dr. Van Roijen, waaruit twijfel bleek ten aanzien van Amerikaanse steun. Maar toen zei Luns: 'Dat klopt niet' en hij verzekerde mij dat er wel degelijk op steun gerekend kon worden, dat was hem van verschillende kanten op hoog niveau verzekerd. Sterker werd mijn twijfel toen de Verenigde Staten de Nederlandse troepentrans-

porten naar Nieuw Guinea bemoeilijkten. Anderzijds reageerden de Verenigde Staten niet op een duidelijke verklaring die onze minister van Defensie, ir. Visser, in de Tweede Kamer aflegde. In die verklaring werd gesteld dat Nederland alleen geen oorlog in de *Pacific* kon voeren en dat het versterkte potentieel als een barrière dienst moest doen in afwachting van hulp 'waarop wij rekenen en kunnen rekenen'. Maar nadat het bezoek van Robert Kennedy in februari 1962 had plaats gehad, ben ik zelf ervan overtuigd geraakt dat het een aflopende zaak was, die uit zou lopen op overdracht, in welke vorm dan ook.'

Maar heeft Luns nu het kabinet misleid of niet?

De Quay:¹³ 'Ik ben ervan overtuigd dat Luns eerlijk gedacht heeft, dat die zaak met de hulp van Amerika kon worden opgelost. Als hij anders gedacht had en als hij bewust verkeerd had voorgelicht, dan had hij daarmee zijn eigen positie in de toekomst kapot gemaakt, want dan had hij geweten dat Amerika ons in de steek zou laten en dan had hij dus geweten dat zijn politiek, waar hij zo aan vasthield, een verloren zaak was, maar hij heeft zelf gedacht, geloofd dat het lukken zou'.

De Quay:³⁴ 'Wellicht dat ik het zo kan samenvatten: in de loop der jaren heeft mr. Luns kennelijk het vermogen van kritisch uitbalanceren een beetje verloren'.

Het bezoek van Robert Kennedy betekent in ieder geval dat dr. Van Roijen, die Den Haag steeds al gewezen had op het gewijzigde Amerikaanse standpunt, gelijk had. Waarom nam Luns de mededelingen van Van Roijen dan niet serieus?

Mr. Luns:²⁷ 'Maar, *the proof of the pudding is in the eating!* Ambassadeurs zijn waarnemers en men moet zeker rekening houden met hun rapporten, maar het is niet de enige basis van de regeringspolitiek. Mijn politiek is geweest om zo lang mogelijk het Nederlandse standpunt vast te houden en dit pas te verlaten wanneer dit absoluut noodzakelijk was.'

Op 27 februari heeft Luns in Parijs nog een gesprek met Robert Kennedy. Luns:²⁷ 'Robert Kennedy, die zich realiseerde welk een slechte indruk hij in Nederland had gemaakt en die van Den Haag naar Parijs was doorgereisd, vroeg mij of hij nog een gesprek met mij in Parijs kon hebben. Aangezien ik toch voor andere kwesties Parijs moest bezoeken, heb ik mijn vertrek wat vervroegd. Tijdens dit gesprek deed hij zijn best mij te overtuigen dat hij niet anti-Nederlands was, maar dat het in de strijd tegen het wereldcommunisme noodzakelijk was Soekarno aan de zijde van Amerika te krijgen. Uiteraard heb ik hem gezegd, dat dit een illusie zou blijken. Het gesprek leverde dus niets op.'

Op 28 februari schrijft De Quay in zijn dagboek:³⁵ 'Luns terug uit Parijs. Had Kennedy alles toegegeven. Toch wegens de felle kritiek op Luns?'

Begin maart, ruim een week na het bezoek van Robert Kennedy, brengt Luns een bliksembezoek aan Washington. Daar bespreekt hij de toestand rond Nieuw Guinea o.a. met president John F. Kennedy. Heeft de president Luns toen enige zekerheid ten aanzien van Amerikaanse steun aan Nederland gegeven?

Mr. Luns:²⁷ 'President Kennedy was, toen ik hem na het bezoek van zijn broer, in Washington ontmoette, vriendelijk, doch *non-committal*.'

In een brief van 7 maart 1962 gaat de vroegere Indonesische vice-president Mohammed Hatta ook in op het bezoek van Robert Kennedy aan Nederland en de gevolgen daarvan:³⁶ 'Hoe lang kan Luns nog de prestige-kwestie spelen? De druk van Robert Kennedy op hem is duidelijk voelbaar. Want de dag daarop, na het vertrek van Kennedy was hij naar Parijs! Wat een belachelijke vertoning. Eigenlijk, als hij verstandig was, moest hij de deur intrappen en dadelijk beginnen met onderhandelingen over de wijze van soevereiniteitsoverdracht over West-Irian. Het gaat om overdracht, die hij al aangeboden had aan de Verenigde Naties. Dat maakt Soekarno kregelig en prikkelbaar. Als diplomaat verstaat Luns blijkbaar niet de kunst om de gevoelige snaar op de juiste wijze te bespelen. Had hij anders gedaan, dan zou Soekarno zeer getroffen zijn geweest en zou hij erg meegaand zijn'. Maar de Nederlandse regering gaat niet direct naar de onderhandelingstafel. Zij aarzelt. Prof. De Quay:¹³ 'Het aarzelen van de regering zie ik als een groeiproces. Allang ziet men zo'n verschuiving komen, de één volgt de ander, het ene voorstel volgt op het andere, men zoekt naar nieuwe mogelijkheden. Het betrof hier ook een geleidelijke ontwikkeling. Mijn methode was de methode van 'niet forceren', ook niet te traag zijn, maar zorgen dat wij gezamenlijk tot een verstandige oplossing komen.'

Na de Verenigde Staten, waar Luns niet meer gedaan gekregen heeft, dan dat de regering in Washington Nederland de verzekering geeft dat zij, eventueel met behulp van de Zevende Vloot, garant staat voor de evacuatie van de blanke burgerbevolking, gaat Luns naar Tokyo waar hij een ontmoeting zal hebben met de Nederlandse ambassadeurs in het Verre Oosten.³⁷

In Den Haag vindt men de Amerikaanse garanties echter volstrekt onvoldoende, vooral in het licht van het steeds toenemende aantal Indonesische infiltraties op Nieuw Guinea. De betrokken bewindslieden eisen dat er nu onverwijld versterkingen naar Nieuw

Guinea worden gezonden. Op 5 maart vergadert in Den Haag de ministerraad. De Quay noteert die dag in zijn dagboek:³⁸ 'Dan diner in des Indes met enige collega's. Ieder deelde mening dat Luns terug moet komen. Defensiemensen eisen voor vrijdag versterkingen naar Nieuw Guinea, anders aftreden, hetgeen betekent: kabinetserisis.'

De volgende dag schrijft de premier:³⁹ 'Minister Korthals, Visser, Klompé, Toxopeus en Bot, De Jong en Calmeyer over Nieuw Guinea. Getracht hen te overtuigen om rustig te blijven. Niet geslaagd. Telefoon met Joseph Luns in Tokyo. Ligt erg moeilijk. Hoe moet dat?'

Maar minister Luns is niet bereid vervroegd uit het Verre Oosten terug te komen, wat blijkt uit hetgeen de premier op 7 maart opschrijft:⁴⁰ 'Berichten uit Washington en Tokyo, waardoor meer zekerheid inzake Amerikaanse garanties. Visser enz. blijven nu wel, 'zonder versterking Nieuw Guinea'. Joseph Luns komt niet voor woensdag. Onhebbelijk. Zal gevecht worden voor zijn gesprek na zijn thuiskomst. Moeilijk'.

Pas op 11 maart keert Luns weer in Nederland terug, de premier noteert:⁴¹ 'Om 4.30 uur, na diens lange vliegtocht uit Tokyo, een uur gepraat met Luns over zijn te late terugkeer. Artiest is hij! Toch duidelijk – ofschoon vriendelijk – gepraat'.

De Quay anno 1979 over Luns' weigering om eerder terug te komen:¹³ 'Het zou natuurlijk reden hebben kunnen zijn om tegen Luns te zeggen: 'dit vind ik zo onbehoorlijk, dat jij, als ik je daartoe oproep, omdat ik het nodig achtte, weigert terug te komen, nu is het uit en *jij* weg of *ik* weg', zo deed ik het niet. Wel heb ik hem na zijn terugkeer op mijn manier heel duidelijk gezegd hoe zeer mij dit griefde en hoe hij daarmee zijn positie ondermijnde, wanneer bleek dat er een minister was die de oproep van de minister-president niet beantwoordde. Dat heeft mij natuurlijk gegriefd en ik had dus moeilijkheden kunnen maken. Hij heeft wel begrepen dat het niet juist was en hij heeft daarop een charmant verhaal gehouden, zoals hij dat kan. Dan lag het niet in mijn aard om te zeggen: 'en nou, duvel maar op' of 'ik wil je niet meer zien', dan was het mijn aard om hem de hand te geven en te zeggen '*Schwamm drüber* en we gaan weer samen door'.'

Op 12 maart vergadert de ministerraad over de weigering van Luns om eerder terug te komen en over een Amerikaans voorstel met betrekking tot onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië. De Quay hierover in zijn dagboek:⁴² 'Hele dag ministerraad over Nieuw Guinea. Tenslotte akkoord. Instemming met Amerikaanse voorstel over Nieuw Guinea, ook t.a.v. plaats, tijd

en persoon – nog niet vaststaand! Geen militaire versterkingen nú maar wel vier schepen van Smaldeel 5 door Panamakanaal. Kabinet eensgezind’.

Amerika is hoogst ongelukkig met het Nederlandse besluit om Smaldeel 5 via het Panamakanaal naar de *Pacific* te zenden. De Quay noteert op 14 maart:⁴³ ‘Brief van Van Roijen over zenden Smaldeel 5 door Panamakanaal. Scherpe Amerikaanse reactie. Scherp telegram terug’.

Op 15 maart doet Van Roijen nadere mededelingen. De Quay hierover:⁴⁴ ‘Bericht van Van Roijen: Amerika is boos op vlootbezoek, maar geen daden!’

Op 16 maart is er weer een ministerraadsvergadering. De Quay schrijft:⁴⁵ ‘Ministerraad. Vanmiddag Nieuw Guinea. Het was een goed gesprek. Even spanning tussen Luns en Cals over instructie aan Van Roijen’.

Ondertussen wordt in alle stilte gewerkt aan het op gang brengen van besprekingen over een agenda voor toekomstige onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië in de Verenigde Staten. De eerste besprekingen vinden plaats op 20 maart 1962. De Nederlandse delegatie wordt geleid door de ambassadeur in de Verenigde Staten, dr. J. H. van Roijen, die wordt bijgestaan door de Nederlandse ambassadeur bij de Verenigde Naties, mr. C. W. A. Schürmann. Aan het hoofd van de Indonesische delegatie staat de Indonesische ambassadeur in de Sowjet Unie, Adam Malik, met naast hem het hoofd van het directoraat voor Europese zaken van het Indonesische ministerie van Buitenlandse Zaken, Soedjarwo Tjondronegoro. Als onpartijdig voorzitter fungeert de ervaren Amerikaanse diplomaat Ellsworth Bunker, die de Verenigde Naties vertegenwoordigt. Plaats van ontmoeting is Middleburg in de staat Virginia, niet ver van de Amerikaanse hoofdstad Washington.

Ongeveer te zelfder tijd beraadt het Nederlandse kabinet zich nog steeds over het zenden van versterkingen naar Nieuw Guinea. Enerzijds staat men onder druk van defensiemensen, die aandringen op onverwijld sturen van troepen naar Nieuw Guinea, anderzijds wil Den Haag de zo moeizaam op gang gekomen besprekingen in Middleburg niet direct al in gevaar brengen.

Op 19 maart schrijft De Quay:⁴⁶ ‘Vanmiddag Visser, Toxopeus en staatssecretaris Van Houten wegens dreigende toespraak van Soekarno. Communiqué samengesteld. Wij moeten nu mijns inziens versterkingen naar Nieuw Guinea zenden; tegen de zin van Amerika’.

Op 20 maart noteert de minister-president:⁴⁷ 'Vroeg ministerraad in stilte op Plein 1813. Ik kreeg er niet door dat men versterkingen gaat sturen naar Nieuw Guinea. Aangehouden tot vrijdag als Luns er is. Zullen zien. Vanmiddag ambassadeur Rice ontvangen. Wat willen de Amerikanen? Oppassen, geen oorlog, geen communisme! De rest is bijzaak'.

Op 23 maart schrijft de premier:⁴⁸ 'Ministerraad over Nieuw Guinea en over eventuele versterkingen. Tenslotte daartoe besloten. Zal veel rumoer geven volgende week. Nodig voor veiligheid van mensen. Piet de Jong stelde de portefeuillekwestie. 's Avonds bij Piet de Jong nog gepraat over de oplossing, met Toxopeus, Bot en Calmeyer'.

Ondertussen zijn de onderhandelingen in Middleburg, Virginia, geschorst, ambassadeur Malik is voor overleg met zijn regering afgereisd naar Jakarta. Enkele dagen later maakt president Soekarno bekend, dat de onderhandelingen zijn afgebroken omdat het geen zin heeft met Nederland over een oplossing van het conflict te onderhandelen, terwijl datzelfde Nederland tegelijkertijd bekend maakt dat het troepenversterkingen naar Nieuw Guinea stuurt.

Op 25 maart noteert de Eerste Minister in zijn dagboek:⁴⁹ 'Telefoon over aanval Indonesische Mitchell op Nederlands marinevaartuig. Om 8 uur bij Bot met Luns en De Jong over een communiqué of brief aan voorzitter Kamer. Door het incident is het zenden van versterkingen veel gemakkelijker geworden'.

Op 26 maart schrijft De Quay:⁵⁰ 'Luns over zijn gesprek (geheim) met Rusk in Genève. Goed gelopen. Zeer nuttig'.

De aanzet voor een volgende belangrijke ontwikkeling die rechtstreeks zal leiden tot de ontknoping in het Nieuw Guinea-drama wordt gegeven op 2 april 1962. Op die dag krijgt premier De Quay namelijk bezoek van de Amerikaanse ambassadeur Rice, die hem een brief overhandigt van president Kennedy. De Quay schrijft:⁵¹ 'Om 5.15 uur kreeg ik bezoek van ambassadeur Rice. Luns was erbij. Ik kreeg een brief van Kennedy, die ons zeer verontwaardigde. Hij doelde op 'indirecte' overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië. Façade. Luns voelt zich persoonlijk bedrogen. Alles eens overwegen. Telegram van Van Roijen afwachten over gesprek met Bunker, waar de brief van Kennedy naar verwijst'.

In zijn brief verklaart de Amerikaanse president dat Amerika bereid is Nederland bepaalde garanties te geven ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, waar Nederland zo veel

belang aan hecht. De president acht een spoedige oplossing van het conflict gewenst. Hier volgen enkele citaten:⁵²

'This would be a war in which neither the Netherlands nor the West could win in any real sense. Whatever the outcome of particular military encounters, the entire free world position in Asia would be seriously damaged. Only the Communists would benefit from such a conflict. If the Indonesian Army were committed to all-out war against the Netherlands, the moderate elements within the Army and the country would be quickly eliminated, leading a clear field for communist intervention. If Indonesia were to succumb to communism in these circumstances, the whole non-communist position in Vietnam, Thailand and Malaya would be in grave peril, and as you know these are areas in which we in the United States have heavy commitments and burdens. (..)

In these circumstances and in the light of our responsibilities to the free world, I strongly urge that the Netherlands' Government agree to meet on the basis of the formula presented to your representative by Mr Bunker.'

Wanneer het plan-Bunker aan ambassadeur Van Roijen wordt overhandigd, blijkt deze ook geenszins gelukkig met de inhoud. De Quay schrijft hierover:⁵³ 'Vanmorgen telegram van Van Roijen. Ook hij zeer verontwaardigd. Luns vanmorgen naar Soestdijk'.

Waarom was dr. Van Roijen zo verontwaardigd over het plan-Bunker? Van Roijen:^{28b} 'Omdat door het plan-Bunker de Verenigde Staten waren afgestapt van één van hun grondbeginselen, namelijk dat territoriale meningsverschillen door onderhandelingen en niet door (bedreiging met) geweld moesten worden opgelost. Bovendien werd in wezen voorbijgegaan aan het zelfbeschikkingsrecht voor de Papoea's. Daarbij was het plan-Bunker niet alleen aan ons, maar tegelijk ook aan Indonesië gestuurd, zodat de Verenigde Staten niet meer op de concessies, die in het plan-Bunker aan Indonesië waren gedaan, konden terugkomen. Kortom, het plan-Bunker was zeker niet meer neutraal, wij werden erdoor, ten opzichte van de Indonesiërs, duidelijk in een nadelige positie gebracht'.

Maar zoals al gezegd, ook in Den Haag is de verontwaardiging over de Amerikaanse voorstellen groot. Het laatste sprankje hoop op een wijziging van het Amerikaanse standpunt in de kwestie Nieuw Guinea ten gunste van Nederland, is definitief de bodem ingeslagen. Wat behelst het plan-Bunker nu precies:

1. Met onmiddellijke ingang moet een begin gemaakt worden met de overdracht van het bestuur over Westelijk Nieuw Gui-

- nea aan Indonesië, deze overdracht moet binnen twee jaar helemaal zijn beslag hebben gekregen.
2. Er wordt een termijn vastgesteld waarbinnen de Papoea's het recht krijgen zich over hun eigen toekomst uit te spreken.
  3. Met onmiddellijke ingang wordt aan alle vijandelijkheden een einde gemaakt.
  4. In de overgangperiode van Nederlands naar Indonesisch bestuur zal er op het nakomen van de gemaakte afspraken en op het in acht nemen van een bestand, controle worden uitgeoefend door de Verenigde Naties.

Op 4 april 1962 debatteert de Tweede Kamer over Nieuw Guinea. De brief van president Kennedy en het plan-Bunker blijven voorlopig nog geheim. De Quay:⁵⁴ 'Debat Tweede Kamer over Nieuw Guinea. De Kadet namens PVDA in de aanval. De regeringspartijen steunden met variaties. AR onduidelijk. Antwoord van Luns en mij was strak en duidelijk, toch ook open. De AR werd met één zin afgedaan omdat zij mijns inziens naar overdracht sturen. AR was zeer ontevreden en vroeg schorsing van de beraadslagingen. Consternatie. Na afloop gesprek met Bruins Slot, Smallegenbroek en Biesheuvel. IJdelheid en onderling verdeeld'.

Op 5 april schrijft De Quay in zijn dagboek:⁵⁵ 'Om 9 uur Zijlstra om hem in te lichten over de brief van Kennedy omdat hij morgen naar Rome gaat (...) Zal De Pous inlichten'.

Op 6 april vergadert de ministerraad weer over Nieuw Guinea. Minister van Defensie Visser dringt er bij zijn collega-ministers met kracht op aan om in te stemmen met het sturen van verdere versterkingen naar Nieuw Guinea. De Quay:⁵⁶ 'Ministerraad. Spoedig klaar. Zijlstra en De Pous afwezig. Besluit tot troepen-zending ondanks telegram van Zijlstra en De Pous uit Rome. (...) Zeer boze telefoon van De Pous. Hij voelt zich in Nieuw Guinea-zaak bedrogen. Ten onrechte. Zal nog bonje geven'.

Op 7 april noteert de premier:⁵⁷ 'Het zal een zware week worden. Beslissend voor Nieuw Guinea-zaak'.

Op 8 april schrijft De Quay in zijn dagboek:⁵⁸ 'Vanavond naar Luns, waar ook Van Roijen. Het blijkt dat de Verenigde Staten ons geheel in de steek laten. Dat de Verenigde Naties ons niets zullen opleveren en dat we dus verkocht zijn. Ik ben tevens van mening dat de halfslachtige Nederlanders dit hebben bereikt. Dat aldus de chantage het in de wereld wint. Arm land, arme wereld. Moeten we nog proberen er iets uit te halen? Brrr'.

Over die betreffende bijeenkomst in de ambtswoning van mr. Luns zegt Luns zelf:²⁷ 'Die bijeenkomst ging niet zo zeer over de

Amerikaanse garanties, want die had ik altijd al gerelativeerd, ook in het kabinetsberaad en zeker toen Kennedy president was, toen kon je het wel vergeten. Nee, er heeft zich toen met name een discussie ontsponnen tussen dr. Van Roijen en Mej. Marga Klompé. Mej. Klompé was erg begaan met het lot van de Papea's en zij vond dan ook dat hem dat minder kon schelen dan het haar kon schelen, daar ging dat gesprek toen over.'

Dr. Van Roijen zegt het volgende over het verloop van die avond:^{28a} 'Op die bijeenkomst heb ik duidelijk mijn visie over de niet te verwachten steun herhaald. Ik had daarbij duidelijk de indruk dat datgene wat ik daar vertelde, voor sommige aanwezigen een (onaangename) verrassing was. Luns zelf zei toen niet veel, hij had die bekende glimlach op zijn gezicht, waarmee hij aangaf dat hij het toch beter wist.'

Op 9 april komt Van Roijen in de ministerraad. De Quay hierover:⁵⁹ 'Vanmorgen ministerraad op Plein 1813. Moeilijk. Eerst verwijten van De Pous c.s. omdat zij zo laat hoorden van de brief van Kennedy en plan-Bunker. Daarna Van Roijen in de raad. Hij gaf zijn mening. Enerzijds verontwaardigd over zijn behandeling door de Amerikanen. Tevens geen andere uitweg ziende. Vanmiddag de Australische ambassadeur Crocker ter kennismaking. Het was me duidelijk dat Australië ook onder Amerikaanse druk staat, tegen hun zin'.

Het kabinet De Quay realiseert zich dat het weinig anders kan doen dan instemmen met een voortzetting van de onderhandelingen met Indonesië, maar dan op basis van het plan-Bunker. Aan de andere kant is de Nederlandse regering ook niet bereid om zich zonder slag of stoot gewonnen te geven. Op 10 april praat premier De Quay verder over het plan-Bunker met onderhandelaar ambassadeur Van Roijen.

Hij noteert:⁶⁰ 'Vanmiddag Van Roijen. Hij zei me nog eens duidelijk: geen steun van de Verenigde Staten, geen steun van de Verenigde Naties. Alleen nog enige undulaties in plan-Bunker, maar geen essentiële'.

Op 12 april noteert de premier:⁶¹ 'Om 9.45 uur Luns om even voor te bespreken. Om 11 uur Kamercommissies, de Kamer had gisteren nogal gefulmineerd omdat de brief Kennedy en het plan-Bunker gisteren en de vorige week niet door Luns en mij tijdens het Kamerdebat waren genoemd. De storm viel me erg mee. (...) Vanavond Klompé, Cals, Veldkamp, Marijnen en Bot over Nieuw Guinea en de houding van overmacht, overdracht en actie tegen Luns. Lang gepraat. Naar aanleiding daarvan afgesproken morgen met overmacht-vraag te beginnen. Zie erg tegen op. Zal

het lukken of kabinetscrisis? Er zijn duidelijk grote tegenstellingen'.

Op 13 april is dan de ministerraadsvergadering waarin zal blijken of het kabinet bereid is het plan-Bunker als grondslag voor verdere onderhandelingen met Indonesië te aanvaarden of dat de kabinet-leden onderling verdeeld blijven en het kabinet De Quay valt.

De premier schrijft die avond:⁶² 'Er is de gehele dag vergaderd, praktisch alleen over Nieuw Guinea. De verschillen waren duidelijk, vooral wat de instelling betreft. Toch deed ieder zijn best. Luns was uitstekend. Beerman soms ergerlijk. Korthals enkele malen driftig. Toch kwamen we tot mijns inziens goed akkoord. Toch gaat Joseph Luns met al zijn virtuositeit soms te zeer tegen de draad in. Hij kleurt ook alles naar zijn inzicht. Geen crisis. Wat gebeuren zal? Ben benieuwd. Indonesië zal nu wel alles kapot maken. Jones in Jakarta is gemeen, mijns inziens'.

Op 14 april noteert de minister-president in zijn dagboek:⁶³ 'Vanmorgen eerst even naar kabinet. Telefoon met Luns om hem te danken voor gisteren. Hij was er kennelijk dankbaar voor'.

Half april heeft het kabinet De Quay dus nog niet besloten wat het met het plan-Bunker zal doen. De tegenstellingen in de regering zijn echter niet zo groot als De Quay had gevreesd, met name de opstelling van minister Luns is minder star/afwijzend dan de premier had verwacht. Voorlopig heeft men besloten bij de Verenigde Staten en de Verenigde Naties aan te dringen op betere garanties in het plan-Bunker ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's. Met het oog hierop voert ambassadeur Van Roijen in de daarop volgende weken voortdurend overleg met Ellsworth Bunker en de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Dean Rusk.

Op 18 april schrijft De Quay:⁶⁴ 'Bericht van Oe Thant en Rusk die gunstig reageren op ons antwoord inzake Nieuw Guinea. Dat had ik wel verwacht'.

Op 24 april schrijft hij:⁶⁵ 'Veel berichten over Nieuw Guinea. Het loopt wel moeilijk met het-plan Bunker. De Amerikanen willen niets toegeven. Ze dwingen ons in de Indonesische richting, alwaar steeds meer hongersnood en ellende'.

Ook in de Tweede Kamer-fracties is men onderling verdeeld over de vraag hoe de kwestie Nieuw Guinea nu moet worden afgewikkeld, of men *nu* direct moet gaan onderhandelen op basis van het plan-Bunker of dat men de regering moet steunen in haar streven eerst meer waarborgen te krijgen inzake het zelfbeschikkingsrecht van de Papoea's, alvorens men bereid is aan de onderhandelingstafel plaats te nemen.

De Quay noteert op 25 april 1962:⁶⁶ 'Scheur in de KVP-fractie. Laat men Luns in de steek?'

Begin mei is er een NAVO-vergadering in Athene. Daar ligt dus een goede mogelijkheid voor minister Luns om door middel van persoonlijke gesprekken met zijn Amerikaanse ambtgenoot Dean Rusk de impasse te doorbreken. De Quay schrijft hierover op 27 april 1962:⁶⁷ 'Ministerraad. Weer Nieuw Guinea. Luns zal 5 mei aan Rusk zeggen dat hij gedachte Bunker, zonder condities, als *working paper* wel aanvaardt. Zal wel gebeuren...'

Op 7 mei, na de ontmoeting Luns-Rusk, schrijft premier De Quay:⁶⁸ 'Telegram van Luns uit Athene. Heeft hij toch weer te veel van zich afgebeten en kans verminderd?'

Uiteindelijk blijkt dat Luns en Rusk zijn overeengekomen dat tijdens de onderhandelingen alle onderdelen van het plan-Bunker aan de orde zullen komen, maar dat daarnaast zowel Nederland als Indonesië de mogelijkheid krijgt er desgewenst andere punten aan toe te voegen. Maar V.N.-Secretaris-Generaal Oe Thant voelt niet veel voor onderhandelingen op zo'n vage basis.⁶⁹

Na terugkeer uit Athene komt minister Luns op bezoek bij de premier. Deze schrijft:⁷⁰ 'Vanmiddag Luns over allerlei, onder andere over Nieuw Guinea. Luns en ik zullen dit jaar geen moeilijkheden krijgen, maar onze opvolgers, aldus Luns. Was te verwachten'.

Onderwijl wordt de oppositie in de Tweede Kamer tegen het aarzelende optreden van het kabinet steeds groter. Op 10 mei noteert De Quay:⁷¹ 'Verzoek van Tweede Kamerfractie om Visser uit kabinet te verwijderen. Dat zal ik niet doen'.

Aan de andere kant neemt het aantal Indonesische infiltraties op Nieuw Guinea sterk toe. Naar aanleiding daarvan schrijft premier De Quay een brief aan V.N.-Secretaris-Generaal Oe Thant. Daarin dringt hij er bij hem onder andere op aan om bij Jakarta krachtig tegen deze acties, die een spoedige hervatting van de onderhandelingen zullen bemoeilijken, te protesteren. Op 22 mei schrijft hij in zijn dagboek:⁷² 'De Kamer wenst een openbaar debat over mijn brief aan Oe Thant. Zal dat doen. Luns moet erbij zijn. Heb hem in Wenen opgebeld. Hij was bereid te komen, maar eerst na extra aansporing van Marga Klompé. Eigenwijs'.

Op 23 mei noteert de premier:⁷³ 'Om 8.30 uur ministerraad. Na lang gesprek was conclusie: voortzetting van gesprek op basis van Bunker-plan. Zal morgen wat geven. Luns was vermoeid. Moeilijke man dan'.

Op 24 mei vergadert de Tweede Kamer langdurig over Nieuw Guinea. De PVDA dient bij monde van haar woordvoerder De

Kadt een motie in, waarin er bij de regering op wordt aangedrongen om overdracht van Nederlands Nieuw Guinea aan Indonesië, als voorwaarde voor het hervatten van de onderhandelingen, te aanvaarden. De Tweede Kamer verwerpt deze motie. Over het verloop van het debat schrijft De Quay:⁷⁴ 'Om 3 uur debat in Tweede Kamer over brief aan Oe Thant en diens antwoord. Duurde tot vannacht 12.30 uur. Eindigde met verworpen motie van de PVDA. Moeilijk debat. Verliep redelijk. Luns was lastig ten aanzien van de afgesproken formulering van de vorige avond. Luns liep boos weg. Toch niet redelijk. Hoe zal hij morgen zijn? Ik ben moe'.

Op 25 mei vergadert de ministerraad onder andere over het Kamerdebat van de vorige dag. De Quay schrijft hierover:⁷⁵ 'Daarna ministerraad. Over Nieuw Guinea-debat een beetje een kater. Luns had zich die nacht afgevraagd of hij niet moest bedenken. Zal het zeker niet doen. Mijns inziens doen we het toch verstandig, gezien de weerstand in binnen- en buitenland'.

De Quay over de mogelijkheid van aftreden van minister Luns in mei 1962:¹³ 'Ik heb geen ogenblik gedacht dat hij zou vertrekken, hij heeft ook in de ministerraad wel eens gezegd: 'dan doe ik het niet langer meer'. Daar maakte ik mij nooit bezorgd over, *Luns ging niet weg*'.

Heeft Nederland niet te lang geaarzeld met het aanvaarden van het plan-Bunker en zijn daardoor niet mogelijkheden voor een beter resultaat verloren gegaan? Prof. De Quay zegt hierover:¹³ 'Op 2 april ontvingen we het plan-Bunker en op 23 mei hebben we het als *working-paper* aanvaard en ons er dus feitelijk bij neergelegd. Wanneer ik dit vergelijk met andere onderhandelingen tussen internationale partners, die maanden en soms jaren duren, eer er een akkoord is bereikt, dan vind ik dat niet lang'.

Dr. Van Roijen:^{28b} 'We hebben toen al weer achter de gebeurtenissen aan gehinkt, door te lang vast te houden aan het oorspronkelijke beleid. Door geen gebruik te maken van de garanties die de Amerikanen in april, met name ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht, nog bereid waren te geven, hebben wij zeker bepaalde kansen voorbij laten gaan'.

Eind mei stuurt V.N.-Secretaris-Generaal Oe Thant een telegram aan Den Haag en Jakarta waarin hij er bij de respectievelijke regeringen op aandringt om de vijandelijkheden te staken. De regering in Den Haag is niet erg gelukkig met het verzoek van Oe Thant, omdat ze van mening is dat Nederland niets anders doet dan het verdedigen van haar eigen grondgebied. De Quay noteert op 30 mei:⁷⁶ 'Vanmiddag gesprek met Luns, Toxopeus, Visser,

Calmeyer en De Jong over telegram Oe Thant over beëindiging van de vijandelijkheden op Nieuw Guinea. Lelijk voorstel. Zullen zien. Concept antwoord gemaakt voor ministerraad'.

Op 24 mei verschijnt er in *Elseviers Weekblad* een artikel van de hand van hoofdredacteur H.A. Lunshof met als titel 'Het Verraad'. Hierin beschuldigt Lunshof, aan de hand van informatie die hem door de journalist Willem Oltmans en minister Joseph Luns is verstrekt,⁷⁷ de Groep Rijkens ervan door haar activiteiten het beleid van de Nederlandse regering, inzake het op gang brengen van de Bunker-onderhandelingen, op grove wijze te ondermijnen. Terloops betreft Lunshof ook de Bilderberg-Groep (een internationale lobby van vooraanstaande figuren uit de industrie, politiek, wetenschap en journalistiek, die zich achter hermetisch gesloten deuren, onder auspiciën van prins Bernhard, bezighoudt met allerhande vraagstukken van internationaal belang) in zijn verhaal.⁷⁷ Naar aanleiding van het artikel van Lunshof ontbrandt er in de media een hernieuwde discussie over het al dan niet geoorloofd zijn van zulke buitenparlementaire groepen, die in meer of mindere mate het regeringsbeleid, onder andere inzake Nieuw Guinea, kritisch volgen. Terloops wordt ook prins Bernhard in de discussie betrokken.⁷⁸

Op 5 juni noteert premier De Quay in zijn dagboek:⁷⁹ 'Gesprek met Visser, Calmeyer en De Jong waaruit bleek dat de defensie-opbouw (vooral luchtmacht) aan Indonesische zijde zeer sterk is toegenomen'.

Op 6 juni arriveert ambassadeur Van Roijen voor overleg in Nederland. Op 7 juni brengt hij een bezoek aan premier De Quay. Deze schrijft die dag:⁸⁰ 'Toen Herman van Roijen. Hij was nogal opgewonden omdat hij niet het vertrouwen zou hebben van de regering. Als toekomstig onderhandelaar was dit onmisbaar. Lag moeilijk. Vanavond met gehele kabinet bij Luns, alwaar evenzo Van Roijen. Spraken lang over Nieuw Guinea. Het ging soms scherp tussen Van Roijen en Luns, vooral tegen Luns. Toch al bij al nuttig. God geve dat er een gesprek komt'.

Op 8 juni buigt de ministerraad zich opnieuw over Nieuw Guinea. Minister Visser wijst er nog eens op dat er van de versterkte Indonesische luchtmacht een zeer grote dreiging uitgaat en dat er dus snel een vreedzame oplossing voor het geschil gevonden zal moeten worden om te voorkomen dat er een bloedbad ontstaat.

De Quay schrijft die dag:⁸¹ 'Dan gehele dag ministerraad. Gelukkig akkoord over instructie aan Van Roijen inzake Nieuw Guinea. Ruime bevoegdheden'.

Omdat de premier zich realiseert dat het, voor het verkrijgen van een voor Nederland zo goed mogelijk onderhandelingsresultaat, van het grootst mogelijke belang is dat er een goede verstandhouding is tussen de onderhandelaar, dr. Van Roijen, en de minister van Buitenlandse Zaken, mr. Luns, arrangeert hij een informele ontmoeting tussen de twee. Hij schrijft hierover op 12 juni:⁸² 'Vanavond diner met Joseph en Lia Luns en Van Roijen. Geпоogd overeenstemming te krijgen tussen deze twee mannen. Ook mentaal. Uiterlijk werd het vertrouwen weer hersteld, of het ook van harte ging? Vooral Van Roijen zegt lelijke dingen over Luns en dat weet hij. Luns zegt lelijke dingen over Van Roijen en dat is betrokkene ook bekend. Waarom dat allemaal? Proberen te 'lijmen'.'

Op 18 juni schrijft de minister-president:⁸³ 'Vanmiddag telefoontje met Luns over Nieuw Guinea. Alles is nu weer in orde met Oe Thant'.

Op 21 juni schrijft premier De Quay:⁸⁴ 'Vanmorgen door de radio dat Oe Thant aan Soekarno heeft verklaard dat Nederland overdracht aan Indonesië heeft aanvaard, dat wil zeggen het plan-Bunker met de drie fasen! Zal deining geven in binnenland en in Nieuw Guinea. We moeten nu duidelijk laten uitkomen dat we voor overmacht staan door houding van Verenigde Staten en blijven opkomen voor de derde fase, dat is 'vrije keuze'. Met Nieuw Guinea kunnen we niet anders. Er was telefoon met Bot. Hij zei: 'Stemming in Amerika (Harriman) zeer gunstig voor ons!'

Het probleem dat nu ontstaat is dat Indonesië niet bereid is onverwijd naar de onderhandelingstafel terug te keren.

Op 28 juni praat premier De Quay met Luns. Hij zegt hierover:⁸⁵ 'Gesprek met Luns. Hij liet mij praten. Ik zie steeds duidelijker dat het een knappe speler... is, maar onbetrouwbaar, in zoverre hij overal achter de schermen werkt, altijd praat enz. – De Kamercommissie ging, behalve de socialisten, wel akkoord met de gedachte via Oe Thant antwoorden op het laatste 'onbehoorlijke' telegram van Soekarno. Daarna de mededeling dat Luns de artikelen van Lunshof praktisch heeft gedicteerd. Daar zie je het, wat ik vermoedde. Lelijk'.

Op 12 juli 1962 worden de voorbereidende besprekingen tussen Nederland en Indonesië in Middleburg, Virginia, hervat. Op 19 juli komt de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Soebandrio, persoonlijk naar de Verenigde Staten.

De Quay:⁸⁶ 'Verder alle dagen berichten over gesprek Van Roijen-Malik-Bunker enz. Soebandrio in Washington, wat een intrigant. Leugenaars enz. Zij blijven infiltreren.'

Dr. Van Roijen over de komst van Soebandrio:^{28b} 'Soebandrio was veel scherper dan ambassadeur Malik. Het was ook opmerkelijk dat na de komst van Soebandrio, terwijl wij op het punt stonden om overeenstemming te bereiken, Indonesië, lijnrecht tegen het stilzwijgende bestand in, door in Nieuw Guinea te infiltreren, feitelijk een nieuwe daad van oorlog stelde'.

Op 25 juli noteert de premier:⁸⁷ 'Telefoon Bot over evacuatie Nieuw Guinea. Conferentie in Washington gaat slecht lopen'.

Op 26 juli noteert hij in zijn dagboek:⁸⁸ 'En heel de dag over Nieuw Guinea, want de telegrammen over ongunstig verloop van Van Roijen komen binnen. Had ook telefoongesprek met hem. Is hij te zacht? Vanavond ministerraad. Luns kwam uit Brussel. Voorlopige lijn uitgestippeld'.

De meningsverschillen spitsen zich toe op de termijn gedurende welke de Verenigde Naties het beheer over Nieuw Guinea zullen voeren. Wat de Nederlandse regering daarbij met name dwarszit, is dat Washington zich meer en meer inzet om op zo kort mogelijke termijn tussen beide partijen overeenstemming te forceren, waarbij de Verenigde Staten, wegens de onverzettelijke Indonesische houding, Nederland tot steeds meer concessies dwingen. De regering in Den Haag vraagt zich zelfs af of de Verenigde Staten zelf nog wel achter het plan-Bunker staan. Ondertussen heeft de Indonesische delegatie gedreigd om de onderhandelingen met Nederland af te breken indien Nederland niet op zeer korte termijn instemt met het Indonesische voorstel, dat onder andere inhoudt dat de tijd gedurende welke de Verenigde Naties het beheer over Nieuw Guinea zullen voeren, hooguit enkele maanden en niet, zoals Nederland wil, een jaar zal zijn. Op 26 juli echter grijpt president Kennedy persoonlijk in. Hij laat Soebandrio in niet mis te verstane bewoordingen weten, dat Amerika het geenszins op prijs zal stellen, als de Indonesische delegatie ook daadwerkelijk vertrekt. Jones schrijft over deze ontmoeting tussen Kennedy en Soebandrio:⁸⁹

'Soebandrio told me later, making a gesture of wiping his brow, 'Whew! Your President certainly laid down the law'.'

Van Roijen:^{28b} 'President Kennedy vond het ongehoord dat op het ogenblik dat wij de oplossing naderden, de Indonesiërs de zaak weer op losse schroeven stelden. Daarbij had ik overigens de indruk dat minister Luns zich verheugde dat het overleg wellicht toch nog zou mislukken.'

Onderhandelaar Van Roijen realiseert zich, na de krachtige toespraak van president Kennedy aan het adres van de Indonesische minister Soebandrio, dat ook Nederland, wil het op korte termijn

met Indonesië tot overeenstemming komen, tot verdere concessies bereid zal moeten zijn. Op 27 juli schrijft premier De Quay dan ook:⁹⁰ 'Ministerraad van 12-12 uur. Nieuw Guinea. We kwamen met zorg tot een instructie aan Van Roijen. Weer een concessie. Amerika laat ons in de steek'.

Den Haag geeft Van Roijen toestemming om met een overgangstijd van minder dan een jaar akkoord te gaan. Daarmee is een belangrijk obstakel in de onderhandelingen uit de weg geruimd. Op 31 juli wordt tussen Van Roijen en Soebandrio een voorlopig akkoord bereikt.

Op 1 augustus schrijft De Quay:⁹¹ 'Ambassadeur Rice bracht me een brief van Kennedy waarin deze bedankt voor Nederlandse bijdrage bij (oplossing) conflict Nieuw Guinea en gesprek onder Bunker. Slim nu er akkoord is tussen Van Roijen en Soebandrio. Akkoord over de procedure en ook al over resultaat. Bot zal het moeilijkste zijn. Hij is toch ook schoolmeester en zeer ambitieus. Gelukkig'.

De Nederlandse en Indonesische delegaties reizen nu af naar de respectievelijke hoofdsteden voor overleg met hun regeringen over de bereikte principe-overeenkomst. De Quay schrijft op 2 augustus:⁹² 'Vanmiddag gesprek met Herman van Roijen over zijn akkoord met Soebandrio. Goed gesprek. Het gaat wel en ik hoop wel in ministerraad tot akkoord te komen'.

Over de ministerraadsvergadering van 3 augustus schrijft De Quay die dag:⁹³ 'Vanmiddag buitenlands beleid. Zijlstra, De Pous afwezig. Evenzo Cals. Het ging nu over het akkoord Van Roijen-Soebandrio. De sfeer was erg gespannen doordat Luns erg over zijn toeren was en een uitermate scherpe kritiek op Van Roijen had vóór zijn komst in de ministerraad om 4 uur. Ook anderen voelden zich met de rug tegen de muur, niet het minst Toxopeus en Bot. Toch zullen we het akkoord moeten nemen. Van Roijen was rustiger dan de vorige keer. We laten de zaak nu twee dagen rusten (...) Wel benieuwd'.

Op 6 augustus praat het kabinet verder. De Quay schrijft hierover:⁹⁴ 'Om 2 uur 30 ministerraad over Nieuw Guinea. Het was een moeilijke beslissing. Luns was erg bitter tegen Van Roijen. Te zeer. Dat gaat niet zo. Was zorgelijk. Tenslotte kwamen we unaniem tot de conclusie dat we het akkoord Van Roijen-Soebandrio als basis voor officiële onderhandelingen moesten aanvaarden. Zijlstra en Marijnen waren per vliegtuig uit Italië overgekomen. Vanavond bij Luns gesprek met Van Roijen en Blom. Luns was nu rustig. We bespraken eventuele amplificaties op het akkoord. Evenzo dat wij uiteindelijk de tekst gaarne zouden zien.

Van Roijen was onvriendelijk tegen mij, omdat hij geen bericht had over het communiqué. Wel overgevoelig'.

Een volgende crisis ontstaat wanneer het in Den Haag bekend wordt dat V.N.-Secretaris-Generaal Oe Thant, tezamen met het voorlopige akkoord, een memorandum aan Jakarta heeft gestuurd waarin staat dat vanaf 1 januari 1963 op Nieuw Guinea, naast de vlag van de Verenigde Naties, ook de vlag van Indonesië zal wapperen. Door een misverstand heeft Oe Thant dit memorandum niet direct ook naar Den Haag gestuurd. Den Haag reageert woedend.

De Quay:⁹⁵ 'Bericht over inhoud memorandum Oe Thant aan Soebandrio over de vlag enz. Fel protest via Van Roijen aan Washington'.

Ambassadeur Van Roijen wendt zich tot Dean Rusk, die op zijn beurt Oe Thant onder druk zet om op zijn beslissing terug te komen. De Quay noteert op 10 augustus in zijn dagboek:⁹⁶ 'Telefoon met Luns over voorstel vlaggen in Nieuw Guinea. Bedoeld drie vlaggen. Van 1 oktober tot 1 mei. Met pijn aanvaard. Moeilijke zaak. Zelfs Kennedy neemt dit hoog op. Weer nieuwe landingspoging met schepen; afgeslagen'.

Uiteindelijk wordt men het eens over een compromis waarbij tot 1 januari 1963 op Nieuw Guinea de Nederlandse vlag naast die van de Verenigde Naties zal wapperen en na 1 januari 1963 die van Indonesië.

Medio augustus beginnen in New York de eigenlijke onderhandelingen op basis van de Van Roijen-Soebandrio overeenkomst. De onderhandelingen vinden in New York plaats om daarmee aan te geven dat ze gehouden worden onder auspiciën van de Verenigde Naties. Op 13 augustus noteert premier De Quay in zijn dagboek:⁹⁷ 'Om 4.30 uur ministerraad naar aanleiding van nieuwe landingen. Schandalig. Tijdens de onderhandelingen in New York. (...) Grote verontwaardiging. Besloten collega's uit Italië voor woensdag terug te roepen'.

Op 15 augustus wordt er tussen Nederland en Indonesië overeenstemming bereikt. De Quay schrijft hierover:⁹⁸ 'De hele dag, d.w.z. van twee tot elf uur, ministerraad over Nieuw Guinea. Voortdurend contact met Van Roijen in New York, ook telefonisch. Om zes uur gesprek met hoofdredacteuren. Luns reed mij daarbij erg in de wielen. Hij was ook erg nerveus. Om 22.30 uur gaven we op de overgeseinde tekst aan Van Roijen toestemming om te tekenen. Het was een dramatische zitting. Om 23.15 hield ik een toespraak voor radio en TV, ook over de Wereldomroep. Het viel gelukkig goed. Heel moe om twaalf uur naar bed. Eén

Links minister van Buitenlandse Zaken mr. Joseph Luns; rechts ambassadeur dr. Herman van Roijen

van de naaste dagen van mijn leven, ik moest terugdenken aan twintig jaar terug toen ik in gijzelaarskamp zat en bijna gefusilleerd werd'.

Luns over de Bunker-onderhandelingen:²⁷ 'De Bunker-onderhandelingen vormden de juiste procedure onder de gegeven omstandigheden. Het akkoord zelf was overigens het papier waarop het geschreven was, nauwelijks waard. Het was niet meer dan een vijgeblad. We hadden hetzelfde resultaat inderdaad in een eerder stadium kunnen bereiken, maar nu konden we niet anders en in de politiek telt de wijze waarop het resultaat is behaald. Maar men moet niet denken dat ik 's nachts in mijn kussen beet vanwege Nieuw Guinea, nee, ik herhaal nogmaals, en dat heb ik ook, niet in de Kamer zelf, maar wel tegenover de Kamercommissie gezegd, het lag aan de grenzen van onze belangen maar in het middelpunt van onze principes'.

Op 20 augustus 1962 noteert De Quay in zijn dagboek:⁹⁹ 'Duidelijk dat er een scherpe tegenstelling is tussen Luns en Van Roijen. Het wordt een puzzle. Toen lang gesprek met Herman van Roijen. Hij is wel ijdel en in sommige opzichten moeilijk, maar het zou heel dom zijn van Luns als hij tegen hem gaat ageren'. Dr. Van Roijen over het conflict met minister Luns:^{28b} 'Het lag voor de hand dat Luns, zodra er concessies gedaan moesten worden, als laatste verdediging zou zeggen dat een andere onderhandelaar zeker een beter resultaat zou hebben bereikt en dat ik dus te zacht zou zijn geweest, dat was namelijk het enige dat hij nog kon zeggen'.

Prof. De Quay over het conflict Van Roijen-Luns:¹³ 'Het ligt in mijn herinnering dat Luns aan Van Roijen verweet dat hij aanvankelijk te snel en te veel had toegegeven, te weinig weerstand had geboden. Van Roijen is toen naar Den Haag geroepen om ons zijn zienswijze mede te delen. Wij wilden niet zonder meer Van Roijen afvallen. Voor mij was toen de conclusie dat Van Roijen zeker niet zwak was geweest. Hij heeft zich dikwijls ook vrij scherp uitgelaten, met name tegenover de Amerikanen, maar ja, hij stond ook voor een overmacht en hij heeft dus naar mijn overtuiging daar heel goed werk gedaan. Er was dus een duidelijke tegenstelling tussen die twee. Het was een bijzonder iets als een niet-kabinetlid in de ministerraad kwam, het loopt dan praktisch altijd over de betrokken minister. Het feit dat Van Roijen dus een paar keer in de ministerraad is geweest om zijn standpunt te verdedigen, houdt al in dat wij, althans verschillenden van ons, het ook wel eens van de andere kant wilden horen. Daarmee zou je kunnen zeggen dat er zekere twijfel over de rechtlijnigheid van

Luns bestond. Luns was in die dagen uitermate bitter gestemd, maar de ministerraad ging akkoord met het voorstel Van Roijen-Soebandrio om *dit* als basis te nemen voor de officiële onderhandelingen die er moesten volgen. Luns heeft toen weer met een soort aftreden bedreigd en hij heeft opnieuw gezegd 'Ja, als het zo gaat, dan doe ik het maar niet'. Maar ook hier kun je zeggen: *Luns bleef*.

En Luns bleef nog negen jaar minister van Buitenlandse Zaken. Hoe is het mogelijk geweest dat een man wiens beleid zo aantoonbaar had gefaald, toen desondanks heeft kunnen aanblijven? Prof. De Quay:³⁴ 'Ik acht het juist dat mr. Luns in 1962 niet is afgetreden. Trouwens, voor het hele kabinet is Luns' aanblijven geen moeilijk punt geweest. Luns' beleid was namelijk in wezen het kabinetsbeleid. Dat beleid had niet op alle punten gefaald. In de overeenkomst tussen Nederland en Indonesië werd tenslotte, hoe weinig vertrouwen we er ook in hadden, het zelfbeschikingsrecht erkend. Bovendien was het aanblijven van Luns van veel belang omdat hij in de Europese politiek het Nederlandse standpunt op voortreffelijke wijze verdedigde, met name tegenover Frankrijk. Op dat moment was hij moeilijk vervangbaar. Ik dacht er dan ook niet over om hem te vragen af te treden. Het is zelfs zo geweest dat ik, wanneer Luns zelf zijn ontslag zou hebben aangeboden, wat voorstelbaar zou zijn geweest, een dringend beroep op hem zou hebben gedaan om aan te blijven. Bovendien waren wij niet ver meer verwijderd van de Tweede Kamer-verkiezingen en dan zou het volk direct kunnen laten blijken of het wel of niet met het gevoerde beleid eens was. Het zou onjuist zijn geweest, als wij dan vooraf Luns al tot zondebok zouden maken. Het is uiteindelijk mede aan Luns te danken geweest, dat de KVP in 1963 de grootste verkiezingsoverwinning uit haar bestaan heeft behaald'.

Van Roijen over het aanblijven van minister Luns in 1962:^{28a} 'Luns heeft, zoals dat zo vaak gaat, gewoon geluk gehad. Er speelde toen namelijk iets anders dat voor de pers en de publieke opinie veel belangrijker was, namelijk de discussie over de Europese samenwerking. Luns heeft toen op een bepaald moment zowel de West-Duitse Bondskanselier Konrad Adenauer, als de Franse president Charles de Gaulle weten te confronteren met zijn weigering uit naam van Nederland akkoord te gaan met hun politiek. Weinig mensen zouden dat Luns hebben kunnen na-doen. De toekomst van de Europese samenwerking was, zoals men in Nederland begreep, oneindig veel belangrijker dan die van het westelijke deel van het eiland Nieuw Guinea. Die zaak

leidde de aandacht dan ook snel van Nieuw Guinea af. Het prestige dat Luns kon ontleen aan zijn Europa-politiek, gekoppeld aan zijn populariteit bij de Nederlandse kiezers, is zijn politieke redding geweest'.

Luns zelf over zijn aanblijven toen:²⁷ 'Nieuw Guinea heeft mij gedwongen om te *blijven*. Ik had om andere redenen wel gedacht aan aftreden, maar ik heb het juist niet gedaan, want ik zou het zeer onredelijk hebben gevonden wanneer de pers dan zou hebben geschreven: 'Luns treedt af wegens falend Nieuw Guinea-beleid'. Dat zou namelijk stellig gebeurd zijn. Als er al sprake van aftreden zou zijn geweest, zou het hele kabinet hebben moeten aftreden, want ik heb slechts de kabinetspolitiek uitgevoerd'.

Op 6 en 7 september 1962 vergadert het Nederlandse parlement over het akkoord dat er met Indonesië over Nieuw Guinea is bereikt. De Quay schrijft op 6 september:¹⁰⁰ 'Tweede Kamer in gebouw van Eerste Kamer over de Nieuw Guinea-overeenkomst. Het wetsontwerp wordt zeker aanvaard. De stemming was goed, gedrukt en enkele tegenstemmers waren geroerd. Indrukwekkend. Het duurde van één tot elf uur. Belangrijke sprekers: De Kort, Oud, Bruins Slot, Tilanus, Burger, Welter en Scheps. Burger gaf zijn afscheidswoord. Was wel erg anti'.

Op 7 september schrijft de premier:¹⁰¹ 'Ging direct naar bed gisteren en nu vroeg op om speech definitief voor te bereiden. Nog even gepraat met Bot. Daarna, van 11.45 tot 13.00 uur Luns. Teksten vergeleken en elkaar beziggehouden. Ik voelde me erg onzeker. Voor het eerst alleen, zij het uitvoerig op aantekeningen. Het liep anders goed. De eerste mondelinge commentaren waren gunstig. Om plusminus vijf uur was de stemming afgelopen, slechts negen stemmen tegen. Wat zal er nu gebeuren met de Papoea's? Het doet me diep leed. Geprobeerd tot het einde (...)'.
(.)

Ruim twaalf-en-een-half jaar na de Ronde Tafel Conferentie is er een einde gekomen aan 'de kwestie Nieuw Guinea'. Er lijkt voor de Papoea's op het oog geen beter resultaat te zijn bereikt dan in 1949 al mogelijk was geweest. Het gebiedsdeel wordt na een korte overgangstijd overgedragen aan Indonesië, waarna de Papoea's binnen tien jaar in de gelegenheid zullen worden gesteld zich uit te spreken over eventuele zelfbeschikking; van die volksstemming zal niet veel terechtkomen, vreest de regering in Den Haag. Intussen heeft die zelfde regering voor het oog van de wereld met haar Nieuw Guinea-beleid een duidelijke nederlaag geleden.

Premier De Quay is in 1962 in ieder geval oprecht begaan met het lot van de Papoea's, wier mening bij het uitsluiten van Nieuw

Guinea van de soevereiniteitsoverdracht in 1949 niet werd gevraagd en die ook nu nauwelijks betrokken zijn bij de besluitvorming over hun eigen toekomst. Hier volgt tenslotte datgene wat prof. De Quay op de dag na de goedkeuring van het akkoord met Indonesië in de Tweede Kamer in zijn dagboek noteert:¹⁰²
'Onrustig geslapen, maar wel bevrijd. Ja...wij...maar de Papoea's?'

Hoofdstuk 6

Conclusies

Redenen waarom Nieuw Guinea werd uitgesloten van de soevereiniteitsoverdracht

Al voor de Tweede Wereldoorlog bestonden er plannen om Westelijk Nieuw Guinea te koloniseren, maar in verband met de slechte toegankelijkheid van het gebied en de vaak barre klimatologische omstandigheden op het eiland, werden dergelijke plannen nooit in de praktijk gebracht.

Na de bevrijding van Nederlands Indië en in het zicht van de onafhankelijkheid leek het op een bepaald moment noodzakelijk om uit te zien naar een nieuw vaderland voor de Indische Nederlanders of Indo-Europeanen. Daarbij leek in eerste instantie het nabij gelegen Nieuw Guinea voor deze bevolkingsgroep goede mogelijkheden te bieden. Daarom werd door de Nederlandse regering besloten om te streven naar een aparte status voor Nieuw Guinea. Toen werd overigens in eerste instantie nog niet gedacht aan een status los van Indonesië. Over zo'n aparte status werd voor het eerst door de Tweede Kamer iets vastgelegd tijdens de behandeling van de akkoorden van Linggadjati in december 1946.

Al spoedig bleek dat de Indo-Europeanen weinig of niets voelden voor verhuizing naar Westelijk Nieuw Guinea. Het merendeel van hen kwam uiteindelijk naar Nederland. Desondanks hield Nederland toch vast aan Nieuw Guinea, maar tijdens de latere onderhandelingen met Indonesië werd nu als argument gebruikt, dat Nieuw Guinea een aparte status verdiende, omdat het gebied ten opzichte van de andere delen van het voormalige Nederlandse Indië sterk in ontwikkeling was achtergebleven. Dit argument zal zeker hebben meegespeeld, maar bij de bepaling van het Nederlandse standpunt was het ook belangrijk dat men in Den Haag meende, door vast te houden aan Nieuw Guinea, enigerlei zeggenschap over zaken van de *Pacific* te kunnen houden. Missiebelangen zullen, met name binnen de KVP, stellig ook een rol gespeeld hebben. Luns zegt in dit verband:¹ 'De civilisatorische taak in Nieuw Guinea was een mooie taak'.

Aan het eind van de veertiger jaren beoordeelde men in Nederland de situatie in Indonesië te zeer vanuit de Nederlandse, of in

het gunstigste geval Europese, politieke verhoudingen. Om binnenlands-politieke redenen heeft men uiteindelijk dan ook aan een aparte status voor Nieuw Guinea vastgehouden. Zou de soevereiniteit over Westelijk Nieuw Guinea ook zijn overgedragen, zouden de Ronde Tafel Akkoorden in december 1949 waarschijnlijk niet de grondwettelijk vereiste twee-derde meerderheid in Eerste en Tweede Kamer hebben verkregen.

Destijds speelde bij de bepaling van het Nederlandse standpunt ook de bijzonder slechte indruk, die men in Nederland had gekregen van de leiders van de Republiek, met name van Soekarno, een belangrijke rol. Daarbij besepte men in Nederland echter niet, dat de berichten, die de plaatselijke Nederlandse gezagsdragers over de toestand in Indonesië naar Nederland verstuurden, door hen vaak sterk naar de eigen politieke inzichten gekleurd waren. Feit is dat op 27 december 1949 Nieuw Guinea uitgezonderd bleef van de soevereiniteitsoverdracht. Op deze wijze meende men in Nederland wellicht het vooral grote psychologische probleem, dat het verlies van Nederlands grootste kolonie met zich meebracht, beter te kunnen verwerken, omdat men nu het idee had, dat men niet aan alle eisen van de Republiek tegemoet was gekomen en omdat men meende dat hierdoor het gezichtsverlies van Nederland in ieder geval beperkt was.

Maar men realiseerde zich onvoldoende, dat de verhoudingen met de Indonesische leiders, die door de verschillende militaire operaties toch al niet al te goed waren, door het hardnekkige Nederlandse vasthouden aan Nieuw Guinea verder werden vertroebeld.

Hiervoor dragen alle grote politieke partijen in Nederland mede-verantwoordelijkheid, maar de grootste last rust mijns inziens toch op de schouders van de KVP en haar leiders Romme en Beel, die hun standpunt in de Indonesische kwestie willens en wetens hebben doorgedrukt, vaak zelfs buiten de regering om. Helaas hebben de PVDA en de VVD destijds niet de moed gehad zich hieraan te onttrekken.

Samengevat, gebrek aan internationaal politiek inzicht in Nederland heeft al bij de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië in december 1949 een goede verhouding met Indonesië onmogelijk gemaakt. Door Nieuw Guinea voorlopig uit te sluiten van de soevereiniteitsoverdracht heeft men toen direct al weer de basis gelegd voor een potentieel nieuw conflict. Bij de bepaling van het Nederlandse standpunt ten aanzien van Nieuw Guinea heeft bovendien bezorgdheid voor het toekomstige lot van de Papoea's voor 1950 niet of nauwelijks een rol gespeeld.

De kabinetten Drees en Nieuw Guinea

Bij de soevereiniteitsoverdracht bestond er aan Nederlandse zijde nog goede hoop op een spoedige oplossing voor de toekomstige status van Nieuw Guinea. Maar de illusies, die men in Nederland koesterde ten aanzien van een vruchtbare samenwerking met Indonesië, werden spoedig wreed verstoord, toen al in 1950 een einde kwam aan het federalistische stelsel in Indonesië. Daarmee groeide het wantrouwen ten aanzien van de Indonesische leiders en verstarde het Nederlandse standpunt. Niet alleen de Indonesische regering bleef vastberaden in haar streven Nieuw Guinea alsnog aan haar grondgebied toe te voegen, maar tijdens de verschillende onderhandelingsronden tussen 1950 en 1956 legde ook Nederland steeds minder bereidheid aan de dag om met Indonesië tot overeenstemming te komen. Daarbij lijkt het onwaarschijnlijk dat Indonesië, zoals mr. Luns altijd heeft beweerd, tijdens de Geneefse Conferentie van 1955/1956 moedwillig heeft aangestuurd op een mislukking. Uit het beschikbare feitenmateriaal blijkt duidelijk dat de Indonesische delegatie wel degelijk bereid was Nederland een heel eind tegemoet te komen. Feit is dat het mislukken van de Geneefse Conferentie de escalatie van het Nederlands-Indonesische conflict direct in de hand heeft gewerkt.

Het Nieuw Guinea-beleid van het kabinet De Quay

Het in 1959 opgetreden kabinet De Quay zette aanvankelijk het Nieuw Guinea-beleid van de kabinetten Drees ongewijzigd voort. Daarbij stelde het zelfs onomwonden dat het niet bereid was om met Indonesië over overdracht van Nieuw Guinea te onderhandelen.

Dat het kabinet deze strakke beleidslijn meende te kunnen volgen, kwam omdat het in de stellige overtuiging verkeerde dat het, in het geval van een uitgebreid militair conflict met Indonesië, kon rekenen op de onvoorwaardelijke militaire steun van de Verenigde Staten. Deze overtuiging was gebaseerd op uitdrukkelijke mededelingen aangaande Amerikaanse garanties van minister van Buitenlandse Zaken, mr. Luns. Bovendien heeft premier De Quay verklaard dat de Amerikaanse ambassadeur in Nederland, Young, in gesprekken met de premier zou hebben gezinspeeld op militaire steun van Amerika aan Nederland in de kwestie Nieuw Guinea. In 1961 werd de regering Eisenhower vervangen door de regering Kennedy en ambassadeur Young door ambassadeur Rice. Minister Luns heeft steeds volgehouden dat ook van de zijde van de

nieuwe Amerikaanse regering uitdrukkelijke toezeggingen met betrekking tot militaire steun aan Nederland zouden zijn gedaan. Op grond hiervan heeft het kabinet De Quay tot na het bezoek van de Amerikaanse minister Robert Kennedy aan Den Haag, in februari 1962, min of meer vastgehouden aan haar oorspronkelijke beleidslijn, in weerwil van vele rapporten van de Nederlandse ambassadeur in Washington, dr. J. H. van Roijen. Dr. Van Roijen had namelijk al vanaf begin 1961 aan Den Haag laten weten dat men niet (langer) op Amerikaanse steun hoefde te rekenen.

Aan het eind van hoofdstuk 3 heb ik al duidelijk uiteen gezet dat de mededelingen van minister Luns aan het kabinet, ten aanzien van de vermeende Amerikaanse garanties, bepaald misleidend zijn geweest. Maar het zou te eenvoudig zijn om Luns *alleen* met de verantwoordelijkheid voor de escalatie van het conflict tussen 1959 en 1962 op te zadelen. Alle kabinetsleden hadden al veel eerder kunnen weten, dat niet op Amerika gerekend kon worden in het conflict met Indonesië, wanneer men althans de moeite zou hebben genomen om persoonlijk de Amerikaanse bereidheid om Nederland te steunen, te onderzoeken. Na het bezoek van Robert Kennedy en nadat Amerikaanse plannen om een vreedzaam einde aan het conflict te maken, bekend waren geworden, maakte zich dan ook, volkomen ten onrechte, van vele kabinetsleden een grote verontwaardiging meester ten aanzien van het Amerikaanse standpunt. De regering Kennedy realiseerde zich in 1962, dat de kwestie Nieuw Guinea uiteindelijk tot een nieuw militair conflict in Zuid-Oost Azië zou kunnen leiden. Daarmee zouden noch de Verenigde Staten zelf, noch Nederland en Indonesië zijn gediend. Omdat Nederland bovendien zelf in 1961 met plannen ter internationalisatie van het probleem was gekomen en daarmee te kennen had gegeven niet langer per se vast te willen houden aan Nieuw Guinea, terwijl Robert Kennedy in Indonesië persoonlijk vernam dat de Indonesiërs daadwerkelijk zouden gaan vechten, besloten de Verenigde Staten dat de tijd rijp was voor een spoedige oplossing van het probleem. Doordat Robert Kennedy bij zijn bezoek aan Nederland had geconstateerd dat Nederland alleen bereid was haar posities op Nieuw Guinea te verdedigen, omdat het zich verzekerd meende te weten van Amerikaanse militaire steun, hebben de Verenigde Staten Nederland toen duidelijk gemaakt dat die gedachte een illusie was. Daarmee bevestigde Amerika slechts eerdere standpunten, waarnaar Luns nooit had willen luisteren.

Na het bekend worden van het Amerikaanse standpunt was de verdeeldheid in het kabinet De Quay groot. De wijze waarop de

premier toen zijn ministersploeg bijeen heeft weten te houden, dwingt bewondering af. Door zes weken met het aanvaarden van het plan-Bunker te wachten, slaagde de premier er uiteindelijk in alle ministers op één lijn te krijgen. Het is duidelijk dat een aantal bewindslieden *werkelijk* bewogen is geweest met het lot van de Papoea's, maar men heeft niet willen inzien dat men, door zo lang te aarzelen met het nemen van initiatieven en door pas na zware internationale druk, met name van de kant van de Verenigde Staten, in te gaan op het plan-Bunker, kansen op een betere oplossing voor de Papoea's heeft laten liggen.

De conclusie moet zijn: misleidende mededelingen van mr. Luns ten aanzien van de Amerikaanse bereidheid om Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië te steunen, hebben het de Nederlandse regering mogelijk gemaakt om te lang vast te houden aan een beleid, waarvan het faillissement al bij voorbaat vast stond. Dat minister Luns zelf geloofd heeft dat Amerika ons, als puntje bij paaltje kwam, wel te hulp zou komen, lijkt, in het kader van de uitlatingen van mr. Luns in 1984, weinig waarschijnlijk.

Dat regering en parlement zo lang aan het oorspronkelijke beleid ten aanzien van Nieuw Guinea hebben vastgehouden, tegen beter weten in, kan alleen maar verklaard worden door aan te nemen dat zich destijds van politiek Den Haag een soort verstandsverbijstering moet hebben meester gemaakt.

Particuliere initiatieven

De activiteiten van groepen particulieren, die elk op hun eigen wijze getracht hebben de dialoog tussen Nederland en Indonesië weer op gang te brengen, lijken weinig invloed te hebben gehad op het regeringsbeleid. Premier De Quay leek aanvankelijk wel bereid te zijn zijn fiat aan de bemiddelingspogingen van de Groep Rijkens te geven, maar kwam hierop later, onder druk van het kabinet en in het bijzonder van minister Luns, terug. Uiteindelijk werd in de ministerraad zelfs de vraag gesteld of leden van de Groep Rijkens niet strafrechtelijk zouden moeten worden vervolgd. Ook initiatieven van de Nijmeegse hoogleraar Duynstee waren aanvankelijk, volgens de premier, hun tijd weliswaar ver vooruit, maar toch niet onredelijk. Maar in 1961 konden ook de ideeën van Duynstee en de zijnen geen genade meer vinden in de ogen van De Quay. Blijft de vraag in hoeverre deze particuliere initiatieven de publieke opinie in Nederland hebben beïnvloed. Hofland heeft hierover het volgende geschreven:²

'In tegenstelling tot wat klaarblijkelijk nogal veel mensen geloven, ben ik er van overtuigd dat de Groep Rijkens een invloed op de publieke opinie heeft gehad van nul komma nul. De aanwezigheid, het bestaan van de groep had wel enig effect, maar de heren die de leden er van waren, hebben dit alleen maar betreurd. Zij waren namelijk zo bang als wezels, wilden tot elke prijs buiten de publiek-teit blijven en in het geschil om Nieuw Guinea achtten zij de Nederlandse publieke opinie in feite een te verwaarlozen factor.' Wat Hofland schrijft is ongetwijfeld waar, maar in ieder geval hebben de activiteiten van particulieren in 1961 duidelijk onder de aandacht van de Nederlandse bevolking gebracht, hoezeer de Nederlandse belangen gediend waren met een spoedig herstel van de vriendschappelijke betrekkingen met Indonesië. Daarbij kon een overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië niet langer onbespreekbaar blijven.

Drs. Schmelzer heeft over de Groep Rijkens het volgende geschreven:³ 'Ik heb het persoonlijk wel betreurd dat een buitenparlementaire groep als de Groep Rijkens zich zo sterk met deze kwestie heeft beziggehouden. Dit heeft onze onderhandelingspositie naar mijn mening geen goed gedaan. Het zou beter zijn geweest wanneer de heer Rijkens en/of zijn groep vertrouwelijk met regering en parlement zouden hebben gesproken en hun inzichten langs die weg kenbaar zouden hebben gemaakt.'

In het licht van wat ik in hoofdstuk 4 over de activiteiten van de Groep Rijkens heb geschreven en aan de hand van andere informatie over het doen en laten van deze groep, lijkt met name de laatste opmerking van Schmelzer ongehoord, omdat de Groep Rijkens niet anders gedaan heeft dan regering en parlement informeel te benaderen, in de hoop op die manier te komen tot nieuwe initiatieven in het conflict met Indonesië. Het was juist de regering in Den Haag die dergelijke initiatieven steeds heeft tegengewerkt. Zo'n opmerking uit de mond van de man, die vier jaar lang de politiek raadsman van premier De Quay is geweest, is tekenend voor de manier waarop men in de jaren vijftig en zestig in politiek Den Haag vaak meende zelf alles beter te weten, terwijl men achteraf, wanneer wordt nagegaan hoe het conflict met Indonesië zo hoog heeft kunnen oplopen, anderen verwijten maakt in plaats van de hand in eigen boezem te steken. Ook in dit opzicht blijkt dat Schmelzer zich de wijze lessen van prof. Romme zeer ter harte heeft genomen.

Vele politici die destijds bij de bepaling van het Nederlands Nieuw Guinea-beleid betrokken zijn geweest, bewaren een angstvallig

stilzwijgen of schuiven de verantwoordelijkheid voor het mislukken van dat beleid geheel op de schouders van Joseph Luns, met opmerkingen als 'wanneer we eerder geweten zouden hebben dat Amerika ons niet zou helpen, dan...' of 'Als Luns ons niet de stellige indruk zou hebben gegeven dat we op hulp van anderen konden rekenen, dan zou het allemaal anders gelopen zijn'. Met zulke opmerkingen kan men zich uiteraard niet aan de eigen verantwoordelijkheid onttrekken.

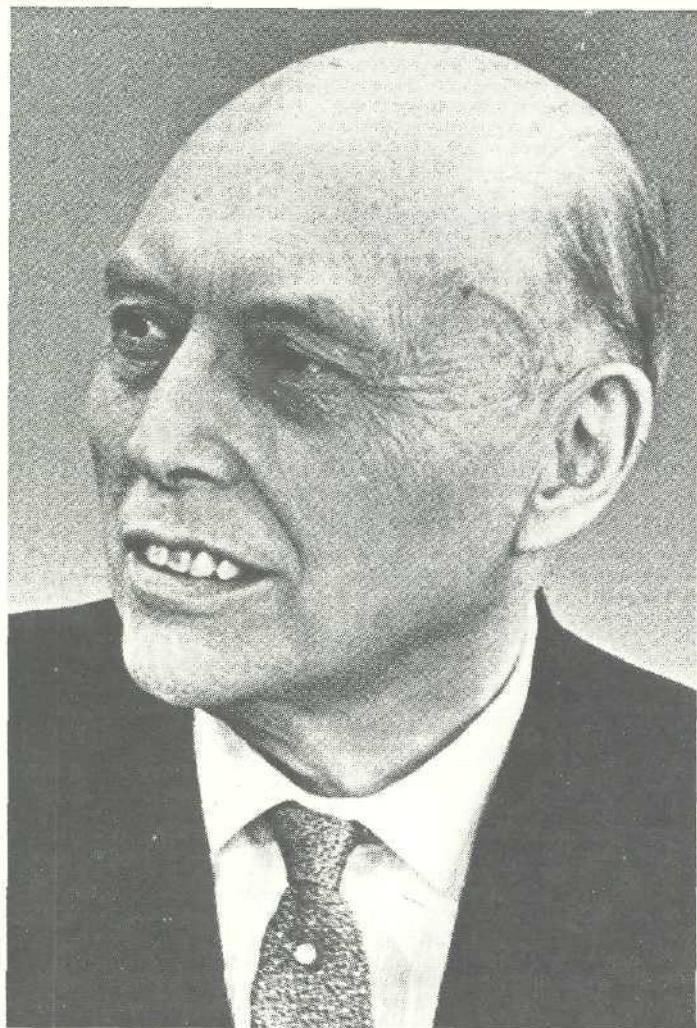
De conclusie is dan ook dat het conflict rond Nieuw Guinea zo hoog heeft kunnen oplopen, omdat vrijwel geheel politiek Den Haag in het begin van de jaren zestig duidelijk deed aan zelfbedrog door de misleidende mededelingen van mr. Luns te geloven en te blijven geloven. Kabinet en parlement dragen daarom samen de verantwoordelijkheid voor het zinloos verlies van levens, dat het gevolg is geweest van het falende Nederlandse Nieuw Guinea-beleid. Daarbij rust de grootste last stellig op de schouders van de man die het politiek Den Haag mogelijk heeft gemaakt zichzelf te bedriegen, mr. J. M. A. H. Luns.

Deel II

De Interviews

Prof. dr. W. Schermerhorn (1894-1977) was van 24 juni tot 3 juli 1946 minister-president van een rooms-rood coalitie kabinet. Van 10 september 1946 tot 15 november 1947 was hij voorzitter van de Commissie-Generaal voor Nederlands Indië. Daarna is hij nog een aantal jaren lid van de Eerste en Tweede Kamer geweest.

Als minister-president hebt u direct te maken gehad met de zogenoemde 'Hoge Veluwe-conferentie', die in het voorjaar van 1946 werd gehouden met een delegatie van de Republiek Indonesië. Bovendien had u als Commissaris Generaal de leiding van de conferentie, die in november 1946 leidde tot de totstandkoming van het akkoord van Linggadjati. Heeft de toekomstige status van Nieuw Guineë bij een van de genoemde conferenties problemen opgeleverd?

Tijdens de conferenties zelf was er geen enkel probleem rond Nieuw Guineë. Pas na terugkeer van de Commissie Generaal uit Indië, eind 1946, bleek dat de Tweede Kamer, onder aanvoering van Romme en Oud, bezwaren maakte tegen het principe-akkoord, omdat wij te zeer aan de eisen van de Republiek tegemoet zouden zijn gekomen. Pas na eenzijdige aanvullingen van Nederlandse zijde, slaagde de regering er in december 1946 in het zogenoemde 'aangeklede akkoord van Linggadjati' door de Tweede Kamer te krijgen. De aanvullingen bestonden, in vergelijking met het principe-akkoord, onder andere daaruit dat Nieuw Guineë een aparte status zou krijgen binnen het Koninkrijk, los van Indonesië. Van Indonesische zijde was men, om het maar eens zachtjes te zeggen, niet erg gelukkig met de gang van zaken zoals die zich toen voltrokken heeft. Daardoor zijn de verhoudingen met Nederland, die toch al gespannen waren, verder verslechterd. Later, toen de Commissie Generaal was opgeheven, heb ik mij als lid van het parlement, zij het meer op afstand, ook nog veelvuldig met de afwikkeling van de Indonesische kwestie en later met het conflict rond Nieuw Guineë bezig gehouden.

Waarom werd Nieuw Guineë buiten de soevereiniteitsoverdracht gehouden?

In eerste instantie omdat het moest dienen als een waarborg voor de Nederlandse investeringen in Indië, als onderpand voor de schulden. Daarvoor had men, naar mijn mening, beter de Tineilanden kunnen nemen, op dit punt was Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook het overigens met mij eens. Later is men Nieuw Guineë gaan zien als mogelijke 'escape country' voor de Indo-Europeanen voor wie in Indonesië zelf, na de onafhanke-

lijkheid, geen plaats meer leek te zijn. Toen ik daar in de Commissie-Generaal met Van Mook over sprak, kwamen we al snel tot de conclusie dat Nieuw Guinea daar absoluut niet geschikt voor zou zijn. De Indo-Europeanen zouden zeker niet bereid zijn om daar de tuin te gaan spitten, die wilden dat anderen laten doen. Overigens dateert het idee om Nieuw Guinea te gebruiken als kolonisatieland al van voor de Tweede Wereldoorlog. Toen ik bijvoorbeeld in 1936 in Indië was in verband met luchtkaringswerk, werd mij door dr. Honig, die daar een proefstation voor de suikerrietplantage leidde, de vraag gesteld: 'Is Nieuw Guinea geschikt als kolonisatieland?' Ik antwoordde toen dat mijn vriend A. H. Colijn, die op Nieuw Guinea verbleef en bij wie ik op Nieuw Guinea had gelogeed, mij eens het verhaal had verteld dat wanneer boontjes uit de grond komen en ze ontdekken dat ze op Nieuw Guinea zijn, ze weer snel onder de grond verdwijnen. Dit om aan te geven hoe een triest gebied Nieuw Guinea als agrarisch gebied eigenlijk was.

Later is Nieuw Guinea wel eens genoemd als mogelijk verbanningsoord voor politieke delinquenten, maar serieus is dat naar mijn mening nooit overwogen.

Als politiek issue is Nieuw Guinea voor het eerst mee gaan spelen bij de Tweede Kamer-verkiezingen van 1948. Bovendien is de kwestie Nieuw Guinea lange tijd een breekpunt geweest bij de besprekingen van de Ronde Tafel Conferentie in Den Haag in 1949. Uiteindelijk heeft men toen besloten de kwestie een jaar aan te houden, terwijl de soevereiniteitsoverdracht wel kon plaats vinden.

Waarom men zo hardnekkig aan Nieuw Guinea wilde vasthouden, is mij nooit helemaal duidelijk geworden. Waarschijnlijk zouden sommigen het als gezichtsverlies hebben beschouwd, wanneer ook aan de laatste eis van de Republiek zou zijn toegegeven, anderen waren bijvoorbeeld van mening dat het behoud van Nieuw Guinea ook het behoud van een militair steunpunt voor Nederland in Zuid-Oost Azië zou betekenen, waardoor Nederland daar nog een, zij het beperkte, rol zou kunnen blijven spelen. Weer anderen voerden als reden voor de uitzonderingspositie van Nieuw Guinea aan, dat de Papoea's geen Indonesiërs waren en bovendien minder ontwikkeld waren dan de Indonesiërs en daarom een beschermde status verdienden. Voor velen werd dit laatste argument *later* de belangrijkste reden om aan Nieuw Guinea vast te houden. Ik heb mijzelf overigens altijd zeer verbaasd hoe gemakkelijk een ieder zich in die tijd een mening kon vormen over Nieuw Guinea. In een geheime zitting van de Tweede Ka-

mer heb ik dat ook wel eens duidelijk gezegd. Ik was per slot van rekening de enige daar, die wel eens op het eiland was geweest! Hoe 'geschikt' Nieuw Guinea als kolonisatieland was, is overigens later aangetoond toen een groep Indo-Europeanen vanuit Indonesië naar het eiland is geëmigreerd en aldaar in slechte doen is geraakt.

Hoe belangrijk is de rol van KVP-voorman prof. Romme in de kwestie Nieuw Guinea geweest?

Toen ik minister-president was, was de rol van Romme nog niet zo prominent, maar met name onder Drees heeft Romme een zeer bepaalde rol gespeeld als tegenspeler van Drees. Net als ik, heeft ook Drees in zijn beleid ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië en later de aparte status van Nieuw Guinea juist onder invloed van Romme sterk gearzeld, ik kan me tenminste niet voorstellen dat Drees vanuit zich zelf zo zwart is geweest. Later is ook minister Luns sterk door Romme beïnvloed. Romme is overigens wel eens in Indië geweest, maar daar heeft hij meer verpest dan goed gemaakt, met name het katholieke lid van de Commissie Generaal, Max van Poll, heeft hij toen diep gegriefd. Romme negeerde Van Poll namelijk straal, omdat Van Poll de euvele moed had gehad om het beleid van Romme in de Indonesische kwestie te bekritisieren. Overigens kwam de bittere kritiek van Van Poll nog het duidelijkst tot uiting via de dames. In ieder geval is zeker dat Romme ook op het beleid rond Nieuw Guinea een sterke invloed heeft gehad en helaas naar mijn mening geen goede invloed. Romme was beslist geen politicus voor 'international affairs', hij was veel meer dorpspoliticus dan staatsman. Ik heb wel eens gezegd: 'Waarom gaat hij niet eens naar de Verenigde Naties om daar de lucht op te snuiven?'

Helaas heb ik mijzelf ook te zeer laten leiden door partij-politieke overwegingen, waarbij ik mij dan ook niet altijd aan de invloed van Romme heb kunnen onttrekken. Achteraf bezien had ik op een bepaald moment moeten zeggen: 'Dit kan ik niet accepteren, hiervoor kan ik geen verantwoording nemen, ik treed terug.'

Wat was uw mening over Soekarno?

Bij het overlijden van Soekarno werd ik door de Wereldomroep gevraagd om een herdenkingswoord over hem uit te spreken. Dat heb ik gedaan. Toen heb ik onder meer gezegd: 'Wat voor kwaai dingen je ook over Soekarno kunt zeggen, hij is toch degeen geweest die er in is geslaagd van een natie een volk te maken.'

Bij mijn verschillende bezoeken aan Indonesië heb ik Soekarno

steeds ontmoet. Bij mijn laatste bezoek, in 1957, merkte ik tegenover hem op: 'Soekarno, jij bent toch de man die de kachel aanmaakte over Nieuw Guinea?' Soekarno antwoordde toen: 'Het is het Indonesische volk dat daarover te keer gaat, ik heb slechts het boompje geplant.' Op mijn beurt voegde ik daar toen aan toe: 'Maar af en toe heb je er wel wat water bij gegoten', waarop Soekarno hartelijk lachte. Soekarno zei ook nog: 'Julie hebben toch ook nooit wat gedaan aan Nieuw Guinea, datgene wat er gebeurde, werd vaak nog gedaan door Oost-Indonesiërs.' Hoewel ik nooit aan zijn motieven ten aanzien van Nieuw Guinea heb getwijfeld, ben ik wel van mening dat het op den duur wel een complex voor hem is geworden, een complex dat overigens niet voortkwam uit anti-Nederlandse gevoelens, want ten opzichte van Nederland koesterde Soekarno beslist geen haatgevoelens, dat werd mij overduidelijk tijdens de gesprekken die ik met hem heb gevoerd.

Juist in verband met uw ontmoetingen met Soekarno en ook wel naar aanleiding van uw latere stellingname in de kwestie Nieuw Guinea bent u destijds in de pers wel aangeduid als landverrader. Hoe hebt u dat ervaren?

Laat ik daar kort over zijn. De journalisten die dat hebben geschreven, zeiden met die uitspraak meer over zichzelf dan over mij. Ik ben er daarbij van overtuigd dat de betrokkenen, in mijn herinnering onder meer Hiltermann, Lunshof en Luger (Pasquino), het land meer kwaad gedaan hebben dan ik.

Er wordt u wel het verwijt gemaakt dat u over bepaalde kwesties soms tegenstrijdige meningen hebt verkondigd. Zo heeft dr. Drees u wel verweten dat u in 1946 naar Londen bent gereisd om bij Koningin Wilhelmina het ontslag van Van Mook te bepleiten, terwijl u zich in 1947 juist tegen het ontslag van Van Mook hebt verzet. Zoudt u daar op in willen gaan?

Inderdaad ben ik over sommige kwesties later anders gaan denken en daarom verkondigde ik over die zaken dan ook later een andere mening. Wat het ontslag van Van Mook betreft, mijn reis in 1946 was het uitvloeisel van een kabinetsbesluit. In 1947 heb ik mij tegen het ontslag van Van Mook verzet, omdat ik het bijzonder dom vond je beste generaal halverwege de strijd te ontslaan. Jonkman en Beel kwamen uit Batavia terug met de ontslagbrief van Van Mook al in hun zak. Later kon Van Mook nota bene in de krant de naam van zijn opvolger lezen! Dat vond ik toch een schandalig potje regeren en daar heb ik mij dan ook

tegen verzet. U moet bedenken dat Van Mook ver boven de rest uitstak en zeker een betere behandeling verdiende.

Heeft de Groep Rijkens naar uw mening in de afwikkeling van de kwestie Nieuw Guinea een rol van enige betekenis gespeeld?

Hoewel de mensen die behoorden tot de zogenaamde Groep Rijkens onmiskenbaar handelden uit eigenbelang, vind ik het toch jammer dat ze niet genoeg invloed in Nederland hebben gehad om de publieke opinie hier ten voordele van overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië te kunnen wijzigen. Naar mijn stellige overtuiging heeft de Groep Rijkens in de Verenigde Staten wel degelijk enige invloed op de besluitvorming gehad.

In 1970 is 'Het dagboek van Schermerhorn' verschenen.² Dit dagboek is bewerkt door mr. dr. Smit, een jurist. Heeft u op advies van mr. Smit bepaalde delen uit het dagboek geschrapt, gewijzigd of bekort?

Nee hoor, mr. Smit had louter om taalkundige redenen bezwaren tegen bepaalde formuleringen. Het dagboek is overigens voor verschijnen ook nog gelezen door dr. Beel en dr. Drees en de toenmalige minister-president, De Jong. Beel had, meer op formele gronden dan uit politieke overwegingen, bezwaren tegen de weergave van één gesprek met de koningin. Dat gesprek heb ik er toen uitgelaten.

Hoe komt het naar uw mening, dat het conflict rond Nieuw Guinea zo hoog is opgelopen en dat er niet in een eerder stadium een oplossing voor is gevonden?

Dat komt naar mijn mening omdat de verschillende verantwoordelijke bewindslieden, waartoe ik mij zelf ook reken, te vaak te lang hebben geaarzeld met het nemen van verantwoorde beslissingen, omdat het effect ervan steeds moest worden afgewogen tegen de achtergrond van de politieke verhoudingen in Nederland. Daarbij heeft met name de politiek van de KVP en in het bijzonder de machtspolitiek van haar voorman Romme en het gebrek aan internationaal politiek inzicht van de leiders van de KVP en in mindere mate van de PVDA, zeker een negatieve invloed gehad. Ook het onwrikbare Indonesische standpunt heeft het vinden van een snelle oplossing niet eenvoudig gemaakt.

Prof. dr. L. J. M. Beel (1902-1977) was in 1945 en in 1946 minister van Binnenlandse Zaken in het tweede kabinet Gerbrandy en het kabinet Schermerhorn en bekleedde dezelfde functie ook van 1951-1956 in twee opeenvolgende kabinetten Drees. Van 3 juli 1946 tot 7 augustus 1948 was Beel minister-president van een coalitieregering en van 22 december 1958 tot 19 mei 1959 was Beel premier van een overgangskabinet. Van november 1948 tot juli 1949 was Beel Hoge Vertegenwoordiger van de Nederlandse Kroon in Indonesië.

Als minister-president van 1946 tot 1948 en daarna als Hoge Vertegenwoordiger van de Nederlandse Kroon in Indonesië, hebt u het zelfstandig worden van de Republiek Indonesië van nabij meegemaakt. Herinnert u zich nog waarom Nieuw Guinea in 1949 werd uitgesloten van de soevereiniteitsoverdracht?

Dat was in de eerste plaats om een toevluchtsoord te creëren voor de Europeanen en in het bijzonder voor de Indo-Europeanen die weg wilden of weg moesten uit Indonesië.

Was U het daar mee eens?

Als Hoge Vertegenwoordiger heb ik de regering in Den Haag duidelijk te kennen gegeven, dat ik het daar niet mee eens was, omdat wij naar mijn mening Soekarno daarmee een machtig wapen zouden geven om zijn binnenlandse moeilijkheden te verdoezelen. Indirect zou de positie van Soekarno daardoor versterkt worden, iets dat toen bepaald niet onze bedoeling was!

Wat was uw mening over Soekarno?

Met name dr. Drees nam het Soekarno zeer kwalijk dat hij in de oorlog met de Japanners had samengewerkt. Op dat punt was ik toch een andere mening toegedaan: collaboreren was voor een Indonesiër, wiens volk werd overheerst door een koloniale mogendheid, *in casu* Nederland, iets heel anders dan voor een Nederlander, die door samen te werken met de Duitse bezetter feitelijk zijn eigen volk verraadde. Door samen te werken met de Japanners hoopte Soekarno, en hij niet alleen, van de Nederlandse overheersing af te kunnen komen. In zoverre kon ik voor die samenwerking wel enig begrip op brengen. Maar begrip is iets heel anders dan waardering, te meer daar ik zo mijn twijfels had over de vraag in hoeverre het Soekarno en de zijnen nu werkelijk om de vrijheid voor zijn volk te doen was en niet om het opbouwen of versterken van de eigen machtspositie.

Bovendien was Soekarno een zeer ijdel man en een groot opportunist, een man die steeds weer van standpunt veranderde, al naar gelang het hem uitkwam en een man die alles gebruikte dat hem maar in zijn kraam te pas kwam, overigens, naar ik meen, wel te goeder trouw. Dat er zo kort na de soevereiniteitsoverdracht al

weer een einde kwam aan het federalisme, een andere zaak die Drees Soekarno zeer kwalijk heeft genomen, was iets dat ik steeds al had voorspeld. Ik heb Drees wel eens gezegd: 'Soekarno is er de man niet naar, die wil één centraal bestuur.'

Hebt u Soekarno wel eens ontmoet?

Nee, ik heb hem nooit ontmoet.

Hoe was de communicatie tussen u en de Nederlandse regering toen u Hoge Vertegenwoordiger in Indonesië was?

In het algemeen was de communicatie goed, alleen vlak voor het begin van de Tweede Politie Actie was er een kennelijke storing, opeens kwamen er orders vanuit Nederland: 'De actie moet drie maal vierentwintig uur uitgesteld worden.' Onmiddellijk stuurde ik toen een telegram terug dat dat onmogelijk was, omdat alle manschappen al onderweg waren. Daardoor zou de actie hooguit vierentwintig uur of twee maal vierentwintig uur uitgesteld kunnen worden, een langer uitstel was beslist niet mogelijk. Helaas werd *toen* juist de communicatie tussen Nederland en Indië verstoord en wel zodanig dat er tijdelijk helemaal geen contact mogelijk bleek. Ik heb toen aan de troepen de order gegeven: 'Wachten tot zaterdagmiddag 2 uur en wanneer we dan nog geen reactie binnen hebben, vallen we zaterdag om 24.00 uur aan.' Maar vlak voor het zo ver was, kwam er gelukkig een telegram met als inhoud: 'Nee, nee, nee,' hetgeen betekende dat alles goed was en dat de actie verder als gepland doorgang kon vinden. Hierbij wil ik nog opmerken dat de Tweede Politie Actie mijns inziens beslist nodig was om een einde te maken aan de groeiende terreur in Indië. Hij werd uitgevoerd op orders van premier Drees; minister Stikker was er overigens tegen.

Wanneer u terugkijkt op het beleid zoals dat ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië en met betrekking tot de aparte status voor Nieuw Guinea door de eerste drie na-oorlogse kabinetten is gevoerd, bent u dan van mening dat er wellicht fouten zijn gemaakt?

Wat het onafhankelijk worden van Indonesië betreft, ben ik van mening dat wij wellicht te lang hebben gearzeld om serieus met de leiders van de Republiek te onderhandelen. Wat het uitsluiten van Nieuw Guinea van de soevereiniteitsoverdracht betreft, kan achteraf gesteld worden, dat daarmee een beslissende fout is gemaakt, waardoor het omgekeerde is bereikt van wat wij beoogden, namelijk het vast in het zadel komen te zitten van Soekarno.

Over de zaak waarover destijds de meeste kritiek is uitgestort, de Tweede Politie Actie, wil ik nog zeggen dat, toen ik onlangs las, hoeveel slachtoffers er ten gevolge van deze actie gevallen zijn, ik meen van zo'n honderdveertig, dat ik mij toen realiseerde dat dat aantal zeker het tienvoudige zou zijn geweest ten gevolge van de terreur die juist via de Tweede Politie Actie is voorkomen.

Van december 1958 tot mei 1959 bent u nog enkele maanden premier van een overgangsregering geweest, na de val van het vierde kabinet Drees en voor het aantreden van het kabinet De Quay. U hebt toen opnieuw te maken gekregen met de kwestie Nieuw Guinea. In mei 1958 en in oktober 1958 waren er contacten geweest tussen de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Luns en zijn Amerikaanse collega Foster Dulles. Uit die contacten zou een schriftelijke garantie van de kant van de Verenigde Staten aan Nederland voortgekomen zijn, met betrekking tot steun aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict tussen Nederland en Indonesië over Nieuw Guinea. Was u van het bestaan van een dergelijke schriftelijke garantie iets bekend, kende u de inhoud van de verklaringen van Foster Dulles en hebt u soms ook ooit een schriftelijke garantie gezien?

Ik moet de drie door u gestelde vragen alle drie ontkennend beantwoorden.

Tijdens uw premierschap trad Foster Dulles af en kort daarna is hij overleden. Zijn opvolger werd Christian Herter. Is er toen door u contact met Herter gezocht over de Amerikaanse steun aan Nederland?

Nee, daar staat mij niets van bij.

Hebt u in de vijf maanden dat u premier was, nog initiatieven ondernomen om tot een vreedzame oplossing van het conflict rond Nieuw Guinea te komen en had u daarbij op voorhand directe onderhandelingen met Indonesië uitgesloten?

Laat ik voorstellen dat het tweede kabinet waar ik premier van was, niet meer was dan een tussenkabinet en zich als zodanig slechts heeft beziggehouden met lopende zaken, waarvan afhandeling niet langer op zich kon laten wachten. Van een eigen beleid ten aanzien van de kwestie Nieuw Guinea was dan ook geen sprake. ons beleid was een voortzetting van het beleid zoals het dienaangaande door het laatste kabinet Drees was gevoerd. Daarom ook heeft het kabinet, waar ik toen Eerste Minister van

was, in die zaak geen eigen initiatieven ontplooid. Aan de andere kant heeft het kabinet directe onderhandelingen met de Indoneziërs ook niet bij voorbaat uitgesloten.

Achteraf is komen vast te staan dat de 'Amerikaanse garantie' aan Nederland niet meer was dan een vage verklaring van Foster Dulles aan Luns. Vindt u desondanks dat het beleid van de verschillende Nederlandse regeringen in de kwestie Nieuw Guinea, dat er toch op gebaseerd was dat Nederland in geval van nood op de Verenigde Staten kon rekenen, juist is geweest?

Nogmaals, ik ben slechts enkele maanden Eerste Minister van een overgangsregering geweest en dus slechts zijdelings bij het bepalen van het beleid betrokken geweest. Als buitenstaander en achteraf wil ik echter wel stellen dat het inderdaad verkeerd en onverstandig is geweest, wanneer het daadwerkelijk zo is geweest, dat men bij het uitstippelen van het Nieuw Guinea-beleid op niet meer dan een vage toezegging is afgegaan.

Wat was uw mening over de activiteiten van de Groep Rijkens?

De Groep Rijkens was een naïef gezelschap, dat geen flauwe notie had hoe het werkelijk zat. Men wilde niet inzien dat Soekarno hen niet *au serieux* nam, omdat Soekarno alleen maar wilde praten met reële mensen, met mensen met concrete voorstellen, die op enigerlei wijze spraken namens de Nederlandse regering.

Hebt u zelf wel eens met één of meerdere leden van de Groep Rijkens gesproken?

Nee, dat heb ik niet.

Hoe verklaart u het dat mr. Luns, achteraf sprekend over de kwestie Nieuw Guinea, meerdere malen onjuiste uitspraken over het gebeurde heeft gedaan?

Laat ik vooropstellen dat beweringen in de pers, als zou Luns in 1956 onjuiste berichten over het verloop van de Geneefse Conferentie met Indonesië aan het Nederlandse kabinet hebben gestuurd, mij als volstrekt ongeloofwaardig voorkomen. Daarentegen denk ik wel eens, als ik Luns achteraf over het conflict hoor spreken, 'Man, man, je bent toch ook een echte flapuit'. Maar toch moet gezegd worden, dat Luns achteraf ruiterslijk heeft toegegeven dat hij fout was geweest en zelfs een bezoek aan Indonesië heeft gebracht.

Dr. W. Drees (geb. 1886) was van 1945 tot 1948 minister van Sociale Zaken en vice-minister-president in de kabinetten Schermerhorn en Beel. Van 7 augustus 1948 tot 22 december 1958 was Drees minister-president van vier opeenvolgende coalitieregeringen.

Welk beleid stond u, toen u in juni 1945 vice-minister-president werd in het kabinet Schermerhorn, voor ogen ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië?

Vanaf mijn aantreden als minister heb ik altijd datgene wat koningin Wilhelmina in haar internationale radiorede van 6 december 1942 heeft uitgesproken, als uitgangspunt genomen van mijn Indonesië-politiek. In die radiorede had de koningin naar mijn mening uitdrukkelijk te kennen gegeven dat Nederland, na het beëindigen van de oorlog, bereid was via een conferentie tussen Nederland en Indonesië dat laatste land zelfstandig te laten worden, indien de meerderheid dit begeerde. Daar kan ik nog aan toevoegen, dat de koningin mij na de oorlog persoonlijk heeft meegedeeld, dat ik inderdaad de juiste uitleg aan haar woorden had gegeven.

Bestond er binnen het kabinet Schermerhorn eenstemmigheid over het beleid met betrekking tot de toekomstige onafhankelijkheid van Indonesië?

Binnen het kabinet Schermerhorn was al dadelijk een zekere tegenstelling over het standpunt dat over Indonesië moest worden ingenomen. Dat bleek bijvoorbeeld toen minister Logemann zei, dat Nederland bereid moest zijn om Indonesië volledige vrijheid te geven en de verontwaardigde reactie van minister Beel die daarop volgde.

Tijdens de zitting van het kabinet Schermerhorn heeft in het voorjaar van 1946 de 'Hoge Veluwe Conferentie' plaats gevonden. Kunt u mij misschien vertellen of een eventuele toekomstige status van Nieuw Guinea, los van Indonesië, ook toen al is besproken? Tijdens de conferentie op de Hoge Veluwe zijn beide partijen er van uitgegaan dat Nieuw Guinea autonoom zou worden binnen de betrekkelijkheid, die ook zou gelden voor andere delen van de op te richten Verenigde Staten van Indonesië, er is dus niet over een aparte status van Nieuw Guinea gesproken.

Wanneer is zo'n aparte status voor Nieuw Guinea in uw herinnering voor het eerst voorgesteld?

Ik was aanvankelijk helemaal niet vervuld van Nieuw Guinea. Maar bij de latere discussie over de autonomie van de verschillende deelgebieden, werd ik gewezen op het feit, dat sommige delen van het toenmalige Nederlands Indië in hun ontwikkeling waren achtergebleven bij de rest van het land en dat die delen daarom een beschermde status dienden te krijgen. Binnen het kabinet bestond over deze kwestie echter geen eenstemmigheid. Bij de confessionele partijen speelde in deze discussie bijvoorbeeld ook mee, dat de missie in zulke gebiedsdelen goed werk kon doen, iets waar de PVDA minder belang aan hechtte.

U hebt zelf later ook meermalen uitgesproken dat u overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië moreel niet verantwoord achtte. Zoudt u dat nog eens nader willen toelichten?

Het grondmotief waarom ik het persoonlijk moreel verantwoord vond Nieuw Guinea niet aan Indonesië over te dragen, is dat ik vereniging van de beide delen van het eiland tot één nieuwe staat als de beste oplossing zag. Men moet hier bij bedenken dat de Papoea's helemaal geen Indonesiërs zijn.

Over een toekomstige status van Nieuw Guinea los van Indonesië is pas voor het eerst iets vastgelegd bij de behandeling in de Tweede Kamer van de akkoorden van Linggadjadi, eind 1946. Het aanvankelijk met de leiders van de Republiek gesloten akkoord werd toen 'aangekleed' via de 'motie Romme-Van der Goes van Naters'. Was u het met de strekking van de motie eens?

Inderdaad is op 20 december 1946 het akkoord van Linggadjadi door de Tweede Kamer goedgekeurd via de 'motie Romme-Van der Goes van Naters'. Deze motie hield feitelijk in dat het akkoord van Linggadjadi werd aanvaard volgens de uitleg die minister Jonkman er ten overstaan van de Kamer aan had gegeven en aan de hand van de uitgewerkte notulen die de Commissie Generaal van de overeenkomst had opgemaakt. Deze motie was buiten mij om tot stand gekomen en ik was er woedend over, ik was diep verontwaardigd dat de oorspronkelijke overeenkomst op deze manier éénzijdig werd veranderd, iets dat internationaal onaanvaardbaar is. Als verdediging voerde de toenmalig fractievoorzitter van de PVDA, Van der Goes van Naters, tegenover mij aan dat de meerderheid van de fractie bang was dat de KVP anders helemaal niet bereid zou zijn de overeenkomst te aanvaarden, bovendien zou Schermerhorn hebben geadviseerd de motie mede te ondertekenen. Persoonlijk heb ik nooit geloofd dat de KVP anders de overeenkomst niet zou hebben goedgekeurd, maar mijn

grootste bezwaar was dat Nederland, door eenzijdig wijzigingen aan te brengen in de overeenkomst, het in werking treden van de zo moeizaam bereikte akkoorden feitelijk verhinderde.

Als u het zo volstrekt oneens was met de betreffende motie, waarom bent u dan niet afgetreden?

Wij waren feitelijk in een dwangpositie gemanoeuvreed omdat de Kamer via de 'motie Romme-Van der Goes van Naters' juist de toelichtingen die minister Jonkman er namens de regering ten overstaan van de Kamer aan had gegeven, aan het akkoord had gehecht, terwijl de motie zelf dus ondertekend was door de fractievoorzitters van de KVP én de PVDA. Door toen af te treden zou het kabinet of een individuele minister zowel het standpunt van de twee regeringspartijen als ook een deel van zijn eigen beleid hebben ontkend. Het was een hoogst ongelukkige situatie.

Er is wel gesuggereerd dat iedereen had kunnen voorzien wat er zou gaan gebeuren toen de KVP na de kabinetsformatie van 1948 alle Indonesische posten in handen had genomen; tot opvolger van Jonkman werd de KVP'er Sassen benoemd, terwijl kort daarna de afgetreden minister-president Beel als opvolger van Van Mook werd benoemd tot Hoge Vertegenwoordiger van de Nederlandse Kroon in Indonesië. Hebt u niet te zeer om partijpolitieke redenen koste wat het kost willen vast houden aan een coalitie met de KVP?

Aanvankelijk had kabinetsformateur Van Schaik de politiek leider van de KVP, Romme, naar voren geschoven als minister van Overzeese Gebiedsdelen. Ik heb de kandidatuur van Romme toen beslist afgewezen, omdat ik volstrekt tegen de politiek was, zoals de KVP die onder leiding van Romme tot dan toe ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië had gevoerd. Daarmee heb ik toen alles geriskeerd, ik dacht dat de KVP mij toen als kandidaat voor het minister-presidentschap zou laten vallen. Maar dat bleek niet het geval.

In plaats van Romme heeft Van Schaik toen mr. Sassen naar voren geschoven. Ik kende Sassen niet, maar Van Schaik verzekerde mij dat Sassen een heel andere figuur was dan Romme. Sassen zou bijvoorbeeld, evenals Schermerhorn, aanhanger zijn geweest van de vernieuwende Nederlandse Volksbeweging en hij zou zelfs voor de oorlog zijn lidmaatschap van de Katholieke Staatspartij hebben opgezegd, omdat hij die partij in sommige opzichten te behoudend vond. Ik heb dat toen van Van Schaik

aanvaard, zonder eerst zelf een diepgaand gesprek met Sassen te hebben gevoerd. Daarmee heb ik een ernstige fout begaan, want in wezen was Sassen één van de trouwste volgelingen van Romme. Zodra ik ondervond hoe Sassen dacht, heb ik tegen Van Schaik gezegd: 'Eén van ons beiden moet weg.' We kwamen toen overeen dat dat Sassen zou zijn. Sassen zou vertrekken zodra dat politiek mogelijk was, daarin werden wij gesteund door de meerderheid van de KVP-ministers in het kabinet. Maar het vertrek van Sassen heeft te lang op zich laten wachten, toen was er door hem al te veel kwaad gesticht. Zo had hij op een grove manier Van Mook de laan uit gestuurd en in diens plaats zijn partijgenoot Beel benoemd. Tegen de benoeming van een katholiek tot Hoge Vertegenwoordiger had ik aanvankelijk grote bezwaren, maar met de benoeming van Beel ben ik uiteindelijk toch akkoord gegaan, omdat ik in het verleden in het algemeen goed met hem had kunnen samenwerken. Maar helaas heb ik een te groot vertrouwen in Beel gehad, want met Sassen trachtte hij, buiten mij om, de door mij afgewezen Romme-politiek toch in praktijk te brengen.

Een zaak waarmee Nederland de verhouding met de leiding van de Republiek voor langere tijd heeft bedorven en waarmee ons land internationaal veel goodwill heeft verspeeld, is de Tweede Politie Actie van eind 1948 geweest. Stond u als Minister-President toen helemaal achter die actie of is de actie onder druk van KVP en VVD uitgevoerd?

Eind 1948 had de terreur in Indonesië onaanvaardbare vormen aangenomen. Op een bepaald moment is minister Stikker van Buitenlandse Zaken afgereisd naar de V.S. om er bij de Amerikaanse regering op aan te dringen de leiding van de Republiek ervan te overtuigen, dat men niet meer op de steun van Amerika zou kunnen rekenen, wanneer er niet onverwijld een einde zou komen aan de terreurdaden.

Inmiddels had Beel, die toen Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon in Indonesië was, er bij de regering in Den Haag op aangedrongen om over te gaan tot een militaire actie om zo de terreur de kop in te drukken. Beel stelde zich voor om ook de toenmalige hoofdstad van de Republiek, Djokja, te bezetten omdat dan naar zijn mening de Republiek gebroken zou zijn. Ik heb er toen bij Beel op aangedrongen om eerst met Soekarno te overleggen. Helaas heeft Beel dat verzoek toen naast zich neergelegd. De regering heeft toen een eerste ultimatum aan de leiding van de Republiek gesteld. Daarop kwam uiteindelijk een onbevredigend ant-

woord van Hatta. De meerderheid van het kabinet wilde toen het liefst direct overgaan tot militair ingrijpen, maar onder druk van de socialistische ministers is toen een tweede ultimatum aan de Republiek gesteld, waarop de Republiek binnen 3 maal 24 uur moest hebben gereageerd. Ook de Verenigde Staten gingen met deze gang van zaken akkoord.

Helaas waren er toen aanvankelijk communicatiestoornissen met Batavia, waardoor wij in eerste instantie helemaal geen contact met Beel konden krijgen. Toen de verbindingen later weer hersteld waren, bleek Hatta ziek te zijn en niet in staat om te antwoorden, terwijl Soekarno naar India zou zijn afgereisd. Daardoor zou geen antwoord van de leiding van de Republiek op ons laatste ultimatum te verwachten zijn. Toen heb ik mij niet langer tegen militair ingrijpen verzet en afgezien van de termijn van 72 uur. Daardoor kon Beel direct overgaan tot een politionele actie. Helaas bleek er sprake te zijn geweest van een misverstand, want Soekarno was helemaal niet weg! Ik moet tenminste aannemen dat het een misverstand was, want het is toch eenvoudig onvoorstelbaar dat Beel *moedwillig* verkeerde informatie aan het kabinet heeft verstrekt. Internationaal was onze reputatie toen inderdaad weg, terwijl het uiteindelijk resultaat van de actie ook zeer mager is geweest, want al snel had de Republiek op Sumatra een nieuw hoofdkwartier gevestigd. Het misverstand waardoor de actie uiteindelijk versneld is uitgevoerd, is natuurlijk zeer te betreuren, maar het is ook erg jammer dat Beel niet eerst via een gesprek met de leiding van de Republiek heeft getracht een einde aan de gewelddaden te maken, terwijl Beel bovendien de besprekingen van Stikker in de V.S. nooit serieus heeft willen nemen. De houding van de V.S. was natuurlijk in onze ogen verre van ideaal, want de Republiek ontleende een deel van haar kracht aan het feit dat de V.S. tegenover de Republiek een welwillende houding aannam. Toen de V.S. bij het bezoek van Stikker een andere weg leken te gaan inslaan, werd die helaas al snel afgesneden door de onmogelijkheid voor ons om in contact te komen met de leiding van de Republiek, het noodlottig misverstand dat ons aanleiding gaf om af te zien van de, in het laatste ultimatum gestelde, termijn van 72 uur. Ik blijf overigens van mening dat we toen, hoewel er beslist praktische fouten zijn gemaakt, niet principieel fout gehandeld hebben.

Paul van 't Veer heeft gezegd dat het feit dat u, ondanks de manier waarop de Tweede Politionele Actie uiteindelijk buiten u om toch is doorgezet, niet afgetreden bent, voor hem misschien uw

enige grote politieke beoordelingsfout is geweest. Vindt u dat zelf achteraf ook?

Hoewel de manier waarop de Tweede Politionele Actie uiteindelijk is doorgevoerd inderdaad aan het onvoorstelbare grenst, heb ik toen toch mijn ontslagaanvraag niet doorgezet, omdat ik besefte dat breken met de KVP zou betekenen, dat er op de plaatsen van de PVDA-ministers allemaal tegenstanders van de vrijheid van Indonesië zouden worden benoemd. We moesten dus wel doorgaan want anders zou de zaak helemaal in de war lopen. Op deze wijze konden we tenminste nog enige directe invloed op het beleid uitoefenen.

Zoals vastgelegd in de in mei 1949 gesloten Van Roijen-Roem overeenkomst, werd eind 1949 in Den Haag de 'Ronde Tafel Conferentie' gehouden. Op deze conferentie zijn de beide partijen het niet eens geworden over de toekomstige status van Nieuw Guinea, de conferentie dreigde zelfs nog bijna te mislukken. Uiteindelijk werd besloten dat binnen één jaar na de soevereiniteitsoverdracht voor Nieuw Guinea een oplossing gevonden moest zijn. Kunt u in het kort nog eens aangeven waarom het kabinet van mening was, dat Nederland Nieuw Guinea niet aan Indonesië moest overdragen?

Binnen het kabinet nam minister Van Maarseveen ongeveer hetzelfde standpunt in als ik, namelijk dat de toekomstige status van Nieuw Guinea geen breekpunt mocht worden. Maar Van Maarseveen was bang dat, wanneer Nieuw Guinea wel zou worden overgedragen, de KVP-fractie in meerderheid tegen de akkoorden, die bij de Ronde Tafel Conferentie waren bereikt, zou stemmen, waardoor de grondwettelijk vereiste twee-derde meerderheid niet zou worden gehaald. Bovendien leek overdracht voor de verhouding tot Indonesië niet noodzakelijk, omdat belangrijke leden van de Republikeinse delegatie ondershands te kennen gaven, dat ze er geen bezwaar tegen hadden dat de soevereiniteit over Nieuw Guinea voorlopig niet werd overgedragen. Ik zelf heb toen gehoopt dat na de soevereiniteitsoverdracht aan de Republiek een oplossing zou kunnen worden gevonden, op die manier hoopte ik een tussenweg te bewandelen. Helaas sneed Soekarno die kort daarop af.

Op 27 december 1949 vond de soevereiniteitsoverdracht plaats. In weerwil van wat daarover bij de Ronde Tafel Conferentie was vastgelegd, heeft een oplossing voor het probleem Nieuw Guinea twaalfeneenhalf jaar op zich laten wachten. Heeft u zelf voorzien

dat het zo'n langslappende kwestie zou worden?

Bij de verschillende kabinetsformaties heb ik steeds geweigerd in te gaan op de eis van de confessionele partijen, dat Nieuw Guinea onder Nederlands gezag moest blijven. Ik was van mening dat Nederland altijd bereid moest blijven met Indonesië over Nieuw Guinea te onderhandelen, daarbij was voor mij iedere oplossing bespreekbaar waarbij aan Nieuw Guinea op één of andere wijze een autonome status werd gegeven. Dat had ook een autonome status binnen de Verenigde Staten van Indonesië kunnen zijn. De Indonesische politiek met betrekking tot Nieuw Guinea was gebaseerd op het formele standpunt, dat al het grondgebied dat had behoord tot het voormalige Nederlands Indië, als één geheel Indonesië moest gaan vormen, om die reden is een gebied als het vroegere Portugees Timor waarvan annexatie, gezien zijn ligging en samenstelling van de bevolking, toch veel meer in de lijn der verwachting lag dan die van Westelijk Nieuw Guinea, veel langer met rust gelaten. Maar toen Soekarno kort na de soevereiniteits-overdracht zei: '1 januari 1951 zal de zon niet opgaan, als Nieuw Guinea dan geen deel van Indonesië is,' begreep ik dat een oplossing van het conflict niet eenvoudig zou zijn.

Waarom zijn de onderhandelingen in Den Haag in december 1950, kort voor de eind 1949 vastgelegde termijn van één jaar zou verstrijken, nu precies mislukt?

Bij het begin van de onderhandelingen lagen de standpunten van Nederland en Indonesië ver uit elkaar. Het grote struikelblok voor redelijk overleg is toen Soekarno geweest. Hij eiste namelijk een onmiddellijke en onvoorwaardelijke overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië. Op dat punt droeg het Indonesische beleid duidelijk het stempel van Soekarno, want een man als Hatta was wel bereid tot een tegemoetkoming aan onze verlangens. Een compromis van Nederlandse zijde, waarbij de soevereiniteit zou worden overgedragen aan de Nederlands-Indonesische Unie, werd zelfs niet in overweging genomen. Ook een bespreking in aanwezigheid van een internationale commissie wees Soekarno zonder meer van de hand. Daarmee was de verhouding verstard. Het was de Indonesische delegatie niet bij te brengen, dat het door ons geboden compromis het best haalbare was, omdat we in Nederland te maken hadden met een coalitieregering, waarbinnen de verschillende partijen elk moesten geven en nemen. Binnen die coalitie waren zelfs al mensen die het compromis, dat wij aanboden, te ver vonden gaan. Na het mislukken van de onderhandelingen bleek nog eens overduidelijk hoe verdeeld

men was, er was een stroming die nog wel verder wilde praten met Indonesië, maar met name in KVP- en VVD-kringen was dat eigenlijk niet langer bespreekbaar.

Kunt u in het kort nog eens zeggen waarom de persoon Soekarno voor u zo moeilijk te verteren is geweest?

Hoewel het van een oosterling te *begrijpen* was dat hij liever met de Japanners samenwerkte dan met de Nederlanders, bleef Soekarno vanwege die samenwerking toch moeilijk te verteren. Maar los daarvan, wat ik Soekarno altijd zeer kwalijk heb genomen, is dat hij de dictatuur stelde als zijnde het ware stelsel en dat hij daarbij zijn nadrukkelijke bewondering uitsprak voor mensen als Hitler en Mussolini. Ik ben persoonlijk van mening dat Soekarno veel dingen louter en alleen uit zuiver opportunistische overwegingen deed. Hoewel ik van mensen die hem hebben ontmoet, met name van de kant van het bedrijfsleven, altijd heb begrepen dat Soekarno een uiterst charmante, zeer beminnelijke man kon zijn, kon ik zelf voor zijn houding en persoonlijke opvattingen toch weinig waardering opbrengen. Hoewel hij een man was zonder enig begrip voor economie en financiën, wou hij bij dat alles toch het laatste woord hebben. Bovendien was hij er de man niet naar om zich aan een gegeven woord te houden. Met hem kon je alle kanten uit. Om een voorbeeld te noemen:

Eind 1949 werd na het bereiken van overstemming tussen de Nederlandse en Indonesische delegaties bij de Ronde Tafel Conferentie in Den Haag de soevereiniteitsoverdracht formeel geregeld. Nog geen jaar later bleek dat Soekarno geenszins van plan was zich aan die overeenkomst te houden: de Verenigde Staten van Indonesië hielden op te bestaan en Soekarno maakte van Indonesië een eenheidsstaat. Dat was het werk van de man die Nederland later zou verwijten zich niet aan overeenkomsten te houden. Het moge duidelijk zijn dat de persoon Soekarno door de jaren heen een zeer bepalende rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlands-Indonesische verhoudingen.

Heeft het feit dat Soekarno in de oorlog had samengewerkt met de Japanners ook tot gevolg gehad dat men na de bevrijding, kort nadat de onafhankelijkheidsbeweging in Indonesië voor het eerst de kop weer had opgestoken, aanvankelijk niet met Soekarno en andere leiders van de Republiek wilde praten?

Inderdaad, dat had zeker invloed. Maar nog afgezien van de persoon Soekarno was het hele gezelschap dat zich in 1945 opwierp als de leiding van de onafhankelijkheidsbeweging voor ons niet

bepaald aantrekkelijk. Het bestond voornamelijk uit extremisten bij wie, naar mijn mening, eerder het eigenbelang voorop stond dan dat van het 'onderdrukte volk van Nederlands-Indië'. Achteraf bezien is het onhoudbaar gebleken om Soekarno niet te erkennen. Wellicht dat hij zich, wanneer wij hem eerder als onderhandelingspartner zouden hebben erkend, tegenover de Nederlandse regering een wat redelijker houding zou hebben aangemeten. Hoe begrijpelijk het standpunt van de regering toen ook was, ik geef toe dat we ons in onze houding tegenover Soekarno hebben vergist. Een opstand was in onze ogen overbodig omdat de koningin in haar rede in december 1942 al duidelijk te kennen had gegeven dat er over vrijheid voor Indonesië onderhandeld kon worden.

Tijdens de verschillende onderhandelingsronden tussen 1950 en 1956 werden de meningsverschillen tussen Nederland en Indonesië steeds groter. Hoeveel invloed heeft het conflict om Nieuw Guinea daarop gehad?

Bij die verschillende onderhandelingsronden speelde het conflict rond Nieuw Guinea vermoedelijk een belangrijke rol, maar ook zonder die kwestie zouden er waarschijnlijk ernstige problemen gebleven zijn. Maar wat voor Indonesië precies de redenen waren om niet met onze voorstellen akkoord te gaan, zou het best van Indonesische kant kunnen worden toegelicht.

Ook de conferentie van eind 1955, begin 1956 werd een volslagen mislukking. Kunt u misschien toelichten waarom dat was?

Voor de 'Geneefse Conferentie' zijn de redenen voor mislukking duidelijker aan te geven. De meerderheid van de Indonesische delegatie of de Indonesische regering, daarover bestaat geen duidelijkheid, wilde aan het slot geen redelijke formulering van een arbitrage-mogelijkheid aanvaarden. De voorzitter van de Indonesische delegatie, de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken Ide Anak Agung Gde Agung, maakte de indruk dat wel te willen, dat bleek ook uit zijn slotrede. Ik achtte het daarbij volstrekt niet uitgesloten, dat tegen het einde van de conferentie het Indonesische kabinet zijn delegatie telegrafisch opdracht heeft gegeven het Nederlandse voorstel inzake arbitrage af te wijzen, waardoor de conferentie feitelijk een mislukking was geworden.

Stond Nieuw Guinea ook op de agenda van de 'Geneefse Conferentie'?

Nieuw Guinea stond ook op de agenda en er is ook over gesproken, maar het is beslist niet zo dat het feit de delegaties het over Nieuw Guinea niet eens konden worden, heeft geleid tot het uiteindelijk mislukken van die conferentie. Blijft natuurlijk de vraag of men het wel eens geworden zou zijn over Nieuw Guinea, indien de delegaties wel overeenstemming hadden kunnen bereiken over een arbitrage-mogelijkheid, dat zullen we nooit weten.

De Nederlandse delegatie bij de 'Geneefse Conferentie' stond onder leiding van de man die sinds september 1952 belast was met een groot deel van het buitenlands beleid van Nederland, minister van Buitenlandse Zaken mr. J. M. A. H. Luns. Luns was een persoonlijk vriend van de toenmalige politieke leider van de KVP, prof. Carl Romme, en uit later bekend geworden correspondentie tussen Luns en Romme blijkt, dat beiden met betrekking tot hun standpunt over Nieuw Guinea op één lijn zaten. Was u niet bang dat de benoeming van een hardliner op Buitenlandse Zaken, een oplossing van het conflict verder zou vertragen?

Ik wil voorop stellen dat ik nooit geweten heb dat Romme en Luns al voor de benoeming van Luns tot minister zodanig intensief contact hebben gehad. Maar Luns wist bij zijn benoeming dat ik er tegen was, dat Nieuw Guinea onder Nederlands beheer bleef. Luns heeft zich daar toen praktisch bij neergelegd. In zoverre hoefde de benoeming van Luns dus geen verharding van het Nederlandse standpunt te betekenen.

*Op 22 augustus 1971 zei mr. Luns tijdens een discussie op de televisie tegenover Beb Vuijk, dat president Soekarno de Indonesische delegatie de instructie had gegeven dat de Geneefse conferentie onder geen enkele voorwaarde mocht lukken. Leden van de toenmalige Indonesische delegatie hebben, naar aanleiding van de uitspraken van Luns, laten weten dat zo iets absoluut niet het geval was, dat het juist mr. Luns was die van het begin af aan door zijn houding te kennen gaf geen redelijk resultaat te wensen. Er is later zelfs gesproken over een telegram van president Soekarno aan de delegatie, dat zou zijn onderschept. Hoe reageert u op die uitspraken van mr. Luns en hoe kwam het dat de Nederlandse regering zo goed op de hoogte was van de Indonesische bedoelingen?*²

Naar mijn overtuiging is er nooit een telegram van Soekarno geweest dat tot moeilijkheden aanleiding gaf. Maar ik ben er volstrekt niet van overtuigd dat er helemaal geen telegram van de Indonesische regering is geweest dat de mislukking van de confe-

rentie in Genève mede heeft bepaald. Toen Luns in de betreffende uitzending over de conferentie sprak, deed hij dat, 15 jaar na dato, spontaan en onvoorbereid antwoordend op kritiek van Beb Vuijk. Dat hem daarbij niet alles meer precies voor de geest stond, is geheel iets anders dan de kwestie of hij het kabinet zou hebben misleid. Dat wij overigens zo goed geïnformeerd waren over de standpunten van de Indonesische regering en de Indonesische delegatie in Genève, kwam omdat wij op de hoogte waren van de codering van de Indonesische telegrammen. Via decoding beschikten wij zo over de inhoud van de berichten die de Indonesische delegatie over het verloop van de Geneefse conferentie naar Jakarta stuurde. Op die manier kwamen we er bijvoorbeeld achter dat de delegatie een veel te rooskleurig beeld schetste van het verloop van de conferentie.

Naar aanleiding van de uitlatingen van mr. Luns tegenover Beb Vuijk hebt u in november 1971 een gesprek gehad met de vroegere Indonesische minister van Buitenlandse Zaken en delegatieleider bij de Geneefse conferentie, Anak Agung.³ In Vrij Nederland van 3 december 1971 staat over dat gesprek, in een artikel van Joris van den Berg, dat u, naar aanleiding van wat Anak Agung u over het verloop van de conferentie had verteld, het gevoel had door Luns over het verloop van de conferentie te zijn misleid. Waarom hebt u nooit op dat bewuste artikel in Vrij Nederland gereageerd, hebt u soms werkelijk het idee dat mr. Luns tegenover u en het kabinet een verkeerde voorstelling van zaken heeft gegeven?

In het betreffende gesprek met Anak Agung heb ik uitsluitend gesproken over de televisie-uitzending van 22 augustus 1971, al heb ik Beb Vuijk niet genoemd. Ik heb tegenover Anak Agung gezegd, hetgeen ik in latere correspondentie in soortgelijke bewoordingen heb herhaald, dat Luns zich op verschillende punten had vergist. In het woord 'vergist' ligt al besloten: te goeder trouw. Noch in het gesprek, noch in latere correspondentie is gesproken over de wijze waarop het kabinet en ik persoonlijk indertijd zouden zijn ingelicht over het verloop der conferentie in Genève. Over hoe ik mij het telefoongesprek, dat Luns aan het eind van de conferentie met mij voerde en waarnaar Luns refererde in zijn uitlatingen tegenover mevr. Vuijk voor de televisie, herinnerde, heb ik verwezen naar bladzijde 273 van mijn boek 'Zestig jaar levenservaring'.⁴ Dat kon Anak Agung voldoende zijn, terwijl ons gesprek en mijn brief aan hem verder vertrouwelijk konden blijven. Dezelfde methode heb ik gevolgd tegenover

wie mij van pers, radio en televisie opbelden. Ik wilde buiten de polemieken over deze zaak blijven. Daarom ook heb ik, in overleg met Luns, die ik ook inlichtte over mijn gesprek met Anak Agung, niet gereageerd op de veelbesproken bewering in *Vrij Nederland* over 'misleiding'. Ik vond de bewering bovendien zo onzinnig, dat ik overtuigd was, dat mensen die mij kenden en op wier oordeel ik prijs stelde, er geen waarde aan zouden hechten. Dit soort kwesties zou reeds lang rustig en zakelijk kunnen zijn behandeld als het sommige journalisten en de redacties van enkele persorganen er niet om ging Luns te diskwalificeren om andere redenen, hetzij uit persoonlijke rancune, hetzij omdat men Luns te veel pro-Amerikaans en pro-NAVO vindt.

Luns *kan* mij en het hele kabinet over het verloop van de Geneefse conferentie niet hebben misleid. Zelfs als Luns, zoals tegenwoordig sommigen schijnen te menen, tot alle kwaads in staat was, zou een onjuiste voorlichting van het kabinet volstrekt onmogelijk zijn geweest; met hem waren immers op de conferentie, behalve deskundige hoofdambtenaren, van het begin tot het einde drie andere ministers aanwezig. Donker (die overigens kort na afloop van de conferentie is overleden), Van de Kieft en Zijlstra. Het kabinet is juist ingelicht en was volledig op de hoogte. Ik wil hier nog aan toevoegen dat Anak Agung de gewraakte beweringen overigens in zijn boek *'Twenty years Indonesian foreign policy'*⁵ niet heeft herhaald. Tenslotte wil ik over dit punt nog dit zeggen: niets zou mij liever zijn dan dat alle ter beschikking zijnde documenten met betrekking tot de Geneefse conferentie openbaar gemaakt zouden worden, opdat er een definitief einde gemaakt zou kunnen worden aan alle speculaties en geruchten, met name over de kwestie aan wie het nu gelegen heeft, dat de conferentie is mislukt.

Na het mislukken van de 'Geneefse Conferentie' is het conflict tussen Nederland en Indonesië snel verder geëscaleerd. Twee dagen later reeds zegde Indonesië eenzijdig de Nederlands-Indonesische Unie-overeenkomst op, terwijl het Indonesische parlement op 25 april 1956 een wetsontwerp aanvaardde, waarbij alle overeenkomsten die met Nederland bij de Ronde Tafel Conferentie in 1949 waren gesloten, werden opgezegd. Op 16 april 1958 werden alle Nederlandse bedrijven in Indonesië onder staatstoezicht gesteld. Bij een wet van 31 december 1958 werden alle Nederlandse bedrijven uiteindelijk genationaliseerd. Aan de andere kant werd in Nederland in 1956 via een grondwetswijziging vastgelegd, dat Nieuw Guinea definitief een apart grondgebied, be-

horende bij het Koninkrijk der Nederlanden was. Bent u er, wanneer u alles nog eens overdenkt, echt van overtuigd dat de vier verschillende kabinetten waarvan u tot december 1958 premier was, alles wat in hun macht lag, hebben gedaan om het conflict rond Nieuw Guinea tot een oplossing te brengen?

Het is altijd gemakkelijk om ergens achteraf je oordeel over uit te spreken, maar weinig zinvol. Als ik dan toch een poging waag, wil ik eerst opmerken dat de verschillende kabinetten waarvan ik de eerste minister was, altijd aanzienlijk meer bereidwilligheid aan de dag hebben gelegd om tot een oplossing te komen, dan de verschillende Indonesische regeringen. Vaak werden redelijke voorstellen van onze kant met onredelijke argumenten van de kant van Soekarno en zijn regeringen verworpen. Hierbij moet ook nog opgemerkt worden dat pas het in 1959 aangetreden kabinet De Quay zich bij zijn optreden verbonden heeft niet meer met Indonesië te onderhandelen over de status van Nieuw Guinea. Dat was een eis van KVP en ARP die ik steeds had afgewezen.

Ondervond Nederland voor zijn standpunt tegenover Indonesië begrip van andere landen?

Bij verschillende stemmingen, onder andere in de Verenigde Naties, werd Nederland vaak gesteund door een redelijk aantal landen. Voor ons was met name de steun van Australië van belang. Australië had ingezien dat zij zich bij het onafhankelijk worden van Indonesië in haar houding ten opzichte van Nederland had vergist. Australië beseftte bovendien terdege dat het, wanneer Indonesië eenmaal de soevereiniteit over Westelijk Nieuw Guinea zou hebben en Indonesië zou een communistische staat worden, iets dat in de jaren vijftig beslist geen denkbeeldige zaak was, dat het dan het communisme tot aan zijn landsgrenzen zou hebben. Zeer belangrijk was ook de verklaring die werd uitgegeven na een vriendschappelijk bezoek van mr. Luns aan Australië in 1957, waarin stond dat beide landen bij hun beleid (bedoeld werd ten aanzien van Nieuw Guinea) rekening zouden houden met ethnologische en geografische verwantschap. Op een bepaald moment kon Australië ons echter niet langer steunen, omdat het zich geen langstlepend conflict met het buurland Indonesië kon veroorloven. Toen heb ik intern gezegd: dan moeten we het opgeven; toen leek een overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië onvermijdelijk. De katholieke ministers waren bereid mee te gaan, tegen Romme in. Een overdracht was echter nog niet urgent, omdat Indonesië voor ons toen nog slechts een beperkte militaire dreiging vormde.

Maar op een bepaald moment werden de Indonesische acties tegen de Nederlandse aanwezigheid op Nieuw Guinea toch intensiever. Hebt u zich toen steeds gerealiseerd dat Nederland Nieuw Guinea niet alleen zou kunnen verdedigen?

Nogmaals, ik ben altijd van mening geweest dat Nieuw Guinea niet onder Nederlands beheer moest blijven. Daarbij zou een militaire confrontatie met Indonesië onzinnig zijn geweest, dat zou boven onze kracht gaan en bovendien zou het voor ons onmogelijk zijn geweest om de kosten van het sturen van leger en vloot naar Nieuw Guinea te dragen. Aanvankelijk was de Indonesische vloot nog nergens, zelfs onze marine alleen had haar nog makkelijk aangekund. Pas in de tweede helft van de vijftiger jaren kreeg Indonesië een steeds aanzienlijker vloot. Indonesië werd toen immers door de Sowjet Unie bewapend. Pas toen werd het voor Nederland van belang zich door anderen, ik dacht toen met name aan de Verenigde Staten, gesteund te weten. Luns heeft mij op een bepaald moment voorgesteld om de Verenigde Staten daartoe te benaderen. Ik heb toen gezegd: 'Probeer het maar.' Daarbij heb ik mij altijd gerealiseerd dat we wellicht Amerikaanse garanties zouden kunnen krijgen, maar dat dat nog niet betekende dat Amerika ons ook daadwerkelijk bij zou staan. Ik weet dat Luns die mening deelde.

Welke toezeggingen zijn er uiteindelijk van de kant van Amerika aan Nederland gedaan?

Allereerst was er een duidelijke en nadrukkelijke verzekering van de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, John Foster Dulles, tijdens een besloten NAVO-vergadering in Kopenhagen, waarvan onze minister Luns verslag deed in de ministerraad van 9 mei 1958. Deze verklaring was van betekenis, gezien de positie van Foster Dulles en de grote invloed die hij op dat moment in de Verenigde Staten had. Daarbij kon natuurlijk de vraag rijzen of een dergelijke mondelinge uiting op den duur zekerheid zou geven. Daarom ook waren zowel Luns als ik zelf van mening dat een nadere bevestiging wenselijk was, onder andere een uitdrukkelijke mededeling van de Verenigde Staten in deze geest aan Indonesië. Op den duur zou zo'n mondelinge toezegging alleen natuurlijk wel een erg wankel basis zijn.

Betref de mededeling van Foster Dulles militaire steun of louter diplomatieke steun?

Er is niet over de vorm van de steun gesproken. Ik heb gezegd dat

naar mijn mening militaire steun niet nodig zou zijn geweest. Een duidelijke verklaring van de Verenigde Staten aan Indonesië zou mijns inziens voldoende zijn geweest, omdat Indonesië de financiële en economische steun van Amerika niet gaarne prijs zou geven. Dat wil overigens niet zeggen dat Luns niet op militaire steun zou hebben aangedrongen.

Lag de houding van de Verenigde Staten in de lijn der verwachting?

Dat gold voor dat tijdstip, minder voor een blijvende politiek. Naast de gedachte dat Nieuw Guinea niet in Indonesische handen moest zijn, als dit land communistisch werd, stond de neiging van Amerika om Indonesië gunstig te stemmen door steun op verschillende gebieden, omdat het land er daardoor wellicht toe te bewegen zou zijn zich meer op het Westen dan op de Sowjet-Unie of China te richten. Vanuit die tegenstelling was de wisselende houding van de Verenigde Staten dan ook te begrijpen.

Begin oktober 1958 moet er tijdens een gesprek dat Luns na afloop van een diner op de Nederlandse ambassade in Washington met Foster Dulles voerde, ook iets over Amerikaanse garanties aan Nederland op schrift zijn gesteld. Is u van het bestaan van enig document, waarin Amerikaanse garanties nader staan omschreven, iets bekend?

Naar mijn herinnering is er later inderdaad iets op schrift gesteld. Ik zelf heb zo'n verklaring echter nooit gezien.

Weet u of uw opvolgers als minister-president Beel en De Quay wel zo'n document hebben gezien?

Daarvan is mij niets bekend.

Weet u wel of dat document met name over militaire steun handelde?

Als het vaststond dat de Verenigde Staten ons in deze zaak zouden steunen, zou een militair conflict niet te verwachten zijn geweest, maar diplomatieke steun alleen is weer een te beperkte uitdrukking. Ik wijs op een geval als Taiwan, waar de Volksrepubliek China niet tot een aanval overgaat, omdat Taiwan de steun van de Verenigde Staten geniet.

Han Hansen heeft geschreven dat het verloop van de ontmoeting tussen Luns en Foster Dulles bij het kabinet Drees bekend geweest moet zijn, omdat ambassadeur Van Roijen een code-tele-

gram had gestuurd over het diner-gebeuren in Washington. Volgens Hansen kwam zo'n boodschap automatisch bij de minister-president terecht.⁶ Herinnert u zich zo'n telegram van Van Roijen of Luns ontvangen te hebben?

Ik herinner mij zo'n telegram beslist niet.

De journalist Willem L. Oltmans heeft voor het NOS-programma Panoramiek een groot aantal Amerikaanse politici geïnterviewd, waarbij hij hen telkens vroeg of het hun bekend was of er door de Amerikaanse regeringen onder de presidenten Eisenhower en Kennedy aan Nederland toezeggingen van diplomatieke of militaire aard zouden zijn gedaan bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw Guinea. Geen van deze (ex-)politici wist daar iets van.⁷ Bevreemd u dat niet?

Nee, dat vind ik niet vreemd omdat het, zoals ik al eerder zei, in eerste instantie ging om een uiting van Foster Dulles aan Luns. Maar nog afgezien van een eventuele toezegging, het Amerikaanse beleid was wat het was en in het kader van dat beleid lag het in die tijd in de lijn der verwachtingen, dat de Verenigde Staten ons wel zouden helpen. Over een wijziging in het Amerikaanse standpunt onder het bewind van president Kennedy kan ik slecht oordelen, omdat ik zelf in december 1958 ben afgetreden, terwijl president Kennedy pas in januari 1961 aan het bewind kwam.

Wat vond u van de activiteiten van de Groep Rijkens? Denkt u dat de Groep Rijkens het standpunt van Nederland of dat van de Verenigde Staten op een of andere wijze heeft kunnen beïnvloeden?

Ik was het met de doelstellingen van de Groep Rijkens niet eens. Niet zozeer omdat de Groep Rijkens buiten het parlement om handelde; ik ben van mening dat een ieder het recht heeft om buiten en tegen het parlement te ageren. Wel ben ik van mening dat de Groep Rijkens had kunnen trachten hier zoveel mogelijk invloed uit te oefenen. Waar ik echter bezwaar tegen had, was dat de Groep Rijkens buiten regering en parlement om in het buitenland een actie voerde tegen het regeringsbeleid. Uiteindelijk heeft de Groep Rijkens in ons land geen invloed gehad op de gang van zaken. Zij kan echter de stemming in de Verenigde Staten in de richting van overdracht van Nieuw Guinea aan Indonesië iets hebben versterkt. Veel kan dat overigens niet hebben betekend.

Welke factoren hebben naar uw mening een snelle(re) oplossing voor het conflict rond Nieuw Guinea in de weg gestaan?

Hoofdzakelijk het gebrek aan bereidheid van Indonesische zijde om andere oplossingen te accepteren dan die waarbij Nieuw Guinea volledig onder Indonesisch gezag zou komen te staan, het feit dat Indonesië op geen enkele wijze bereid was Nederland op dat punt tegemoet te komen. Daarbij zal Luns ongetwijfeld ook wel zijn bijdrage hebben geleverd. Per slot van rekening heeft ook Luns nooit een oplossing voor het probleem aangedragen. Ik blijf overigens wat mijn eigen aandeel betreft van mening dat ik wel eens een praktische fout heb gemaakt, maar dat ik geen enkele principiële fout heb gemaakt.

Prof. dr. J.E. de Quay (geb. 1901) was minister-president van een kabinet dat was gebaseerd op een coalitie van KVP, VVD, ARP en CHU, dat van 19 mei 1959 tot 24 juli 1963 in functie is geweest.

Hoe stond u, toen u in 1959 uw ambtsperiode als minister-president begon, tegenover het Nieuw Guinea-beleid zoals dat door de voorafgaande regeringen Drees en Beel was gevoerd?

Ik wist in 1959 te weinig van de kwestie Nieuw Guinea om er een eigen oordeel over te mogen hebben. Wat ik wat de Nieuw Guinea-politiek aangaat, voorop wil stellen, is dat ik mij moreel sterk gebonden achtte aan het internationaal aanvaarde rechtsbeginsel van zelfbeschikking. Dat betekende dat Nederland de bevolking van Nieuw Guinea niet tegen haar eigen wil mocht overleveren aan een ander. Bij de formatie heb ik mij zorgvuldig gebogen over de stand van zaken met betrekking tot Nieuw Guinea, zoals die op dat moment was. Ik heb toen aan de minister van Buitenlandse Zaken, mr. Luns, die toen in het buitenland verbleef, ik meen in Zuid Amerika, gevraagd terug te komen, om het door hem inzake Nieuw Guinea gevoerde beleid toe te lichten. Dat heeft hij ook direct gedaan, nog voor de formatie rond was. Het standpunt van Luns was mijn uitgangspunt en omdat ik mij met het tot dan toe gevoerde beleid kon verenigen, was het ook logisch dat ik op dat moment het standpunt van Luns overnam. Daarbij heb ik overigens ten volle beseft dat het hier slechts de mening van één man betrof, weliswaar een bekwame man, een man die de zaak volkomen beheerste en die ik volledig vertrouwde, maar toch slechts één man. In ieder geval was ik er op dat moment van overtuigd dat zijn visie de juiste was.

In het boek 'Het Verschijnsel Schmelzer' van Robbert Ammerlaan² wordt gesteld dat u, vanwege uw onervarenheid in politieke zaken, in de beginperiode vooral gesteund hebt op de man die in uw kabinet staatssecretaris van Algemene Zaken was, drs. W. K. N. Schmelzer. Is dat zo en hoeveel invloed heeft drs. Schmelzer op het door u gevoerde beleid gehad?

Ik wil voorop stellen dat ik inderdaad zonder ervaring op politiek terrein ben begonnen. Op een bepaald moment kwam prof. Romme naar mij toe. Hij zocht een kandidaat-premier, welke een vooraanstaand KVP'er moest zijn. Aanvankelijk voelde ik niets voor het ambt van minister-president, integendeel, ik heb mij er echt tegen verzet en ik heb Romme zelfs namen genoemd van

anderen, die naar mijn mening meer geschikt waren voor die functie. Daarbij noemde ik onder andere de namen van V.d. Brink en Cals. Maar Romme achtte *mij* onder die omstandigheden de meest geschikte persoon en na van alle kanten onder druk te zijn gezet, gaf ik uiteindelijk toe. Mijn onervarenheid bracht natuurlijk met zich mee dat ik, vooral in het begin, veel steun nodig had. Drs. Schmelzer was staatssecretaris van Algemene Zaken, hetgeen inhield dat hij als het ware bij mij aan tafel zat. Bovendien was Schmelzer een van de weinige kabinetsleden die ik al kende. Logischerwijs sprak ik hem dus veel vaker dan de anderen. Het contact met Schmelzer heb ik altijd zeer op prijs gesteld. Vooral in de beginperiode heeft hij mij, met zijn politieke aanleg en ervaring, veel steun gegeven. Geleidelijk maar toch ook snel, had ik dat regelmatig overleg met alle collega's, inzake de algemene beleidsvraagstukken in het bijzonder met de vice-premier, drs. Korthals. Wanneer u mij nu zou vragen 'Van wie heb je in de gehele kabinetsperiode nu de meeste steun gehad?' dan zou ik antwoorden 'Naast Korthals en Zijlstra, van De Pous en Klompé'. En wanneer u mij dan zou vragen 'En Schmelzer dan?' dan zou ik zeggen 'O ja, Schmelzer hoort daar zeker ook bij'. Schmelzer was verantwoordelijk voor de contacten met de fractievoorzitters van de verschillende regeringspartijen. Dat was iets dat mij niet zo lag en daarin lag dan ook de grote verdienste van Schmelzer. Maar dat ik in het bijzonder op hem zou hebben gesteund, dat is zeker niet waar. Ook heb ik met Schmelzer omdat hij zich zeer voor de buitenlandse vraagstukken interesseerde en daarover ook een eigen opvatting had, regelmatig o.a. de problemen rond Nieuw Guinea besproken. Daarbij was hij er, veel eerder dan ik, van overtuigd dat Luns de steun van de Verenigde Staten verkeerd zag. Dat heeft Schmelzer Luns zelf overigens ook kenbaar gemaakt. Nogmaals, ik hechte waarde aan het oordeel van Schmelzer, maar ook aan dat van anderen, waarbij ik, inzake Nieuw Guinea, naast Korthals, in het bijzonder de ministers en staatssecretarissen van Binnenlandse en Buitenlandse Zaken en van Defensie zou willen noemen.

U merkte net op dat u zich gebonden achtte aan het beginsel van zelfbeschikking. Zoudt u uw standpunt ten aanzien van de toekomstige status van Nieuw Guinea eens nader willen toelichten? Op dit punt had ik zelf een hele duidelijke mening. Er was in het verleden afgesproken dat Nieuw Guinea buiten de soevereiniteitsoverdracht zou vallen en dat het te zijner tijd over zijn eigen toekomst zou kunnen beslissen. Met die erfenis begonnen wij

dus: geen overdracht van Nieuw Guinea, Nieuw Guinea blijft voorlopig onder Nederlands beheer. Los van deze feitelijke situatie was ik zelf ook van mening dat de Papoea's ethnologisch zo van de Indonesiërs verschillen, dat een samengaan met het Australische deel van het eiland veel meer in de lijn der verwachtingen lag dan éénwording met Indonesië. Bovendien speelde bij de bepaling van mijn standpunt een rol, dat ik de indruk kreeg dat de gedachte van de bevolking van het eiland ook niet naar een samengaan met Indonesië uitging. Wanneer wij dan op losse gronden zouden besluiten tot een overdracht aan Indonesië, zou dat een verkoop van land en bevolking betekenen en daar was ik niet toe bereid.

Hoe groot achtte u de kans op een militair conflict met Indonesië en was u daarbij van mening dat Nederland dat dan wel alleen zou klaren of zou Nederland steun nodig hebben van één of meer andere landen?

President Soekarno had aanvankelijk alleen maar een grote mond, later ontstond er wat licht wapengerinkel. De mogelijkheid dat het uiteindelijk zou komen tot een militair conflict kon echter niet worden onderschat. Het was daarbij altijd mijn opvatting dat wij Nieuw Guinea niet alleen zouden kunnen verdedigen tegen militaire acties van enig formaat, los van bepaalde wapenleveranties aan Indonesië, dus wanneer de Indonesische strijdkrachten daartoe in staat zouden zijn. Dat was ook het oordeel van de militaire deskundigen. Wij waren overigens voor een militair conflict niet bevreesd, omdat wij de overtuiging hadden dat wij bij de dreiging van zo'n conflict konden rekenen op de steun van de Verenigde Staten. Daarbij kwam dat de Indonesische acties tot aan de Russische wapenleveranties weinig voorstelden, het waren niet meer dan speldeprikken. Bovendien werden de Indonesiërs snel onderschept. Pas in een later stadium bleek – onder andere op grond van betrouwbare inlichtingen – dat Indonesië een zwaardere militaire actie voorbereidde.

U merkt net op dat u in de overtuiging verkeerde dat de Verenigde Staten Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië zouden bijstaan. U doelt daarbij, naar ik aanneem, op de garanties van de kant van Amerika uit 1958, uit het tijdperk-Foster Dulles. Dr. Drees heeft mij echter gezegd, dat met Foster Dulles niet uitdrukkelijk gesproken is over militaire steun, omdat die in 1958 nog niet nodig was. Ik mag dus aannemen dat er ten tijde van uw minister-presidentschap nieuwe contacten met de

Verenigde Staten zijn gelegd aangaande eventuele Amerikaanse steun aan Nederland bij een gewapend conflict over Nieuw Guinea? Is er daarbij naar uw weten ook iets omtrent steun op schrift gesteld?

Minister Luns heeft altijd rechtstreeks contact onderhouden met de Amerikanen. Hij was er daarbij van overtuigd dat Amerika ons militair zou bijstaan. Hij baseerde zijn overtuiging, dat er op steun van de Verenigde Staten gerekend kon worden, inderdaad op de contacten die hij in het verleden met Foster Dulles had gehad. Daaraan heeft Luns zich jarenlang vastgeklampt. Latere bewindslieden hebben het standpunt van Foster Dulles nooit herroepen, sterker nog: Luns had bij zijn diverse bezoeken aan de Verenigde Staten van zijn contacten aldaar vernomen, dat er nog steeds op steun van Amerika gerekend kon worden. Hij heeft ook kort na het aantreden van de regering Kennedy, begin 1961, onder andere met de president zelf, daar nog over gesproken. Verder weet ik dat hij er ook nog met zijn Amerikaanse collega Dean Rusk contact over heeft gehad. Andere personen van de Amerikaanse regering met wie Luns over die steun gesproken heeft, ken ik niet. Het betrof hier overigens duidelijk politieke én militaire steun. Over *schriftelijke* garanties is mij niets bekend.

Liepen alle contacten met de Amerikaanse regering over dit punt via mr. Luns?

De contacten met de Verenigde Staten liepen inderdaad over mr. Luns. Persoonlijk had ik echter ook wel gesprekken met onze ambassadeur in de Verenigde Staten, dr. J. H. van Roijen, en met de verschillende Amerikaanse ambassadeurs in Nederland, met name met Philip Young.

Wanneer bent u voor het eerst gaan twijfelen aan die Amerikaanse steun?

Nadat de regering Eisenhower door de regering Kennedy was vervangen, aanvaardde ik in eerste instantie de opvatting van Luns, dat Nederland inzake Nieuw Guinea op Amerikaanse steun kon blijven rekenen. Het tijdstip waarop ik aan deze toezeggingen ging twijfelen, is niet exact aan te geven. Begin 1961 kwamen er mededelingen van dr. Van Roijen, waaruit twijfel ten aanzien van Amerikaanse steun bleek. Toen zei Luns: 'Dat klopt niet' en hij verzekerde mij dat er wel degelijk op steun gerekend kon worden, dat was hem van diverse kanten op hoog niveau verzekerd. Sterker werd mijn twijfel toen de Verenigde Staten de Nederlandse troepentransporten naar Nieuw Guinea bemoeilijk-

ten. Anderzijds reageerden de Verenigde Staten niet op een duidelijke verklaring die onze minister van Defensie, ir. S. H. Visser, in de Tweede Kamer had afgelegd. In die verklaring werd gesteld dat *Nederland alleen* geen oorlog in de *Pacific* zou kunnen voeren en dat het versterkt potentieel als een barrière dienst moest doen in afwachting van hulp 'waarop wij rekenen en kunnen rekenen'.

Voordat we wisten dat we niet op steun van de Verenigde Staten konden rekenen, hadden we op Nieuw Guinea slechts een beperkte militaire macht, omdat we, als er ernstige aanvallen zouden komen, rekenden op steun van de Verenigde Staten. Nogmaals, de aanvallen van 1959 en 1960 waren slechts speldeprikken, die konden we gemakkelijk afslaan. Onze marine heeft dan ook enige bootjes de grond in geboord. Zou het uitgelopen zijn op een echte oorlog, hadden we het nooit alleen kunnen redden. Dat was ook de strekking van de verklaring van minister Visser. Uit het feit dat de Verenigde Staten die steun toen niet ontkenden, hebben wij duidelijk weer enig vertrouwen geput. Deze en soortgelijke twijfel inzake steun, hebben bij de meeste leden van het kabinet geleefd; bij de één meer dan bij de ander, bij de één eerder dan bij de ander. De ministers en staatssecretarissen, die rechtstreeks bij het Nieuw Guinea-beleid betrokken waren (dat waren dus de bewindslieden van Buitenlandse Zaken, van Defensie en van Binnenlandse Zaken), hielden in eerste instantie vast aan de tot dan toe gevolgde beleidslijn. Voor mij verdween de twijfel over de houding van de Verenigde Staten pas bij het bezoek dat de Amerikaanse minister van Justitie en broer van de Amerikaanse president, Robert F. Kennedy, in februari 1962 aan ons land bracht. Ik werd er toen van overtuigd, dat wij in geval van een omvangrijk gewapend conflict *niet* op militaire, zelfs niet op politieke steun van de Verenigde Staten hoefden te rekenen. Dit hield in dat wij ons beleid moesten wijzigen en dat wij de strijd voor het zelfbeschikkingsrecht van de bevolking van Nieuw Guinea in feite verloren hadden.

Betekent dit nu dat u uw standpunt reeds eerder zou hebben herzien, wanneer u al direct geloof zou hebben gehecht aan de mededelingen van dr. Van Roijen?

Toen de mededelingen van Van Roijen kwamen, dacht ik, ik aanvaard een overdracht niet eerder dan wanneer ik *zeker* weet dat er geen steun van de Verenigde Staten zal komen. Pas na het bezoek van Robert Kennedy waren wij dus gedwongen een andere koers te varen. Ik blijf echter van oordeel dat het juist is geweest dat we

– ondanks de vertroebeling in de Nederlands-Indonesische verhoudingen die er het gevolg van was – op grond van het gegeven woord zolang hebben volgehouden tot we het (morele) recht kregen van ons eerder ingenomen standpunt af te stappen. Het toegeven werd voldoende gerechtvaardigd door de dreiging van een militaire strijd. Overigens wil ik nog opmerken dat in het verdrag dat Nederland en Indonesie in 1962 gesloten hebben, het zelfbeschikkingsrecht voor de Papoea's ook is vastgelegd, hoewel we toen al hadden voorzien dat er in de praktijk niet veel van terecht zou komen. Over de uiteindelijke uitkomst van de Bunker-onderhandelingen was ik best wel tevreden, dat is met name de verdienste geweest van dr. Van Roijen, die namens Nederland de onderhandelingen heeft gevoerd. Hij heeft er uitgehaald, wat er uit te halen viel.

Hebt u er nu achteraf een verklaring voor dat mr. Luns altijd heeft verklaard dat er wél op steun gerekend kon worden, terwijl toen puntje bij paaltje kwam, er van steun van de kant van de Verenigde Staten opeens geen sprake meer bleek te zijn? Ziet u dit nu als een verkeerde inschatting van het Amerikaanse standpunt door Luns of vindt u dat de Amerikaanse politiek op dit punt plotseling veranderd is?

Bij Luns leefde een eerlijke overtuiging dat op steun van de Verenigde Staten gerekend kon worden. Dat had Luns afgeleid uit zijn veelvuldige contacten in de Verenigde Staten op hoog niveau. In de loop der jaren heeft mr. Luns kennelijk het vermogen van kritisch uitbalanceren een beetje verloren. Maar bedenkt u wel dat het hele kabinet Luns' standpunt deelde en dat het kabinet als geheel dus verantwoordelijk was voor het gevoerde beleid. Ook blijf ik van mening dat de Verenigde Staten niet duidelijk kenbaar hadden gemaakt dat zij de politiek van Foster Dulles hadden verlaten.

Is u bij uw contacten met de Amerikaanse ambassadeur in Den Haag dan nooit iets gebleken van twijfel ten aanzien van de Amerikaanse steun?

Zowel van de kant van Buitenlandse Zaken als door mij persoonlijk is enkele malen contact gezocht met ambassadeur Young. Uit die gesprekken bleek mij telkens de bereidwilligheid van de Verenigde Staten om ons bij een eventueel conflict bij te staan. Young zinspeelde daarbij beslist op militaire steun. Ik kan u in ieder geval mijn absolute verzekering geven dat hij tegen mij nooit gezegd heeft 'Wij helpen jullie niet'.

Is het onmogelijk dat Luns of andere mensen van Buitenlandse Zaken mededelingen van bijvoorbeeld ambassadeur Van Roijen, dat er geen steun van de Verenigde Staten te verwachten was, hebben achtergehouden?

De mededelingen van dr. Van Roijen waren het kabinet bekend. De heer Van Roijen heeft zijn inzichten bovendien ook regelmatig aan mij persoonlijk kenbaar gemaakt.

Blijft dus de vraag: 'Had mr. Luns eerder kunnen weten dat er niet op steun gerekend kon worden?'

Had Luns het eerder kunnen weten? Ik geloof dat we bij de beantwoording van deze vraag ook rekening moeten houden met de geaardheid van de persoon Luns. Luns' aard impliceert nu eenmaal dat hij minder open staat voor de mening van anderen. Het past dus bij zijn mentaliteit om vast te houden aan het beeld dat hij zich van Amerikaanse steun had gevormd, misschien wel te lang.

Was er voor het bezoek van Robert Kennedy door andere landen wel eens pressie op Nederland uitgeoefend om het beleid ten aanzien van Nieuw Guinea te wijzigen?

Ik geloof dat je niet van pressie kunt spreken. Er waren wel eens bemiddelingsvoorstellen gedaan aan Buitenlandse Zaken, met name door België en Groot-Britannië, dat zelf een rijk koloniaal verleden had. Maar voor details moet u bij mr. Luns zijn.

Had u voor uzelf al eerder ideeën hoe het conflict anders dan door geweld zou kunnen worden oplost?

Toen de spanningen rond Nieuw Guinea toenamen en ik enigszins begon te twijfelen aan de Amerikaanse bereidheid om ons bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië te steunen, heb ik mij natuurlijk wel afgevraagd of, met behoud van het zelfbeschikkingsrecht, andere oplossingen mogelijk waren. Ik overwoog daarbij zowel een bilateraal gesprek tussen Nederland en Indonesië als de internationalisatie van het probleem. Aan dat laatste gaf ik, na zorgvuldige overweging, verre de voorkeur. Mij stond daarbij een tijdelijk bestuur door een onder auspiciën van de Verenigde Naties staande Internationale Commissie voor ogen. Deze Commissie zou dan de procedure voor zelfbeschikking kunnen voorbereiden en uitvoeren. Aldus zou Nederland duidelijk kunnen maken dat het ons niet ging om het behoud van Nieuw Guinea, maar om het welzijn van de bevolking van het eiland.

Ik neem aan dat in het licht van deze gedachte ook uw uitlatingen op de beruchte cocktail-party in september 1960 gezien moeten worden. Bij die gelegenheid immers zinspeelde u voor het eerst in het openbaar op de mogelijkheid van een internationalisatie van het probleem? Hoe kijkt u overigens terug op die cocktail-party en zijn gevolgen?

Ik wil voorop stellen dat die betreffende uitlatingen niet opzettelijk zijn gedaan. Nogmaals, ik had mijzelf al vaak de vraag gesteld of de oplossing van het conflict niet langs internationale weg zou kunnen worden bereikt. Dat ik deze mening voor het eerst uitte op een bijeenkomst met vertegenwoordigers van de internationale pers was, allereerst tegenover mijn collega's, onjuist. Het was tevens een bewijs van mijn politieke onervarenheid. Wanneer ik overigens nog eens terug denk aan die cocktail-party, dan geloof ik, dat de uitlatingen die ik toen gedaan heb, een gunstige uitwerking hebben gehad en – wat anderen mij wel eens gezegd hebben – als zodanig tot mijn beste uitlatingen in de Nieuw Guinea-zaak hebben behoord.

Is er, naar aanleiding van uw uitlatingen op die cocktail-party, nog druk op u uitgeoefend om af te treden als minister-president? Hebt u zelf, bijvoorbeeld naar aanleiding van de scherpe reactie van mr. Luns op uw uitlatingen, toen aan aftreden gedacht?

Bij conflictsituaties met het parlement, bijvoorbeeld bij de kabinetscrisis van eind 1960 bij de behandeling van de begroting van Volkshuisvesting en Wederopbouw, heb ik wel eens gedacht: 'Ik wou dat er een eind aan kwam.' Dat was een innerlijk verlangen het ministerschap te beëindigen. Aan de andere kant was er een gevoel van plicht om door te gaan. Na die cocktail-party en met name na de kritiek die op het doen van mijn uitlatingen volgde, heb ik mijzelf wel de vraag gesteld: 'Moet ik hierom terugtreden?' Maar het kabinet was van mening dat dat niet nodig was en dat was voor mij weer reden om te denken: 'Ik moet blijven.'

Hoe was uw verhouding met mr. Luns?

Mijn verhouding met Luns was goed. In het algemeen ben ik het mijn gehele ambtsperiode eens gebleven met mr. Luns, al waren er wel eens nuanceverschillen of afwijkende opvattingen, bijvoorbeeld ten aanzien van mijn uitlatingen tijdens de cocktail-party.

Wat vond u van de persoon Luns?

Luns is een bijzonder mens, een man met een groot geheugen, met een grote talenkennis, het is ook een man met een goede historische kennis. Hij heeft in de Europese zaak grote mensen als De Gaulle en Adenauer weerstaan en Engeland naar de E.E.G. gehaald, dat is ook een bewijs van zijn grote begaafdheid. Dat heeft hij wel gehaald, Nieuw Guinea heeft hij niet gehaald, die kwestie heeft hij te laat ingezien, maar ik blijf van mening dat het zijn inzicht was, dat hij werkelijk dacht dat hij het klaar zou krijgen. Maar terugkomend op de persoon Luns, Luns is een kunstenaar, een artiest, bovendien een humorist in hoge mate. Daardoor wint hij de mensen. Ze lachen om zijn grappen. De mensen hebben plezier met hem. Ik weet dat hij in ernstige besprekingen zo de lachers op zijn hand heeft, dat hij dat als een soort instemming van zijn opvattingen beschouwt. Ik heb een lunch meege maakt op de Amerikaanse ambassade, tijdens het kabinet Zijlstra, waarbij de heer Humphrey, vice-president van de Verenigde Staten, zat te huilen van het lachen. Als je daarna gaat confereren, dan is er een hele speciale sfeer ontstaan, dan heb je een slag vóór. Luns weet die goede sfeer te benutten. Dan praat hij veel en luistert hij niet goed, want hij kan niet goed luisteren, hij kan zich niet verplaatsen in de gedachtengang van een ander. Daarvoor moet je kunnen luisteren. Maar ik ben ervan overtuigd dat hij eerlijk gedacht heeft dat de kwestie Nieuw Guinea met de hulp van de Amerikanen kon worden opgelost. Als hij anders gedacht had, en hij bewust verkeerd had voorgelicht, dan had hij daarmee zijn eigen positie in de toekomst kapot gemaakt, want dan had hij geweten dat Amerika ons in de steek zou laten en dan had hij dus geweten dat zijn politiek, waar hij zo aan vast hield, een verloren zaak was. Maar hij heeft zelf gedacht, geloofd, dat het lukken zou.³

Zoudt u eens willen beschrijven hoe het bezoek van Robert Kennedy in februari 1962 aan Den Haag verlopen is? Deelt u de mening van mr. Luns dat Robert Kennedy in Indonesië door Soekarno was ingepakt?

Tijdens zijn bezoek aan ons land heeft Robert Kennedy nauwkeurig onderzocht of de Nederlanders wel zouden vechten als we geen steun van de Verenigde Staten zouden krijgen. Toen dit niet zo bleek te zijn, was het afgelopen. Omdat wij, wanneer alle Indonesiërs van wapens zouden zijn voorzien, Nieuw Guinea op zo'n afstand en tegen zo'n overmacht nooit alleen zouden hebben kunnen verdedigen, waren wij op dat moment, toen duidelijk

bleek dat wij geen steun konden verwachten, dus gedwongen ons beleid radicaal te wijzigen. Of Robert Kennedy door Indonesië was ingepakt, valt moeilijk te beoordelen.

Mr. Luns heeft meermalen laten blijken zich door de Kennedy's verraden te voelen. Hoe ziet u dat?

Uit de opvatting van Luns dat de Kennedy's Nederland verraden hebben, blijkt dat Luns zeer lang vertrouwd heeft op mededelingen van president Kennedy en de Kennedy-regering, zoals hij die persoonlijk had vernomen. Voor het kabinet en mij waren die mededelingen uiteraard van zeer grote betekenis. In zoverre heeft Luns zich door de ommekeer in het Amerikaanse beleid inderdaad verraden gevoeld. Dat bleek al direct uit zijn reactie bij het bezoek van Robert Kennedy en de daarop gevolgde ontwikkeling. In hoeverre Luns de Amerikaanse uitlatingen in een vroeger stadium verkeerd beluisterd en geïnterpreteerd heeft en in hoeverre hij zich door de Kennedy's terecht in de steek gelaten gevoeld heeft, kan ik niet beoordelen. Maar ik deel de opvatting van Luns dat de regering van de Verenigde Staten vóór het bezoek van Robert Kennedy niet duidelijk gezegd heeft, dat zij de politiek van Foster Dulles had laten varen.

Nu het bezoek van Robert Kennedy is het Nederlandse beleid aangaande Nieuw Guinea snel veranderd. Een half jaar later al was overeenstemming bereikt met Indonesië over overdracht van het gebiedsdeel na een korte overgangstijd, gedurende welke de Verenigde Naties het beheer over het voormalige Nederlandse gebiedsdeel zouden voeren. Deze afloop kan toch beschouwd worden als een nederlaag voor de Nieuw Guinea-politiek van mr. Luns. Toch is mr. Luns destijds niet als minister afgetreden. Was het aanblijven van Luns voor u en uw mede-kabinetleden een moeilijk punt?

Ik acht het juist dat mr. Luns destijds niet is afgetreden. Trouwens, voor het hele kabinet is Luns' aanblijven geen moeilijk punt geweest. Luns' beleid was namelijk in wezen het kabinet-beleid. Dat beleid had bovendien niet op alle punten gefaald. In de overeenkomst van augustus 1962 tussen Nederland en Indonesië werd tenslotte, hoe weinig vertrouwen we er ook in hadden, het zelfbeschikkingsrecht erkend. Bovendien was het aanblijven van Luns van veel belang, omdat hij in de Europese politiek het Nederlandse standpunt op voortreffelijke wijze verdedigde, met name tegenover Frankrijk. Op dat moment was hij moeilijk vervangbaar. Ik dacht er dan ook niet over om hem te vragen af te

treden. Het is zelfs zo geweest dat ik, wanneer Luns zelf zijn ontslag zou hebben aangeboden, wat voorstelbaar zou zijn geweest, een dringend beroep op hem zou hebben gedaan om aan te blijven. Bovendien waren wij niet ver meer verwijderd van de Tweede Kamer-verkiezingen en dan zou het volk direct kunnen laten blijken of zij het wel of niet met het gevoerde beleid eens was. Het zou onjuist zijn geweest als wij dan vooraf Luns al tot zondebok zouden maken. Het is uiteindelijk juist mede aan Luns te danken geweest, dat de KVP in 1963 de grootste verkiezingsoverwinning uit haar bestaan heeft behaald.

Er is wel eens gezegd dat het beleid van Luns eigenlijk het beleid van Romme was. Gaarne uw mening.

Ik kan niet peilen hoe de verhouding Luns-Romme lag. Er zijn zeker veelvuldig contacten tussen hen geweest en het was duidelijk dat ze het eens waren over het te voeren beleid. Of Luns het daarbij eens was met Romme's lijn of andersom, kan ik moeilijk beoordelen. Dat is in het algemeen zo wanneer twee personen het volledig eens zijn.

Hebt u zelf veel contact met Romme gehad, met name aangaande Nieuw Guinea?

Zeker, uit die contacten bleek mij overduidelijk dat er geen verschil van mening bestond tussen het kabinet en Romme over het inzake Nieuw Guinea te voeren beleid.

Waren er regelmatig besprekingen met gouverneur Platteel van Nieuw Guinea? Stond hij helemaal achter het kabinetsbeleid?

De contacten met dr. Platteel liepen over staatssecretaris Bot. Onder leiding van Platteel is ook de Nieuw Guinea Raad ingesteld. Deze Raad was feite een eerste stap op weg naar zelfbeschikking voor de Papoea's. Door middel van deze Raad konden de Papoea's hun eigen mening kenbaar maken. Dr. Platteel zat volledig op de lijn van het kabinet en stond dus geheel achter het door het kabinet ten aanzien van Nieuw Guinea gevoerde beleid. Datzelfde gold overigens voor staatssecretaris Bot.

U zei zoëven dat u ook vóór het bezoek van Robert Kennedy al filosofeerde over een snelle, vreedzame oplossing van het Nieuw Guinea-conflict. Wat is de grootste moeilijkheid geweest, die een eerder totstandkomen van een overeenkomst met Indonesië in de weg heeft gestaan?

Ik wil vooropstellen dat het er niet om ging Nieuw Guinea te

hebben en te houden. Dat zou alleen maar geld gekost hebben. Alleen uit ideële overwegingen hebben wij aan Nieuw Guinea vastgehouden. Daarom was het van belang dat bij een oplossing van het probleem er duidelijkheid zou komen over de toekomstige status van Nieuw Guinea. Daarom zou de meest gezonde oplossing geweest zijn een internationaal bestuur over Nieuw Guinea in een eerdere fase. Dan zou dit internationale bestuur een peiling hebben kunnen houden onder de bevolking van Nieuw Guinea om te onderzoeken of de voorkeur van de bevolking uitging naar zelfbestuur of naar aansluiting bij Indonesië. Maar het punt was dat Soekarno daar geen genoegen mee genomen zou hebben. Soekarno stelde de aansluiting van Nieuw Guinea bij Indonesië namelijk zo centraal, dat je je ging afvragen wat er over zou blijven wanneer hij dit wapen eenmaal verloren had!

Wat vond u overigens van de persoon van president Soekarno?
President Soekarno heeft voor de onafhankelijkheid van Indonesië hele grote dingen gedaan. Hij had het talent om een volksmen-ner te zijn. Soekarno was daarbij een echte opportunist en hij gebruikte de middelen, die hij nodig had om zijn doel te bereiken, welke die middelen ook waren. Zo heeft hij bij zijn pogingen om steun te verkrijgen voor de bewapening van het Indonesische leger, de Verenigde Staten en de Sowjet Unie handig tegen elkaar uitgespeeld. Op die manier heeft hij waarschijnlijk ook zijn wapens gekregen. De meningsverschillen met Nederland, in het bijzonder de kwestie Nieuw Guinea, heeft hij ten volle benut om de eenheid van Indonesië te bereiken.

Zijn er voor de zogenaamde Bunker-onderhandelingen van 1962 wel eens geheime besprekingen, direct of indirect, met Indonesië gevoerd?

Niet dat ik mij herinner.

Wat vond u van de activiteiten van de Groep Rijkens?

De ideeën van de Groep Rijkens waren voor mij niet aanvaardbaar, in zoverre ik ervan overtuigd was, dat zij in hun uitvoering altijd zouden uitmonden in een overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië, zonder enige zeggenschap van de Papoea's. Men bedoelde het ongetwijfeld goed, maar men was weinig reeel.

U kent nu de tegenstelling tussen wat mr. Luns ten aanzien van Amerikaanse steun aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië had voorspeld en wat is geschied. Toch

heeft u zich steeds verzet tegen een onderzoek achteraf naar het door Luns ten aanzien van Nieuw Guinea gevoerde beleid. Wat is daarvan de reden?

Ik zie er het nut niet van in. Historisch is het ongetwijfeld interessant, maar laten we met zo'n onderzoek wachten tot een tijdstip waarop alle betrokken politici zich uit het actieve leven hebben teruggetrokken. Dan kan men objectief, los van emoties, oordelen. Dan heeft men ook geen last van vooroordelen. Dat is de reden dat ik er bezwaar tegen zou hebben wanneer alle stukken met betrekking tot Nieuw Guinea openbaar gemaakt zouden worden. Wanneer men contemporaine geschiedenis schrijft, werpt men zich licht op nog levende personen, die soms nog belangrijke plaatsen innemen. Wel zou het nuttig zijn als historici reeds nu beginnen met het verzamelen van gegevens die de basis zouden kunnen vormen voor een latere geschiedschrijving.

Wat mr. Luns achteraf door de pers kwalijk wordt genomen, is dat hij, terugblikkend op het Nieuw Guinea-conflict, er herhaaldelijk blijk van geeft zich alles niet meer zo goed te herinneren. Met name valt men er over, dat hij zijn vergissingen nooit heeft herroepen en enkele zelfs heeft herhaald. Hoe denkt u hierover? Ziet u hierin een bewijs van kwade trouw van Luns?

Ik sta altijd wat sceptisch tegenover uitspraken van personen, die zich alles nog precies herinneren, zeker als de feiten ver in het verleden liggen. Men doet er dus wijs aan zich niet met grote stelligheid op zijn herinneringsbeelden te beroepen. Daar komt bij dat men na verloop van tijd geheugen- en fantasiebeelden soms moeilijk van elkaar kan onderscheiden. Luns' voorstelling van zoals hij het had gewild en verwacht, is geleidelijk aan een herinneringsbeeld geworden. In dat geval zouden zijn vergissingen zeker niet voortvloeien uit kwade trouw.

Bent u zelf van plan mémoires te gaan schrijven?

Nee, dat ben ik niet van plan. Om diverse redenen: allereerst heb ik er geen behoefte aan over mijzelf en mijn eigen ervaringen te schrijven. Een leven moet wel heel interessant zijn geweest, ook voor anderen, willen mémoires zin hebben. Het kan wel van betekenis zijn bepaalde feitelijke gegevens vast te leggen om latere geschiedschrijvers nuttig materiaal te verschaffen. Als het over mémoires gaat, denk ik bijvoorbeeld aan dr. L. de Jong's *'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog'*. Hij vermeldt daarin wat zijns inziens de bedoelingen van de oprichters van de Nederlandse Unie waren, een zienswijze waarmee ik

het geheel oneens ben. Maar noch dr. De Jong, noch ik, kan de juistheid van onze zienswijze bewijzen. Ik wil er dus voor zorgen dat er een geschrift bestaat waarin mijn mening over de Nederlandse Unie en de daarmee in verband staande zaken duidelijk vermeld staan. Aan de hand van dat stuk van mij en met behulp van het andere ter beschikking staande materiaal, kan men dan later trachten zich een goed beeld te vormen van de werkelijke gang van zaken. *Mutatis mutandis* geldt hetzelfde voor mijn Nieuw Guinea-ervaringen.

U zegt dus: 'Dr. De Jong zit er naast.' De mede-oprichters van de Nederlandse Unie, Linthorst Homan en Einthoven, hebben wel duidelijk gereageerd op de geschriften van De Jong, in mijn ogen terecht, want juist door het uitwisselen van meningen kan men wellicht tot de waarheid komen. U bent het met deze zienswijze dus niet eens?

Ik geloof niet dat uitwisseling van opvattingen tot de waarheid kan leiden. In het meningsverschil met dr. De Jong hebben wij, nadat zijn tekst was geschreven, gelegenheid gekregen daarop commentaar te leveren. Dat is ook gebeurd. Ten aanzien van enkele essentiële punten leidde dit niet tot een voor mij aanvaardbaar resultaat. *Mémoires* of verdere uitwisseling van gedachten zouden naar mijn overtuiging geen verbetering meer brengen. Daarom zal ik mij beperken tot het vastleggen van mijn zienswijze, ten nutte van latere beoordelaars.

Tegen een boek in de vorm van 'Het verschijnsel Schmelzer' van Robbert Ammerlaan² hebt u ook bezwaar?

Laat ik vooropstellen dat ik Ammerlaan niets kwalijk neem, dat is een journalist die zijn werk heeft gedaan. Wel ben ik van mening dat Schmelzer in de eerste plaats zichzelf door het publiceren van zijn dagboek in deze vorm, schade heeft berokkend. Het viel mij tegen van Schmelzer dat hij het in deze vorm heeft gedaan. Met name waar het mensen betreft, die nog in functie zijn of op enigerlei wijze actief zijn in de politiek, vind ik een dergelijk boek niet bepaald elegant. Anderen zijn het daarover met mij eens. Wat mijzelf betreft, in de beginperiode van het kabinet De Quay was ik vaak erg depressief, de meeste leden van het kabinet hebben daar wellicht minder van gemerkt, maar Schmelzer als staatssecretaris van Algemene Zaken, kon dit natuurlijk niet ontgaan. Bovendien ben ik, omdat ik hem uit Tilburg al jaren kende, vaak erg openhartig tegenover Schmelzer geweest. Daarbij komt nog dat een dagboek iets is, waaraan je vaak in emotionele buien

dingen toevertrouwt, die nu eenmaal overtrokken zijn. Dat Schmelzer zulke dingen in een dagboek opschrijft, dat vind ik heel begrijpelijk, maar dat dat dagboek vervolgens uit handen wordt gegeven aan een journalist vind ik toch onjuist. Ik heb dat Schmelzer ook persoonlijk kenbaar gemaakt en hij zei mij toen dat hij juist ook veel berichten kreeg hoe uitstekend men het vond, dat er nu eindelijk eens uit de doeken werd gedaan wat zich achter de schermen heeft afgespeeld. Dat gold met name voor buitenstaanders en in het bijzonder voor jongeren. Ik heb toen gezegd: 'Schmelzer, ik aanvaard je opmerkingen, maar ik blijf een dagboek als iets persoonlijks zien, iets dat je niet zomaar uit handen geeft.' Van mij hoeft u zo'n boek dan ook niet te verwachten! Wanneer ik al minder plezierige of sterk persoonlijke dingen van oud-collega's of anderen zou weten, dan is dat voor mij nog geen reden om ze nu te publiceren, dat stuit mij teveel tegen de borst.

Hoe kijkt u nu achteraf terug op het Nieuw Guinea-beleid zoals dat door uw kabinet is gevoerd?

Na ruim twintig jaar terugdenkend aan de kwestie Nieuw Guinea, ben ik van mening dat mijn kabinet deze moeilijke erfenis tenslotte op een voor Nederland redelijke wijze heeft geliquideerd. Het kabinet heeft daarbij zo lang mogelijk de toepassing van het zelfbeschikkingsrecht voor de bevolking van Nieuw Guinea nagestreefd. Wij hebben deze strijd opgegeven toen het duidelijk werd, dat wij hierin door de Verenigde Staten niet meer gesteund zouden worden. Steun van de Verenigde Staten had ook zonder oorlogs- of gevechtshandelingen tot het gewenste doel kunnen leiden, omdat het de vraag is of Indonesië tot een grotere militaire aanval zou zijn overgegaan, als het overtuigd was geweest van de Amerikaanse steun aan Nederland. Na het bezoek van Robert Kennedy aan Indonesië wist ook Indonesië hoe de kaarten lagen. Helaas zijn er in de gevechten op Nieuw Guinea slachtoffers gevallen. Ook al bleef het aantal beperkt, het feit op zich blijft te betreuren.

De vraag blijft of wij eerder hadden kunnen weten, dat de regering Kennedy niet bereid was de politiek van de regering Eisenhower in deze te continueren. Indien wij de werkelijke bedoelingen van de regering Kennedy eerder hadden gekend, zou waarschijnlijk hetzelfde resultaat, maar dan in een eerder stadium zijn bereikt.

Drs. W. K. N. Schmelzer (geb. 1921) was staatssecretaris voor Algemene Zaken in het kabinet De Quay (19 mei 1959 tot 24 juli 1963) en als zodanig de rechterhand van premier De Quay.

Dr. Drees heeft mij gezegd dat de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, John Foster Dulles, op 7 mei 1958 tegenover de toenmalige Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, mr. Luns, tijdens een besloten NAVO-vergadering in Kopenhagen, mondeling de toezegging had gedaan, dat de Verenigde Staten Nederland bij een eventueel gewapend conflict met Indonesië over Nieuw Guinea zouden bijstaan. Tijdens een bezoek van Luns aan Washington, in oktober 1958, zou er ook een vage schriftelijke verklaring door Foster Dulles zijn afgegeven. Over welke informatie beschikt u in deze zaak?

Ik ga er zonder meer van uit de herinnering van dr. Drees correct is, maar de beste informatie zou mr. Luns zelf kunnen geven. Wanneer er intussen nog niemand is geweest die een document heeft gezien, zal er wellicht nooit iets op schrift zijn gegeven, maar absolute zekerheid heb ik daar niet over.

Bij het verschijnen van het boek 'Het Verschijnsel Schmelzer' van Robbert Ammerlaan in 1973,² heeft dr. J. H. van Roijen, die van 1950 tot 1964 Nederlands ambassadeur in Washington is geweest, een verklaring uitgegeven, waarin hij zegt vanaf het aantreden van de regering Kennedy in januari 1961 bij herhaling te hebben gerapporteerd dat er van de kant van de Verenigde Staten in ieder geval toen geen steun te verwachten zou zijn. Hoe verklaart u het in dit verband dat prof. De Quay als minister-president pas bij het bezoek van Robert Kennedy aan Den Haag in februari 1962 inzag dat dat inderdaad zo was?

Dat kan ik moeilijk beantwoorden, wellicht prof. De Quay wel.

Vond u het niet onverstandig van het kabinet De Quay om zijn beleid ten aanzien van Nieuw Guinea te baseren op een vage verklaring van de kant van een inmiddels overleden minister uit 1958?

Het lijkt mij het beste dat historische onderzoekers hierop een antwoord geven wanneer alle relevante feiten bekend zijn en in onderling verband kunnen worden gezien.

Denkt u dat mr. Luns de Amerikaanse garanties wellicht verkeerd heeft ingeschat?

Wat de inschatting van de Amerikaanse garanties door mr. Luns betreft, heb ik het vermoeden – niet meer dan dat – dat hij, wellicht in toenemende mate naar gelang de tijd verstreek, Amerikaanse verklaringen meende te mogen interpreteren in de zin waarin hij dat deed.

Achteraf heeft mr. Luns zich door president Kennedy en zijn broer Robert verraden gevoeld. Vindt u dat, vooral ook gezien de berichten die dr. Van Roijen al sinds begin 1961 aangaande niet te verwachten steun had gestuurd, terecht?

Ter beantwoording door mr. Luns, waarbij voor mij in dat verband de bekwaamheid en de integriteit van dr. Van Roijen boven elke twijfel verheven zijn.

Gelooft u dat mr. Luns wellicht te kwader trouw verkeerde berichten over Amerikaanse garanties aan de regering in Den Haag heeft overgebracht?

Ik heb geen aanleiding om aan de goede trouw van wie dan ook te twijfelen.

Achteraf heeft mr. Luns veel kritiek over zich heen gekregen naar aanleiding van het door hem gevoerde Nieuw Guinea-beleid. Vindt u die kritiek terecht?

Nogmaals, persoonlijk heb ik nooit aan de goede bedoelingen van mr. Luns getwijfeld. Ik acht het ook niet zonder meer uitgesloten dat zijn handelwijze heeft bijgedragen tot een uiteindelijk resultaat waar wij ons niet voor behoeven te schamen. Vergeet u daarbij ook niet dat de meerderheid van de Tweede Kamer achter dit beleid stond. Zoals uit het boek van Ammerlaan blijkt, respecteerde ik wel de bedoelingen van mr. Luns, hoewel ik het met zijn zakelijk inzicht niet eens was. Samengevat zie ik het zo, dat wellicht de combinatie van het gezond verstand dat uiteindelijk won, gekoppeld aan de harde opstelling van mr. Luns heeft geleid tot een uiteindelijk voor de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking acceptabel resultaat.

Wat vond u van de activiteiten van de Groep Rijkens?

Ik heb het persoonlijk wel betreurd dat een buitenparlementaire groep als de Groep Rijkens zich zo sterk met deze kwestie heeft beziggehouden. Dit heeft onze onderhandelingspositie naar mijn mening geen goed gedaan. Het zou beter zijn geweest wanneer de

heer Rijkens en/of zijn groep vertrouwelijk met regering en parlement zouden hebben gesproken en hun inzichten langs die weg kenbaar zouden hebben gemaakt.

U hebt zich als voorzitter van de Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken altijd verzet tegen een parlementair onderzoek naar het beleid zoals dat door mr. Luns ten aanzien van Nieuw Guinea is gevoerd. Waarom was dat?

Ik vind een onderzoek naar het beleid van mr. Luns een zinloze zaak. Waar het mij om gaat, is dat het nageslacht van de geschiedenis iets leert. Daartoe is objectieve geschiedschrijving noodzakelijk. Daarbij moeten dan alle relevante feiten over een langere periode in onderlinge samenhang worden gezien. Daartoe heeft men wetenschapsmensen nodig. Als men meent dat geschiedschrijving reeds nu waardevol is en men daarvoor nu reeds middelen beschikbaar wil stellen, zou men mijns inziens niet alleen de conflictperiode, maar ook de periode van de opbouw van positieve relaties met Indonesië moeten beschrijven.

Wat zijn naar uw mening de belangrijkste zaken geweest die een snelle(re) oplossing van het Nieuw Guinea-conflict in de weg hebben gestaan?

Dat vind ik heel moeilijk te beantwoorden. Zonder aanspraak te willen maken op volledigheid, wil ik in willekeurige volgorde wel enige factoren noemen: De persoonlijkheidsstructuur van president Soekarno, de toenmaals gebrekkige vertrouwensrelatie tussen Nederland en Indonesië, het gebrek aan zakelijk internationaal politiek inzicht in ons land en het ontbreken van een effectieve wereldrechtsorde.

Dr. J. H. van Roijen (geb. 1905) was in 1945 en 1946 eerst minister zonder portefeuille en later minister van Buitenlandse Zaken in het kabinet Schermerhorn. Van 1947 tot 1950 was Van Roijen Nederlands ambassadeur in Canada en van 1950 tot 1964 Nederlands ambassadeur in de Verenigde Staten.

Tijdens de zittingsduur van het kabinet Schermerhorn vonden in april 1946 de eerste onderhandelingen plaats met een delegatie van de Republiek Indonesië. In dat kabinet was u toen minister van Buitenlandse Zaken. Kunt u mij ook zeggen of op deze zogenaamde 'Hoge Veluwe Conferentie' over een aparte status voor Nieuw Guinea is gesproken en of problemen rond de toekomstige status van Nieuw Guinea hebben bijgedragen tot het mislukken van de conferentie?

Ik wil graag vooraf opmerken, dat ik nooit een dagboek of iets dergelijks heb bijgehouden en dat ik bij de beantwoording van uw vragen dus vrijwel geheel op mijn geheugen moet afgaan, hetgeen inhoudt dat er in mijn antwoorden af en toe een onnauwkeurigheid zou kunnen sluipen. Wat het antwoord op uw vraag betreft, op de 'Hoge Veluwe Conferentie' is over een aparte status voor Nieuw Guinea niet gesproken. Waar wel over gesproken is, is bijvoorbeeld de positie van Soekarno. De Nederlandse regering hoopte namelijk dat het mogelijk zou blijken hem te vervangen. Daarbij werd met name gedacht aan een man als Hatta, die door ons als evenwichtiger werd beschouwd.

Had men binnen het kabinet Schermerhorn, dat gebaseerd was op een coalitie tussen PVDA en KVP, een eensgezind standpunt ingenomen ten aanzien van de onafhankelijkheid van Indonesië of waren de meningen verdeeld?

Over het algemeen waren wij eensgezind, maar wel waren er vele schakeringen, zoals gebleken is bij de discussie over het standpunt van Van Starkenborgh, die eerst recht en orde wilde herstellen alvorens aan Indonesië onafhankelijkheid te verlenen.

Zouden de onderhandelingen over de Indonesische onafhankelijkheid soepeler zijn verlopen, wanneer in de leiding van de Republiek andere mensen dan Hatta en Soekarno zouden hebben gezeten, omdat deze laatsten in de ogen van vele Nederlanders met een 'oorlogsverleden' waren besmet, aangezien ze in de Tweede Wereldoorlog met de Japanse bezetters hadden samengewerkt?

Ik betwijfel het omdat, wanneer er geen sterke persoonlijkeden

aan de top van de Republiek zouden zijn geweest, zich in Indonesië wellicht te veel verschillende meningen zouden hebben gemanifesteerd. De aanvoerders van de Republiek staken namelijk qua bekwaamheid en qua politieke betekenis, in het algemeen boven de federalisten uit.

Wanneer is in uw herinnering voor het eerst gesproken over een aparte status voor Nieuw Guinea?

De eerste maal dat naar mijn herinnering ooit over Nieuw Guinea is gesproken, moet geweest zijn op de conferentie van Malino, medio 1946. Toen is uitsluitend gesproken over een indeling van Nieuw Guinea bij het te vormen zelfbesturend deelgebied der Zuid-Molukken. Dit deelgebied zou dan weer gaan behoren tot de staat Oost-Indonesië, een onderdeel van de Verenigde Staten van Indonesië, die toen in oprichting waren. Van een aparte status van Nieuw Guinea, los van Indonesië, was, althans toen, nog geen sprake. Dat is blijkbaar pas gebeurd bij de behandeling in de Tweede Kamer van de later in 1946 gesloten akkoorden van Linggadjati, iets waar ik overigens geen enkele bemoeienis mee heb gehad.

Kunt u nog eens aangeven waarom men later Nieuw Guinea niet wilde betrekken bij de soevereiniteitsoverdracht? Wat was uw mening hierover?

De Papoea's behoren tot een heel ander ras en hebben een heel andere taal en godsdienst dan de overgrote meerderheid van de Indonesiërs. Naar mijn mening was er dan ook geen enkel geografisch of sociologisch argument om Nieuw Guinea deel uit te laten maken van de Republiek Indonesië. Naar mijn stellige overtuiging had het vasthouden aan Nieuw Guinea niets te maken met het hebben van een waarborg voor onze investeringen in Indonesië. Ik wil u er overigens op wijzen dat ons gelijk achteraf helaas is aangetoond, Nieuw Guinea is nu weliswaar geen kolonie van Nederland meer, maar van enige zelfstandigheid binnen de Republiek Indonesië lijkt ook geen sprake te zijn.

Vond u het politiek verstandig om Nieuw Guinea niet over te dragen?

Hoewel het moreel gezien alleszins verantwoord was om vast te houden aan Nieuw Guinea, was het aan de andere kant politiek gezien minder verstandig, omdat daarmee de basis werd gelegd voor een potentieel nieuw conflict met de jonge Republiek.

Het kabinet Schermerhorn trad af in juli 1946. In 1947 werd u Nederlands ambassadeur in Canada met als standplaats Ottawa. Op welke wijze bent u toen opnieuw betrokken geraakt bij de onderhandelingen met de Republiek Indonesië?

Kort nadat ik in 1947 ambassadeur in Canada was geworden, werd ik, voor de behandeling van het conflict over Indonesië, door de regering tevens benoemd tot plaatsvervangend vertegenwoordiger van Nederland in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties in New York, naast mr. Van Kleffens. Ik werd kort daarop, als opvolger van Van Kleffens, zelf de vertegenwoordiger van Nederland in de Veiligheidsraad. Nederland moest zich in de Veiligheidsraad namelijk verantwoorden i. v. m. de politio-
nele acties in het toenmalige Nederlands Indië tegen de Republiek. In de Veiligheidsraad konden de verschillende mogendheden het over deze zaak niet eens worden. Wel werd op een bepaald moment een resolutie aangenomen, waarin was vastgelegd dat over het conflict onderhandelingen op gang moeten komen. In feite was dit een order aan beide partijen. Hoewel Nederland het conflict beschouwde als een binnenlandse aangelegenheid en de Verenigde Naties dus niet bevoegd achtte zich er in te mengen, konden wij deze resolutie niet naast ons neerleggen. Daarbij gaf de doorslag dat de Aziatische landen zich in meerderheid van ons hadden afgewend en voor ons land de doorvoer, doorgang en proviandering van troepen onmogelijk maakten. Toen ben ik door de regering aangewezen als voorzitter van een onderhandelingsdelegatie, waarop ik naar Batavia vertrokken ben. Om in Batavia, het huidige Jakarta, te komen, moest ik over het toen nog onder Engels gezag staande Aden en over Mauritius vliegen, waaruit nog eens mag blijken hoe omvangrijk de boycot van Nederland op dat moment in feite was.

Tijdens de daarop volgende onderhandelingen met de Republiek is uiteindelijk een akkoord gesloten tussen Nederland en de Republiek, het zogenaamde Van Roijen-Roem akkoord. Dit akkoord vormde in feite de basis voor de Ronde Tafel Conferentie, die in december 1949 in Den Haag heeft geleid tot een overeenkomst waarbij de soevereiniteit aan de Republiek zou worden overgedragen. Welke rol heeft de status van Nieuw Guinea tijdens de onderhandelingen in Batavia, die hebben geleid tot de op 7 mei 1949 getekende Van Roijen-Roem overeenkomst, gespeeld?

Geen enkele.

Zaten alle Indonesiërs in dat opzicht toen nog op één lijn?

De leden van de Indonesische delegatie, die met ons de onderhandelingen voerde, waarschijnlijk wel. Binnen de leiding van de Republiek waren de meningen echter verdeeld. Dat bleek overduidelijk toen ik, na afloop van de onderhandelingen met Roem, nadat de vijandelijkheden waren gestaakt en de Indonesiërs de bereidheid hadden uitgesproken om voor de slotonderhandelingen naar Den Haag te komen, naar de hoofdstad van de Republiek, Djokja, reisde. Ik ging dus als het ware naar het hol van de leeuw. In Djokja ben ik toen vriendelijk ontvangen door Soekarno. Bij die gelegenheid vroeg Soekarno mij waarom voor Nieuw Guinea een uitzondering was gemaakt. Daarop antwoordde ik dat dat mijn uitdrukkelijke instructies vanuit Den Haag waren en dat bovendien Hatta ten overstaan van minister Stikker van Buitenlandse Zaken had laten weten dat Nieuw Guinea *hem* niet interesseerde. Daarop antwoordde Soekarno: 'Dat kan meneer Hatta wel gezegd hebben, maar ik ben Nieuw Guinea-fanaticus.' Toen werd het mij duidelijk dat de uitsluiting van Nieuw Guinea van de soevereiniteitsoverdracht Nederland later nog wel eens lelijk zou kunnen opbreken. Toen Soekarno mij vervolgens nog polste over mijn verwachtingen aangaande ratificatie van het gesloten akkoord door het Nederlandse parlement, heb ik hem gezegd dat dat afhankelijk was van de Indonesische bereidheid om de gemaakte afspraken betreffende het staken van de vijandelijkheden te eerbiedigen en van het afzien van *verder* geweld van de kant van de Indonesiërs.

Leverde die toekomstige status van Nieuw Guinea, los van Indonesië, bij de Ronde Tafel Conferentie, waarvan U ondervoorzitter was, wel grote problemen op?

Laat ik vooropstellen dat ik, voor ik bereid was om ondervoorzitter van de Ronde Tafel Conferentie te worden, de hoop had uitgesproken dat Nieuw Guinea geen breekpunt zou worden. Hoewel de conferentie niet vanwege de meningsverschillen rond de status van Nieuw Guinea is mislukt, is de kwestie toen toch ook niet bepaald opgelost. Zoals u weet, heeft na de goedkeuring van het toen bereikte akkoord door het parlement, op 27 december 1949 de soevereiniteitsoverdracht plaats kunnen vinden, omdat bepaald was, dat de kwestie Nieuw Guinea in principe een jaar later middels bilateraal overleg opgelost diende te zijn.

De oplossing van het conflict rond Nieuw Guinea heeft na de soevereiniteitsoverdracht uiteindelijk nog ruim twaalfeneenhalf

jaar op zich laten wachten. Veel mensen geven de schuld daarvan aan de Indonesische president Soekarno. Wat vond u van de persoon van president Soekarno?

Soekarno was een man met voor bepaalde personen een zekere charme. Politiek gezien had hij een schrandere inzicht, daarentegen had hij van economie betrekkelijk weinig verstand. Voor zijn land zal hij in de toekomst misschien beschouwd worden als een groot leider en een groot president, dat moet de geschiedenis uitwijzen. Voor ons was het jammer, dat hij politiek niet bepaald betrouwbaar was, omdat hij nogal opportunistisch handelde. Daarbij was voor hem elk middel geoorloofd om z'n doel te bereiken. Ik zou samenvattend willen zeggen dat Soekarno een oplossing van het conflict rond Nieuw Guinea door zijn totalitaire instelling niet heeft versneld.

Deelt u de opvatting van dr. Drees, dat Soekarno als onderhandelingspartner onaanvaardbaar was door zijn 'oorlogsverleden'?

Drees heeft Soekarno niet kwalijk genomen dat hij van de Japanse aanwezigheid in Indië gebruik heeft gemaakt om de onafhankelijkheid van zijn land te bevorderen, maar wel dat Soekarno heeft meegewerkt aan het sturen van landgenoten als arbeiders naar Japan. Dat beschouwde Drees als 'onbetamelijk' en 'intermense-lijk slecht'. Ik beschouw Drees als een humanist in de beste zin van het woord. Dat betekent dat Drees een man is, die zijn oordeel over mensen ervan laat afhangen of het gedrag van die mensen tegen de achtergrond van de samenleving goed is of niet goed is. Vanuit dat standpunt was Drees' opvatting over Soekarno voor mij dan ook alleszins begrijpelijk.

Na de onderhandelingen van 1949 bent u weer teruggegaan naar Canada. Enkele maanden later werd u overgeplaatst naar Washington. Daar bent u tot 1964 Nederlands ambassadeur gebleven. Hebt u na de Ronde Tafel Conferentie, dus vanaf 1950 tot, laat ik zeggen, 1958, nog informele of geheime contacten gehad met Indonesiërs in verband met de kwestie Nieuw Guinea?

Nee, maar door de jaren heen ben ik over het algemeen wel op goede voet met de Indonesische collega's blijven staan, zelfs na de confiscatie van de Nederlandse eigendommen door Indonesië bleven wij elkaar toch groeten. Dat vond zijn oorzaak in het feit, dat ik tijdens de onderhandelingen in Batavia en Den Haag in 1949 bevriend was geraakt met enkele leden van de verschillende Indonesische delegaties en missies, hetgeen latere informele en formele contacten sterk heeft vergemakkelijkt.

*Dr. Drees heeft mij verklaard dat er op 7 mei 1958, tijdens een besloten NAVO-vergadering in Kopenhagen, door de toenmalige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, John Foster Dulles, aan zijn Nederlandse collega, mr. Luns, mondelinge toezeggingen zouden zijn gedaan in verband met steun van de kant van de Verenigde Staten aan Nederland bij een eventueel gewapend conflict tussen Nederland en Indonesië over Nieuw Guinea. Toen mr. Luns daarvan verslag deed in de ministerraad, zo merkt dr. Drees op, werd er bij hem op aangedrongen te trachten een en ander schriftelijk bevestigd te krijgen. Is het juist dat u met het oog daarop op 13 mei 1958 naar het State Department bent gegaan om te trachten zo'n verklaring van de zijde van de Amerikaanse regering los te krijgen?*²

Het is mogelijk, maar ik herinner het mij niet. Zeker is in ieder geval dat ik zo'n verklaring niet gekregen heb.

Hebt u tussen mei 1958 en oktober 1958, toen mr. Luns een bezoek aan Washington bracht, nog contact met de regering Eisenhower gehad over garanties aan Nederland?

Ik had voortdurend contact met de regering Eisenhower, waarbij ongetwijfeld ook regelmatig het conflict met Indonesië over Nieuw Guinea aan de orde kwam. Uit die contacten was het mij in ieder geval duidelijk geworden, dat Foster Dulles niet het gevoel had door zijn uitspraken tegenover mr. Luns gecommiteerd te zijn tot duidelijke stellingname ten gunste van Nederland, absoluut niet.

Tijdens het bezoek van mr. Luns aan de Verenigde Staten in oktober 1958, heeft op 7 oktober een informele bijeenkomst plaatsgevonden die door u was georganiseerd. Daarbij heeft mr. Luns uitvoerig van gedachten kunnen wisselen met Foster Dulles. Bij die gelegenheid zou Foster Dulles Luns ook een schriftelijke garantie hebben gegeven. In die verklaring stond dat de Verenigde Staten Nederland, in het geval van een militaire confrontatie met Indonesië, logistieke steun zouden geven. Zoudt u mij het verloop van die bijeenkomst eens kunnen beschrijven?

Het betrof hier een diner op de ambassade ter gelegenheid van het bezoek van Luns. Daarbij waren mijn vrouw en ik gastvrouw en gastheer. Als gasten waren ook Foster Dulles en zijn vrouw uitgenodigd. Na afloop van het diner trokken de heren zich terug in mijn studeerkamer. Daar zal Luns toen stellig getracht hebben een of andere op schrift gestelde garantie van Foster Dulles los te krijgen. Ik zelf was daar slechts op de achtergrond aanwezig. Ik

herinner mij wel dat de heren toen op een bepaald moment naar de schrijftafel zijn gegaan. Over wat daar toen is vastgelegd, heb ik echter geen informatie.

Drs. Meijer, toen ook op de bijeenkomst aanwezig, heeft over het verloop van die bijeenkomst tegenover Han Hansen onder andere het volgende gezegd: 'Dulles belde vervolgens de directeur Verre Oosten en de directeur Indonesië van het State Department op, met het verzoek direct naar de Nederlandse ambassade te komen. Zo gebeurde het, dat ik met die hoge Amerikaanse ambtenaren kort daarop aan tafel zat om nog wat bij te schaven aan een definitieve tekst. Toen die gereed was, schreef Dulles die verklaring eigenhandig in een regel of tien op een velletje papier en overhandigde dat aan Luns. Terwijl de Nederlandse minister het opvouwde en in zijn binnenzak stak, concludeerde hij, 'Dit is het verste waartoe de Verenigde Staten kunnen gaan'.³ Komt de lezing van de heer Meijer ongeveer overeen met datgene wat u zich van het verloop van die bijeenkomst kunt herinneren?

Het eerste gedeelte is voor mij nieuw, ik weet in ieder geval zeker dat de functionarissen van het *State Department* pas na het diner gekomen kunnen zijn. Maar hun aanwezigheid als zodanig kan ik mij in het geheel niet herinneren. Over het op schrift stellen van een korte verklaring door Foster Dulles kan ik bevestigen, dat ik gezien heb dat Foster Dulles inderdaad zelf iets heeft opgeschreven.

Tegenover Murray Marder van 'The Washington Post' heeft mr. Luns op 26/5/1965 het volgende gezegd: 'Nou, het was in werkelijkheid een technische overeenkomst tussen de militaire mensen en hij had een codenaam. Onder die codenaam werd vastgelegd, dat als Nederland ooit het voorwerp werd van militaire agressie of druk van Indonesië, dat we dan op zijn minst alle logistieke steun van de Verenigde Staten zouden krijgen.'⁴ Drs. Meijer, die zoals eerder gememoreerd ook bij het opstellen van de betreffende tekst aanwezig is geweest, definieerde tegenover Han Hansen logistieke steun als volgt: 'Het verlenen van vervoersfaciliteiten en het beschikbaar stellen van Amerikaanse bases bij de Nederlandse verdediging van Nieuw Guinea tegen een Indonesische aanval'.³ Komt één en ander overeen met hetgeen u zich ervan herinnert?

Deze laatste omschrijving van logistieke steun lijkt mij toch iets te uitgebreid. Ik vermoed dat de heer Meijer dit toch met iets te veel fantasie beschrijft. Ik geloof er daarbij absoluut niets van dat

de inhoud van de overeenkomst met Foster Dulles was, zoals Luns hem in het door u geciteerde vraaggesprek weergeeft. Dat zou ik heel belangrijk hebben gevonden en dan zou ik het mij stellig nu nog herinneren.

Was Luns die avond in uw herinnering tevreden met het resultaat van het gesprek met Foster Dulles?

Luns was wel ingenomen met hetgeen hij meende bereikt te hebben, maar dat hij objectief voldaan kon zijn, betwijfel ik.

Hebt u het betreffende document achteraf gezien of er anderszins kennis van kunnen nemen? Zo ja, kunt u dan beschrijven wat de strekking van de verklaring van Foster Dulles was?

Ik geloof dat zo'n document of stuk papier werkelijk bestaan heeft. Maar het stuk zelf of een afschrift ervan heb ik nooit onder ogen gehad. Vast staat echter dat het een vaag document geweest moet zijn en eventuele toezeggingen zullen zeer geclausuleerd geweest zijn. Het is eenvoudig niet denkbaar dat Foster Dulles namens de regering Eisenhower concrete toezeggingen aan Nederland op militair gebied gedaan heeft, aangezien de Verenigde Staten dan mogelijk het hele Afro-Aziatische blok in de Verenigde Naties tegen zich in het harnas gejaagd zouden hebben. Er zal hooguit iets in gestaan hebben in de geest van *'It would not leave the United States indifferent ...'*. Ik ben in die overtuiging gesterkt door het feit dat Luns noch toen, noch achteraf het stuk aan wie dan ook heeft willen tonen.

Han Hansen heeft in 'De Volkskrant' gezegd: 'Het bestaan van een Dulles-tekst moet bij het kabinet Drees overigens bekend zijn geweest, omdat ambassadeur Van Roijen een code-telegram had gestuurd over het diner-gebeuren met Luns in Washington. Deze boodschap kwam automatisch bij de minister-president terecht.'³ Herinnert u zich zo'n code-telegram gestuurd te hebben?

Dat is mogelijk, maar het kan ook een telegram van Luns aan Den Haag geweest zijn. Alleen ambassadeurs waren gerechtigd zulke telegrammen te sturen. Wanneer Luns dan een telegram had willen verzenden, moest dat onder mijn naam gebeuren. Dat is overigens makkelijk te zien, want dan moet het telegram beginnen met: *'Van Luns ...'*

Hebt u na 7 oktober 1958 nog met Foster Dulles of één van zijn medewerkers over Amerikaanse garanties aan Nederland ge-

spoken?

Nee, daarover zijn geen contacten meer geweest.

In april 1959 trad Foster Dulles af en in mei is hij overleden. Tot zijn opvolger als minister van Buitenlandse Zaken werd Christian Herter benoemd. Herter is minister geweest tot januari 1961, toen de regering Eisenhower werd vervangen door de regering Kennedy. Hebt u in de ruim anderhalf jaar dat Herter de scepter op het State Department zwaaide, met hem of met zijn naaste medewerkers over Amerikaanse garanties aan Nederland gesproken, hetzij op verzoek van de regering in Den Haag, hetzij op eigen initiatief?

Nee, dat is niet gebeurd.

In januari 1961 trad de regering Kennedy aan. Als opvolger van Herter werd Dean Rusk benoemd. In het al eerder genoemde gesprek met Murray Marder zegt Luns, in antwoord op de vraag 'Hebt u in gesprekken met president Kennedy gelegenheid gehad om naar de overeenkomst met Foster Dulles te verwijzen?': 'Heel wat keren. En hij hield altijd vol dat de Amerikaanse positie niet veranderd was.'⁴ Daarentegen hebt u, bij het verschijnen van het boek 'Het Verschijnsel Schmelzer' van Robbert Ammerlaan⁵ in 1973, een verklaring uitgegeven waarin u ondermeer stelt, dat u sinds het aantreden van John F. Kennedy als president en van Dean Rusk als minister van Buitenlandse Zaken, aldoor in uw telegrammen en rapporten de regering in Den Haag er voor gewaarschuwd had dat wij, in geval van vijandelijkheden met Indonesië, beslist geen steun van Amerikaanse zijde zouden kunnen verwachten. Hoe vallen deze twee verklaringen met elkaar te rijmen?

Ik acht het ten enen male onmogelijk dat president Kennedy tegenover Luns heeft verklaard dat Nederland nog steeds op steun van de Verenigde Staten ten aanzien van Nieuw Guinea zou kunnen rekenen. In andere gesprekken heeft Luns ook wel verklaard dat hij 'de indruk' had, dat het Amerikaanse standpunt terzake niet was gewijzigd. Waarop die indruk dan zou kunnen zijn gebaseerd, is mij ook een raadsel, want op het *State Department* had ik niet anders gehoord dan 'We cannot give you any assurance regarding New Guinea'. Het was mij overduidelijk dat de Verenigde Staten zich eenvoudigweg niet wilden committeren, want wanneer zij dat wel zouden doen, zouden de gematigde Indiësiërs, zodra dat bekend werd, wellicht geneigd zijn zich aan te sluiten bij de communisten. En dat was wel het laatste dat de

Verenigde Staten wensten! Het was mij wel bekend dat onder het bewind van president Kennedy is toegezegd, dat bij een eventueel gewapend conflict over Nieuw Guinea, de Verenigde Staten garant zouden staan voor de evacuatie van de blanke burgerbevolking. Dat was alles en van meer is nooit sprake geweest. Ondanks dit alles waren er in Nederland mensen die dachten dat als puntje bij paaltje kwam, er toch wel steun van de kant van de Verenigde Staten zou komen. Luns was daarvan de voorman. Maar deze mensen hebben een ernstige vergissing begaan, want steun van de regering Kennedy is, zoals ik al vanaf begin 1961 had gerapporteerd, *nooit* te verwachten geweest.

Han Hansen heeft in 'De Volkskrant' opgemerkt: 'Luns zou tijdens overleg met Dean Rusk op 14 en 15 april 1961 van Dean Rusk de belofte los hebben gekregen, dat de Amerikaanse regering Indonesië opnieuw ernstig zou waarschuwen voor militair ingrijpen tegen Nieuw Guinea en 'dat het Amerikaanse beleid onder president Kennedy niet is gewijzigd'. Het betekende impliciet bevestiging van het Dulles-papier, zo was de stellige indruk van de Nederlandse diplomaten'.⁵

Ik mag aannemen, in het kader van wat u hiervoor gezegd hebt, dat u niet tot deze diplomaten behoorde?

Zeker niet!

Maar werden uw rapporten dan niet serieus genomen?

Nee, die werden blijkbaar niet serieus genomen. Maar toch waren er zowel op het ministerie als ook binnen het kabinet mensen, die wel precies wisten hoe het zat. Op het ministerie denk ik hierbij aan een man als Jan Meijer, binnen het kabinet wist bijvoorbeeld een man als premier De Quay in zijn hart wel hoe de zaken er voor stonden, maar als eerste minister verkeerde hij natuurlijk toch in een moeilijke positie om aan zijn twijfels al te duidelijk uiting te geven.

Begin april 1962 bent u zelfs persoonlijk naar Den Haag gereisd om uw mening kenbaar te maken. Kunt u daar iets meer over zeggen?

Inderdaad is er eenmaal een bijeenkomst geweest in Den Haag in de ambtswoning van mr. Luns. Bij die bijeenkomst was Luns vanzelfsprekend aanwezig als gastheer. Verder waren er nog andere kabinetsleden, waaronder mevr. Klompé. Op die bijeenkomst heb ik duidelijk mijn visie over de niet te verwachten steun herhaald. Ik had daarbij duidelijk de indruk, dat datgene wat ik

daar vertelde, voor sommige aanwezigen een (onaangename) verrassing was.

Hoe was de opstelling van mr. Luns op die bijeenkomst?

Luns zelf zei toen niet veel, hij had die bekende glimlach op zijn gezicht waarmee hij aangaf dat hij het toch beter wist.

Dat er niet op steun van de Amerikanen gerekend behoefde te worden, kwam voor de meerderheid van de Nederlandse bevolking pas duidelijk aan het licht toen Robert Kennedy in februari 1962 een bezoek bracht aan Nederland, na kort daarvoor ook in Indonesië geweest te zijn. Robert Kennedy is toen door een aantal van de toenmalige bewindslieden alsook door sommige media de zwarte piet toegespeeld. Hij zou tijdens zijn bezoek aan Indonesië door Soekarno zijn ingepakt, hetgeen de plotselinge ommekeer in het Amerikaanse standpunt tot gevolg zou hebben gehad. Hoe kijkt u tegen deze zienswijze aan?

Ik vind deze zienswijze onjuist, het Amerikaanse standpunt lag toen al een jaar vast! Zodra de Amerikanen in de gaten kregen, dat de Indonesiërs desnoods bereid waren te vechten, hebben ze besloten dat, koste wat het kost, een gewapend conflict voorkomen diende te worden. Robert Kennedy bracht dan ook een bezoek aan Indonesië om oorlog te voorkomen. Een nieuwe oorlog in Zuid-Oost Azië zou niet alleen voor Nederland en Indonesië, maar ook voor de Verenigde Staten zelf een slechte zaak zijn. Ik wil hier nog bij opmerken dat het standpunt van Robert Kennedy, voor zijn bezoek aan Indonesië, op gezag van zijn broer, de president, al vast stond. Hij werd daarin nog gesterkt toen hij bij zijn bezoek aan Indonesië persoonlijk vernam 'that the Indonesians would fight'. Een nauwkeurige beschrijving van het bezoek van Robert Kennedy aan Indonesië vindt u overigens in het boek 'Robert Kennedy and his times'.⁶ Het Amerikaanse standpunt was in mijn ogen redelijk, maar wat het voor Nederland en met name voor de Nederlandse regering zo moeilijk maakte het te aanvaarden, was dat Robert Kennedy het zo slecht overbracht. Door zijn brutale en vlegelachtige gedrag tijdens het bezoek aan Nederland heeft hij heel wat mensen tegen zich in het harnas gejaagd. Dat de Nederlandse bevolking verrast was door het Amerikaanse standpunt, zoals dat toen naar buiten kwam, was natuurlijk niet de schuld van Robert Kennedy of van de Amerikaanse regering, maar van de regering in Den Haag die te lang en volkomen ten onrechte op vage toezeggingen uit 1958 af was blijven gaan.

Hebt u, naast wat u al eerder hebt genoemd, nog andere stappen ondernomen om politiek Den Haag ervan te overtuigen dat de regering er naast zat met betrekking tot de Amerikaanse garanties?

Inderdaad. Tijdens een bezoek van het toenmalige ARP-Tweede Kamerlid B. W. Biesheuvel aan de Verenigde Staten, heb ik er bij hem op aangedrongen om zelf op het *State Department* eens te gaan peilen hoe men daar dacht over steun aan Nederland tegen Indonesië. Biesheuvel heeft toen gesproken met Averell Harri-man, die toen onderminister van Buitenlandse Zaken was, speciaal belast met zaken betreffende Zuid-Oost Azië. Toen hoorde Biesheuvel dat er van Amerikaanse steun aan Nederland geen sprake kon zijn. Zo kwam ook de Tweede Kamer de waarheid dienaangaande te weten.⁷

Er is wel eens gesuggereerd dat er tweespalt in het ambassadepersoneel in Washington was. Er zou een pro-Luns en een pro-Van Roijen fractie zijn geweest. Met name tijdens de Bunker-onderhandelingen zou u met uw tweede man Schiff een ernstig verschil van mening hebben gehad. Is dat waar?

Dat is allemaal nonsens. Het gehele ambassadepersoneel zat voortdurend op één lijn, niet alleen aangaande het standpunt ten aanzien van de vermeende steun, maar ook ten tijde van de Bunker-onderhandelingen, zowel gedurende de eerste ronde, die gehouden werd in Middleburg, Virginia, als ook tijdens de slotonderhandelingen in New York. Dat de afrondende besprekingen in New York plaatsvonden, gebeurde overigens om daarmee aan te geven dat ze onder *sponsorship* van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, Oe Thant, gehouden werden. Ik kan hier nog bij opmerken dat er ook tijdens de onderhandelingen, die ik in 1949 namens de Nederlandse regering met de Republiek Indonesië in Batavia heb gevoerd, geen enkel verschil van mening binnen de Nederlandse delegatie bestond.

Tijdens de Bunker-onderhandelingen zou u nog een ernstig meningsverschil met mr. Luns hebben gehad, met name over de ondertekening door u van het voorlopig akkoord met Indonesië. Hoe hoog zijn die meningsverschillen toen opgelopen?

Er waren tussen ons toen inderdaad duidelijke meningsverschillen, maar tot bijvoorbeeld een heftige woordenwisseling is het nooit gekomen. Nadat het kabinet het akkoord uiteindelijk had goedgekeurd, heeft Luns mij ook zelf getelefoneerd om datgene te doen wat tegen zijn meest geliefde, innerlijke overtuiging in-

ging, namelijk het tekenen van het akkoord met Indonesië, waarbij Nieuw Guinea uiteindelijk zou worden overgedragen aan Indonesië.

In het boek 'Ik herinner mij'⁸ zegt mr. Luns dat de Kennedy's Nederland hebben verraden. Hoe reageert u op die uitspraak?

Ik vind hem onbegrijpelijk, de regering Kennedy heeft nooit enige positieve belofte gedaan, behoudens de toezegging dat ze zich garant stelde voor de evacuatie van de blanke burgerbevolking bij een eventueel gewapend conflict rond Nieuw Guinea. Ik vind de uitspraak zelfs onredelijk, omdat president Kennedy persoonlijk de laatste ronde van de Bunker-onderhandelingen heeft bekort door er in krachtige bewoordingen bij de Indonesische minister van Buitenlandse Zaken, Soebandrio, op aan te dringen toch vooral redelijk te blijven en niet het onderste uit de kan te willen halen.

Wat was uw mening over de activiteiten van de Groep Rijkens? Heeft de Groep Rijkens voor zover u kunt overzien enige invloed gehad op de veranderde mening van de Verenigde Staten ten aanzien van het conflict rond Nieuw Guinea?

Ik vond de leden van de Groep Rijkens nogal naïef. Dat blijkt ook wel uit het feit dat ze zich ingelaten hebben met mensen als de journalist W. L. Oltmans en de fantast W. Verrips. Afgezien nog van dit laatste hadden de activiteiten van de Groep Rijkens de Nederlandse positie aan de onderhandelingstafel aanzienlijk kunnen verzwakken. Dat is mijns inziens gelukkig niet gebeurd. Ik ben er overigens van overtuigd dat de Groep Rijkens uit goede trouw handelde. Het moet gezegd worden dat ze het goed hebben gezien, maar dat kan van vele Nederlanders gezegd worden. Iedereen kon zien aankomen wat er uiteindelijk zou gaan gebeuren.

Mag ik u tenslotte nog vragen wat naar uw mening de belangrijkste factor is geweest die een snelle(re) oplossing van het conflict rond Nieuw Guinea in de weg gestaan heeft?

De persoon van minister Luns.

Wilt u dat misschien nog iets nader toelichten?

Luns was zo (ten onrechte) overtuigd van de juistheid van zijn inschatting van het Amerikaanse standpunt, daarbij had hij zo'n overtuigingskracht en hij heeft die overtuigingskracht zo lang door kunnen zetten, dat daardoor een eerdere oplossing feitelijk onmogelijk was.

Hoe verklaart u het dat mr. Luns, nadat gebleken was hoezeer hij zich had vergist bij zijn inschatting van de Amerikaanse bereidheid om Nederland bij een eventueel gewapend conflict te helpen, als minister heeft kunnen aanblijven?

Luns heeft, zoals dat zo vaak gaat, gewoon geluk gehad. Er speelde toen namelijk iets anders, dat voor de pers en de publieke opinie veel belangrijker was, namelijk de discussie over de Europese samenwerking. Luns heeft toen op een bepaald moment zowel de Westduitse Bondskanselier Konrad Adenauer als de Franse president Charles de Gaulle weten te confronteren met zijn weigering uit naam van Nederland akkoord te gaan met hun politiek. Weinig mensen zouden dat Luns hebben kunnen na-doen. De toekomst van de Europese samenwerking was, zoals men in Nederland begreep, oneindig veel belangrijker dan die van het westelijk deel van het eiland Nieuw Guinea. Die zaak leidde de aandacht dan ook snel van Nieuw Guinea af. Het prestige dat Luns kon ontlenen aan zijn Europa-politiek, gekoppeld aan zijn populariteit bij de Nederlandse kiezers, is zijn politieke redding geweest.

15 Augustus 1962: Ambassadeur dr. J.H. van Roijen ondertekent hier namens Nederland de overeenkomst met Indonesië, waarbij de soevereiniteit over Westelijk Nieuw Guinea, na een overgangstijd gedurende welke de Verenigde Naties het beheer over het gebied zullen voeren, per 1 mei 1963 aan Indonesië zal worden overgedragen.

Mr. dr. J. M. A. H. Luns (geb. 1911) was van 1952 tot 1971 bijna negentien jaar lang minister van Buitenlandse Zaken in acht opeenvolgende kabinetten.

Voor u minister van Buitenlandse Zaken werd, had u al uitgebreid gecorrespondeerd met de toenmalige politiek leider van de KVP, prof. mr. C. P. M. Romme. In die correspondentie, die in 1982 voor een deel is gepubliceerd,² komt de kwestie Nieuw Guinea regelmatig aan de orde. Denkt u dat u juist i.v.m. uw stellingname t.a.v. Nieuw Guinea door hem naar voren geschoven bent als minister van Buitenlandse Zaken?

Het voeren van zo'n persoonlijke correspondentie was een volstrekt normale zaak. Romme was een dispuutgenoot van mij uit het Amsterdamse studentencorps en hoewel hij ouder van jaren was, werd hij toch een persoonlijke vriend van mij. We leven gelukkig nog niet onder een systeem waarbij zo'n correspondentie verboden is! Ik heb ook niets gehad tegen het publiceren van die brieven, want het zijn brieven die ik in dezelfde omstandigheden weer zou schrijven. Het is niet zo, dat ik uitsluitend naar aanleiding van mijn mening over Nieuw Guinea door hem geschikt bevonden ben als minister, maar omdat ik het over het algemeen met hem eens was over het te voeren beleid.

Uit die correspondentie blijkt niets van een bewogenheid van uw kant over het lot van de Papoea's of van andere morele gronden, waarop Nieuw Guinea niet aan Indonesië kan worden overgedragen. U hebt het uitsluitend over redenen van strategisch belang etc. Wilt u daar eens op ingaan?

Omdat er op dat moment nog geen sprake was van het afstaan van Nieuw Guinea, speelden morele argumenten nog niet.

Strategische belangen werden ongetwijfeld wel in onze overwegingen betrokken. Daarbij vond ik dat het voor een land als Nederland goed was om niet uitsluitend en alleen Europese belangen te hebben en materiële belangen na te jagen. De civilisatorische taak in Nieuw Guinea was een mooie taak en daarenboven was het voor ons land niet kwaad om over kwesties van de *Pacific* enigerlei zeggenschap te hebben.

Welke functie bekleedde u toen u deze correspondentie met prof. Romme voerde?

Ik was toen ambassaderaad in New York, ik was plaatsvervan-

gend hoofd van de Nederlandse missie bij de Verenigde Naties, een functie die ik van 1949 tot 1952 heb bekleed.

Toen u op 2 september 1952 minister werd, was u aanvankelijk minister zonder portefeuille, naast mr. Beyen die formeel minister van Buitenlandse Zaken was. Hoe lag de taakverdeling toen tussen u beiden?

Ik was belast met alle problemen buiten Europa, met de problemen van de Verenigde Naties, met alle bilaterale problemen in Europa en alle luchtvaartkwesities. Daarin had ik precies dezelfde bevoegdheid als mijn collega. Nieuw Guinea viel dus onder mijn directe bevoegdheden.

Welke oplossing voor de problemen rond Nieuw Guinea stond u bij uw aantreden als minister voor ogen?

Op dat moment was het nog geen acuut probleem. Langzamerhand is die soep gaan koken en langzamerhand is het geworden tot een enorm, ook internationaal probleem. Toen ik in 1952 minister werd, werd over zelfstandigheid van Nieuw Guinea overigens nog niet gesproken, maar alle partijen, ook de PVDA, waren wel eensgezind in hun oordeel dat Nieuw Guinea niet moest worden afgestaan.

Bij de akkoorden, die waren bereikt bij de Ronde Tafel Conferentie tussen Nederland en Indonesië in Den Haag in 1949 en die op 27 december 1949 hebben geleid tot de soevereiniteitsoverdracht aan de Republiek Indonesië, was toch bepaald dat er binnen één jaar, dus in ieder geval voor eind 1950, een oplossing voor de status van Nieuw Guinea moest zijn bereikt. Dan moet de Nederlandse regering eind 1952 toch wel dienaangaande een standpunt hebben ingenomen?

Het artikel, waarin die bepaling aangaande Nieuw Guinea was opgenomen, had op dat moment al geen waarde meer, omdat de Verenigde Staten van Indonesië al in 1950 door Soekarno waren ontbonden, waardoor ook Nederland niet meer aan de overeenkomst gehouden was. Soekarno heeft overigens op een bijzonder schandalige wijze al zijn beloftes verbroken en de akkoorden verscheurd en uiteindelijk de honderdduizenden Nederlanders het land uitgezet, enfin u kent het hele verhaal.

Als eind 1952 de Verenigde Staten van Indonesië dus nog wel zouden hebben bestaan, zou een oplossing van de kwestie Nieuw Guinea toen dus nog wel mogelijk zijn geweest?

Als de Verenigde Staten van Indonesië niet ontbonden zouden zijn en als de verschillende federale delen van Indonesië waren blijven bestaan, dan had ik me kunnen indenken dat er dan binnen die politieke structuur ook een speciaal statuut voor Nieuw Guinea zou zijn gegeven.

U legt dus de verantwoordelijkheid voor het conflict bij Soekarno?

Ik ben ervan overtuigd dat, als Soekarno er niet zou zijn geweest, deze kwestie nooit zou zijn geworden tot de twistappel die het geworden is. Het was een persoonlijke hobby van Soekarno. Ik ben er ook van overtuigd dat als Nieuw Guinea was afgestaan aan Indonesië, dat Soekarno dan een ander voorwendsel zou hebben gevonden om met Nederland een conflict te hebben, want Soekarno wilde het conflict! Dat vond hij nodig voor de algehele soevereiniteit van Indonesië en om zich af te zetten tegen het vroegere koloniale land etc. Maar Soekarno was bovenal een uitermate onbetrouwbare man!

Op een bepaald moment is het conflict om Nieuw Guinea geëscaleerd. Er was sprake van een toenemend aantal Indonesische infiltraties op Nieuw Guinea. Hebt u toen al direct rekening gehouden met de mogelijkheid van een uitgebreid militair conflict?

Ik heb mij altijd verzet tegen welk militair conflict om Nieuw Guinea dan ook. We hebben op een bepaald moment wel enkele Indonesische schepen tot zinken gebracht, maar ik wenste geen escalatie. Op een bepaald moment heb ik, toen één van onze fregatten een Indonesische onderzeeboot onder zich had, zelfs verboden dat die duikboot met dieptebommen zou worden vernietigd. De reden dat wij op een bepaald moment versterkingen naar Nieuw Guinea hebben gestuurd, iets wat ik overigens nog steeds een juiste beslissing vind, was, dat wij niet van zins waren ons door een aantal infiltranten de les te laten lezen. Maar een uitgebreid militair conflict ben ik altijd uit de weg gegaan.

Zou Nederland alleen een Indonesische militaire actie hebben kunnen weerstaan?

Ja, we hadden het zeker wel gekund, maar dat zou zware offers hebben gevraagd. Dat kon men niet vragen en daar was ik ook niet toe bereid.

Dus bij de verdediging van Nieuw Guinea rekende u op hulp van andere landen?

U dient bij al uw vragen te bedenken dat mijn beleid steeds kabinetspolitiek is geweest, die uit en ter na in 's lands vergaderzaal is besproken, bij allerlei gelegenheden, waaronder een aantal interpellaties, een aantal speciale debatten, enfin bijna teveel om op te noemen. De Kamer heeft de regering steeds in haar politiek met betrekking tot Nieuw Guinea gesteund.

Vanaf het begin heb ik mij gerealiseerd, dat indien Indonesië er toe over zou gaan om met Nederland over Nieuw Guinea oorlog te voeren, dat Nederland dat militair wel aan zou kunnen, wanneer we tenminste voldoende strijdkrachten op Nieuw Guinea zouden hebben geleverd. Maar ik vond dat men van Nederland in deze kwestie, die aan de grens van onze belangen, maar in het middelpunt van onze principes lag, niet kon verlangen zich tot een oorlog in het Verre Oosten te laten verleiden door in te gaan op de Indonesische agressie. Vandaar dat ik van het begin altijd heb gezegd, zoal niet gezegd dan wel heb gedacht, dat we daartoe alleen bereid zouden moeten zijn wanneer we zeker waren van de steun, militaire steun, met name van Amerika.

Dus steun van de kant van de Verenigde Staten heeft van het begin af aan vastgestaan?

Allereerst heb ik tijdens een NAVO-vergadering in Kopenhagen van Foster Dulles een mondelinge toezegging gekregen. Later, tijdens een diner op Harer Majesteits Ambassade in Washington, in oktober 1958, heeft de heer Dulles mij een kleine papieren verklaring gegeven, waarin stond dat Amerika niet lijdelijk zou toezien indien Indonesië tot vijandelijkheden zou overgaan. Toen men mij vroeg: 'Welke waarde hecht je aan die halve toezegging?' heb ik gezegd: 'Heel weinig waarde, want de voorbeelden zijn legio, waarbij dit soort persoonlijke verklaringen, toezeggingen, later vergeten worden,' maar het was natuurlijk beter dan niks. Maar helemaal vastgestaan heeft Amerikaanse steun dus niet, nooit.

Kunt u die bijeenkomst op de ambassade, dat diner, iets uitgebreider omschrijven? Hoe ver is Foster Dulles toen gegaan?

Aan die verklaring is voortdurend en zelfs vrij diepgaand overleg vooraf gegaan, bij het opstellen ervan zijn ook functionarissen van het *State Department* betrokken geweest, het is een weloverwogen verhaal geweest, het is niet zo geweest dat Foster Dulles vroeg: 'Hoe wil je het hebben?' De strekking van de verklaring was, zoals ik al gezegd heb, iets in de geest van dat een Indonesische aanval op Nederlands Nieuw Guinea de Verenigde Staten

niet onverschillig zou laten. Toen heb ik op een bepaald moment gezegd: 'Ik zou dat graag op papier hebben' en toen heeft Foster Dulles die verklaring eigenhandig op een stuk papier geschreven.

Over deze verklaring is later erg veel te doen geweest. Veel mensen geloven niet aan het bestaan er van. Waarom hebt u dat stuk dan nooit laten zien, als het bestaat?

Het heeft heel weinig waarde. Ik begrijp niet dat de mensen zich er zo druk over maken. Het is een irrelevant stuk gebleken. De daarop volgende regering Kennedy was ook helemaal niet gebonden. Ik heb het altijd gerelativeerd. Degenen die beweren, dat ik zou hebben gedacht dat wij door Amerika zouden worden gesteund, die hebben het dan ook mis.

In tegenstelling tot wat men vermoedt, hebt u zelf dus wel degelijk de nodige reserves in acht genomen met betrekking tot die 'papierren verklaring'?

Ja, zeker mentale reserves, omdat ik meende enige ervaring als diplomaat te hebben na veertieneneenhalf jaar lid van de buitenlandse dienst te zijn geweest en ook historisch was ik wel enigszins onderlegd. Ik heb nooit, wat men in linkse kringen in Nederland bij voortdoring zegt, die zaak gepassioneerd gevolgd. Ik heb op emotionele wijze verklaringen afgelegd, die mij mentaal echt niet veel deden, maar die ik nodig vond om met zekere ophef te zeggen, gezien de politieke situatie. De reden dat men mij als het *bête noire* heeft gezien, is dat ik, als minister van Buitenlandse Zaken, het beleid van het kabinet aangaande Nieuw Guinea naar buiten toe uitdroeg. Maar het is nooit zo geweest, dat tijdens mijn ministerschap de meningsverschillen tussen de verschillende bewindslieden zo hoog opliepen, dat er, zoals tussen minister Stikker en minister Sassen is gebeurd in het eerste kabinet Drees, persoonlijke verwijderingen zijn ontstaan.

Uit de handelingen van de Eerste en de Tweede Kamer blijkt toch duidelijk, dat u wel waarde hechtte aan de verklaring van Foster Dulles uit oktober 1958.³ U hebt zelfs diverse malen het communiqué, dat is uitgegeven na de ontmoeting met Foster Dulles op de ambassade, voorgelezen in het parlement. Hoe is dat te verklaren in de context van datgene wat u zojuist over de waarde van die verklaring hebt gezegd?

Kijkt u eens, het zou bijzonder onjuist zijn geweest als ik in 's lands vergaderzaal zelf al die hele zaak tot bijna geen waarde hebbende proporties zou hebben teruggebracht, ik had er zelf zo

mijn gedachten over, en zoals ik wel al ten overstaan van de Kamercommissie had gezegd, ik hechtte weinig waarde aan die verklaring, maar iets was beter dan niets. Wat ik ook wilde vermijden, en dat is me gelukt, geloof ik, dat later, wanneer wij te vroeg de zaak zouden hebben afgestaan, dat dan van Amerikaanse zijde zou worden gezegd: 'Ja, maar wij waren bereid geweest jullie te steunen.' Dat was dan heel gemakkelijk geweest om te zeggen. Het is dus zo geweest dat ik het voor het prestige van Nederland, voor de goede naam van Nederland, nodig vond, dat men duidelijk inzag dat we door overmacht, politieke overmacht voornamelijk, maar ook wel fysieke overmacht, zoals de Amerikaanse maatregelen tegen onze troepen die naar het Verre Oosten gingen en zo, gedwongen zijn geweest Nieuw Guinea af te staan. Want ik blijf nog altijd van mening dat Indonesië zelfs geen begin van recht op het gebiedsdeel had.

U hebt het document dus en waarom wilt u het dan niet laten zien?

Ik zal u zeggen: het ligt in mijn privé-papieren, maar ik weet niet waar, daar heeft u de eigenlijke reden, ik weet niet waar.

Dus te zijner tijd krijgen we het wel te zien?

Ik heb geloof ik wel veertien kisten met privé-papieren, met memoranda, met telegrammen, met redevoeringen, handelingen, enfin een enorme hoeveelheid dingen, *c'est la mer à boire*. Misschien zijn ze wel allemaal verschimmeld, ik weet het niet, maar in ieder geval liggen de restanten van het papier er tussen. Zo ook een persoonlijke, lange brief van Hammerskjöld, die hij heeft geschreven vlak voor zijn dood. Dat was een hele interessante brief, eigenhandig geschreven, die overigens niet over Nieuw Guinea ging. Ik wou dat ik die brief nog had, want ik kon het heel goed met hem vinden. U weet dat de kwestie Nieuw Guinea toen niet voor de Verenigde Naties lag, dat is pas later gekomen; aanvankelijk hebben we daar zelfs een paar aardige overwinningen geboekt, zoals u zich gelieve te herinneren, toen diverse resoluties van de kant van Indonesië niet de vereiste twee-derde meerderheid kregen.

Hebt u na dat diner in oktober 1958 nog contact met Foster Dulles gehad?

Ja zeker, we spraken over heel veel zaken en met name ook wel over Nieuw Guinea. Uit die contacten bleek dat hij nog steeds sympathiek stond tegenover het Nederlandse standpunt.

*Waarom bent u nooit op de beweringen van de journalist/publicist Willen L. Oltmans ingegaan, die, bijvoorbeeld in het NOS-programma Panoramiek, heeft gesteld dat er nooit op steun van de kant van de V.S. kon worden gerekend?*⁴

De heer Oltmans verkondigde onzin, dat waren de sprookjes van Moeder de Gans. Het was en is beneden mijn waardigheid om er op in te gaan.¹⁰

Hebt u na het overlijden van Foster Dulles in april 1959, nog over Amerikaanse steun aan Nederland gesproken met zijn opvolger Christian Herter?

Jazeker, hij heeft mij duidelijk gezegd dat hij begrip had voor het Nederlandse standpunt. Maar verder was het geen sterke persoonlijkheid.

In 1961 trad de regering Kennedy aan. Heeft het toen van het begin af aan vastgestaan, dat er verandering zou komen in het Amerikaanse standpunt t.a.v. de kwestie Nieuw Guïnea?

De ommekeer in de Amerikaanse houding is inderdaad gekomen met het optreden van president Kennedy. Daarbij had ik van het begin af aan het vermoeden, dat deze democratische president, die sterk anti-koloniaal was, en waarvan de omgeving nog sterker die idee had, dat we daarvan weinig heil konden verwachten. Ik heb in ieder geval direct gemerkt dat men afstand had genomen van de eerder pro-Nederlandse houding van de vorige administratie. Onder invloed van Robert Kennedy, de Amerikaanse minister van Justitie en broer van de president, is de Amerikaanse politiek toen meer pro-Soekarno en pro-Indonesië geworden. Dat kwam omdat Robert Kennedy geen enkel benul had van buitenlandse politiek. Dat bleek heel duidelijk bij zijn bezoek aan Den Haag in 1962. Hij keek toen op de kaart, gaf aan dat Indonesië veel groter was dan Nederland en voegde daar toen aan toe: *'Then Indonesia is right.'* John Kennedy had wel een persoonlijk charisma, maar hij is zeker geen groot president geweest. Zoals ik al zei, hij stond zwaar onder invloed van zijn broer, die enige dagen in Indonesië is geweest en daar Soekarno's overigens leugenachtige verklaringen voor zoete koek heeft aangenomen, namelijk dat Indonesië de grote geallieerde van Amerika in Azië zou worden. Bovendien was de toenmalige Amerikaanse ambassadeur in Jakarta, Howard Jones, een politieke lichtgewicht, geen beroepsman, een lachertje. Dat was een man die op feesten danste met Soekarno onder het uitstoten van de kreet *'Merdeka'*. Die Jones heeft achteraf ook nog een belachelijk boek geschreven. Nee, de

regering Kennedy had heel duidelijk een ander standpunt ingenomen.

In het boek 'Robert Kennedy and his times' stelt prof. A. Schlesinger jr, dat het Amerikaanse standpunt m.b.t. Nieuw Guinea al vast lag voor de reis van Robert Kennedy naar Jakarta en dat dat standpunt in feite het standpunt van de Amerikaanse president was.⁵ Wat is uw mening hierover?

Weet u, het standpunt van de president was meestal het standpunt van zijn broer Robert. Men zei in Amerika, maar dat was misschien wel iets overdreven, dat Robert Kennedy de eigenlijke president was. Zeker is dat John Kennedy enorm veel naar zijn broer Robert luisterde. Robert had een hele sterke persoonlijkheid en het was een man met een groot ego, bovendien een man die de illusie had dat hij alle problemen meteen kende. Later heb ik de president eens gezegd: 'Uw broer de *Attorney General* is 5 dagen in Indonesië geweest en kent nu al *all the answers*. Wij zijn er al drie eeuwen, en wij kennen nog niet eens *all the answers*. Ik zou willen zeggen, meneer de president, dat 5 dagen niet genoeg is, 7 dagen is het minimum'.

Had president Kennedy u in gesprekken die u met hem hebt gevoerd, vóór de reis van Robert naar Indonesië, laten blijken dat er aanvankelijk nog wel op steun van de kant van de V.S. kon worden gerekend?

Nee, John Kennedy luisterde naar wat ik zei en zei zelf niet veel. Maar wat belangrijker was, zeker in Amerika, hij nam ook niet duidelijk afstand van het standpunt van de vorige regering, de regering Eisenhower, welke regering, zoals Eisenhower mij nog eens heeft geschreven nadat hij al afgetreden was, nooit zou hebben toegestaan '*for Indonesia to grab New Guinea from you*'.

Hoe verliep het bezoek van Robert Kennedy aan Den Haag?

Dat verliep desastreus. Zijn bezoek aan Nederland werd een fiasco, Robert Kennedy heeft op mijn kabinetcollega's een slechte indruk gemaakt, met name door de wijze waarop hij het gewijzigde Amerikaanse standpunt kenbaar maakte en door zijn gedrag in het algemeen; vraagt u bijvoorbeeld maar eens het oordeel van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, mr. Toxopeus!

Na het bezoek van Robert Kennedy aan Nederland bent u hem nog achterna gereisd naar Parijs. Wat was daarvan de reden?

Het sprookje, dat ik Bobby Kennedy achterna zou zijn gereisd, is ontstaan naar aanleiding van een artikel van een linkse journalist, die mij in de trein naar Parijs zag en aan wie ik terloops vertelde, dat ik ook Bobby Kennedy nog zou zien. Robert Kennedy, die zich realiseerde welk een slechte indruk hij in Nederland had gemaakt en die van Den Haag naar Parijs was doorgereisd, vroeg mij of hij nog een gesprek met mij in Parijs kon hebben. Aangezien ik toch voor andere kwesties Parijs moest bezoeken, heb ik mijn vertrek wat vervroegd. Tijdens dit gesprek deed hij zijn best mij te overtuigen, dat hij niet anti-Nederlands was, maar dat het in de strijd tegen het wereldcommunisme noodzakelijk was Soekarno aan de zijde van Amerika te krijgen. Uiteraard heb ik hem gezegd, dat dit een illusie zou blijken. Het gesprek leverde dus niets op.⁶

Hebt u na het bezoek van Robert Kennedy aan Nederland nog contact gehad met uw Amerikaanse ambtgenoot, Dean Rusk, en zo ja, heeft hij u in die contacten ook enigerlei garanties gegeven met betrekking tot Nieuw Guinea of hield hij zich in dat opzicht op de vlakte?

Dean Rusk heeft zich tijdens verschillende besprekingen met hem, na het bezoek van Robert Kennedy, inderdaad op de vlakte gehouden. Wel stond hij sympathieker tegenover het Nederlandse standpunt dan de Kennedy's, maar hij had niet de positie die politiek te wijzigen. Hij heeft toch op een gegeven moment, na zwaar aandringen mijnerzijds, door ons in Amerika bestelde bommenwerpers vrij gegeven voor vertrek naar Nederlands Nieuw Guinea.⁶

Hebt u, na het bezoek van Robert Kennedy, nog over de Amerikaanse garanties gesproken met de Amerikaanse president, John Kennedy? Wat hebt u in die gesprekken toen nog kunnen bereiken?

President Kennedy was, toen ik hem na het bezoek van zijn broer in Washington ontmoette, vriendelijk doch 'non-committal'.⁶

Bij het bezoek van Robert Kennedy aan Nederland werd in ieder geval duidelijk dat Amerika Nederland bij een eventueel militair conflict met Indonesië niet zou bijstaan. Dat betekende dat dr. Van Roijen, de Nederlandse ambassadeur in Washington, die dat al vanaf het aantreden van de regering Kennedy in zijn rapporten en telegrammen had meegedeeld, dus gelijk had. Waarom nam u zijn rapporten dan niet serieus?

Maar, *the proof of the pudding is in the eating!* Ambassadeurs zijn waarnemers en men moet zeker rekening houden met hun rapporten, maar het is niet de enige basis van de regeringspolitiek. Mijn politiek is geweest om zo lang mogelijk, met de nadruk op mogelijk, het Nederlandse standpunt met betrekking tot Nieuw Guinea vast te houden en dit standpunt pas te verlaten wanneer dat absoluut noodzakelijk was. Dat is bereikt in augustus 1962, met het Bunker-akkoord.

Op 8 april 1962 is er ook een gesprek in uw ambtswoning geweest, waarbij dr. Van Roijen zijn mening over de Amerikaanse steun persoonlijk, ten overstaan van u en van diverse van uw kabinetscollega's, heeft toegelicht.⁷ Kunt u het verloop van die bijeenkomst eens beschrijven?

Die bijeenkomst ging niet zozeer over de Amerikaanse garanties, want die had ik altijd al gerelativeerd, ook in het kabinetsberaad en zeker toen Kennedy president was, toen kon je het wel vergeeten! Nee, er heeft zich toen met name een discussie ontsponnen tussen dr. Van Roijen en Mej. Marga Klompé. Mej. Klompé was erg begaan met het lot van de Papoea's en zij vond dan ook dat de heer Van Roijen daar te weinig aandacht aan gaf, dat hem dat minder kon schelen dan het haar kon schelen, daar ging dat gesprek toen over.

In ieder geval moest na het bezoek van Robert Kennedy een oplossing gevonden worden en na een half jaar is toen met Indonesië de zogenaamde Bunker-overeenkomst gesloten. Was u met dat akkoord tevreden?

De Bunker-onderhandelingen vormden de juiste procedure onder de gegeven omstandigheden. Het akkoord zelf was overigens het papier waarop het geschreven was, nauwelijks waard, het was niet meer dan een vlijgeblad. We hadden hetzelfde resultaat inderdaad in een eerder stadium kunnen bereiken, maar nu konden we niet anders en in de politiek telt de wijze waarop het resultaat is behaald. Maar men moet niet denken dat ik 's nachts in mijn kussen beet vanwege Nieuw Guinea, nee, ik herhaal nogmaals, en dat heb ik ook, niet in de Kamer zelf, maar wel tegenover de Kamercommissie gezegd, het lag aan de grenzen van onze belangen, maar in het middelpunt van onze principes.

U hebt achteraf gezegd dat u zich door de Kennedy's verraden hebt gevoeld, wilt u dat nog eens toelichten?

Zoals ik al eerder heb gezegd, door zijn houding te veranderen

van pro-Nederlands in pro-Indonesisch, heeft de Amerikaanse president Nederland gedwongen een andere koers te gaan varen, waardoor wij Nieuw Guinea moesten afstaan, zo is het en niet anders. Omdat die beslissing mede onder invloed van zijn broer Robert is genomen, is Nederland dus door de Kennedy's verraden. Indonesië was groter en het lag in de *Pacific*, en dus had Indonesië gelijk. Achteraf heeft men in de Verenigde Staten ten onrechte gedacht dat ik rancunes tegen *Amerika* had, dat heeft zelfs nog een rol gespeeld bij mijn benoeming tot Secretaris-Generaal van de NAVO. Maar dat was natuurlijk niet zo, niet de Verenigde Staten, maar de Kennedy's hebben Nederland in de steek gelaten.

Hebt u in 1962 nog aan aftreden gedacht?

Nieuw Guinea heeft mij gedwongen om te *blijven*. Ik had om andere redenen wel gedacht aan aftreden, maar ik heb het juist niet gedaan, want ik zou het zeer onredelijk hebben gevonden wanneer de pers dan zou hebben geschreven: 'Luns treedt af wegens falend Nieuw Guinea-beleid.' Dat zou namelijk stellig gebeurd zijn. Als er al sprake van aftreden zou zijn geweest, zou het hele kabinet hebben moeten aftreden, want ik heb slechts de kabinetspolitiek uitgevoerd.

Wat vond u van de activiteiten van de Groep Rijkens?

De heer Rijkens was een succesvol zakenman en ook een hele fatsoenlijke man. Hij was echter politiek weinig geschoold en bovendien erg naïef. Zijn enige bedoeling was om het bedrijfsleven in Indonesië zoveel mogelijk kansen te geven. Zijn grote fout is geweest, dat hij Soekarno heeft geloofd. Hij wist niet dat er geen enkele waarde gehecht kon worden aan datgene wat Soekarno naar voren bracht. Soekarno *wilde* eenvoudigweg geen Nederlandse belangen in Indonesië hebben. Het feit dat hij 300.000 Nederlanders het land uit heeft gezet, had helemaal niets met de kwestie Nieuw Guinea te maken, dat durf ik hier rustig te stellen. Ik had daarenboven bepaald ook bezwaren tegen de activiteiten van de Groep Rijkens omdat de mensen van de Groep Rijkens daarmee in de wielen van de regeringspolitiek reden.

Wat is uw eindoordeel over de hele zaak?

Mijn eindoordeel is dat we er redelijk goed af zijn gekomen en ik zal u zeggen waarom: Zoals de Fransen zeggen, *les possibles non réalisés ne se discutent pas*, de mogelijkheden die zich niet hebben voorgedaan, daar kan men moeilijk over spreken. Vandaar

dat ik er van overtuigd ben dat, wanneer we laten we zeggen vier jaar eerder zouden hebben gezegd: 'nou neem het maar', dat dat dan een bittere nasmaak zou hebben gehad voor de Nederlandse bevolking. Dan zouden er vele Nederlanders zijn geweest, die zouden zeggen dat we volkomen nutteloos en volkomen onnodig dat gebied aan Soekarno zouden hebben afgestaan. En *nu* is het zo dat men er van rechts naar links van overtuigd is dat er geen andere oplossing meer mogelijk was. Daarom heb ik bij de Indonesische kwestie ook nooit willen ingaan op allerlei kritieke verhalen, dat we te laat zijn geweest of dat het allemaal beter zou zijn gegaan als het akkoord van Linggadjati maar niet was aangekleed of uitgekleed, dat het dan heel anders zou zijn gelopen etc., dat is allemaal irrelevant, dat is niet te bewijzen. Daarin kunt u gelijk hebben, daarin kan ik gelijk hebben, dat weet ik niet, ik wil er niet over spreken wat er dan gebeurd zou zijn. U weet zelf ook wel dat er nog altijd mensen zijn die nog emotioneel zijn over het verlies van Nederlands Indië, die nog altijd zeggen 'hadden we maar dit of hadden we maar dat', met name mensen uit de linker hoek zeggen nu dat we met Soekarno een uitstekende verstandhouding hadden kunnen hebben, wanneer we hem maar meteen zouden hebben uitgenodigd. Dat is niet te bewijzen en dat mag men dus ook niet als argument gebruiken. Ik zelf had overigens in de kabinetten Drees, waarin ik minister ben geweest, een uitstekende verstandhouding met mijn PVDA-collega's, met name met minister-president Drees heb ik het altijd uitstekend kunnen vinden. Toen ik hem een kleine twee jaar geleden nog eens sprak, dr. Drees was toen inmiddels al 96 jaar oud, zei hij mij: 'Luns, als we nu weer minister-president en minister van Buitenlandse Zaken zouden zijn, zou de Kamer ons binnen een week naar huis sturen.' Toen antwoordde ik hem: 'Vader Willem, je bent wel erg pessimistisch, ik zou ons wel een maand geven.' U dient zich wel te bedenken, dat er in de bijna 19 jaar dat ik minister ben geweest, nooit een motie van wantrouwen tegen mij is ingediend. Daarom ook is voor mij de vele kritiek die achteraf op mijn beleid te horen is, wel eens bitter.

Dat bezoek van Soekarno waar ik zoëven over sprak, heeft overigens nog een rol gespeeld bij mijn officiële bezoek aan Indonesië in 1964. Er waren toen kabinetscollega's die zouden zijn afgetreden indien Soekarno voor een officieel bezoek aan ons land zou worden uitgenodigd. Onder die omstandigheden vond men het dan ook wel gewaagd dat ik naar Indonesië ben gereisd. Toen heb ik gezegd: 'Laat u dat maar aan mij over.' Ik was namelijk ook besloten dat hij niet naar Nederland zou komen. Op één van de

laatste dagen van mijn bezoek, toen we het communiqué bespraken, heeft Soekarno gezegd: 'Kijkt u eens minister Luns, ik ben bereid om een officieel bezoek aan Nederland te brengen.' Toen heb ik gezegd: 'Dat doet me erg veel plezier om te horen, meneer de President, ik neem daar met voldoening van kennis.' Toen zei Soekarno: 'Kunnen we dat niet in het communiqué opnemen?' Ik zei toen: 'Dat lijkt me een goed idee, maar er is een kleine moeilijkheid, die is constitutioneel. Zulke uitnodigingen worden namelijk formeel door de koningin gedaan en ik kan dus hier niet toezeggen dat u naar Nederland komt, want dan krijg ik wel last thuis, ziet u. Niet dat men over de zaak zelf niet enthousiast zal zijn, maar ik zal wel een formule geven die u zeker zal bevredigen.' Die formule was als volgt: 'Tijdens het officiële bezoek van de minister van Buitenlandse Zaken van Nederland, mr. J. M. A. H. Luns, is de mogelijkheid van een staatsbezoek van president Soekarno aan Nederland besproken.' Dat was een formule die zo mogelijk nog minder waarde had dan het verhaal van Dulles! Maar Soekarno vond het meer dan genoeg, hij vroeg zelfs nog of hij dan zijn vrouw mee mocht nemen. Ik zei toen: 'Meneer de President, dat moet u zeker doen!' Bij mijn afscheid zei Soekarno nog: 'Meneer Luns, ik ben het slachtoffer geworden van mijn eigen propaganda tegen u, u bent heel anders dan ik mij had voorgesteld.' Ik heb toen maar niet gezegd dat hij precies was, zoals ik mij *hem* altijd had voorgesteld!

Kunt u achteraf nog eens zeggen welke factoren naar uw mening een snelle(re) oplossing van de problemen rond Nieuw Guinea in de weg hebben gestaan?

Het feit dat er met Soekarno geen zaken te doen waren voor wat betreft de toekomst van Nieuw Guinea. Laat mij dat nader toelichten: Tijdens de besprekingen met een Indonesische delegatie in Genève, begin 1956, lagen er op een bepaald moment twee voorstellen op tafel met betrekking tot een zogenaamde arbitrage-regeling. Het Indonesische voorstel was in onze ogen geheel ondeugdelijk; wij zelf hadden een inmiddels geamendeerd voorstel ter tafel gebracht. De situatie was zelfs uitzichtloos en dat kwam, omdat de Indonesische regering de instructie had gegeven dat er geen akkoord mocht komen. Dat wisten we omdat onze inlichtingendienst een telegram van de Indonesische regering, dus van Soekarno, waarin die instructie was vervat, had onderschept. (Wij kenden namelijk de codering waarvan de Indonesiërs zich bedienden.) Met die wetenschap heb ik toen de Indonesische delegatieleider, ik meen dat dat Anak Agung was, tijdens

de laatste zitting gevraagd hoe lang de Indonesische delegatie nog verder kon onderhandelen. Anak Agung antwoordde mij toen: 'Zeker nog een week.' Vervolgens vroeg ik hem: 'Meneer de minister, bevredigt de formulering van de arbitrageregeling, zoals die in het Indonesische voorstel is neergelegd, u helemaal?' Anak Agung zei vervolgens: 'Ja, helemaal.' Ik reageerde als volgt: 'Meneer de minister, dan aanvaardt hierbij de Nederlandse delegatie uw formulering.' Anak Agung antwoordde mij toen: 'Meneer Luns, dat *kan ik* niet aannemen.' Verbazing veinzend vroeg ik toen: 'Maar waarom dan niet?' 'Omdat het te laat is,' zei Anak Agung, terwijl hij even te voren nog had gezegd dat men nog een week de tijd had om tot overeenstemming te komen! Vervolgens zei ik nog 'En als we u ook nog uw zin geven inzake Nieuw Guinea?' Waarop Anak Agung zei: 'Maar dat kan niet, want dat probleem staat niet op de agenda.' Op dat punt had Anak Agung overigens formeel gelijk, want Nieuw Guinea stond niet speciaal op de agenda. Maar de reden waarom ik u dit verhaal vertel, is dat ik er mee wil aangeven dat de Indonesiërs niet met ons tot overeenstemming *wilden* komen, overigens op instructie van hun regering. De Indonesische regering zocht namelijk het conflict met Nederland om binnenlands-politieke redenen! Daarbij paste, wat ik al had voorspeld, dat er na het mislukken van de Geneefse conferentie, vette koppen in de Indonesische kranten kwamen te staan: 'Nederland laat Geneefse Conferentie mislukken.' Maar die mislukking was in feite het gevolg van de politiek van Soekarno. Voor hem zou samenwerking met Nederland gelijk staan aan neo-kolonialisme.

Maar Anak Agung heeft toch achteraf ontkend dat er een instructie van de Indonesische regering was, dat de conferentie niet mocht lukken?^{8,9}

Dat kan Anak Agung wel zeggen, maar nogmaals, zo'n instructie heeft wel degelijk bestaan, dat wisten we van onze inlichtingendienst. Juist omdat de Indonesiërs geen redelijke oplossing van het conflict *wilden*, is de zaak uiteindelijk zo hoog opgelopen.

Referenties en noten

VERANTWOORDING

1. Willem L. Oltmans, *Grenzen aan de Groei*. Bruna, Utrecht, 1973.
2. a) Het Parool, 16/5/1973.
b) De Noord-Amsterdammer, 11/5/1973.
c) Noorderzon, orgaan van de bewonersvereniging Zilverberg/H. Cleyndertweg, 7/5/1973.
3. De Noord-Amsterdammer, 18/5/1973.
4. Robbert Ammerlaan, *Het Verschijnsel Schmelzer, uit het dagboek van een politieke teckel*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1973
5. a) NRC-Handelsblad, 8/6/1973.
b) De Volkskrant, 8/6/1973.
c) *ibid.*, 9/6/1973.
6. Kort voor de vergadering van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken op 11 september, heeft de heer Dankert mij opgezocht om persoonlijk te vernemen wat de betrokken politici en diplomaten tegenover mij hadden verklaard. Bij die gelegenheid heb ik hem mijn interim-rapport overhandigd.
7. a) De Volkskrant, 12/9/1973.
b) Trouw, 12/9/1973.
c) Algemeen Dagblad, 12/9/1973.
8. a) De Volkskrant, 7/2/1974.
b) Het Parool, 8/2/1974.
9. Brief van de minister van Buitenlandse Zaken, M. van der Stoep, aan de voorzitter van de Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer, d.d. 22/10/1975.
10. Zie bijvoorbeeld NRC-Handelsblad, 23/2/1974, pagina Z3.

HOOFDSTUK 1

1. H. J. van Mook, *Indonesië, Nederland en de wereld*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1949, p.96/97.
2. *ibid.*, p.42.
3. *ibid.*, p.43.
4. W. Drees, *Zestig jaar levenservaring*. Arbeiderspers, Amsterdam, 1962, p.197.
5. Van Mook (1949) p.102.
6. Persoonlijke gesprekken met dr. W. Drees, d.d. 28/5/1973, 14/6/1973, 12/11/1975.
7. Van Mook (1949) p.103.
8. *ibid.*, p.104.
9. *ibid.*, p.105.
10. Drees (1962) p.199.

- 11 Persoonlijke gesprekken met dr J H van Roijen, d d 5/6/1973, 1/3/1984
- 12 Van Mook (1949) p 117
- 13 ibid , p 119/120
- 14 ibid , p 129
- 15 ibid , p 131
- 16 Drees (1962) p 212
- 17 ibid , p 213
- 18 ibid , p 182
- 19 Van Mook (1949) p 145
- 20 a) Persoonlijke gesprekken met dr W Drees, d d 28/5/1973, 14/6/1973, 12/11/1975
b) Brief van dr W Drees, d d 22/2/1984
- 21 Persoonlijke gesprekken met dr J H van Roijen, d d 5/6/1973, 1/3/1984, 8/3/1984, 25/4/1984
- 22 Persoonlijk gesprek met prof dr ir W Schermerhorn, d d 18/9/1973
- 23 W Schermerhorn, *Het Dagboek van Schermerhorn* uitgegeven door mr dr C Smit, Wolters Noordhoff, Groningen, 1970, p 873 e v
- 24 Drees (1962) p 220
- 25 Van Mook (1949) p 167/169
- 26 ibid . p 184
- 27 ibid , p 190
- 28 ibid , p 206/207
- 29 Paul van 't Veer, *Het Parool*, 24/3/1977
- 30 Persoonlijk gesprek met prof dr L J M Beel, d d 7/6/1973
- 31 Paul van 't Veer, *Het Parool*, 11/9/1973
- 32 Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty years Indonesian Foreign Policy 1945 1965* Mouton, Den Haag, 1973, p 65/66
- 33 Van Mook (1949) p 162
- 34 Anak Agung (1973) p 67
- 35 F J F M Duynstee, *Nieuw Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesie* De Bezige Bij, Amsterdam, 1961, p 413/414
- 36 Anak Agung (1973) p 70

HOOFDSTUK 2

- 1 Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty years of Indonesian Foreign Policy 1945 1965* Mouton, Den Haag, 1973, p 81
- 2 Brief van Mohammed Hatta aan Dr A C Groeneveldt, d d 5/1/1961, Archief De Quay, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch
- 3 Persoonlijke gesprek met dr L J M Beel, d d 7/3/1973
- 4 Anak Agung (1973) p 84
- 5 ibid , p 88
- 6 a) Persoonlijke gesprekken met dr W Drees, d d 28/3/1973, 14/6/1973, 12/11/1975
b) Brief van dr W Drees, d d 22/2/1984
- 7 W Drees, *Zestig jaar levenservaring* Arbeiderspers, Amsterdam, 1962, p 266
- 8 F J F M Duynstee, *Nieuw Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesie* De Bezige Bij, Amsterdam, 1961, p 201/202

- 9 Persoonlijk gesprek met mr J M A H Luns, d d 8/3/1984
- 10 Ch van Esterik, *Nederlands laatste bastion in de Oost* In den Toren, Baarn, 1982, p 66 e v
- 11 Duynstee (1961) p 210
- 12 *ibid* , p 356, voetnoot 15
- 13 *ibid* , p 362/363, voetnoot 29
- 14 *ibid* , p 191
- 15 Anak Agung (1973) p 104
- 16 Duynstee (1961) p 229/230
- 17 Ide Anak Agung Gde Agung in Elseviers Magazine, d d 16/10/1971, p 106 108
- 18 Duynstee (1961) p 230/231
- 19 *ibid* , p 272
- 20 *ibid* , p 283

HOOFDSTUK 3

- 1 Persoonlijk gesprek met mr J M A H Luns, d d 8/3/1984
- 2 Persoonlijke gesprekken met dr W Drees, d d 28/5/1973, 14/6/1973 en 12/11/1975
- 3 Paul van 't Veer, *Internationale Spectator*, 28 p 79 (1974)
- 4 In een brief d d 11/6/1973 schrijft dr W Drees mij 'De verklaring van Foster Dulles is niet gedaan in de wandelgangen, maar in de NAVO-vergadering ' In een brief d d 8/8/1973 voegt hij daaraan toe 'Dat wil zeggen niet in een onderonsje met Luns '
- 5 Howard Palfrey Jones, *Indonesia The possible dream*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1971, p 140
- 6 Brief van dr W Drees, d d 11/6/1973
- 7 Persoonlijke gesprekken met dr J H van Roijen, d d 1/3/1984 en 8/3/1984
- 8 Paul van 't Veer, *Internationale Spectator*, 28 p 80 (1974)
- 9 Zie bijvoorbeeld Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty years Indonesian foreign policy 1945 1965*, Mouton, Den Haag, 1973, p 259 e v
- 10 Brief van dr W Drees, d d 23/6/1973
- 11 Han J A Hansen in de Volkskrant, d d 29/8/1981
- 12 Persoonlijk gesprek met dr W Drees, d d 28/5/1973
- 13 Brief van dr L J M Beel, d d 23/7/1973
- 14 Persoonlijk gesprek met prof dr J E de Quay, d d 26/3/1974
- 15 Persoonlijk gesprek met dr J H van Roijen, d d 5/6/1973
- 16 F J F M Duynstee, *Nieuw Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesie* De Bezige Bij, Amsterdam, 1961, p 274/275
- 17 *ibid* , p 274, voetnoot 233
- 18 *ibid* , p 277
- 19 Michel van der Plas, *Luns 'ik herinner mij* A W Sijthoff, Leiden, 1971, p 125 Deze bandopname bevindt zich volgens Van Tijn²⁰ thans in de Kennedy Library in Massachusetts, U S A
- 20 Joop van Tijn in Vrij Nederland, 16/8/1980
- 21 Persoonlijk gesprek met dr J H van Roijen, d d 8/3/1984
- 22 Duynstee (1981) p 302
- 23 C V Lafeber, *Nieuw Guinea en de Volkskrant* Van Gorcum en comp .

Assen, 1968, p.60.

24. Persoonlijk gesprek met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 29/1/1974.
25. Persoonlijk gesprek met dr. J. H. van Roijen, d.d. 25/4/1984.
26. Persoonlijke gesprekken met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 31/3/1984 en 1/5/1984.
27. Jones (1971) p.181.

HOOFDSTUK 4

1. Informatierapport Beel, d.d. 25/3/1959, Archief De Quay, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch.
2. Dagboek De Quay, p.4240, Archief De Quay.
3. In zijn dagboek (p.4230) noemt De Quay het informatierapport 'voortreffelijk'.
4. Dagboek De Quay p.4243.
5. Interview De Quay door J. A. A. M. Vriens en W. M. Lindemann, d.d. 20/2/1979, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch.
6. Persoonlijke gesprekken met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 29/1 en 26/3/1974.
7. Dagboek De Quay, 4/4/1959, p.4237.
8. W. L. Oltmans, *Den Vaderland Getrouwe*, A. W. Bruna en Zoon, Utrecht, 1973, p.112.
9. Dagboek De Quay, p.4282.
10. *ibid.*, p.4438.
11. *ibid.*, p.4444.
12. *ibid.*, 10/12/1959, p.4452.
13. *ibid.*, p.4450.
14. *ibid.*, p.4473.
15. F. J. F. M. Duynstee, *Nieuw Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesië*. De Bezige Bij, Amsterdam, 1961, p.300.
16. Dagboek De Quay, 12/4/1960, p.4555.
17. *ibid.*, p.4571.
18. Brief van Mohammed Hatta aan dr. A. C. Groeneveldt, d.d. 5/1/1961, Archief De Quay.
19. Dagboek De Quay, p.4567.
20. *ibid.*, p.4579.
21. *ibid.*, 4/5/1960, p.4572.
22. *ibid.*, p.4592.
23. *ibid.*, p.4600.
24. *ibid.*, p.4628.
25. *ibid.*, p.4632.
26. *ibid.*, p.4641.
27. *ibid.*, p.4596.
28. Howard Palfrey Jones, *Indonesia: The possible dream*. Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1971, p.188.
29. Dagboek De Quay, 17/8/1960, p.4652.
30. *ibid.*, p.4658.
31. Duynstee (1961) p.311/312.
32. *ibid.*, p.312.
33. Dagboek De Quay, p.4665.

34. *ibid.*, p.4666.
35. *ibid.*, p.4667.
36. *ibid.*, p.4669.
37. *ibid.*, p.4671.
38. *ibid.*, p.4672.
39. *ibid.*, p.4674.
40. *ibid.*, p.4675.
41. *ibid.*, p.4678.
42. *ibid.*, p.4683.
43. *ibid.*, p.4687a.
44. *ibid.*, p.4688.
45. Duynstee (1961) p.314.
46. Duynstee (1961) p.315.
47. Duynstee (1961) p.318.
48. Dagboek De Quay, 20/10/1960, p.4701.
49. *ibid.*, p.4710.
50. *ibid.*, p.4712.
51. *ibid.*, p.4723.
52. *ibid.*, p.4773.
53. *ibid.*, p.4782.
54. Oltmans (1973) p.118/119.
55. Zie voor de tekst van de brief van Van Blankenstein aan Soekardjo Oltmans (1973) p.618/619.
56. Dagboek De Quay, p.4787.
57. *ibid.*, p.4793.
58. *ibid.*, p.4794.
59. Persoonlijk gesprek met mr. J. M. A. H. Luns, d.d. 8/3/1984.
60. Dagboek De Quay, p.4801.
61. Persoonlijk gesprek met dr. J. H. van Roijen, d.d. 1/3/1984.
62. Ch. van Esterik, *Nederlands laatste bastion in de Oost*. In den Toren, Baarn, 1982, p.163.
63. Dagboek De Quay, p.4838.
64. Jones (1971) p.197/198.
65. *ibid.*, p.199.
66. Oltmans (1973) p.142.
67. W. L. Oltmans, *De Verraders*, P. R. van Amelrooij, Utrecht, p.166/167.
68. Dagboek De Quay, p.4864.
69. *ibid.*, p.4866.
70. Paul Rijkens, *Handel en wandel*, Ad. Donker, Rotterdam, 1965, p.172/173.
71. *ibid.*, p.173.
72. Dagboek De Quay, p.4881.
73. Oltmans (1973) p.145.
74. Dagboek De Quay, p.4893.
75. *ibid.*, p.4901.
76. Oltmans (1973) p.148-150.
77. Duynstee (1961) p.329.
78. Dagboek De Quay, p.4903.
79. a) Brief van F. J. F. M. Duynstee aan prof. dr. J. E. de Quay, d.d.

12/5/1961.

b) Antwoord hierop van prof. De Quay, d.d. 24/7/1961, Archief De Quay.

80. Dagboek De Quay, p.4904.
81. Oltmans (1968) p.167.
82. Dagboek De Quay, p.4905.
83. C. V. Lafeber, *Nieuw Guinea en de Volkskrant*, Van Gorcum en comp., Assen, 1968, p.91.
84. Dagboek De Quay, p.4906.
85. *ibid.*, p.4907.
86. *ibid.*, p.4916.
87. *ibid.*, p.4919.
88. H. J. A. Hofland, *Tegels lichten*, Contact, Amsterdam, 1972, p.65.
89. Dagboek De Quay, 20/7/1961, p.4929.
90. *ibid.*, p.4934.
91. *ibid.*, p.4936.
92. Duynstee (1961) p.416.
93. Dagboek De Quay, p.4941.
94. *ibid.*, p.4942.
95. *ibid.*, p.4943.
96. *ibid.*, p.4954.
97. *ibid.*, p.4957.
98. *ibid.*, p.4959a.
99. *ibid.*, p.4968.
100. *ibid.*, p.4971.
101. *ibid.*, p.4973.
102. *ibid.*, p.4974.
103. Duynstee (1961) p.421/422.
104. Dagboek De Quay, 27/9/1961, p.4976.
105. Duynstee (1961) p.424.
106. H. Coerts, *De ARP en Nieuw Guinea*, T. Wever, Francker, 1983, p.60.
107. Dagboek De Quay, p.4982.
108. *ibid.*, p.4983.
109. Coerts (1983) p.57/58.
110. *ibid.*, p.58/59.
111. Dagboek De Quay, p.4991.
112. Oltmans (1973) p.169.
113. Dagboek De Quay, p.5023.
114. *ibid.*, p.5030.
115. *ibid.*, p.5031.
116. *ibid.*, p.5038.
117. *ibid.*, p.5040.
118. *ibid.*, p.5046.
119. *ibid.*, p.5047.
120. *ibid.*, p.5048.
121. *ibid.*, p.5049.
122. *ibid.*, p.5050.
123. *ibid.*, p.5051.
124. *ibid.*, p.5053.

125. *ibid.*, p.5054.
126. *ibid.*, p.5055.
127. Jones (1971) p.203.

HOOFDSTUK 5

1. Dagboek De Quay, Archief De Quay, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch, p.5058.
2. *ibid.*, p.5059.
3. *ibid.*, p.5062.
4. *ibid.*, p.5068.
5. *ibid.*, p.5071.
6. *ibid.*, p.5075.
7. *ibid.*, p.5077.
8. W. L. Oltmans, *Den Vaderland Getrouwe*, Bruna, Utrecht, 1973, p.181.
9. *ibid.*, p.182.
10. Dagboek De Quay, p.5078.
11. *ibid.*, p.5080.
12. *ibid.*, p.5081.
13. Interview De Quay door J. A. A. M. Vriens en W. M. Lindemann, d.d. 20/2/1979. Rijksarchief in Noord-Brabant. Den Bosch.
14. Dagboek De Quay, p.5082.
15. *ibid.*, p.5083.
16. *ibid.*, p.5084.
17. Howard Palfrey Jones, *Indonesia: The possible dream*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1971, p.203.
18. Dagboek De Quay, p.5087.
19. *ibid.*, 6/2/1962, p.5088.
20. *ibid.*, p.5089.
21. *ibid.*, p.5092.
22. *ibid.*, p.5093.
23. *ibid.*, p.5094.
24. *ibid.*, p.5096.
25. a) Jones (1971) p.204.
b) Arthur M. Schlesinger jr., *Robert Kennedy and his times*, Houghton Mifflin Co., Boston, USA, p.569.
26. Dagboek De Quay, p.5099.
27. Persoonlijk gesprek met mr. J. M. A. H. Luns, d.d. 8/3/1984.
28. a) Persoonlijk gesprek met dr. J. H. van Roijen, d.d. 1/3/1984.
b) *ibid.*, d.d. 25/4/1984.
29. Dagboek De Quay, p.5098.
30. *ibid.*, p.5100.
31. *ibid.*, p.5102.
32. *ibid.*, p.5104.
33. *ibid.*, p.5105.
34. Persoonlijke gesprekken met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 29/1/1974 en 26/3/1974.
35. Dagboek De Quay, p.5107.
36. Brief van Mohammed Hatta aan dr. A. C. Groeneveldt, d.d. 7/3/1962, Archief De Quay.

37. J. Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje*, Van Hoikema en Warendorff, 1984, p.163.
38. Dagboek De Quay, p.5111.
39. *ibid.*, 6/3/1962, p.5112.
40. *ibid.*, p.5113.
41. *ibid.*, p.5117.
42. *ibid.*, p.5118.
43. *ibid.*, p.5120.
44. *ibid.*, p.5121.
45. *ibid.*, p.5122.
46. *ibid.*, p.5124.
47. *ibid.*, p.5125.
48. *ibid.*, p.5128.
49. *ibid.*, p.5129.
50. *ibid.*, p.5130.
51. *ibid.*, p.5135.
52. Ch. van Esterik, *Nederlands laatste bastion in de Oost*, In den Toren, Baarn, 1982, p.168.
53. Dagboek De Quay, 3/4/1962, p.5136.
54. *ibid.*, p.5137.
55. *ibid.*, p.5138.
56. *ibid.*, p.5139.
57. *ibid.*, p.5140.
58. *ibid.*, p.5141.
59. *ibid.*, p.5142.
60. *ibid.*, p.5143a.
61. *ibid.*, p.5144.
62. *ibid.*, p.5145.
63. *ibid.*, p.5146.
64. *ibid.*, p.5149.
65. *ibid.*, p.5150.
66. *ibid.*, p.5151.
67. *ibid.*, p.5152.
68. *ibid.*, p.5161.
69. Jansen van Galen (1984) p.214/215.
70. Dagboek De Quay, 8/5/1962, p.5162.
71. *ibid.*, p.5164.
72. *ibid.*, p.5172a.
73. *ibid.*, p.5173.
74. *ibid.*, p.5174.
75. Dagboek De Quay, p.5175.
76. *ibid.*, p.5179.
77. Oltmans (1973) p.191-193.
78. *ibid.*, p.197-199.
79. Dagboek De Quay, p.5184.
80. *ibid.*, p.5186.
81. *ibid.*, p.5187.
82. *ibid.*, p.5188.
83. *ibid.*, p.5191.
84. *ibid.*, p.5193.

85. *ibid.*, p.5200.
86. *ibid.*, p.5216.
87. *ibid.*, p.5222.
88. *ibid.*, p.5223.
89. Jones (1971) p.211.
90. *Dagboek De Quay*, p.5224.
91. *ibid.*, p.5228.
92. *ibid.*, p.5229.
93. *ibid.*, p.5230.
94. *ibid.*, p.5231.
95. *ibid.*, 8/8/1962, p.5233.
96. *ibid.*, p.5236.
97. *ibid.*, p.5237.
98. *ibid.*, p.5239.
99. *ibid.*, p.5244.
100. *ibid.*, p.5259.
101. *ibid.*, p.5260.
102. *ibid.*, 8/9/1962, p.5261.

HOOFDSTUK 6

1. Persoonlijk gesprek met mr. J. M. A. H. Luns, d.d. 8/3/1984.
2. Brief van H. J. A. Hofland aan prof. A. Lijphart, d.d. 1/11/1962, Nieuw Guinea-archief H. J. A. Hofland.
3. Brief van drs. W. K. N. Schmelzer, d.d. 14/6/1973.

HOOFDSTUK 7

1. Persoonlijk gesprek met prof. dr. ir. W. Schermerhorn, d.d. 18/9/1973.
2. W. Schermerhorn, *Het Dagboek van Schermerhorn*, uitgegeven door mr. dr. C. Smit, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1970.

HOOFDSTUK 8

1. Persoonlijk gesprek met prof. dr. L. J. M. Beel, d.d. 7/6/1973.

HOOFDSTUK 9

1. a) Persoonlijke gesprekken met dr. W. Drees, d.d. 28/5/1973, 14/6/1973, 12/11/1975.
b) Brief van dr. W. Drees, d.d. 22/2/1984.
2. Zie voor de volledige tekst van deze discussie: Willem L. Oltmans, *Den Vaderland Getrouwe*, Bruna, Utrecht, 1973, p.464-467.
3. Oltmans (1973) p.663/664.
4. Dr. W. Drees, *Zestig jaar levenservaring*, Arbeiderspers, Amsterdam, 1962, p.273.
5. Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty years Indonesian Foreign Policy 1945-1965*, Mouton, Den Haag, 1973, p.176/177.
6. *De Volkskrant*, 28/8/1981.
7. NOS-Panoramiek, d.d. 24/5/1970, zie ook Oltmans (1973) p.371 e.v.

HOOFDSTUK 10

1. Persoonlijke gesprekken met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 29/1/1974 en 26/3/1974.
2. Robbert Ammerlaan. *Het Verschijnsel Schmelzer, uit het dagboek van een politieke teckel*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1973.
3. J. A. A. M. Vriens en J. M. Lindemann, Interview met prof. dr. J. E. de Quay, d.d. 20/2/1979, Rijksarchief in Noord-Brabant, Archief De Quay, Den Bosch.

HOOFDSTUK 11

1. Brieven d.d. 14/6/1973, 5/3/1984, 13/3/1984.
2. Robbert Ammerlaan. *Het Verschijnsel Schmelzer, uit het dagboek van een politieke teckel*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1973.

HOOFDSTUK 12

1. Persoonlijke gesprekken met dr. J. H. van Roijen, d.d. 5/6/1973, 1/3/1984 en 8/3/1984.
2. Keesings Historisch Archief, nr. 1416, 1958.
3. De Volkskrant, 29/8/1981.
4. Vrij Nederland, 16/8/1980.
5. Robbert Ammerlaan, *Het Verschijnsel Schmelzer, uit het dagboek van een politieke teckel*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1973.
6. Arthur M. Schlesinger jr., *Robert Kennedy and his times*, Houghton Mifflin Co., Boston, U.S.A., 1978, p.579/580.
7. Zie voor het resultaat van het gesprek tussen Biesheuvel en Harriman: H. Coerts, *De ARP en Nieuw Guinea*, T. Wever, Franeker, 1983, p.58/59.
8. Michel van der Plas, *Luns: ik herinner mij*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1971.

HOOFDSTUK 13

1. Persoonlijk gesprek met mr. J. M. A. H. Luns, d.d. 8/3/1984.
2. Chris van Esterik, *Nederlands Laatste Bastion in de Oost*, In den Toren, Baarn, 1982, p.66 e.v.
3. F. J. F. M. Duynstee, *Nieuw Guinea als schakel tussen Nederland en Indonesië*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1961, p.308/309.
4. Willem L. Oltmans, *Den Vaderland Getrouwe*. Bruna, Utrecht, 1973, p.371 e.v.
5. Arthur M. Schlesinger jr., *Robert Kennedy and his times*, Houghton Mifflin Co., Boston, U.S.A., 1978, p.579/580.
6. Brief van mr. J. M. A. H. Luns, d.d. 26/3/1984.
7. Dagboek prof. dr. J. E. de Quay, 8/4/1962, p.5141, Archief De Quay, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch.
8. Ide Anak Agung Gde Agung in Elseviers Magazine, d.d. 16/10/1971, p.106-108.
9. Ide Anak Agung Gde Agung, *Twenty Years Indonesian foreign policy 1945-1965*, Mouton, Den Haag, 1973, Chapter 4, p. 109-177.
10. Wellicht dat dit de plaats is om nog eens te recapitulieren welke de

'beweringen' van Willem Oltmans nu eigenlijk waren. In een *press-release* bij de indiening van zijn verzoek tot instelling van een parlementaire enquête-commissie zei Oltmans op 7 juni 1973, dat hij had verzocht om een nader onderzoek naar 'de gedragingen van minister Luns, het verloop van de Geneefse conferentie van 1955-1956 en de kwestie van de zogenaamde 'concrete toezeggingen en beloften' van Amerika om Nederland militair te steunen'.

Zoals in hoofdstuk 2 is uiteengezet, staan de uitlatingen van mr. Luns over het verloop van de Geneefse conferentie in lijnrechte tegenstelling tot die van de toenmalige Indonesische delegatieleider, Anak Agung. Op dit punt lijkt een zorgvuldig onderzoek naar de feitelijke gang van zaken dus zeker op zijn plaats.

Wat betreft de Amerikaanse garanties aan Nederland geeft mr. Luns in dit gesprek nu zelf toe dat zulke garanties feitelijk niet bestaan hebben. Door de 'beweringen' van Willem Oltmans af te doen als 'sprookjes van Moeder de Gans' gaat mr. Luns toch wel ver aan de feiten voorbij. Wanneer men anno 1984 bij het onderzoek naar het RSV-débaclé, een andere geldverslindende zaak, ziet hoe zinvol een parlementaire enquête kan zijn, werpt zich onmiddellijk de vraag op waarom de Tweede Kamer ruim tien jaar eerder een parlementaire enquête naar het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid steeds heeft afgewezen. Een parlementair onderzoek naar het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid, een beleid dat niet alleen vele miljarden guldens heeft gekost, maar ten gevolge waarvan ook een groot aantal mensen het leven heeft verloren, zou zich natuurlijk niet hebben moeten beperken tot de rol van mr. Luns alleen. Daarnaast had het parlement bijvoorbeeld ook zijn eigen rol behoren te onderzoeken. Met zo'n onderzoek zou de democratie in Nederland een grote dienst zijn bewezen.

Personenregister

- Aartsen, minister mr. J. van 63, 87
- Adenauer, bondskanselier dr. Konrad 116, 167, 192
- Alfrink, Kardinaal Bernardus J. 82
- Ammerlaan, journalist Robbert 8, 159, 172, 175, 176, 187, 209, 218
- Anak Agung Gde Agung, minister Ide 34, 46, 47, 48, 49, 149, 151, 152, 208, 210, 211, 217, 218, 219
- Asbeck, baron prof. mr. F.M. van 17
- Balluseck, D.J. von 64
- Beaufort, pater L.J.C. 91
- Beel, premier prof. dr. L.J.M. 7, 8, 10, 19, 25, 26, 27, 28, 34, 37, 49, 56, 62, 83, 120, 132, 133, 134-138, 143, 144, 145, 155, 210, 211, 217
- Beetman, minister mr. A.C.W. 63, 82, 87, 106
- Berg, journalist Joris van den 77, 151
- Bergh, minister S.J. van den 63
- Bernhard, prins 109, 110
- Beyen, minister mr. J.W. 41, 196
- Biesheuvel, mr. B.W. 85, 89, 104, 190, 218
- Blaisse, prof. mr. P.A. 89
- Blankenstein, journalist dr. M. van 72, 73, 213
- Blom, regeringscommissaris voor Indonesische zaken, dr. N.S. 79, 112
- Boer, commissaris-generaal F. de 20
- Bot, staatssecretaris mr. Th. H. 63, 67, 68, 77, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 100, 102, 105, 110, 111, 112, 117, 169
- Brink, prof. dr. J.R.M. van den 160
- Bruins Slot, ARP-fractievoorzitter dr. J.A.H.J.S. 70, 84, 85, 87, 104, 117, 169
- Bunker, ambassadeur Ellsworth 101, 102, 103, 106, 107, 110
- Burger, PVDA-fractievoorzitter mr. J.A.W. 63, 66, 70, 85, 86, 89, 117
- Cabot Lodge jr., ambassadeur Henry 92
- Calmeyer, staatssecretaris luitenant-generaal b.d. M.R.H. 64-87, 92, 100, 102, 108, 109
- Cals, minister mr. J.M.L.Th. 63, 81, 85, 87, 90, 92, 93, 97, 101, 105, 112, 160
- Casey, minister Lord R.G. 50
- Chamberlain, premier A.N. 91
- Chroetsjow, partijleider Nikita 15
- Clark Kerr, ambassadeur Sir Archibald J.K. 16
- Coerts, drs. H. 214, 218
- Colijn, A.H. 130
- Crocker, ambassadeur W.R. 105
- Dankert, Piet 8, 209
- Dis jr, C.N. van 89
- Donker, minister mr. L.A. 49, 152
- Drees, premier dr. W. 7, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 33, 36, 37, 38, 42, 43, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 121, 131, 133, 135, 136, 140-157, 161, 175, 183, 184, 206, 209, 210, 211, 217
- Dulles, minister John Foster 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 97, 137, 138, 154, 155, 156, 161, 162, 164, 168, 175, 184, 185, 186, 187, 198, 199, 200, 201, 207, 211
- Duynstee, prof. mr. F.J.F.M. 57, 71, 72, 78, 79, 84, 123, 210,

- 211, 212, 213, 214, 218
- Eindhoven, mr. L. 172
- Eisenhower, president Dwight D. 75, 97, 156, 202
- Esterik, Ch. van 211, 213, 216, 218
- Fock, secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken mr. C. 86, 88
- Gaay Fortman, Prof. mr. W.F. de 90
- Gaulle, president Ch. A. J. M. de 116, 167, 192
- Goes van Naters, PVDA-fractie-voorzitter jhr. mr. M. van der 22, 40, 142
- Gou, mr. dr. L. de 92, 93
- Graaf, Th. M. J. de 80, 87
- Graham, F. P. 25
- Grinten, prof. mr. W. C. L. van der 90
- Groeneveldt, dr. A. C. 210, 212, 215
- Groot, CPN-voorzitter P. de 89
- Hammerskjöld, VN-Secretaris Generaal Dag, 68, 69, 72, 83, 90, 200
- Hansen, journalist H. J. A. 55, 156, 185, 186, 188, 211
- Harahap, premier Burhanudin 47
- Harriman, W. Averell 85, 88, 110, 190, 218
- Hatta, dr. M. 13, 15, 27, 28, 31, 36, 38, 67, 99, 145, 179, 182, 210, 212, 215
- Heldring, journalist J. L. 72
- Herter, minister Ch. 66, 137, 201
- Hiltermann, journalist mr. G. B. J. 132
- Hitler, Adolf 148
- Hofland, journalist H. J. A. 123, 214, 217
- Hollander, ir. F. Q. den (NS) 68
- Honig, dr. ir. P. 130
- Houten, staatssecretaris dr. H. R. van 79, 80, 82, 83, 86, 89, 91, 92, 94, 101
- Humphrey, vice-president H. H. 167
- Jansen van Galen, journalist J. 216
- Jones, ambassadeur Howard P. 53, 60, 75, 88, 93, 106, 111, 201, 202, 211, 212, 213, 215, 217
- Jong, prof. dr. L. de 171, 172
- Jong, staatssecretaris P. J. S. de 63, 87, 89, 91, 92, 94, 97, 100, 102, 109, 133
- Jonge, Jhr. mr. W. J. de 65
- Jonkman, minister mr. A. J. 21, 23, 25, 132, 142, 143
- Juliana, koningin 34, 64
- Kadt, J. de 104, 107, 108
- Kennedy, president John F. 72, 73, 74, 75, 85, 97, 99, 102, 104, 105, 111, 112, 113, 156, 162, 168, 176, 187, 188, 191, 201, 202, 203, 204, 205
- Kennedy, minister Robert F. 93, 94, 95, 96, 98, 99, 122, 163, 165, 167, 168, 169, 173, 175, 176, 189, 191, 201, 202, 203, 205
- Kieft, minister J. v. d. 49, 152
- Kirby, R. 25
- Kleffens, minister mr. E. N. van 181
- Klein, staatssecretaris dr. G. 8
- Klompé, dr. M. A. M. 63, 73, 89, 90, 100, 105, 107, 160, 188, 204
- Konijnenburg, dr. E. van (KLM) 65, 75, 76, 78, 80, 81
- Kort, KVP-fractievoorzitter dr. W. L. P. M. de 87, 117
- Korthals, vice-premier drs. H. A. 63, 70, 73, 86, 87, 91, 92, 93, 100, 106, 160
- Lafeber, dr. C. V. 211, 214
- Lijphart, prof. A. 217
- Lindemann, J. M. 212, 215, 218
- Linthorst Homan, mr. J. 172
- Logemann, minister prof. dr.

- H.J.A. 17, 18, 141
 Loudon, Jhr. J.H. (Shell) 66, 68, 78
 Luger, journalist J. 132
 Luns, mevr. E.C. geb. baronesse van Heemstra, 110
 Luns, minister mr. J.M.A.H. 7, 9, 10, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 123, 125, 137, 138, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 175, 176, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 194-208, 211, 213, 215, 217, 218, 219
 Lunshof, journalist H.A. 109, 110, 132
 Maarseveen, minister mr. J.H. van 30, 33, 36, 37, 146
 Malik, ambassadeur Adam 101, 102, 110, 111
 Marder, journalist Murray 57, 58, 185, 187, 188
 Marijnen, minister mr. V.G.M. 63, 90, 93, 105, 112
 Meijer, directeur Internationale Organisaties bij het ministerie van Buitenlandse Zaken drs. J. 55, 57, 74, 185, 186, 188
 Menzies, premier R.G. 43, 82
 Meulink, dr. J. 89
 Mook, Luitenant-Gouverneur-Generaal dr. H.J. van 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 32, 129, 130, 132, 133, 143, 144, 209, 210
 Mussolini, Benito 15, 148
 Nasoetion, generaal A.H. 80
 Niet, mr. M. de 90
 Oe Thant, VN-Secretaris-Generaal 90, 91, 92, 94, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 190
 Oldenborgh, mr. J. van 65
 Oltmans, journalist W.L. 7, 8, 10, 75, 77, 78, 80, 109, 156, 191, 201, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219
 Oud, VVD-fractievoorzitter prof. mr. P.J. 22, 70, 117, 129
 Philips sr, dr. ir. F 65
 Plas, journalist Michel van der 211, 218
 Platteel, gouverneur P.J. 169
 Poll, commissaris-generaal mr. M.J.M. van 20, 27, 131
 Pous, minister dr. J.W. de 63, 90, 104, 112, 160
 Pringodigdo, mr. Raden Mas. A.K. 18
 Pröpper, luitenant-admiraal H.H.L. 94
 Quay, premier prof. dr. J.E. de 9, 10, 51, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 124, 155, 158-173, 174, 175, 188, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218
 Rice, ambassadeur John S. 92, 93, 94, 102, 112, 121
 Rijkens, dr. Paul (Unilever) 65, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 124, 177, 205, 213
 Roem, minister dr. Mohammed 30, 31, 37, 182
 Roethof, dr. H.J. 72
 Roijen, ambassadeur dr. J.H. van 7, 10, 16, 17, 18, 20, 29, 30, 31, 33, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 66, 68, 73, 74, 81, 82, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 101,

- 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 122, 156, 162, 163, 164, 165, 175, 176, 178-193, 203, 204, 210, 211, 212, 213, 215, 218
- Romme, KVP-fractievoorzitter prof. mr. C.P.M. 19, 22, 26, 27, 41, 58, 70, 120, 124, 129, 131, 133, 143, 144, 150, 153, 159, 169, 195
- Rooy, minister mr. dr. C.J.M.A. van 63
- Rusk, minister Dean 75, 97, 102, 106, 107, 113, 162, 187, 188, 203
- Sanders, P. 18
- Sassen, minister E.J.M.A. 25, 26, 30, 41, 143, 144, 199
- Schaik, minister J.R.H. van 26, 143, 144
- Scheps, J. 117
- Schermerhorn, premier prof. dr. W. 9, 10, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 34, 39, 128-133, 142, 210, 217
- Schiff, ambassadeur E.L.C. 190
- Schlesinger jr., prof. Artur M. 93, 215, 218
- Schmelzer, staatssecretaris drs. W.K.N. 7, 10, 63, 83, 86, 124, 159, 160, 172, 173, 174-177, 187, 217
- Scholten, prof. dr. L.W.G. 90
- Scholten, dr. K. (Shell) 75, 76, 78
- Schürmann, ambassadeur mr. C.W.A. 56, 58, 68, 101
- Sjahrir, premier S. 16, 17
- Smallenbroek, mr. J. 104
- Smit, mr. dr. C. 133, 217
- Soebandrio, minister 50, 91, 110, 111, 112, 113, 116, 191
- Soedarsono, dr. 18
- Soedjarwo Tjondronegoro, ambassadeur 101
- Soekardjo, ambassadeur W. 73, 213
- Soekarno, president 7, 13, 15, 16, 27, 28, 31, 34, 36, 37, 38, 42, 44, 46, 47, 51, 55, 64, 65, 67, 68, 71, 75, 76, 77, 78, 80, 82, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 110, 120, 131, 132, 135, 136, 138, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 161, 170, 177, 179, 182, 183, 189, 196, 197, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208
- Soenarjo, minister 44
- Soepomo, prof. mr 40
- Soewandi, R. 18
- Steenberghe, mr. M.P.L. 78
- Stein, Carolien D.M. van 10
- Stempels, journalist A. 72
- Stikker, minister mr. D.U. 25, 27, 28, 31, 39, 136, 144, 145, 182, 199
- Stoel, minister mr. M. van der 8, 209
- Stoffels van Haaften, mr. J.M.M. 89
- Terauchi, maarschalk 15
- Tijn, journalist Joop van 211
- Tilanus, H.W. 70, 117
- Tjarda van Starckenborgh Stachhouwer, Jhr. mr. A.W.L. 16, 179,
- Toxopeus, minister mr. E.H. 63, 72, 83, 91, 92, 94, 97, 100, 101, 102, 108, 112, 203
- Tuyil van Serooskerken, secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken mr. S.J. baron van 92
- Veer, journalist Paul van 't 26, 29, 145, 210, 211
- Veldkamp, minister dr. G.M.J. 63, 93, 105
- Verrips, W. 191
- Visser, minister ir. S.H. 63, 90, 91, 92, 94, 97, 98, 100, 101, 107, 108, 109, 163
- Vixseboxse, ambassadeur dr. J. 68, 90
- Vorm, W.N.H. van de (Holland Amerika Lijn) 92
- Vos, ir. H. 90

Vriens, hoofdarchivist J.A.A.A.M. 10, 212, 215, 218	Young, ambassadeur Philip 67, 72, 121, 162
Vuijk, Beb 150, 151	Zain, ambassadeur dr. Z. 85, 90
Wal, prof. dr. S.L. van der 9	Zedong, partijleider Mao 15
Welter, Ch.J.I.M. 117	Zeeland, minister prof. Paul van 25
Wetering, F.H. van de 89	Zeeman, K.F. (NHM) 65
Wilhelmina, koningin 14, 132, 141	Zijlstra, minister prof. dr. J. 49, 63, 83, 87, 92, 93, 97, 104, 112, 152, 160
Wttewaall van Stoetwegen, freule mr. C.W.I. 7	Zoon, G.M. 10
Yamin, prof. M. 85	

Fotoverantwoording

Anefo, Amsterdam: 95, 134
 ANP, Amsterdam: omslag, 18, 114, 128, 140, 158, 174, 178, 194
 Verenigde Naties: 193

De toekomstige status van Westelijk Nieuw Guinea heeft vanaf december 1949 (de onafhankelijkheid van Indonesië) tot eind 1962 (de overdracht van het gebied aan Indonesië, via de Verenigde Naties) een grote rol gespeeld in de Nederlandse politiek.

Mede aan de hand van gesprekken, die de auteur tussen 1973 en 1984 voerde met diverse vooraanstaande politici, wordt getracht de gebeurtenissen, die zich tussen 1945 en 1962 rond de kwestie Nieuw Guinea hebben afgespeeld, te reconstrueren. In de loop van zijn onderzoek sprak de auteur onder andere met de premiers Schermerhorn, Beel, Drees en De Quay, de Nederlandse ambassadeur in Washington van 1950 tot 1964, dr. Van Roijen, de KVP-voorman en rechterhand van premier De Quay, Schmelzer, en de architect van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid vanaf 1952, mr. Joseph Luns.

Voor de periode 1959-1962 heeft de auteur daartoe als eerste gebruik mogen maken van de dagboeknotities van de toenmalige premier, De Quay. Aan de hand van dit voor het merendeel unieke materiaal wordt daarbij speciale aandacht gegeven aan de twee centrale vragen: 'Hoe is het mogelijk geweest, dat het conflict zo hoog is opgelopen, dat Nederland op de rand van een oorlog of zelfs iets óver de rand van een oorlog met Indonesië heeft gebalanceerd?' en 'Hoe heeft mr. Luns, tegen beter weten in, zijn op niet meer van kracht zijnde Amerikaanse garanties gebaseerde beleid zo lang willen en kunnen doorzetten?'

Misleiding of zelfbedrog is geïllustreerd met foto's van de betrokken politici en bevat in het tweede deel de volledige tekst van de gesprekken, die de auteur voerde met de premiers Schermerhorn, Beel, Drees en De Quay, met ambassadeur Van Roijen, drs. Schmelzer en mr. Luns.

Ronald Gase is leraar en free-lance publicist